

ПЕНІТЕНЦІАРНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ

ПРОБАЦІЯ: 10 РОКІВ ЗМІН ТА ДОСЯГНЕНЬ

**Колективна монографія,
присвячена 10-й річниці ухвалення
Закону України «Про пробацію»**

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора,
заслуженого юриста України
С. К. Гречанюка*

Чернігів 2025

*Рекомендовано вченою радою Пенітенціарної академії України
(протокол № 2 від 31 січня 2025 року).*

Авторський колектив:

Аніщенко В. О. – доктор педагогічних наук, професор (розділ 4); **Богатирьов І. Г.** – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч наук і техніки України (розділ 2); **Волеваха І. Б.** – кандидат психологічних наук, доцент (розділ 8); **Волеваха С. В.** – кандидат психологічних наук, доцент (розділ 8); **Гончаренко О. Г.** – доктор економічних наук, професор (розділ 12); **Джанджеро О. Л.** – кандидат педагогічних наук, доцент (розділ 6); **Дудка Н. О.** – старший викладач (розділ 7); **Мицька О. І.** – кандидат юридичних наук (розділ 10); **Мірошніченко О. М.** – кандидат психологічних наук, доцент (розділ 9); **Олефір Л. І.** – кандидат юридичних наук, доцент (розділ 1); **Остапчук Л. Г.** – кандидат юридичних наук, доцент (розділ 5); **Петровська Ю. М.** – кандидат історичних наук, доцент (розділ 3); **Покришень Д. А.** – кандидат педагогічних наук, доцент (розділ 11); **Пузирий В. Ф.** – доктор юридичних наук, професор (розділ 12); **Сіренко К. Ю.** – кандидат економічних наук, доцент (розділ 3); **Ткаченко О. Г.** – кандидат юридичних наук, доцент (розділ 1).

Рецензенти:

Ніщимна С. О. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу юридичного факультету Пенітенціарної академії України;

Сотська Г. І. – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України;

Пархоменко П. І. – кандидат юридичних наук, суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду.

Відповідальна за випуск:

Сіренко К. Ю. – кандидат економічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри підвищення кваліфікації працівників пробачії Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України.

Пробачія: 10 років змін та досягнень : колективна монографія / В. О. Аніщенко, П78 І. Г. Богатирьов, І. Б. Волеваха та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С. К. Гречанюка. Чернівці : Пенітенціарна академія України, 2025. 272 с.

ISBN 978-617-7671-21-2

Колективна монографія присвячена аналізу створення та розвитку інституту пробачії в Україні за десятиліття. Видання охоплює історію становлення пробачії як ефективного інструменту правосуддя. Автори розглядають нормативно-правову базу, професійний розвиток працівників органу пробачії та модель удосконалення професійної компетентності. У монографії досліджено психологічні підходи до роботи органів пробачії, зокрема методи та інструменти, які сприяють ресоціалізації осіб, що відбувають покарання у виді пробачійного нагляду. Особливу увагу приділено ролі міжнародного досвіду функціонування системи пробачії, аналізу ефективних практик інших країн, можливій їх адаптації до національного контексту.

Унікальність видання полягає в міждисциплінарному підході до дослідження проблематики пробачії. Автори, які є фахівцями різних галузей знань – права, психології, педагогіки, економіки, історії, об'єднали свої зусилля задля всебічного розкриття теми. Такий підхід уможливило комплексний аналіз як теоретичних аспектів, так і практичного досвіду за десять років розвитку інституту пробачії в механізмі відновного правосуддя.

Видання буде корисним для представників державних органів, установ та організацій, дотичних до питань кримінальної юстиції та пробачії, а також науково-педагогічних працівників, науковців, слухачів, аспірантів (ад'юнктів) та здобувачів вищої освіти.

УДК 343.84

За зміст публікацій і достовірність результатів досліджень відповідальність несуть автори.

ISBN 978-617-7671-21-2

© Аніщенко В. О., Богатирьов І. Г.,

Волеваха І. Б. та ін., 2025

© Пенітенціарна академія України, 2025

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	5
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	7
РОЗДІЛ 1. Становлення та розвиток інституту пробації в Україні... 15	
РОЗДІЛ 2. Концептуальні засади пробації як соціально-правового інституту в Україні та його превентивна діяльність	27
РОЗДІЛ 3. Інтеграція європейського досвіду в професійну підготовку фахівців пробації.....	42
РОЗДІЛ 4. Модель удосконалення формування професійної компетентності персоналу пробації	58
РОЗДІЛ 5. Пробаційні програми як інструмент впливу на правопорушників задля безпеки суспільства	81
РОЗДІЛ 6. Українськомовна компетентність у професійній комунікації працівників уповноважених органів з питань пробації	105
РОЗДІЛ 7. Соціально-виховна робота як інструмент для досягнення мети виправлення та ресоціалізації суб'єктів пробації.....	122
РОЗДІЛ 8. Консультаційні практики в діяльності працівників пробації.....	136
РОЗДІЛ 9. Використання міжнародного досвіду у створенні інструменту оцінки ризиків та потреб суб'єктів пробації в Україні.....	154
РОЗДІЛ 10. Превенція як різновид заходів запобігання уповноваженими органами з питань пробації кримінально-протиправній діяльності неповнолітніх ...	170
РОЗДІЛ 11. Цифровізація в системі пробації: сучасні технології та інноваційні підходи до управління процесами	187
РОЗДІЛ 12. Запровадження закордонного досвіду в діяльність органів пробації України.....	201
КЛЮЧОВІ ПОДІЇ ТА ІНІЦІАТИВИ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ АКАДЕМІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ІНСТИТУТУ ПРОБАЦІЇ.....	218

ВСТУПНЕ СЛОВО

СЕРГІЙ ГРЕЧАНЮК

ректор Пенітенціарної академії України,

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України,

полковник внутрішньої служби

ORCID:0000-0003-2000-9523

ID: 0005910

Шановні читачі!

Пропонуємо до вашої уваги колективну монографію, присвячену 10-й річниці ухвалення Закону України «Про пробацію». Це видання є важливим етапом у вивченні й аналізі розвитку інституту пробації в Україні, який пройшов значний шлях трансформації та вдосконалення. Оцінюючи досягнення, проблеми та перспективи, маємо можливість побачити, як змінювалася пробація в контексті не тільки національних, а й міжнародних стандартів.

Це дослідження є результатом плідної роботи фахівців Пенітенціарної академії України в галузі права, психології, педагогіки, економіки та історії, які детально аналізують етапи розвитку інституту пробації в нашій країні, її досягнення та перспективи.

У монографії досліджено інтеграцію європейського досвіду в підготовку працівників пробації, удосконалення їхньої професійної компетентності та важливість українськомовної комунікації. Окремо проаналізовані пробаційні

програми як інструмент впливу на правопорушників, соціально-виховна робота та міжнародний досвід в оцінці ризиків. Розглянуто питання превенції злочинності серед неповнолітніх, цифровізації процесів пробації та впровадження інноваційних технологій, що покращують ефективність роботи органів пробації в Україні.

Окремий розділ праці присвячено ключовим подіям та ініціативам Пенітенціарної академії України в питаннях розвитку вітчизняного інституту пробації. Заклад вищої освіти відіграв важливу роль у вдосконаленні інституту пробації, перетворившись на науково-освітній осередок для впровадження новітніх підходів у цій сфері.

Пропоноване наукове видання стане важливим джерелом знань для науковців, практиків, здобувачів вищої освіти й усіх, хто цікавиться питаннями розвитку пробації в Україні та за її межами. Спільна робота авторів сприяє поглибленому розумінню того, як кожен аспект інституту пробації може позитивно вплинути на правосуддя і як важливо постійно вдосконалювати систему пробації, що забезпечує рівновагу між контролем, підтримкою та реабілітацією.

Запрошуємо вас до пізнання багатства досвіду й передових практик у сфері пробації, наведених у цій колективній монографії, і сподіваємося, що вона стане важливим внеском у подальший розвиток національної правової системи.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ВІКТОРІЯ АНИЩЕНКО

професор кафедри педагогіки та
гуманітарних дисциплін
Пенітенціарної академії України,

доктор педагогічних наук, професор

ORCID: 0000-0002-5062-3789

ID: AAC-5442-2021

ІВАН БОГАТИРЬОВ

професор кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права
та кримінології
Пенітенціарної академії України,

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч наук і техніки України

ORCID: 0000-0003-4001-7256

ОКСАНА ГОНЧАРЕНКО

начальник кафедри економіки та
соціальних дисциплін
Пенітенціарної академії України,

доктор економічних наук, професор

ORCID: 0000-0003-1101-6019

ВЯЧЕСЛАВ ПУЗИРНИЙ

проректор з освітньо-наукової роботи
Пенітенціарної академії України,

доктор юридичних наук, професор

ORCID: 0000-0002-5692-2990

СЕРГІЙ ВОЛЕВАХА

доцент кафедри
підвищення кваліфікації працівників пробації
Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України.

кандидат психологічних наук, доцент

ORCID: 0009-0007-1090-3632

ІРИНА ВОЛЕВАХА

доцент кафедри психології
Пенітенціарної академії України,
кандидат психологічних наук, доцент

ORCID: 0000-0002-7525-0878

ОКСАНА ДЖЕНДЖЕРО

доцент кафедри
підвищення кваліфікації працівників пробачії
Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України,
кандидат педагогічних наук, доцент

ORCID: 0000-0002-9448-9999

НАТАЛІЯ ДУДКА

старший викладач кафедри
підвищення кваліфікації працівників пробачії
Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України

ORCID: 0000-0002-2142-4959

ОЛЕКСАНДР МИЦЬКА

доцент кафедри формування та розвитку
професійної компетентності персоналу
Державної кримінально-виконавчої служби
України Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України,

кандидат юридичних наук,
підполковник внутрішньої служби

ORCID: 0000-0003-4621-8809

ОКСАНА МІРОШНИЧЕНКО

начальник кафедри психології
Пенітенціарної академії України,
кандидат психологічних наук, доцент,
полковник внутрішньої служби

ORCID: 0000-0002-8624-9397

ЛЮДМИЛА ОЛЕФІР

заступник начальника кафедри формування
та розвитку професійної компетентності
персоналу Державної кримінально-
виконавчої служби України
Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України,
кандидат юридичних наук, доцент,
підполковник внутрішньої служби

ORCID: 0000-0003-4565-8968

ЛЮДМИЛА ОСТАПЧУК

доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права
та кримінології
Пенітенціарної академії України,
кандидат юридичних наук, доцент,
підполковник внутрішньої служби

ORCID: 0000-0003-0515-0000

ЮЛІЯ ПЕТРОВСЬКА

проректор
Пенітенціарної академії України,
кандидат історичних наук, доцент

ORCID: 0000-0002-9142-8541

ID: 0037176

ДМИТРО ПОКРИШЕНЬ

в.о. директора
Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України,
кандидат педагогічних наук, доцент

ORCID: 0000-0001-9572-413X

ID: 57211134646 AAF-6072-2021

КРИСТІНА СІРЕНКО

в.о. завідувача кафедри підвищення
кваліфікації працівників пробачії
Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України,

кандидат економічних наук, доцент

ORCID:0000-0003-2705-0924

ID: 1263058

ОЛЕКСАНДР ТКАЧЕНКО

начальник кафедри формування та розвитку
професійної компетентності персоналу
Державної кримінально-виконавчої служби
України Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України,

кандидат юридичних наук, доцент,

полковник внутрішньої служби

ORCID: 0000-0002-5640-0906

ID 57218216458

РОЗДІЛ 1

*Олександр Ткаченко,
Людмила Олефір*

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ

Робота присвячена становленню та розвитку інституту пробації в Україні, аналізу генези інституту пробації, його правовим та організаційним змінам, також розкрито основні етапи впровадження вітчизняного інституту пробації. Звертається увага, що перші кроки до створення пробації в Україні були здійснені в 1990-х роках, а офіційний процес законодавчої ініціативи розпочався 2002 року. Описано важливі етапи реформування, включно з підготовчим періодом (2002–2015) та сучасним етапом (2015 – дотепер), що охоплює процес розробки концепції, законопроектів і проведення експериментів для впровадження пробації. Період 2015 року – важливий етап у зв'язку з ухваленням Закону України «Про пробацію», що стало основою для створення національної системи пробації, спрямованої на гуманізацію кримінального покарання.

Незважаючи на значний прогрес, для ефективного функціонування пробації необхідно продовжувати вдосконалювати механізми реалізації, враховуючи міжнародні стандарти та забезпечуючи належну матеріальну й кадрову підтримку.

Актуальність теми дослідження зумовлена кількома важливими чинниками. По-перше, в умовах сучасного соціально-правового розвитку України необхідність забезпечення прав людини та ефективного виконання кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, стає все більш очевидною. Відповідно до міжнародних стандартів система пробації є одним з основних інструментів гуманізації кримінальної юстиції, що дозволяє знижувати навантаження на пенітенціарні установи та сприяти ресоціалізації осіб, засуджених за кримінальні правопорушення, без ізоляції від суспільства.

Інститут пробації в Україні має порівняно недавню історію, хоча перші кроки до його створення були зроблені ще на початку 1990-х років. Проте перша офіційна ініціатива щодо створення служби пробації в Україні була подана до Кабінету Міністрів України Державним департаментом України з питань виконання покарань у травні 2002 року, після візиту до Служби тюрем і пробації Королівства Швеція.

Розглядаючи генезис інституту пробації, можна стверджувати, що його формування почалося значно раніше, ніж виникнення спеціалізованого органу з питань пробації. Його основи закладалися ще за часів радянської влади в Україні, коли проводилось виконання кримінальних покарань без ізоляції від суспільства. Протягом часу змінювався суспільно-політичний устрій, удосконалювалася система законодавства, яке поступово трансформувалося – від бюро примусових робіт та інспекцій виправних робіт до кримінально-виконавчої інспекції, а згодом і до сучасного уповноваженого органу з питань пробації, як це визначено у статті 13 Кримінально-виконавчого кодексу України [18].

Основною відмінністю уповноваженого органу з питань пробації від кримінально-виконавчої інспекції є виконання його персоналом низки специфічних функцій, які умовно можна поділити на кілька категорій.

По-перше, це досудові функції, до яких належать оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення, надання соціально-психологічної характеристики обвинуваченого та висновку про його можливість виправлення без обмеження чи позбавлення волі на певний строк, а також участь у судових засіданнях.

По-друге, функції наглядової пробації, які охоплюють підготовку і реалізацію пробаційних програм, тренінгів, наглядових і соціально-виховних заходів для осіб, засуджених до покарань без позбавлення волі або звільнених від відбування покарання з випробуванням.

По-третє, функції пенітенціарної пробації, що полягають у підготовці та супроводі осіб, які відбувають покарання у вигляді обмеження чи позбавлення волі на певний строк, до їх звільнення, з метою забезпечення трудового та побутового влаштування після виходу на волю.

В Україні внаслідок наукових традицій, що склалися, майже всі дослідження у сфері кримінального та кримінально-виконавчого права здійснювалися під впливом «пенітенціарної ідеології». У зв'язку з цим ми виділяємо два історичні періоди становлення та розвитку пробації в Україні:

– перший період – підготовчий (2002–2015 рр.), який характеризується появою наукових статей, монографічних досліджень, законопроектів, прикладних експериментів щодо впровадження пробації в Україні;

– другий – сучасний (2015 р. – дотепер), який характеризується законодавчим закріпленням застосування пробації в Україні та внесенням змін і доповнень до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьби з цим явищем, ухваленням низки нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію пробації на практиці, зокрема наказів, розпоряджень та інструкцій Міністерства юстиції України [2, с. 19].

Одним із перших практичних кроків на шляху створення в Україні системи пробації стала ініціатива Державного департаменту України з питань виконання покарань щодо проведення експерименту із впровадження досудової функції пробації в роботу кримінально-виконавчих інспекцій. Експеримент реалізували в Автономній Республіці Крим, Одеській області, а також у містах Севастополі, Чернігові, Чернівцях, Івано-Франківську та Білій Церкві, і він полягав у підготовці матеріалів про осіб, які вчинили правопорушення, а також складанні досудових доповідей.

Це стало важливим поштовхом для розроблення механізмів впровадження цієї функції в Україні та накопичення досвіду, що створило основу для внесення змін і доповнень до кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства. Підтвердженням цього є Концепція реформування кримінальної юстиції України, схвалена Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008 [3], яка передбачала створення служби пробації в межах Міністерства юстиції України.

Перший підготовчий період становлення та розвитку пробації в Україні розпочався 26 листопада 2008 року. Народний депутат України В. Д. Швець зареєстрував два законопроекти у Верховній Раді України: «Про службу пробації» (реєстр. № 3412) та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації кримінального законодавства та організаційно-правових передумов впровадження пробації)» (реєстр. № 3413).

28 листопада 2008 року народний депутат О. Б. Фельдман зареєстрував альтернативний законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації кримінального законодавства через впровадження пробації)» (реєстр. № 3413-1), у якому пропонувалося визначити пробацію як форму звільнення від покарання. Проте цей законопроект не отримав підтримки через суттєві недоліки, хоча сприяв важливим дискусіям щодо природи пробації в Україні.

Надалі процес просування законопроектів затримався через міжвідомчі суперечки про організацію управління пробацією: чи має це бути самостійна служба, чи підрозділ у рамках Державного департаменту України з питань виконання покарань. Водночас затримка дала можливість глибше вивчити досвід інших країн і врахувати нові підходи, зокрема після ухвалення Рекомендації СМ/Rec (2010) 1 про Правила Ради Європи щодо пробації [4].

Новим етапом у розробленні законодавства стало затвердження Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні, схваленої Указом Президента від 24 травня 2011 року [5]. Хоча концепція була орієнтована на неповнолітніх, вона стала важливим кроком для подальшого розвитку загальної системи пробації.

У січні 2013 року у Верховній Раді України були зареєстровані нові законопроекти: проєкт «Про службу пробації» та проєкт «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації кримінального законодавства та організаційно-правових передумов впровадження пробації)», які стали перереєстрацією законопроектів 2008 року, і проєкт «Про пробацію» (№ 1197-1), зареєстрований 18 січня 2013 року, який відображав новий підхід до регулювання пробації.

Другий період розвитку пробації в Україні розпочався з її законодавчого впровадження, коли 5 лютого 2015 року на пленарному засіданні сесії Верховної Ради України 230 голосами народних депутатів було ухвалено Закон України «Про пробацію» (№ 160-VIII) [6], який набув чинності 27 серпня 2015 року. Отже, Верховна Рада України зробила важливий крок у напрямі адаптації національної юстиції до міжнародних стандартів, запровадивши в країні нову систему кримінально-правових заходів, – пробацію.

В Україні було створено законодавчу основу для впровадження національної системи пробації, яка передбачає застосування наглядових та соціально-виховних заходів до осіб, засуджених за рішенням суду та згідно із законодавством, а також надання суду інформації, що характеризує обвинуваченого.

Маємо зазначити, що, на відміну від своїх попередників, Закон України «Про пробацію» здебільшого врахував наявні вітчизняні напрацювання у цій сфері. Однак при цьому передумов для реалізації його положень не було [2, с. 21].

Зокрема, на правовому рівні не було визначено, який орган виконавчої влади має відповідати за впровадження інституту пробації

в Україні. Ця проблема виникла через відсутність чіткої вказівки на відповідний орган у Законі України «Про пробацію» [6]. У пункті 4 статті 2 цього Закону зазначено лише, що це «центральный орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері пробації», однак конкретно не вказано, який саме орган є відповідальним.

Тому згодом на державному рівні питання визначення відповідного органу виконавчої влади, який би взяв на себе функцію реалізації державної політики у сфері пробації, вирішилося з ухваленням постанови Кабінету Міністрів України від 30 червня 2015 р. № 456 «Про внесення змін до Положення про Державну пенітенціарну службу України», згідно з якою функцію реалізації державної політики у сфері пробації покладено на Державну пенітенціарну службу України (далі – ДПтС України) [7]. Цією постановою Кабінету Міністрів України пробація запроваджується на базі підрозділів кримінально-виконавчої інспекції Державної кримінально-виконавчої служби, які в межах чинного законодавства вже здійснювали окремі функції пробації в частині виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, а відповідно мали певну матеріальну базу, штат співробітників з необхідним досвідом подібного роду роботи [2, с. 21].

Проте це тривало недовго, і вже 18 травня 2016 року Кабінет Міністрів України постановами № 343 «Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції» [8] та № 348 «Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства» [9] того ж дня ліквідував ДПтС України, створивши натомість у складі Мін'юсту три нові департаменти, а саме: Департамент пробації, режимний департамент та Департамент ресурсного забезпечення [2, с. 21].

Цими постановами Кабінет Міністрів України ініціював реформу системи виконання покарань в країні, а Закон України «Про пробацію» став останнім кроком у зміні орієнтації кримінально-виконавчої політики, спрямованої на гуманізацію системи покарання.

Згідно з вищезгаданими постановами новостворений Департамент пробації при Міністерстві юстиції України став відповідальним органом за реалізацію пробації. Хоча на шляху впровадження пробації в систему виконання покарань здійснили низку важливих практичних кроків, передумови для повноцінної реалізації положень Закону України «Про пробацію» не було. Насамперед це було пов'язано з необхідністю ухвалення низки підзаконних нормативно-

правових актів для його виконання та потребою внесення змін до інших законів України, що зазначалося в Прикінцевих положеннях цього Закону.

З огляду на це Прем'єр-міністр України надав доручення Державній пенітенціарній службі України (нині – Мін'юст) від 12 березня 2015 року № 8064/1/1-15 щодо підготовки таких пропозицій. На його підставі у березні 2015 року було розроблено проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених». Після низки погоджень та опрацювань 10 серпня 2015 року у Верховній Раді України вказаний проєкт Закону України був зареєстрований за № 2490а. У березні 2016 року законопроект ухвалено Верховною Радою України за основу в першому читанні. Протягом квітня–травня 2016 року проведено значну роботу з узгодження поправок до другого читання вказаного законопроекту в рамках робочої групи з питань реформування Державної пенітенціарної служби України, засідання якої відбувалися на базі Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України. 31 травня 2016 року таблиця поправок вручена народним депутатам. Законопроект № 2490а було внесено до порядку денного пленарного засідання Верховної Ради України 14 червня 2016 року [2, с. 22].

7 вересня 2016 року був ухвалений Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених» [10], а 8 жовтня 2016 року він набрав чинності. Цим Законом було внесено зміни до дванадцяти законодавчих актів, зокрема:

1. До Кримінального процесуального кодексу України було внесено зміни, згідно з якими представник персоналу органу пробачії визнаний учасником кримінального та судового провадження. Зокрема, введено нову статтю 72-1 [11], яка закріплює, що представником персоналу органу пробачії є посадова особа цього органу, що за ухвалою суду складає та подає до суду досудову доповідь.

2. До Кримінального кодексу України було внесено зміни, що передбачають покладення на засудженого, у разі звільнення його від відбування покарання з випробуванням, таких обов'язків: періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробачії; повідомляти цей орган про зміну місця проживання, роботи або навчання; не виїжджати за межі України без погодження

з уповноваженим органом з питань пробації; працевлаштуватися або звернутися до органів державної служби зайнятості за направленням уповноваженого органу для реєстрації як безробітний і працевлаштуватися, якщо йому запропонують відповідну посаду; виконувати заходи, визначені пробаційною програмою. Нагляд за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, здійснюється уповноваженим органом з питань пробації за місцем їхнього проживання, роботи або навчання (ст. 76 КК) [10].

3. До Кримінально-виконавчого кодексу України були внесені зміни, згідно з якими до органів виконання покарань віднесено уповноважені органи з питань пробації. Ці органи організовуються та ліквідуються центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань і пробації. Нова редакція ст. 13 КВК України [1] визначає повноваження уповноваженого органу з питань пробації, що стосуються забезпечення:

- здійснення нагляду за засудженими, звільненими від відбування покарання з випробуванням, звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей до трьох років;

- виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських і виправних робіт;

- реалізацію пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням;

- проведення соціально-виховної роботи із засудженими, до яких застосовано пробацію;

- здійснення заходів з підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення;

- направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів у порядку, визначеному ст. 57 КВК України;

- здійснення інших визначених законодавством заходів, спрямованих на виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень. Зокрема, контроль за поведінкою засуджених, до яких застосовано обмежувальні заходи, здійснює орган пробації за місцем проживання засудженого (п. 4 ст. 91-1 КК України) [12].

У березні 2016 року Міністерство юстиції розпочало реформу Державної кримінально-виконавчої служби і у складі міністерства було

створено центральний орган управління діяльністю пробації – Департамент пробації з відповідними управліннями пробації при шести між-регіональних управліннях з питань виконання покарань та пробації.

Система пробації в Україні фактично почала діяти з 1 січня 2017 року, хоча й не в повному обсязі, оскільки положення Закону України «Про пробацію» щодо пробаційних програм набули чинності лише з 1 січня 2018 року [6].

Починаючи з 1 січня 2017 року, Міністерством юстиції України було реформовано 622 підрозділи кримінально-виконавчої інспекції й на їх базі створено 498 підрозділів пробації по всій Україні. На той час на обліках уповноважених органів з питань пробації майже 70 000 осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та звільнених від відбування покарання з випробуванням, потрапляють під систему пробації чи відбувають покарання. Майже 4 000 працівників (юристи, фахівці із соціальної роботи, психологи) почали забезпечувати виконання функцій пробації, передбачених законом [13].

З метою створення повноцінної системи пробації у січні 2018 року було створено єдину Державну установу «Центр пробації» (розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 655-р) [14] з підпорядкуванням їй уповноважених органів з питань пробації, удосконалено організаційну структуру, механізм використання фінансових, матеріальних і технічних умов функціонування органів пробації для ефективного використання поставлених завдань.

Станом на 1 липня 2018 року в Україні функціонувало 597 підрозділів служби пробації, діяльність яких забезпечували 3,1 тис. працівників (юристи, фахівці із соціальної роботи, психологи).

Після застосування покарання, альтернативного позбавленню волі, розпочинається етап наглядової пробації, яка передбачає не лише контроль за засудженим, але й індивідуально сплановану роботу з вирішення його проблем (факторів ризику), які можуть призвести до вчинення повторного злочину, забезпечення надання йому необхідних соціальних, психологічних, юридичних, медичних та освітніх послуг; застосування спеціальних пробаційних програм. В основі усіх пробаційних заходів перебуває оцінка факторів ризику та використання спеціальних методик пробаційної роботи, які враховують стать і вік суб'єкта пробації, передбачають постійний моніторинг результатів та коригування для досягнення максимального ефекту. До роботи із суб'єктами пробації, яка базується на ресурсах громади, можуть залучатися волонтери пробації.

11 січня 2019 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [15], яким передбачено обмежувальні заходи, закріплені у Кримінальному кодексі України в новому розділі XIII-1. Відповідно до підп. 5 п. 1 ст. 91-1 КК України передбачається, що суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство, один або декілька обмежувальних заходів, зокрема направити її для проходження програми для кривдників або пробаційної програми [12].

Також згідно з наказом Міністерства юстиції України від 19 березня 2013 року № 474/5 «Про затвердження Порядку виконання адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт, виправних робіт та суспільно корисних робіт» [16] (заголовок із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства юстиції від 02.03.2018 року № 591/5) на орган пробації покладається виконання адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт, виправних робіт та суспільно корисних робіт.

Зокрема, новий вид адміністративного стягнення, введений до національного законодавства 2018 року, передбачає виконання особою, яка вчинила адміністративне правопорушення, оплачуваних робіт. Вид і перелік об'єктів, на яких порушники мають виконувати ці роботи, визначаються відповідним органом місцевого самоврядування (ст. 31-1 КУпАП) [17]. Забезпечення виконання суспільно корисних робіт покладається на уповноважений орган з питань пробації, який здійснює залучення порушників до цієї праці. Перелік об'єктів та види робіт також визначає орган місцевого самоврядування, згідно з п. 11.2 XI Порядку виконання адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт, виправних робіт та суспільно корисних робіт [16].

Варто звернути увагу, що у ст. 31-1 КУпАП України [17] адміністративне стягнення у вигляді суспільно корисних робіт визначено як оплачувані роботи, тоді як згаданий наказ Мін'юсту [16] називає ці роботи суспільно корисною працею. Такий дисонанс також спостерігається і щодо адміністративного стягнення у вигляді громадських робіт. Водночас у ст. 56 КК України чітко зазначено, що громадські роботи полягають у виконанні суспільно корисних робіт [12]. Оскільки громадські роботи як вид покарання фактично є тими самими суспільно корисними роботами, з однією відмінністю – перші є безоплатними, а другі – оплачуваними, доцільно застосовувати єдину термінологію, зупинившись на словосполученні «суспільно корисні роботи».

28 березня 2024 року набрав чинності Закон № 3342-IX «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення видів кримінальних покарань».

Пробаційний нагляд – це основне кримінальне покарання, яке полягає в обмеженні прав і свобод засудженого, визначених законом і встановлених вироком суду, із застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства. На засудженого покладається низка обов’язків, за невиконання яких може бути застосовано більш суворе покарання.

Пробаційний нагляд може бути застосований до правопорушника на строк від одного до п’яти років, а щодо неповнолітніх – від одного до двох років [19].

Відповідно до статті 59¹ Кримінального кодексу України суд покладає на засудженого до пробаційного нагляду такі обов’язки:

- 1) періодично з’являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації;
- 2) повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну свого місця проживання, роботи або навчання;
- 3) не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації.

Суд може покласти на засудженого до пробаційного нагляду обов’язки:

- 1) використовувати електронний засіб контролю і нагляду та проживати за вказаною у рішенні суду адресою;
- 2) дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля;
- 3) працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працевлаштуватися, якщо йому буде запропоновано посаду (роботу);
- 4) виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою;
- 5) пройти курс лікування від наркотичної, алкогольної залежності, розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров’я інших осіб.

Обов’язок використовувати електронний засіб контролю і нагляду встановлюється судом на строк від одного місяця до одного року.

Пробаційний нагляд не призначається особам, які під час відбування цього виду покарання вчинили кримінальне правопорушення [12].

Станом на 1 грудня 2024 року в Україні в уповноважених органах з питань пробації працює 3370 осіб, з яких 140 займаються апаратною роботою, а 3230 працівників розподілені між філіями та підрозділами. Загалом функціонує 554 підрозділи та 21 філія, що забезпечують ефективну діяльність системи пробації відповідно до наказу від 16.02.2024 № 287/к [18].

Висновки. Слоган пробації «Пробація України – можливості для змін!» відображає глибокий сенс і стратегічну мету пробаційної системи в Україні. Він підкреслює ключові аспекти, що становлять основу цієї філософії:

– Пробація надає можливість правопорушникам змінити своє ставлення до закону, самовизначення та життєві цінності. Вона сприяє їхньому виправленню через освіту, психотерапію і трудову діяльність, що дозволяє змінити їхню поведінку та сформувати усвідомлення відповідальності.

– Пробація дає шанс правопорушникам уникнути ув'язнення і пройти шлях відновлення в суспільстві через спеціальні програми, орієнтовані на зміну поведінки, покращення психічного та емоційного стану, а також забезпечує підтримку у соціальній адаптації.

– Пробація знижує навантаження на пенітенціарну систему, що вигідно для суспільства.

– Реформа пробації має на меті поліпшення загальної кримінально-правової системи та впровадження інклюзивних і гуманних підходів до покарання. Це сприяє розвитку суспільства, яке не лише карає, а й надає можливість до змін та відновлення.

Тому цей слоган підкреслює, що пробація є не просто інститутом покарання, а важливою частиною системи, яка працює на покращення всіх учасників процесу – від правопорушників до громади та держави загалом.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.
2. Богатирьова О. І., Олефір Л. І. Застосування пробації в Україні: теорія і практика : навч. посіб. Чернівці : Десна Поліграф, 2019. С. 207.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Указ Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3112008-7329> (дата звернення: 01.01.2025).
4. Рекомендація СМ/Рес (2010) Комітету міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробацію від 20.01.2010 р. URL: <https://rm.coe.int/16806f4097> (дата звернення: 01.01.2025).

5. Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні : Указ Президента України від 24.05.2011 р. № 597/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/597/2011#Text> (дата звернення: 01.01.2025).

6. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 93.

7. Про внесення змін до Положення про Державну пенітенціарну службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2015 р. № 456. *Офіційний вісник України*. 2015. № 54. Ст. 1754.

8. Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції : постанова Кабінету Міністрів України від 18.05.2016 р. № 343. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/343-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.01.2025).

9. Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції : постанова Кабінету Міністрів України від 18.05.2016 р. № 348. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP160348> (дата звернення: 01.01.2025).

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених : Закон України від 07.09.2016 р. № 1492-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 43. Ст. 736.

11. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

12. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

13. Пробація для суспільства – стенограма програми «Наше право» на «Центральному каналі» на тему: «Реформа у сфері юстиції в Україні. Пробація». URL: <https://www.facebook.com/probation.ua/posts/1800482250215816:0> (дата звернення: 01.01.2025).

14. Про утворення державної установи «Центр пробації» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 655-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.01.2025).

15. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06.12.2017 р. № 2227-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#n96> (дата звернення: 01.01.2025).

16. Про затвердження Порядку виконання адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт, виправних робіт та суспільно корисних робіт : наказ Міністерства юстиції України від 19.03.2013 р. № 474/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0457-13#Text> (дата звернення: 01.01.2025).

17. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 01.01.2025).

18. Забезпечення діяльності пробації. URL: <https://www.probation.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.jpg> (дата звернення: 01.01.2025).

19. Що таке пробаційний нагляд – пояснює Міністерство юстиції України. Судова влада України. URL: <https://court.gov.ua/archive/1589020/> (дата звернення: 01.01.2025).

РОЗДІЛ 2

Іван Богатирьов

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОБАЦІЇ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ПРЕВЕНТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ

У науковому дослідженні розкрито концептуальні засади пробації як соціально-правового інституту в Україні та його превентивну діяльність. Проаналізовано проблемні питання, які виникають у діяльності пробації, та запропоновано шляхи їх розв'язання. Висвітлено авторський підхід до розуміння концептуальних засад пробації як соціально-правового інституту в Україні та його превентивну діяльність.

Сформульовано визначення поняття «кримінально-виконавчі засади» – це фундаментальне розуміння пробації як соціально-правового інституту в Україні та його превентивної діяльності в сукупності наукових поглядів українських і зарубіжних учених на його діяльність, нормативно-правове забезпечення застосування форм і методів запобіжної діяльності до засуджених, які перебувають на обліку в уповноважених органах з питань пробації.

З метою превентивної діяльності персоналом уповноважених органів з питань пробації до засуджених, які перебувають на обліку пробації, обґрунтовано необхідність застосування пробаційних програм «Зміна прокримінального мислення», «Попередження вживання психоактивних речовин», «Подолання агресивної поведінки», «Формування життєвих навичок» як альтернативи позбавленню волі для більш ефективного повернення особи до нормального способу життя в соціумі.

Досліджуючи концептуальні засади пробації як соціально-правового інституту в Україні та його превентивну діяльність, у роботі використані такі ключові слова, як: кримінально-виконавчі засади, звільнення, відбування, покарання, випробування, пробація, уповноважений орган з питань пробації, основи, запровадження, персонал, штраф, громадські роботи, виправні роботи, обмеження волі, нагляд, кримінальне правопорушення, кримінальний проступок, досудова доповідь, наглядова пробація, запобігання.

Засадом можна стверджувати, що метою служби пробації є соціальна корекція засуджених під час виконання / відбування кримінального покарання, не пов'язаного із позбавленням волі, шляхом застосування до нього ресоціалізаційних програм та запобігання скоєнню ним нового кримінального правопорушення.

Ми переконані, що дослідження будь-якої системи в пенітенціарній науці не можливе без розгляду його концептуальних засад. Пробація як соціально-правовий інститут в Україні не може бути винятком, оскільки витоки його становлення і розвитку формуються

через філософську парадигму досліджуваного предмета, яка базується на досвіді вітчизняної та зарубіжної літератури, впровадження у практику роботи уповноважених органів з питань пробації законодавчих та відомчих ініціатив.

Оскільки в пенітенціарній науці є різне бачення щодо періодизації становлення та розвитку пробації в Україні, ми в процесі проведеного дослідження установили, що такі українські науковці (О. І. Богатирьова, Л. І. Олефір, О. Г. Ткаченко, М. С. Пузирьов та ін.) пропонують два періоди становлення і розвитку пробації в Україні. А українська вчена Н. Г. Перепічка у власному дослідженні розглядає три етапи становлення та розвитку пробації.

Проведений нами аналіз правової регламентації становлення інституту пробації в Україні, на відміну від запропонованих вищепоіменованих учених, дав можливість виокремити та запропонувати науковій спільноті, практикам Державної установи «Центр пробації» іншу періодизацію, яка ґрунтується саме на чотирьох етапах концептуальних засад пробації як соціально-правового інституту в Україні та його превентивної діяльності.

I етап охоплює період з 2002 до 2006 рр., який характеризується появою у вітчизняних фахових журналах перших наукових публікацій українських учених про пробацію. Це викликало, по-перше, наукову дискусію, оскільки в Україні потужно функціонувала кримінально-виконавча інспекція, а по-друге, вивчення зарубіжного досвіду створювало підґрунтя формувати на базі кримінально-виконавчої інспекції окрему службу пробації.

II етап відзначається з 2006–2012 рр. адаптацією та ухваленням законодавчих актів щодо можливості індивідуалізації системи кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі та впровадженням у діяльність кримінально-виконавчої інспекції соціальної корекції засуджених, психолого-педагогічного впливу на них, що і заклало перші підвалини запровадження інституту пробації в Україні.

III етап відзначається з 2012–2015 рр. оптимізацією та наближенням кримінально-виконавчого законодавства України до європейських стандартів поводження з ув'язненими і засудженими. Цей етап характеризується потужними пілотними проєктами на базі кримінально-виконавчої інспекції у різних регіонах України, які ґрунтувалися на зарубіжному досвіді. Для цього етапу також властиво проведення науково-практичних конференцій та круглих столів на тему пробації.

IV етап розпочався з 2015 р. і триває до сьогодні – період трансформаційних змін у сфері нормативно-правового забезпечення діяльності пробації, подальше вдосконалення державної політики у сфері виконання покарань та пробації і забезпечення її превентивної діяльності. Він характеризується ухваленням Закону України «Про пробацію» та утворенням Державної установи «Центр пробації» [1, с. 97].

Створення інституту пробації в Україні стало можливим завдяки вивченню міжнародного досвіду та підтримці зарубіжних держав, організацій та інституцій, а також впровадженню в практичну площину вітчизняних наукових розробок. Концептуальні засади пробації як соціально-правового інституту в Україні та його превентивної діяльності слугують підґрунтям до запровадження і розвитку наглядової та пенітенціарної пробації.

Варто погодитися з позицією О. Б. Янчука про те, що пробація в Україні має свою візію, місію та цінності. Візія – створення справедливого і безпечного для кожної людини суспільства, яке прагне жити без правопорушень. Місія – сприяння здійсненню правосуддя та виконання альтернативних тюремному ув'язненню покарань таким чином, щоб створити відповідне середовище, де суб'єкт пробації був би готовий жити, не вчиняючи повторних правопорушень. Цінності: професіоналізм, повага, партнерство, інновативність [2, с. 12].

Пробацію варто також розглядати як інструмент соціальної корекції засуджених, які перебувають на обліку в уповноважених органах з питань пробації, який сьогодні ефективно впливає на покарання і превентивну діяльність. До речі, уповноважені органи з питань пробації, як суб'єкти запобігання, мають повноваження щодо нагляду та проведення з особами, які перебувають у них на обліку, соціально-виховної роботи з урахуванням оцінки ризиків вчинення ними нових кримінальних правопорушень.

В основному органи пробації більшості зарубіжних країн, як зазначає українська вчена Н. Г. Перепічка, застосовують психолого-педагогічний підхід до роботи із засудженими особами. Саме цей вид соціального впливу на злочинця, на думку дослідниці, має стати одним з найефективніших, адже, в першу чергу, це пов'язано з індивідуальним підходом до кожної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а законодавство повинно бути спрямоване саме на її ресоціалізацію, де кара не є самоціллю [3, с. 21].

Водночас якісне здійснення персоналом пробації наглядових функцій за засудженими, які перебувають на обліку і звільнені від

відбування покарання з випробуванням, та засудженими до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, сприятиме зниженню рівня рецидивної злочинності [4].

На жаль, за нашим дослідженням, вітчизняних учених, які висвітлюють проблеми пробації, порівняно з кримінально-виконавчими засадами функціонування органів і установ виконання покарань ДКВС України, дуже мало. Перше наукове дослідження на рівні докторської дисертації було здійснено у 2014 році українською вченою О. І. Богатирьовою «Пробація в Україні: гуманізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань» [5, с. 2].

Саме теоретико-прикладні та методологічні напрацювання дослідниці щодо концептуальних засад впровадження в Україні інституту пробації були покладені в основу майбутнього Закону України «Про пробацію» 2015 року. Відповідно до Закону України «Про пробацію», пробація – це система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону щодо засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого [6].

Варто наголосити, що минуло 10 років, коли держава та її інституції, громадянське суспільство, громадськість нарешті почали сприймати альтернативні види покарання позбавленню волі як певну можливість заміни особі за вчинене кримінальне правопорушення без ізоляції від суспільства. Цьому слугували і зміни у Кримінальному кодексі України (далі – КК України) 2001 року щодо покарання у виді громадських робіт та інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Відповідно у ч. 1 ст. 75 КК України (2001 р.) зазначено: якщо суд при призначенні покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше п'яти років, враховуючи тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи, дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання, він може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням [7].

У цьому разі суд ухвалює рішення звільнити засудженого від відбування призначеного покарання, якщо він протягом визначеного судом іспитового строку не вчинить нового кримінального правопорушення та виконає покладені на нього обов'язки.

Проведені в Україні дослідження на цю тематику дозволили змінити вектор посилення кримінальної відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення на певні елементи гуманізації призначення і виконання покарань. Передусім йдеться про співвідношення пробації та покарання.

У пенітенціарній науці серед українських учених існують два кардинально протилежних бачення з цього питання. Зокрема, О. О. Шкута, Д. В. Колодчин, Ю. В. Шинкарьов, А. В. Савченко, Р. В. Вереша вважають, що пробація є не чим іншим, як покаранням, а служба пробації має справу з усіма засудженими, яким призначено покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Натомість О. І. Богатирьова, А. І. Богатирьов, М. Я. Гуцуляк, В. А. Кирилюк, Н. Г. Перепічка, Л. І. Олефір, О. Б. Янчук та інші акцентують увагу на тому, що пробація має стати альтернативою не тільки покаранню, а й заходом превентивної діяльності. І така позиція вчених та практиків є виваженою і обґрунтованою.

Погляди українських науковців щодо концептуальних засад пробації як соціально-правового інституту в Україні та його превентивної діяльності різняться між собою, і це є нормальною практикою пенітенціарної науки. За нашим дослідженням, наукові публікації українських учених переважно висвітлюють правові та організаційні аспекти діяльності уповноважених органів з питань пробації, а кримінологічні погляди на превентивну діяльність пробації розглядаються поверхово.

Вважаємо, що пробацію як альтернативу позбавленню волі в Україні слід визнавати як сучасну модель роботи з особами, які вчинили кримінальне правопорушення і за вироком суду їм призначене покарання, не пов'язане з позбавленням волі. У зв'язку з цим концептуальні засади пробації визначають чотири фундаментальні підходи:

1) пробація – це різновид кримінальної відповідальності за вчинене особою кримінальне правопорушення;

2) пробація – виконує покарання, не пов'язане з позбавленням волі;

3) пробація – забезпечує контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, умовно-достроково звільненими;

4) пробація – проводить з особою, яка перебуває на обліку уповноваженого органу з питань пробації, превентивну діяльність з метою не допустити вчинення під час відбування покарання нового кримінального правопорушення.

На думку української дослідниці О. І. Богатирьової, пробація також спрямована на вивчення особи правопорушника, складання його соціально-психологічної характеристики та пропозицій до суду щодо обрання раціонального виду покарання у виді досудової доповіді [4, с. 25].

Пробація, на погляд науковців Пенітенціарної академії України, – це складний соціально-правовий інститут, який полягає у передачі особи, визнаної судом винною у скоєнні кримінального правопорушення, без застосування до неї санкції у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк, під нагляд служби пробації на термін і на умовах, визначених судом, порушення яких веде до позбавлення волі [8, с. 27].

В основі нашого дослідження концептуальних засад пробації як соціально-правового інституту в Україні лежить також і його превентивна діяльність, яка за своєю сутністю передбачає кримінологічну складову цього соціально-правового явища, ядром якого є функція запобігання кримінальним правопорушенням, і вона повинна виконуватися відповідними компетентними суб'єктами, а саме: державою та її інституціями, громадськістю і суспільством, які перш за все повинні нейтралізувати негативні чинники, що породжують вчинення засудженими в умовах пробації нового кримінального правопорушення.

Крім того, інститут пробації потребує свого вдосконалення шляхом ухвалення нормативно-правових актів, що регламентують його діяльність, та покращення механізму взаємодії з іншими державними органами щодо запобігання вчиненню клієнтами пробації нового кримінального правопорушення.

Одним із способів для запобігання кримінальним правопорушенням для уповноваженого органу з питань пробації як суб'єкта запобігання є також вимоги, які зазначені в ст. 50 КК України, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених для запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, ст. 2 КВК.

Звичайно 10 років – це тільки початок функціонування української моделі пробації. А тому вся її організація не може бути завершеною, оскільки вимоги часу передбачають постійний її рух і вдосконалення. Так, зазначена нами проблема кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням з боку осіб, які перебувають на обліку в уповноважених органах з питань пробації, має

не менш вагоме значення під час визначення оцінки діяльності Державної установи «Центр пробації».

Окремо також варто наголосити на проблемі роботи персоналу уповноважених органів з питань пробації з неповнолітніми засудженими. Саме персонал служби пробації, який працює з неповнолітніми, відіграє особливу роль у системі кримінального правосуддя, оскільки вони здійснюють нагляд за особами, які фактично є однією із вразливих верств суспільства, яка досить часто піддається негативному впливу з боку дорослих. Унаслідок цього під час пробаційної роботи з неповнолітніми потрібен особливий підхід, що пов'язаний з низкою факторів як соціально-демографічного, так і індивідуального характеру.

Тут має місце застосування специфічних запобіжних заходів впливу. Крім того, в роботі з неповнолітніми суб'єктами пробації працівники пробаційних органів досить часто тісно співпрацюють з правоохоронними органами, зокрема ювенальною превенцією, соціальними службами, навчальними закладами та батьками чи опікунами, щоб допомогти спрямувати правопорушників на правильний шлях.

Важливу роль у діяльності пробації відіграють також і нормативно-правові акти, які забезпечують порядок та умови виконання / відбування засудженими покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, зокрема:

1) наказ Державної установи «Центр пробації» від 07.06.2022 № 248/од-22 «Про закріплення повноважень уповноважених органів з питань пробації на виконання судових рішень стосовно осіб, які проживають на тимчасово окупованих територіях»;

2) наказ від 28.09.2022 № 4128/5.30 вересня 2022 р. № 1147/38483 «Про внесення змін до Порядку складання досудової доповіді» під час воєнного стану зазнав доповнення, відповідно до якого виклик до органу пробації може надсилатися з використанням технічних засобів електронних комунікацій (електронною поштою, текстовим повідомленням з використанням мобільного зв'язку).

Особливо, якщо суб'єкт пробації за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають прибуття до органу пробації, може бути ознайомлений з текстом досудової доповіді, а також надати зауваження та уточнення до її тексту з використанням технічних засобів електронних комунікацій (електронною поштою, текстовим повідомленням з використанням мобільного зв'язку).

Фактично з утворенням Департаменту здійснюються заходи щодо формування чіткої і ефективної структури системи органів установ виконання покарань, активізації приведення кримінально-виконавчого законодавства у відповідність до вимог чинного законодавства, міжнародних стандартів виконання покарань, беззаперечного дотримання прав людини і громадянина та вдосконалення кримінально-виконавчого законодавства;

3) постанова «Про затвердження Порядку розроблення та реалізації пробаційних програм» від 18 січня 2017 р. № 24 Кабінету Міністрів України. Станом на 1 січня 2021 року функціонують чотири затверджені пробаційні програми для повнолітніх і неповнолітніх суб'єктів пробації: «Зміна прокримінального мислення», «Подолання агресивної поведінки», «Попередження вживання психоактивних речовин», «Формування життєвих навичок» [9].

Пробаційні програми призначаються за рішенням суду особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням, та передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих виявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити (програми психологічної корекції та програми соціальної адаптації, спрямовані на усунення негативних факторів, що впливали та можуть у подальшому впливати на поведінку правопорушника);

4) положення про організацію діяльності волонтерів пробації, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 17.01.2017 № 98/5 [10], в якому передбачається, що діяльність волонтерів буде виконуватись за такими напрямками: здійснення наглядових заходів за місцем роботи та навчання засуджених; проведення соціально-виховної роботи із засудженими; складання та реалізація індивідуальних планів роботи із засудженими; проведення індивідуально-профілактичної роботи із засудженими; надання консультативної, психологічної та інших видів допомоги засудженим; надання допомоги у працевлаштуванні засуджених, залученні їх до навчання, виховних заходів та соціально корисної діяльності; реалізація пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; здійснення заходів з підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення; реалізація інших заходів, спрямованих на виправлення засуджених і запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень;

5) наказ Міністерства юстиції України № 2023/5 від 26.06.2018 Про запровадження порядку формування та ведення цього Реєстру [11]. Під реєстром розуміється інформаційна система, що містить відомості про засуджених та осіб, узятих під варту, та має чотири модулі (підсистеми). До Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту, входить спеціальна система «КАСАНДРА» як підсистема для обліку даних з оцінки ризиків скоєння повторного кримінального правопорушення обвинуваченим чи засудженим.

Підсистема «КАСАНДРА» оцінює ризики повторного правопорушення, використовуючи алгоритми автоматизованих висновків, автоматично буде визначати рівень ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення (низький, середній, високий, дуже високий) на підставі алгоритму підрахунку балів та відповідності рівня балів встановленим рівням ризиків.

Прогноз повторного правопорушення ґрунтується на використанні машинного навчання та алгоритмів автоматизованих висновків (прогнозів), що базуються на результатах обробки великих структурованих масивів даних про історію правопорушень особи, наявності житла, освіти та роботи, матеріального становища, контролю над поведінкою та мисленням, вживання алкоголю та наркотиків, стосунків у суспільстві та інших аспектів.

Уповноважений орган з питань пробації здійснює такі заходи запобігання: 1) проведення занять з метою корекції поведінки суб'єктів, які знаходяться на обліку в центрі пробації; 2) підтримка у здобутті освіти, подаючи рекомендації до навчальних закладів стосовно прийняття їх на навчання; 3) сприяння у працевлаштуванні на підприємствах, установах, організаціях, з якими самі співпрацюють; 4) ініціювання реєстрації в центрі зайнятості.

Впровадження Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту, є одним із ключових пріоритетів діяльності Міністерства юстиції України та Центру пробації. Звичайно, пробація не є абсолютно новим революційним шляхом. Пробація – це більш цивілізований процес, що довів свою ефективність в усьому світі саме з точки зору безпеки суспільства та запобігання вчиненню повторних правопорушень особами, які вже їх вчиняли, забезпечуючи безпеку громади.

Аналізуючи сучасний стан відбування кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, уповноваженими органами з питань пробації в Україні, ми дійшли висновку, що сучасний інститут пробації є частиною реформ, які проводить Міністерство юстиції

України, як правонаступник Державної пенітенціарної служби України з 2016 року. Серед таких інноваційних заходів ми виділяємо:

- створення належної організації роботи персоналу уповноважених органів з питань пробації;
- збільшення застосування національними судами альтернативних видів покарань позбавленню волі;
- впровадження в роботу уповноважених органів з питань пробації соціальної корекції засуджених шляхом застосування корекційних програм ресоціалізації;
- запобігання серед засуджених, які перебувають на обліку в уповноважених органах з питань пробації, вчинення нових кримінальних правопорушень;
- створення соціальної адаптації програм навчання персоналу уповноважених органів з питань пробації.

Вищенаведене показує, що в умовах реформування кримінально-виконавчої системи України та її трансформації в пенітенціарну систему функціонування уповноважених органів з питань пробації із засудженими до покарання, не пов'язаного із позбавленням волі, виходить на новий рівень пенітенціарної науки України.

Таким чином, знання наукових пенітенціарних засад керівництвом Державної установи «Центр пробації», вміння бачити перспективи розвитку інституту пробації, поєднувати теорію з практикою забезпечують ухвалення обґрунтованих організаційних рішень у роботі з персоналом уповноважених органів з питань пробації під час використання різних програм ресоціалізації засуджених.

Звичайно, глибокі знання пенітенціарної теорії персоналу уповноважених органів з питань пробації щодо покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, сприяє повному використанню досягнень пенітенціарної науки, допомагає вчасно виявляти те, що відживає і стає гальмом у роботі уповноважених органів з питань пробації, бачити нове, прогресивне й усіляко підтримувати його, відстоювати загальнодержавні інтереси і завжди ставити їх вище за особисті, правильно працювати з людьми, виявляти у своїй діяльності високу свідомість, патріотизм та пильність.

З цієї метою ми визначили три фундаментальні напрями наукового супроводу в організації роботи персоналу уповноважених органів з питань пробації із засудженими до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі:

1) перший – використання наукової методики відбору персоналу уповноважених органів з питань пробації Державною установою «Центр пробації»;

2) другий – навчання персоналу уповноважених органів з питань пробації для роботи із засудженими має проходити через призму теоретичного і практичного спрямування;

3) третій – визначення критеріїв у діяльності уповноважених органів з питань пробації у роботі із засудженими. Всі вони мають бути доступні до кожного працівника.

Кожен етап супроводжується концептуальними засадами пробації як соціально-правового інституту в Україні та його превентивну діяльність.

1. Перший – використання наукової методики відбору персоналу уповноважених органів з питань пробації Державною установою «Центр пробації».

Важливо зазначити, що пенітенціарна наука розглядає наукову методику відбору персоналу уповноважених органів з питань пробації через професійні знання, досвід та організаторські здібності персоналу уповноважених органів з питань пробації у роботі із засудженими до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. Досягнення таких стандартів можливе завдяки впровадженню Державною установою «Центр пробації» нових методик і технологій, серед яких:

1) створення ефективної системи організації роботи з персоналом та механізму керування нею, відбір і підготовка персоналу уповноважених органів з питань пробації у роботі із засудженими до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі;

2) профорієнтація та адаптація до умов роботи із засудженими до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі;

3) навчання персоналу щодо отримання знань, умінь і навичок роботи із засудженими до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі;

4) дотримання дисципліни праці в роботі із засудженими до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі;

5) підбиття підсумків роботи та оцінка трудової діяльності персоналу уповноваженого органу з питань пробації за квартал, рік роботи.

За таких умов поява у сфері діяльності уповноважених органів з питань пробації професійного, висококваліфікованого фахівця в роботі із засудженими до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, є сьогодні основною проблемою.

Наукова методика добору персоналу уповноважених органів з питань пробації має містити в собі: початкову оцінку майбутнього працівника уповноваженого органу з питань пробації, його професійну зорієнтованість до умов роботи із засудженими; розробку методів оцінки та стимулювання персоналу уповноваженого органу з питань пробації; розміщення персоналу по робочих місцях з урахуванням усіх правил формування трудового колективу та індивідуально-психологічних особливостей кожного працівника, а також сумісності з іншими працівниками; формування та здійснення підготовки висунення персоналу на нові посади.

І хоча ринок праці певною мірою для персоналу уповноважених органів з питань пробації вже сформувався, питання професійного відбору персоналу як на місцевому, так і на державному рівнях залишається актуальним. Раніше існувала система роботи з персоналом, яка містила у собі: планування та прогнозування потреб у персоналі, розміщення і ротацію, підготовку та перепідготовку персоналу, раціональне використання наявного персоналу.

Така робота сприяла соціальній стабільності суспільства. Сьогодні в умовах правового режиму воєнного стану ситуація ускладнюється тим, що єдиним закладом, який практично готовий (у ньому є науковці, матеріально-технічне забезпечення, співпраця з роботодавцями) здійснювати підготовку персоналу для органів уповноважених органів з питань пробації Державної установи «Центр пробації», є Пенітенціарна академія України.

2. Другий – навчання персоналу уповноважених органів з питань пробації для роботи із засудженими має проходити через призму теоретичного і практичного спрямування. Для цього варто враховувати такі аспекти:

1) техніко-технологічний, який визначає рівень готовності персоналу до роботи із засудженими на сучасному рівні, зокрема: втілення нововведень у роботу уповноважених органів з питань пробації; вміння працювати із застосуванням найновітніших технологій тощо;

2) економічний, за даними наших досліджень, персонал уповноважених органів з питань пробації зарубіжних країн значно відрізняється, тому це питання потребує ретельного аналізу;

3) правовий – цей аспект потребує від персоналу уповноважених органів з питань пробації знань національного законодавства у всіх сферах життєдіяльності засудженого (кримінального, кримінально-виконавчого, трудового, сімейного, цивільного законодавства тощо);

4) *соціально-психологічний* – цей аспект відображає питання соціально-психологічного супроводу персоналу уповноважених органів з питань пробації. На жаль, цьому питанню приділялось недостатньо уваги.

До речі, за нашим дослідженням, серед персоналу уповноважених органів з питань пробації трапляються такі, які переконані в тому, що тільки вольовий тиск здатний забезпечити порядок і умови відбування покарання засудженими, які перебувають на обліку пробації. Іноді це приносить результат, але і породжує зростання конфліктів між персоналом та засудженими.

3. *Третій – визначення критеріїв оцінки діяльності уповноважених органів з питань пробації у роботі із засудженими.* Всі вони мають бути доступні до кожного працівника.

До критеріїв оцінки діяльності уповноважених органів з питань пробації у роботі із засудженими пенітенціарна наука рекомендує такі показники: соціальний клімат у колективі; задоволення працею; можливість участі в ухваленні рішень; кар'єру; підвищення професіоналізму тощо.

Під час виявлення ділових та особистісних якостей кандидатів для роботи в уповноважених органах з питань пробації пенітенціарна наука рекомендує використовувати такі методи, як анкетування, тестування, біографічні оцінки тощо. Для цих методів характерним є їх простота і наочність.

Так, визначаючи критерії оцінки діяльності уповноважених органів з питань пробації у роботі із засудженими, ми ознайомилися з параметрами, за якими оцінюється персонал пробації у зарубіжних країнах, що дозволило нам встановити, що кожна країна для своїх працівників розробляє власний атестаційний лист.

Якщо узагальнити всі параметри атестаційного листа працівника пробації, то він містить такі пункти: 1) здоров'я, зовнішній вигляд, манери, комунікабельність; 2) освіта, компетентність в ухваленні рішення; 3) якість роботи; 4) відповідальність та надійність; 5) уміння працювати в колективі; 6) бажання працювати з правопорушником; 7) розуміння вимог керівництва; 8) ініціатива в роботі з правопорушником; 9) дотримання техніки безпеки; 10) гнучкість у застосуванні до правопорушника покарання; 11) планування та координація праці із правопорушником. Варто зазначити, що негативним моментом подібних оцінювань персоналу з боку керівництва є можливість суб'єктивізму (необ'єктивність оцінок).

Щодо української моделі пробації. За 10 років уповноважені органи з питань пробації Державної установи «Центр пробації» спромоглися з урахуванням пенітенціарної науки, національного і зарубіжного досвіду напрацювати позитивні результати своєї діяльності, зокрема в частині Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року, де розвиток пробації представлено як окремий напрям [12]. Концепції кадрової політики Державної установи «Центр пробації» розроблено та впроваджено у квітні 2023 року у Положенні про порядок добору персоналу для роботи в Державній установі «Центр пробації» [13].

Це Положення визначає сучасні методи ефективного добору персоналу на зайняття вакантних посад в уповноважених органах з питань пробації та інноваційні інструменти для досягнення мети, дозволяє організувати цілеспрямовану роботу щодо залучення до органів пробації кандидатів, які володіють навичками, необхідними для поточних і довгострокових завдань.

Відповідно впровадження у систему пробації пробаційного нагляду як виду кримінального покарання згідно із Законом України від 23.08.2023 № 3342-IX «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» [14]. Крім впровадження пробаційного нагляду, стратегічною метою є вдосконалення покарання у виді громадських робіт та штрафів.

До речі, серед інших пріоритетів – уніфікація оцінки ризиків і розробка нових пробаційних програм, проведення поточної роботи з персоналом, створення модельних офісів, впровадження мобільного застосунку «Е-пробація», запровадження ЄРЗО, вдосконалення методики роботи із засудженими за злочини проти основ національної безпеки тощо.

Отже, ідея із впровадженням у кримінально-виконавчу систему нового інституту – пробації, закріплення її в окремому законі є цілком природною, оскільки саме це дозволить уповноваженому органу з питань пробації закласти основи сучасного і паростки майбутнього в питаннях застосування пробації в Україні [15].

Насамкінець викладені у статті концептуальні засади пробації як соціально-правового інституту в Україні та його превентивну діяльність закладають підвалини подальшого наукового пошуку і не можуть розглядатися як завершені. Таким чином, інститут пробації в Україні можна

вважати невід’ємним елементом кримінальної юстиції України та результатом демократичного розвитку громадянського суспільства, незважаючи на 10-річну історію існування.

Список використаних джерел

1. Богатирьов І. Г. Актуальні проблеми кримінально-виконавчого права України : навчальний модульний курс. Одеса : Юридика, 2023. С. 97.
2. Янчук О. Б. Пробація, що змінюється – покарання, яке змінює. *Пенітенціарна система у глобальному вимірі* : матеріали I Міжнародного пенітенціарного форуму (м. Рівне 29–30 жовтня 2021 року). Рівне : Гельветика, 2021. С. 111–112.
3. Перепічка Н. Г. Запобігання кримінальним правопорушенням органами пробації в Україні : дис. ... д-ра філософії за спеціальністю 081 «Право» / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2023. С. 19.
4. Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов’язаних з позбавленням волі : наказ Міністерства юстиції від 29 січ. 2019 р. № 272/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0120-19#n14>.
5. Богатирьова О. І. Пробація в Україні: гуманізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2014. 36 с.
6. Про пробацію : Закон України від 05 лютого 2015 р. № 160-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19>.
7. Кримінальний кодекс України (2001 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
8. Богатирьов І. Г. Пробація – як альтернатива позбавленню волі в Україні. Хмельницький, 2010. 76 с.
9. Про затвердження Порядку розроблення та реалізації пробаційних програм : постанову Кабінету Міністрів України від 18 січня 2017 р. № 24. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/24-2017-%D0%BF#Text>.
10. Про затвердження Положення про організацію діяльності волонтерів пробації : наказ Міністерства юстиції України від 17.01.2017 № 98/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0065-17#Text>.
11. Про затвердження Порядку формування та ведення Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту : наказ Міністерства юстиції України № 2023/5 від 26.06.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0762-18#Text>.
12. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text>.
13. Концепція кадрової політики Державної установи «Центр пробації». URL: <https://putylska-gromada.gov.ua/news/1684324087/>.
14. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань : Закон України від 23.08.2023 № 3342-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#Text>.
15. Богатирьов І. Г. Пенітенціарна система України у XXI столітті: теоретико-правові та кримінально-виконавчі проблеми. Київ : Дакор, 2025. 234 с.

РОЗДІЛ 3

*Крістіна Сіренко,
Юлія Петровська*

ІНТЕГРАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ В ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ ФАХІВЦІВ ПРОБАЦІЇ

У розділі розглядається питання інтеграції європейського досвіду в професійну підготовку працівників пробації в Україні. Аналізуються основні принципи європейських моделей пробації, зокрема гуманізацію, ресоціалізацію правопорушників та баланс між контролем і підтримкою, що є важливими аспектами сучасної кримінально-правової практики. Окрема увага приділяється адаптації цих принципів до українських реалій, що охоплює розробку освітніх програм, впровадження інноваційних підходів та використання міжнародних стандартів у підготовці кадрів. Висвітлюється роль міждисциплінарного підходу, необхідного для забезпечення комплексної підготовки працівників пробації, а також важливість професійного розвитку та систематичного підвищення кваліфікації. Окреслюються вектори подальшого розвитку професійного навчання працівників Центру пробації з акцентом на важливості обміну досвідом з європейськими країнами.

Актуальність. Інтеграція європейського досвіду в професійну підготовку працівників пробації є важливим етапом реформування кримінально-правової системи в Україні. Європейські моделі пробації відзначаються прогресивними підходами до роботи з правопорушниками з акцентом на гуманізації, ресоціалізації та балансі між контролем і підтримкою. Європейський досвід надає можливість Україні адаптувати успішні практики та розвивати національну систему пробації на основі міжнародних стандартів.

Одним із основних принципів європейської пробації є індивідуальний підхід до кожного правопорушника. У Європі застосовуються різноманітні програми, що містять як контрольні заходи, так і заходи підтримки, спрямовані на соціальну адаптацію осіб, які відбувають покарання. Важливим аспектом є надання психологічної та соціальної підтримки тим особам, які перебувають під наглядом в органах пробації, з метою їх ресоціалізації та запобігання повторним правопорушенням. Це стосується участі у програмах соціальної адаптації, психологічної реабілітації та освітніх заходах.

Ключові аспекти впровадження європейських стандартів у підготовку працівників пробації в Україні

З метою впровадження європейських стандартів у професійну підготовку працівників пробації в Україні необхідно звернути увагу на кілька ключових аспектів:

1. Важливим кроком є вдосконалення освітніх програм для фахівців пробації, які будуть враховувати європейський досвід у контексті розвитку професійних компетенцій, зокрема в галузі психології, соціології, правознавства та кримінології. Програми мають бути орієнтовані на надання працівникам пробації знань і навичок для ефективної роботи з правопорушниками із врахуванням індивідуальних особливостей кожної особи.

2. Європейські країни активно використовують новітні технології для моніторингу та оцінки поведінки правопорушників. Впровадження електронного моніторингу, використання спеціалізованих програм для оцінки ризиків і потреб правопорушників, а також аналіз даних дозволяє ефективно управляти процесом пробації та вчасно реагувати на потенційні загрози.

3. Важливим аспектом інтеграції європейського досвіду є співпраця з міжнародними організаціями, такими як Рада Європи, Європейський Союз, а також обмін досвідом з іншими країнами, що мають успішні моделі пробації. Це дозволяє отримати доступ до передових практик і вдосконалювати систему пробації на національному рівні.

4. Професійна підготовка працівників пробації має охоплювати участь у тренінгах, семінарах і конференціях, що дасть можливість фахівцям оновлювати свої знання і навички відповідно до сучасних вимог і змін у законодавстві.

5. Успішна пробація передбачає комплексний підхід до роботи з правопорушниками, тому важливо навчати працівників пробації взаємодіяти з іншими професіоналами – психологами, соціальними працівниками, юристами, що дозволяє забезпечити найбільш ефективну підтримку і реабілітацію осіб, які перебувають під наглядом в органах пробації.

Основні напрями спеціалізації професійного навчання фахівців пробації

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про пробацію» пробація – це система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосову-

ються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого [1]. Одним з важливих завдань у цьому контексті постає підготовка фахівців для органів пробації, яка є складовою частиною Державної кримінально-виконавчої служби України.

Стратегія реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року містить у собі стратегічну ціль № 7, яка передбачає «формування ефективної моделі підготовки та діяльності персоналу органів і установ пенітенціарної системи». У Стратегії зазначається, що «ефективність реформування пенітенціарної системи залежить від рівня підготовки її кадрового складу, тому реалізація означеної стратегічної цілі передбачає формування вмотивованого та високопрофесійного персоналу органів і установ пенітенціарної системи, здатного виконувати функції виправлення і ресоціалізації засуджених на основі найсучасніших підходів і методів роботи, а також створення за новими стандартами належних умов праці та соціального захисту персоналу» [2].

Професійна підготовка фахівців пробації реалізовується в Інституті професійного розвитку Пенітенціарної академії України, який було створено в травні 2022 року як Інститут підвищення кваліфікації персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України, а в березні 2023 року реорганізовано в Інститут професійного розвитку.

Кафедра підвищення кваліфікації працівників пробації є структурним підрозділом Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України, що здійснює навчальну, методичну, наукову та організаційну діяльність з питань підвищення кваліфікації працівників, які працюють за трудовими договорами в Державній установі «Центр пробації».

Професійне навчання організовано на підставі затвердженої Міністерством юстиції України освітньої програми, яка адаптована відповідно до сучасних викликів та форс-мажорних обставин. Заняття проводяться за дистанційною формою навчання в синхронному режимі, що оптимально враховує індивідуальні можливості кожного слухача та економічні можливості більшості населення в умовах воєнного стану.

Працівники Центру пробації проходять підвищення кваліфікації не рідше ніж один раз на три роки або за потреби (якщо є зміни

в законодавстві у відповідній сфері), а також протягом першого року роботи.

Обсяг і нормативний термін навчання становить 180 навчальних годин упродовж 30 діб [3].

Практична підготовка працівників пробації базується на реалізації загальної, функціональної та галузевої складових освітньої програми, спрямованих на підвищення їхнього рівня професійної майстерності. Навчання за загальною складовою містить правову підготовку, яка передбачає вдосконалення знань, розвиток умінь і навичок у вирішенні правових питань, закріплення принципів та засад реалізації кримінально-виконавчої політики держави, механізму функціонування інституту пробації, а також розроблення заходів запобігання вчиненню повторних правопорушень.

Навчання за функціональною складовою містить професійно-психологічну підготовку, яка передбачає вдосконалення знань з теорії змін поведінки, розвиток навичок мотиваційного консультування та когнітивно-поведінкового втручання як ключового методу реалізації пробаційних програм, а також цифрову грамотність працівників пробації, електронний документообіг в органах пробації.

Навчання за галузевою складовою містить фахову підготовку, спрямовану на здобуття слухачами додаткових знань та вмінь щодо специфіки, особливостей, принципів, порядку та методів реалізації пробаційних програм з повнолітніми та неповнолітніми суб'єктами пробації у рамках реалізації пробаційних програм «Зміна прокримінального мислення», «Подолання агресивної поведінки», «Попередження вживання психоактивних речовин», «Формування життєвих навичок», «Подолання домашнього насильства».

Також галузева складова охоплює організацію волонтерської діяльності, пов'язаної з пробацією, ефективну комунікацію з партнерськими організаціями та медіа, культуру ділового мовлення та діловодство і спрямована на розвиток загальних (мовленнєвої, цифрової, комунікаційної, інклюзивної, емоційно-етичної) та спеціальних (фахових, предметних) компетентностей, удосконалення вмінь і навичок з використання інструментів пробації (оцінка ризиків вчинення кримінального правопорушення, складання індивідуального плану роботи із засудженим, реалізація пробаційних програм, організація роботи з волонтерами пробації й партнерськими організаціями щодо наповнення «Банку ресурсів», удосконалення навичок

роботи з електронним документообігом, а також з Єдиним реєстром засуджених та осіб, узятих під варту).

Важливими в контексті професійного навчання працівників пробації залишаються здійснення моніторингу та оцінювання результатів навчання, зокрема Google-анкетування щодо ефективності навчання, а також забезпечення збалансованості теоретичної і практичної підготовки.

Аналіз статистичних даних працівників пробації, що пройшли професійне навчання, показує стабільну динаміку в кількості сертифікованих осіб та співвідношенні у відсотках (див. рис. 1).

Під час професійного навчання застосовуються сучасні підходи до організації занять: викладачі кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації Інституту професійного розвитку проводять тренінги, панельні дискусії, майстер-класи, вебінари, круглі столи, у тому числі на базі філії Державної установи «Центр пробації» в Чернігівській області.

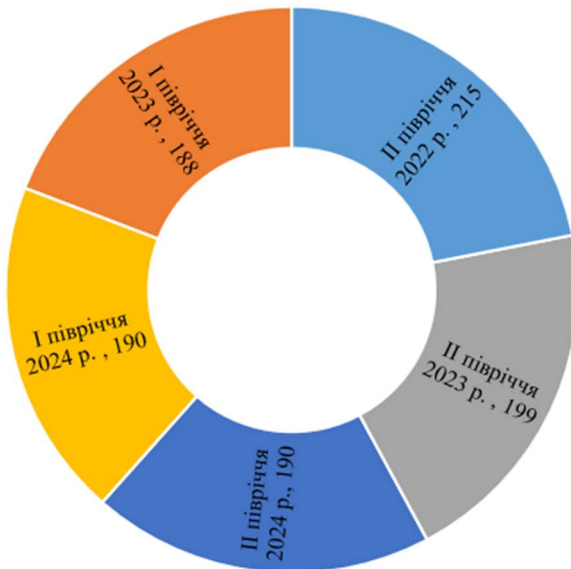

Рис. 1. Аналіз статистичних даних працівників пробації, що пройшли професійне навчання

З метою забезпечення більш динамічного навчання на академічній платформі дистанційного навчання Moodle для працівників Центру пробації розміщені спеціалізовані та рекомендовані освітні курси.

Також викладачами кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації завантажено онлайн-курс, що охоплює 40 тем і підсумковий контроль. Модулі цього курсу постійно вдосконалюються, доповнюються відеоуроками, конспектами лекцій, корисними посиланнями, витягами із законодавства тощо.

Слід зазначити, що кожна група фахівців пробації після закінчення навчання проходить Google-анкетування щодо ефективності навчання. Аналіз результатів свідчить про те, що більшість слухачів надають перевагу практичним заняттям, які проводяться у формі тренінгів, тематичних дискусій та конференцій з обміну досвідом. Також отримані результати свідчать і про те, що очікування слухачів від навчання виправдалися повною мірою (97 % опитуваних).

Загалом організація професійного навчання в Пенітенціарній академії України передбачає:

- створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, що стосується наявних безпечних умов навчання та праці, дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки;

- створення безбар'єрного освітнього простору на засадах рівності, недискримінації та доступності;

- застосування інформаційно-комунікативних та цифрових технологій в освітньому процесі;

- забезпечення інформаційної та кібернетичної безпеки для захисту даних і безпечного використання цифрових технологій.

Сучасні технології професійного навчання фахівців пробації

Під час реалізації освітньої програми використовуються різні технології навчання, а саме:

1. Інноваційні технології (Innovative technologies):

- проблемне навчання (problem-based learning) (виконання конструктивних завдань, імітаційні та операційні ігри, виконання ролей, соціодрама та психодрама).

2. Інформаційні технології (Information technologies):

- моделювання практичних ситуацій;
- опрацювання графічних, текстових, цифрових, аудіо- та відеоданих і засобів зв'язку.

3. Інтерактивні технології (Interactive technologies):

- ігрові технології (навчальні, тренувальні, контрольні й узагальнювальні, пізнавальні, продуктивні, творчі, комунікативні, діагностичні, психотехнологічні);

- кооперативне навчання у співробітництві (cooperative learning) (навчання в малих групах, взаємне оцінювання, робота за методом джигсоу (Jigsaw), проєктна робота);

- дискусії, інтерактивні тренінги;

- майстер-класи, колективна генерація ідей.

4. Дослідницькі технології і проєктування (Research technologies and design):

- інформаційні дані;

- організаційно-практичні напрями роботи;

- рефлексивні;

- корекційні;

- методологічні.

З огляду на важливість професійного навчання працівників пробації, виникає необхідність розгляду ефективних моделей пробації, що поєднують баланс між контролем і підтримкою. Актуальність цього питання зумовлена потребою в удосконаленні підходів до роботи з правопорушниками, спрямованих на їхню реабілітацію та успішну інтеграцію в суспільство. Встановлення правильного балансу між суворим контролем та наданням необхідної підтримки є ключовим для досягнення результативності пробаційних програм, зниженню рівня рецидиву та забезпечення безпеки в суспільстві.

Успішні моделі пробації: баланс між контролем і підтримкою

Найкращі міжнародні практики впровадження інституту пробації базуються на принципах гуманізації, ресоціалізації правопорушників та балансі між контролем і підтримкою. Ось кілька ключових аспектів, які характеризують успішні моделі пробації у світі:

1. Європейський досвід

- Фокус на ресоціалізацію та підтримку: у багатьох європейських країнах система пробації зосереджена на допомозі правопорушникам у їхній реабілітації через програми, що охоплюють психотерапію, освіту, професійну підготовку та підтримку в пошуку роботи. Наприклад, у Королівстві Швеція [4] та Королівстві Норвегія [5] пробаційні програми часто містять терапевтичні підходи й соціальні послуги.

- Індивідуальний підхід: у Королівстві Нідерландів [6] пробаційні працівники використовують індивідуальні плани для кожного правопорушника, що допомагає їм не тільки в контролі за поведінкою, а й в підтримці реінтеграції в суспільство.

- Роль громади: у багатьох європейських країнах система пробації активно співпрацює з громадськими організаціями та місцевими громадами для забезпечення підтримки правопорушників на етапі ресоціалізації.

2. Досвід Північної Америки

- Баланс між контролем і підтримкою: у Сполучених Штатах Америки [7] та Канаді [8] пробаційні служби часто використовують електронний моніторинг, регулярні звіти й перевірки, а також надають правопорушникам доступ до реабілітаційних програм (наприклад, до програм позбавлення від наркотичної залежності, професійного навчання тощо). У Канаді акцент робиться на меншій кількості ув'язнених та більшій увазі до реабілітації.

- Використання технологій: у Сполучених Штатах Америки активно використовують електронний моніторинг, що дозволяє ефективно контролювати правопорушників, а також програми для віддаленого моніторингу, що значно знижує навантаження на пенітенціарну систему.

- Альтернативи ув'язненню: у Канаді та Сполучених Штатах Америки пробація часто використовується як альтернатива ув'язненню для тих, хто вчинив незначні злочини, що дозволяє зменшити навантаження на пенітенціарну систему.

3. Австралійський досвід

- Програми для молоді: в Австралії особлива увага приділяється пробації для неповнолітніх правопорушників. Програми для молоді часто містять участь у громадських роботах, психологічну підтримку, тренінги з розвитку навичок.

- Робота із сім'єю та місцевими громадами: в Австралії велика роль відводиться інтеграції родин та громад для підтримки процесу ресоціалізації правопорушників, а також для створення середовища, яке б заохочувало позитивні зміни.

В Україні, починаючи з 2015 року, система пробації активно адаптує міжнародні стандарти, включно з найбільш успішними практиками зарубіжних країн. Програми пробації спрямовані на ресоціалізацію правопорушників через підтримку, навчання та контроль. В Україні застосовуються новітні технології для контролю

осіб, які перебувають на обліку в органах пробації, що дозволяє знижувати навантаження на пенітенціарну систему та підвищувати ефективність нагляду.

Основними напрямками підтримки осіб, які перебувають на обліку в органах пробації, є:

- Психологічна допомога: програми з підтримки психічного здоров'я та боротьби із залежностями.
- Програми соціальної адаптації: надання правопорушникам можливості для освіти, професійного навчання та трудової діяльності.
- Підтримка реінтеграції через співпрацю із соціальними службами, благодійними організаціями та громадами.
- Використання технологій: електронний моніторинг, віддалене спостереження та онлайн-звітування для ефективного контролю осіб, які перебувають на обліку в органах пробації.

У багатьох країнах, таких як Сполучені Штати Америки, Сполучене Королівство Великої Британії та Ірландії [9], Королівство Швеція, інститут пробації став важливим інструментом для зменшення перевантаження пенітенціарних установ, пропонуючи альтернативи ув'язненню. Разом із тим у Королівстві Швеція та Королівстві Норвегія увага сфокусована на соціальній підтримці та ресоціалізації правопорушників, які отримують психологічну допомогу, освіту, професійне навчання та можливість працювати для реінтеграції в суспільство.

Українська система пробації також орієнтована на ресоціалізацію правопорушників, надаючи їм можливості для професійної підготовки, проходження курсів підвищення кваліфікації, підтримку в пошуку роботи, а також реабілітаційні програми для зниження ризику рецидиву.

У Сполучених Штатах Америки та Сполученому Королівстві Великої Британії та Ірландії електронний моніторинг став важливим інструментом для контролю правопорушників, без необхідності їх перебування в пенітенціарних установах.

У Королівстві Нідерландів і в Канаді пробація містить індивідуальні плани для кожного правопорушника, що допомагає не лише в контролі за поведінкою, а й у підтримці процесу реінтеграції.

Українська система пробації також передбачає індивідуальний підхід до кожної особи, розробляючи плани ресоціалізації з урахуванням конкретних потреб і обставин правопорушника.

У багатьох європейських країнах пробаційні служби активно співпрацюють з громадськими організаціями, благодійними фондами та місцевими громадами, щоб забезпечити ефективну підтримку правопорушників.

В Україні також налагоджено співпрацю з різними громадськими та неурядовими організаціями для надання комплексної допомоги правопорушникам, включно із соціальною адаптацією, медичною та психологічною підтримкою.

У Королівстві Норвегія та Королівстві Швеція існують програми професійної підготовки та сертифікації для працівників пробації, що стосуються вивчення міжнародних стандартів роботи з правопорушниками.

У Австралії та Канаді велика увага приділяється інституту пробації для неповнолітніх правопорушників, зокрема через програми, що охоплюють працю з родинами, освітні курси та психосоціальну підтримку.

В Україні також впроваджуються пробаційні програми для неповнолітніх правопорушників, в яких акцент робиться на наданні соціальної підтримки та допомоги в адаптації до суспільства.

Пробаційні служби в країнах Європи, зокрема через Раду Європи та Міжнародну пробаційну асоціацію, активно обмінюються досвідом, розвиваючи спільні стандарти та рекомендації. Українські фахівці активно співпрацюють з міжнародними організаціями, зокрема беруть участь у міжнародних конференціях та програмах з обміну досвідом, що дозволяє покращити ефективність інституту пробації в Україні.

Адаптація професійної підготовки фахівців інституту пробації з урахуванням європейського досвіду

Європейські експерти допомагають Україні розвивати інститут пробації, впроваджувати кращі практики з майже 100-річного досвіду функціонування системи пробації. Зокрема, міжнародні експерти проєкту ЄС «Право-Justice» розробили кадрову стратегію для персоналу пробації, оцінку ризиків скоєння повторних злочинів, професійні стандарти, систему інспектування, удосконалили освітні програми і роботу над впровадженням Реєстру засуджених та осіб, узятих під варту.

За підтримки проєкту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe), що реалізується компанією Alinea International та фінансу-

ється урядом Канади у співпраці з Міністерством юстиції України, триває робота над запуском Платформи дистанційної освіти Державної кримінально-виконавчої служби України. Це спеціальна онлайн-платформа, призначена для розміщення електронних освітніх ресурсів для професійного навчання персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України та засуджених. Розроблено електронні підручники, навчальні аудіо- та відеоматеріали, тести, онлайн-курси, а також тестування на онлайн-тренажерах для посилення практикоорієнтованості навчання.

Освітня програма підготовки працівників пробації містить навчальний курс з пробаційного нагляду, оскільки більшість європейських розвинених країн також мають пробаційний нагляд у їхніх правових системах. Окрім цього, освітня програма підвищення кваліфікації працівників пробації спеціалізується на таких напрямках:

1. Загальна характеристика вимог міжнародних стандартів і рекомендацій поведінки з особами, засудженими до кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.
2. Реалізація пробаційних програм.
3. Оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення суб'єктами пробації, у тому числі стосовно неповнолітніх.
4. Цифровізація як складова діяльності підрозділів пробації.
5. Робота персоналу органу пробації з Єдиним реєстром засуджених та осіб, узятих під варту.
6. Особливості індивідуальної та групової роботи з неповнолітніми суб'єктами пробації.
7. Організація волонтерської діяльності, пов'язаної з пробацією.
8. Досудова пробація: сутність, методика застосування.
9. Організація здійснення уповноваженим органом з питань пробації наглядової пробації.

Удосконалення системи пробації України, підвищення рівня її ефективності та результативності реалізовується завдяки гармонізації українських пробаційних програм за міжнародними стандартами та кращими світовими практиками, які сприяють соціальній інтеграції правопорушників і зміцненню правопорядку в країні та забезпеченню безпеки в суспільстві.

В Інституті професійного розвитку Пенітенціарної академії України професійне навчання передбачає підготовку кураторів з реалізації пробаційних програм. Під час розроблення цих програм було враховано результати оцінки ризиків вчинення повторних криміналь-

них правопорушень щодо правопорушників. Спільною метою пробаційних програм є досягнення позитивних змін у поведінці суб'єкта пробації. Водночас кожна із затверджених програм містить свою специфічну мету.

1. Пробаційна програма «Зміна прокримінального мислення» для повнолітніх та неповнолітніх суб'єктів пробації.

2. Пробаційна програма «Подолання агресивної поведінки» для повнолітніх та неповнолітніх суб'єктів пробації.

3. Пробаційна програма «Попередження вживання психоактивних речовин» для повнолітніх та неповнолітніх суб'єктів пробації.

4. Пробаційна програма «Формування життєвих навичок» для повнолітніх та неповнолітніх суб'єктів пробації.

5. Пробаційна програма «Подолання домашнього насильства» для повнолітніх та неповнолітніх суб'єктів пробації.

Підсумовуючи вищезазначене, можна окреслити основні напрями розвитку професійного навчання працівників пробації, які сприятимуть підвищенню їх кваліфікації, ефективності роботи та адаптації до сучасних викликів.

Основні напрями розвитку професійного навчання працівників пробації:

I. Професіоналізм:

1) розроблення та оновлення освітніх програм з набуття «hard skills» та «soft skills»;

2) постійний моніторинг, удосконалення та актуалізація змісту освітніх програм з максимальним наповненням відповідно до вимог нормативно-правових актів та доручень Міністерства юстиції України, Державної установи «Центр пробації»;

3) застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, інтерактивних освітніх платформ, комунікаційних онлайн-сервісів та інструментів під час професійного навчання;

4) розвиток тренерської майстерності;

5) формування міжкультурного толерантного середовища.

II. Інноваційність:

1) забезпечення унікальності освітніх програм;

2) використання нових методів навчання;

3) використання інноваційних методів навчання, таких як інтерактивні лекції, тренінги, вебінари;

4) розроблення міжнародних проєктів.

III. Партнерство:

1) розширення національних та міжнародних партнерських зв'язків;

2) участь у громадських ініціативах, правозахисних проєктах та освітніх програмах;

3) проведення тренінгів, майстер-класів, форумів.

IV. Цифровізація:

1) використання відкритих освітніх ресурсів;

2) формування інформаційної грамотності;

3) інтеграція цифрових платформ і технологій у навчальний процес, зокрема вдосконалення онлайн-курсів, відеолекцій, інтерактивних матеріалів;

4) створення інформаційно-медійного простору.

V. Безперервний професійний розвиток:

1) упровадження та підтримка практики навчання впродовж життя;

2) підвищення кадрового рівня науково-педагогічних працівників, їх професійних якостей, навичок інформаційних технологій, знання іноземних мов;

3) підтримка людиноцентрованого підходу.

VI. Академічна доброчесність:

1) розвиток культури академічної доброчесності;

2) дотримання норм Кодексу академічної доброчесності;

3) відповідальність за порушення норм.

VII. Розвиток і трансфер наукових досліджень:

1) активізація публікування науково-педагогічних працівників у виданнях Scopus, Web of Science;

2) виконання прикладних інноваційних пошукових науково-дослідних робіт із залученням досвідчених фахівців з кримінального правосуддя та пробації;

3) написання та видання підручників, навчальних посібників, монографій та ін.

VIII. Формування гармонійно розвиненої особистості:

1) створення сучасного науково-духовного осередка;

2) забезпечення свободи та гнучкості у розробленні власних досліджень та методів викладання;

3) всебічна підтримка науково-дослідницьких колективів.

IX. Виховання соціально відповідальної особистості:

1) створення позитивного соціально-психологічного клімату;

2) запобігання конфліктам;

- 3) розвиток школи тренерів;
- 4) швидка адаптація слухачів до корпоративної культури;
- 5) формування громадсько-правової свідомості;
- 6) екологічна відповідальність.

X. Мультикультурний осередок:

- 1) розроблення та впровадження освітньо-професійних та освітньо-наукових програм спільно з іноземними партнерами;
- 2) запровадження програм академічної мобільності;
- 3) створення умов навчання з метою забезпечення рівних шансів для досягнення академічного успіху;
- 4) оптимізація академічної структури підтримки міжнародних наукових досліджень;
- 5) покращення якості володіння англійською мовою;
- 6) залучення до викладання запрошених практиків та науковців, міжнародних партнерів.

XI. Доступність освітньої діяльності:

- 1) надання підтримки всім учасникам освітнього процесу;
- 2) забезпечення гнучкості освітніх програм, урізноманітнення навчальних методик, урахування потреб працівників та слухачів;
- 3) створення умов для підтримки слухачів з особливими освітніми потребами;
- 4) урізноманітнення методів, методик та підходів до навчання;
- 5) розроблення методики моніторингу стану, збір та аналіз відповідної інформації, формулювання відповідних рекомендацій;
- 6) періодичне проведення моніторингу щодо виявлення потреб слухачів.

XII. Захист та підтримка:

- 1) безпечне освітнє середовище та безпека учасників освітнього процесу;
- 2) військово-патріотичне виховання та формування цінностей вільного демократичного суспільства;
- 3) волонтерство, донати, донорство;
- 4) сприяння обороні України, всебічна підтримка працівників та слухачів, що захищають Україну.

Висновки. Адаптація європейського досвіду є ключовим етапом розвитку системи пробації в Україні. Інтеграція європейських стандартів у професійну підготовку працівників пробації дозволяє підвищити ефективність роботи з правопорушниками та сприяти їх ресоціалізації через застосування гуманних і прогресивних методів.

Основні принципи європейської пробації – гуманізація, індивідуальний підхід до кожного правопорушника та баланс між контролем і підтримкою – повинні стати основою освітніх програм для працівників пробації в Україні. Це дозволить створити систему, яка сприяє не лише контролю, а й соціальній адаптації осіб, що відбувають покарання.

Інноваційні підходи, такі як використання електронного моніторингу та оцінка ризиків, мають бути впроваджені у процес підготовки кадрів пробації. Використання новітніх технологій дає можливість здійснювати більш точний моніторинг поведінки правопорушників та забезпечує ефективніший контроль за виконанням умов пробації.

Міждисциплінарний підхід у підготовці працівників пробації є важливим для досягнення комплексного результату. Це означає необхідність інтеграції знань з психології, соціології, правознавства та кримінології в освітні програми, що дозволить фахівцям успішно працювати з правопорушниками на всіх етапах пробаційного нагляду.

Міжнародна співпраця і обмін досвідом з європейськими країнами – важливий інструмент для вдосконалення системи пробації в Україні. Поглиблення співпраці з міжнародними організаціями та обмін передовим досвідом дозволить впроваджувати найкращі практики та підвищити рівень професіоналізму фахівців пробації в Україні.

Постійне підвищення кваліфікації працівників пробації необхідне для успішного впровадження європейських стандартів. Для цього потрібно оновлювати програми професійного розвитку, що дозволяють фахівцям пробації адаптуватися до змін у законодавстві й використовувати новітні методи та інструменти в роботі.

Інтеграція європейського досвіду у професійну підготовку працівників пробації сприятиме створенню більш ефективної та гуманної системи правосуддя в Україні. Це дозволить підвищити рівень соціальної адаптації правопорушників, зменшити рівень рецидивів та забезпечити більш ефективне функціонування інституту пробації в Україні.

Список використаних джерел

1. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 22.12.2024).
2. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 № 1153-р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 26.12.2024).

3. Про затвердження Положення про професійне навчання працівників Державної кримінально-виконавчої служби України : наказ Міністерства юстиції України від 01.06.2023 № 2076/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0922-23#Text> (дата звернення: 27.12.2024).

4. Strategic Analysis of the Swedish Prison & Probation Service. URL: https://skemman.is/bitstream/1946/29120/1/AstaLiljaBragadottir_MS_Lokaverk.pdf (accessed 10 January 2025).

5. Government of the Netherlands URL: <https://www.government.nl/ministries/ministry-of-justice-and-security> (accessed 14 January 2025).

6. Reclassering Nederland. URL: <https://www.reclassering.nl/> (accessed 15 January 2025).

7. Probation and Pretrial Services. URL: <https://www.uscourts.gov/about-federal-courts/probation-and-pretrial-services> (accessed 18 January 2025).

8. Correctional Service Canada. URL: <https://www.canada.ca/en/correctional-service.html> (accessed 20 January 2025).

9. Her Majesty's Prison and Probation Service. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/hm-prison-and-probation-service> (accessed 23 January 2025).

РОЗДІЛ 4

Вікторія Аніщенко

МОДЕЛЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПРОБАЦІЇ

У науковому дослідженні фокус уваги привернуто до питань щодо визначення шляхів та створення моделі удосконалення формування професійної компетентності персоналу пробації.

У дослідженні професійна компетентність персоналу пробації розглядається як динамічна комбінація набутих у закладі вищої освіти професійних знань, умінь і навичок, ціннісних орієнтацій, професійно важливих властивостей, мотивів, професійної спрямованості особистості та досвіду, що визначає здатність виконувати завдання, пов'язані з роботою з правопорушниками без ізоляції їх від суспільства, – надання їм соціальної та психологічної підтримки і допомоги.

Основними кроками за результатами проведеного дослідження, що суттєво сприяють формуванню професійної компетентності фахівця-пробаціоніста, визначені такі: застосування інноваційних технологій, інтерактивних методів та форм, засобів навчання, що впливає на формування не тільки твердих (hard skills), але й м'яких (soft skills) професійних навичок; своєчасне оновлення науково-методичного, в тому числі дидактичного, супроводу освітнього процесу; створення педагогічних умов та застосування коучингових технологій, які сприяють покращенню взаємодії в системі «викладач – фахівець-пробаціоніст».

Результатом дослідження є побудована модель удосконалення формування професійної компетентності персоналу пробації, що містить чотири взаємопов'язані складові, базується на створенні інноваційного освітнього середовища, чіткому визначенні певних етапів навчання, використанні інтерактивних форм організації навчання, що сприяють розвитку емоційного інтелекту, критичного мислення, навичок асертивної комунікації, саморозвитку та експертності, а також сучасних технологій педагогічного супроводу.

Вступ та актуальність наукових досліджень. Сучасний фахівець-пробаціоніст – це освічена особа, яка має сформовану професійну компетентність, високий рівень готовності та адаптаційного потенціалу до дій у різних умовах змін професійного середовища.

Актуальність запропонованої теми обумовлена викликами сьогодення, що пов'язано з різними факторами впливу на функціонування системи органів пробації в Україні, вимагає від персоналу пробації постійного оновлення своїх твердих та м'яких навичок, що лежать в основі професійної компетентності та сприяють покращенню важливих особистісних якостей, які впливають на спроможність самостійно та ефективно діяти в межах певних повноважень, якісно виконувати поставлені завдання щодо пробаційного нагляду, втілення пробаційних програм і повернення до суспільства суб'єктів пробації як гідних громадян.

Забезпечити високий рівень сучасних професійних знань, умінь та навичок персоналу пробації можливо за рахунок удосконалення моделі формування їх професійної компетентності, що базується на врахуванні змін багатьох складових системи ступеневої підготовки та підвищення кваліфікації фахівців, а саме інноваційного освітнього середовища та освітнього процесу, створення відповідних педагогічних умов і науково-методичного супроводу процесу набуття практичних навичок застосування теоретичних знань під час виконання основних видів діяльності (управлінсько-організаційної, педагогічно-виховної, соціально-психологічної, юридично-правової, адміністративно-економічної та ін.), обов'язкового застосування інноваційних технологій, інтерактивних форм та методів формування особистісно-професійних якостей фахівців-пробаціоністів.

Мета дослідження – обґрунтувати модель вдосконалення формування професійної компетентності персоналу пробації.

Об'єкт дослідження – професійна компетентність персоналу пробації.

Предмет дослідження – теоретичні та методичні засади формування професійної компетентності персоналу пробації.

Виклад основного матеріалу та результатів досліджень.

Варто зауважити, що найважливішими кроками на шляху вдосконалення моделі формування професійної компетентності фахівців пробації є побудова інноваційного освітнього середовища та створення відповідних педагогічних умов і науково-методичного супроводу процесу набуття не тільки твердих (hard skills) практичних навичок застосування теоретичних знань під час виконання основних видів діяльності, але й м'яких (soft skills) навичок. Розглянемо поступово запропоновані кроки.

1.1. Першим кроком однозначно є перебудова освітнього середовища таким чином, щоб воно відповідало всім критеріям і вимогам стосовно якості набуття знань та формування професійно важливих компетенцій у фахівців сфери пробації.

Питання ступеневої професійної підготовки, дослідження особливостей формування професійної компетентності фахівця-пробаціоніста, його професійних та особистісних якостей є комплексними, базуються на різних наукових підходах (системному, процесному, компетентністному та ін.), враховують сучасні тенденції зміни формату вищої освіти тощо. У цьому контексті можна виділити наукові праці таких зарубіжних та вітчизняних учених, як: В. Аніщенко [3; 5], Є. Бараша [6], А. Василенко [7], Д. Віфілд [9], О. Дуки [10], А. Койла [12], А. Галая [15], Л. Олєфір [17], М. Пузирьова [17], П. Рейнора [18], С. Чебоненка [22] та інших, які розкривають сутність системного та компетентнісного, практико-орієнтованого та інших підходів для формування професійної компетентності, всебічного розвитку особистості фахівця-пробаціоніста, його професійних та особистісних якостей, мотивації, певних видів професійної діяльності тощо. Особливостям застосування інформаційних технологій, введенням інноваційних компонентів в організацію та проведення освітнього процесу, вдосконаленню навчально-методичного контенту, їх впливу на ефективність та якість професійної підготовки здобувачів вищої освіти, в тому числі фахівців у сфері кримінально-виконавчої та пробаційної діяльності, свої наукові праці присвятили такі вчені, як: В. Аніщенко [1; 2; 4], Г. Єфремова [11], Л. Лебедик [13], М. Михайліченко [14], О. Пометун [16], П. Реста [19], Е. Федорчук [21], О. Янкович [23] та інші.

У широкому аспекті підготовка фахівців для роботи в системі «людина – людина», до якої належить і сфера пробації, суттєво змінила вектор свого розвитку в напрямі формування професійної компетентності фахівця-професіонала, особистості людини, ідентифікації людини у суспільстві та Всесвіті. Необхідно зазначити, що умови глобалізації, інноваційні досягнення людства, наявні умови (спершу пандемії, пов'язаної з виникненням коронавірусної інфекції, потім повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої суверенної держави) вимагають усвідомлення освітнього процесу як соціального явища, покликаного виконувати певні завдання суспільства. Це зумовило необхідність перегляду

організації та змістовних складових освітнього процесу, а саме: змісту та сутності освітніх стандартів підготовки здобувачів вищої освіти майже для всіх спеціальностей різних галузей знань, введення інноваційних компонентів в організацію освітнього процесу, динаміки сталих перемінних освітнього середовища та освітнього простору, вдосконалення освітнього менеджменту загалом.

Варто констатувати, що існує потреба в більш детальному вивченні можливостей і визначенні шляхів удосконалення інноваційної складової процесу формування професійної компетентності персоналу пробації. З позицій філософії освіти інноваційна парадигма, яка є однією з концептуальних освітніх парадигм ХХІ століття, більш спрямована на якість знань, що отримуються за рахунок впровадження в освітній процес інноваційних технологій, форм та методів інтерактивного навчання здобувачів вищої освіти на всіх рівнях здобуття вищої освіти, а також підвищення кваліфікації.

Особливої уваги набула проблема гідної ступеневої професійної підготовки фахівців-пробаціоністів, які здобувають вищу освіту в закладах зі специфічними умовами навчання. Ці заклади вищої освіти спрямовують свою основну діяльність на якісну підготовку фахівців, формування їх професійної компетентності та готовності до виконання не тільки службово-професійних завдань, а й до розв'язання інших суспільно важливих проблем (безпека суспільства, захист прав і свобод громадян, надання соціально важливих послуг тощо).

Головним завданням у процесі підготовки фахівців-пробаціоністів є сформувати не лише професіонала, а водночас виховати культурну, розвинену особистість, яка під час виконання професійних завдань, розв'язання проблем службового і професійного характеру буде діяти на підставі принципів гуманізму, людяності, честі, моральності, добрпорядності тощо [1]. Саме формування фахівця як особистості, як представника інтелектуального ресурсу суспільства постійно привертає увагу вчених-педагогів та практиків, особливо тих, хто досліджує питання формування професійної компетентності та готовності до службової та професійної діяльності фахівців правоохоронної сфери, в тому числі сфери пробації. Концепція філософії освітнього процесу закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання має відповідати ви-

кликам суспільства, вимогам міжнародних стандартів у сфері безпеки суспільства та його соціально-психологічного благополуччя, загалом вимогам сучасної парадигми вищої освіти XXI століття.

Застосування кількох моделей освіти можливо на підставі інноваційної парадигми, що запропонували українські науковці, а саме: освіта як формування наукової картини світу (розрахунок ґрунтується на науковості знань, продовженні раціоналістичної традиції формування наукової картини світу); освіта як професіоналізація (базується на вивченні більш прикладного характеру навчальних дисциплін, підготовці на основі практико-орієнтованого підходу з метою підвищення продуктивності праці майбутніх фахівців); освіта як формування культури розумової діяльності (базується на формуванні потенціалу мислення здобувачів вищої освіти, тобто їх вчать працювати з власним мисленням з метою набуття професійних знань, умінь та навичок і водночас формувати власний стиль або спосіб життя у відкритому суспільстві); освіта як підготовка до життя (базується на фокусуванні більшої уваги до процесу створення долі людського буття); концепція безперервної освіти – «освіти протягом життя» (базується на можливостях застосування нових знань, умінь, навичок, професійно-особистісних якостей, забезпечення людині можливості задоволення потреби у знаннях та самовдосконаленні впродовж життя). Безумовно, ці моделі освіти можуть бути доповнені іншими, які розроблені західними вченими (критично-креативна парадигма американських учених Р. Бара і Д. Тага [7]; модель творчо-пошукової активності В. Ротенберга [20]; особистісно-орієнтована парадигма інноваційної освіти; модель кроскультурної грамотності та ін.).

Інноваційна парадигма передбачає використання практико-орієнтованого підходу набуття нових знань, формування вмінь та навичок шляхом розумного поєднання фундаментальних і професійних знань за допомогою методів і форм професійно-практичних технологій з елементами інноваційних форм та методів навчання. Саме ці технології спрямовані на засвоєння знань, набуття компетенцій, їх вмілого застосування, тобто досвіду практичної роботи.

Під час застосування практико-орієнтованого підходу навчальний матеріал має бути побудований так, щоб фахівець-пробаціоніст відчував зв'язок з реальними проблемами, що існують у його практичній діяльності, мав закладений потенціал щодо розвитку креативного мислення, сприяв створенню умов для вияву фахівця

як індивідуальної та неповторної особистості, якому властиві прагнення досягти найкращого результату у виконанні певних проблемних завдань професійного спрямування у правовій, правоохоронній, соціально-психологічній, педагогічно-виховній сферах діяльності. Практико-орієнтований підхід дозволяє відмовитися від універсалізації освітнього процесу, сприяє гнучкому розвитку системи формування та вдосконалення загальних і професійно-специфічних компетенцій персоналу пробації, розкриває здібності фахівця діяти в різних умовах професійного середовища, виконувати службово-професійні завдання та розв'язувати проблемні ситуації, використовуючи отримані теоретичні та практичні знання, вміння та навички, сукупність яких є практичним результатом готовності фахівців до самостійної діяльності юридичного, правозахисного, соціально-психологічного, педагогічно-виховного спрямування.

Результати виконаного комплексного SWOT-аналізу підготовки та підвищення кваліфікації осіб, які працюють у системі органів пробації (рис. 1), дали змогу виокремити сильні сторони, труднощі, резерви та ризики процесу навчання в ЗВО зі специфічними умовами навчання в аспекті оцінки якості формування професійної компетентності фахівців-пробаціоністів.

Проведення порівняльного аналізу дає можливість:

- виявити конкретні фактори впливу, їх взаємозв'язки, що суттєво можуть покращити процес організації освітнього процесу, в тому числі підвищення кваліфікації персоналу пробації. Виявлення сильних сторін дає відповіді на запитання щодо ефективності використання можливостей або запобігання загроз у процесі здобуття освіти та підвищення кваліфікації. Визначення слабких сторін та їх взаємозв'язок з можливостями чи загрозами вказує на шляхи використання певних можливостей та виявлення ступеня (ризик), вияву (реалізації) загроз як у внутрішньому освітньому середовищі здобуття освіти та підвищення кваліфікації фахівців сфери пробації, так і впливів на нього ззовні;

- визначення перспектив побудови методичного забезпечення процесу вдосконалення професійної компетентності фахівців-пробаціоністів за рахунок впровадження практико-орієнтованих технологій, що мають різний характер, форми та методи відпрацювання осучаснення теоретичних знань, певних вмінь та навичок кримінально-виконавчого спрямування, формування особистісних якостей персоналу пробації та його вмотивованості до стійкого підвищення якості службово-професійної діяльності.

**Матриця SWOT-аналізу підготовки та підвищення кваліфікації
фахівців органів пробації (авторська розробка)**

ВНУТРІШНІ ФАКТОРИ	
Сильні сторони (Strengths): – вдосконалення загальнокультурної і професійної компетентності на підставі теоретичних знань, практичних вмінь та навичок, підвищення рівня готовності до виконання професійних завдань, прийняття обґрунтованих рішень та дій в умовах надзвичайних ситуацій; – розвиток особистісних якостей (відповідальність, ініціативність, працездатність, пунктуальність, вмотивованість та ін.); – досвідченість в актуальних доробках теоретиків та практиків пенітенціарної науки, взаємодія з провідними фахівцями кримінального, кримінально-виконавчого та інших галузей права, пробації; – цінності (соціальні, професійні та інші).	Слабкі сторони (Weaknesses): – застарілі підходи до виконання практичних службових завдань, а також наявність певних «антикомпетенцій» (нездатність повноцінно виконувати професійні завдання, відсутність знань і навичок для прийняття рішень щодо сучасних методів та превентивних заходів щодо запобігання негативним ситуаціям); – малоефективні навички роботи з інформацією різних джерел, у тому числі користування застарілими джерелами; – низька комп'ютерна грамотність; – непродуктивність процесу підвищення кваліфікації за рахунок недооцінювання пріоритетів на шляху досягнення професійно значущих цілей; – особистісні якості (посередність як результат розрахунку на удачу та лень).
ЗОВНІШНІ ФАКТОРИ	
Можливості (Opportunities): – використання практико-орієнтованого підходу з метою набуття найбільш ефективних засобів виконання професійних завдань; – збільшення варіативності технологій вдосконалення твердих (hard skills) та м'яких (soft skills) професійних компетенцій; – зацікавленість Міністерства юстиції України та стейкхолдерів; – посилення попиту на юридичні та соціальні послуги органів пробації; – впровадження державних пробаційних програм.	Загрози (Threats): – несвоєчасна зміна законодавства та несвоєчасна імплементація міжнародного законодавства; – низька мотивація майбутніх фахівців пробаційної сфери до вдосконалення професійної компетенції через низку певних факторів, у тому числі через соціальне забезпечення; – неготовність деяких викладачів правових та гуманітарних дисциплін до осучаснення навчально-методичних комплексів, широкого використання інноваційних технологій, форм та методів інтерактивного навчання.

На рис. 1 подана схема поєднання змістовних компонентів практико-орієнтованого підходу вдосконалення професійної компетентності персоналу пробації в аспекті побудови інноваційного освітнього середовища.

Рис. 1. Схема інноваційного освітнього середовища з використанням практико-орієнтованого підходу формування професійної компетентності фахівця сфери пробації

Досягнути високого рівня професійної компетентності та готовності до професійної діяльності можливо шляхом організації та проведення навчальних занять із застосуванням інноваційних освітніх технологій, форм та методів, серед яких найбільш поширеними стають спеціальні тренінги, вебінари, квести, круглі столи та мініконференції, онлайн-консультації, коучингові технології підтримки фахівця-пробаціоніста та ін.

Забезпечення реалізації інноваційного освітнього середовища в поєднанні з практико-орієнтованим підходом з метою формування професійної компетентності персоналу пробації відбувається на підставі

певних принципів, серед яких можна виділити насамперед такі: гуманізація освіти (рівність прав і свобод, дотримання прав людини і громадянина, запобігання приниженню гідності людини); поєднання основ науки, практики та сучасних технологій; мотиваційне забезпечення освітнього процесу; практична спрямованість навчання; свідомість і активність осіб, які проходять навчання та/або підвищення кваліфікації на базі закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання; самоосвітня діяльність та орієнтованість на освіту протягом життя та інших. Ці принципи впливають на процес регулювання і вдосконалення всіх складових освітнього середовища, освітнього процесу, а також формують систему комунікативних взаємозв'язків, встановлюють стиль взаємин у підсистемі «викладач – здобувач (слухач або особа, яка підвищує кваліфікацію)».

1.2. Другим кроком для вдосконалення моделі професійної компетентності персоналу пробації є створення відповідних педагогічних умов і науково-методичного супроводу процесу набуття практичних навичок застосування теоретичних знань під час виконання основних видів діяльності. Цей крок базується на використанні нових педагогічних технологій під час навчання фахівців сфери пробації, що сприяють покращенню їх твердих (hard skills) та розвитку м'яких (soft skills) навичок.

У табл. 2 подані універсальні компетентності (soft skills – м'які навички), а саме: критичне мислення; комунікації іноземними мовами; інформаційна, в т.ч. цифрова, грамотність та медіаграмотність; застосування технологічних інструментів для збору, оцінки, узагальнення та використання інформації різного порядку; навички життя, лідерства, кар'єри; персональна та соціальна відповідальність за ухвалення рішення; громадська та правова грамотність, глобальна обізнаність, міжкультурні зв'язки; самотивація до неперервного саморозвитку.

Ці універсальні компетентності відповідно до фахового спрямування професійної діяльності можуть бути доповнені, мають комплексний характер і спрямовані на всебічний розвиток особистості, її готовність до постійного саморозвитку, вміння використовувати інформаційні технології у своїй професійній практиці й повсякденному житті.

Таблиця 2

Універсальні компетентності сучасних фахівців сфери діяльності в системі «людина – людина», які запропоновані певними країнами-розробниками

Назва консорціуму	Країна-розробник	Універсальні компетентності
Партнерство в навчанні у XXI столітті	США	– критичне мислення; – комунікації іноземними мовами; – інформаційна, у т.ч. цифрова, грамотність та медіаграмотність; – застосування технологічних інструментів для збору, оцінки, узагальнення та використання інформації різного порядку; – навички життя, лідерства, кар'єри; – персональна та соціальна відповідальність за прийняття рішення; – громадська та правова грамотність, глобальна обізнаність, міжкультурні зв'язки; – самомотивація до неперервного саморозвитку.
Європейський Союз, Міжнародна організація економічного співробітництва й розвитку	Міжнародний	
Міністерство освіти і науки України	Україна	

Рівень володіння hard skills та soft skills є майже прямим відзеркаленням рівня готовності фахівця-пробаціоніста до адаптації, розвитку себе як професіонала та експерта в різних видах пробаційної діяльності, особливо у формуванні пробаційних процесів взаємодії, впливу на зміну поведінки клієнтів пробації та їх супровід на шляху до загальних змін у життєвих позиціях та побудови майбутнього некриміналізованого життя.

Результати аналізу досвіду підготовки персоналу пробації в державах Європейського Союзу, США, скандинавських країнах показали, що комплекс soft skills для фахівців-пробаціоністів охоплює аналітичне мислення та інноваційність; активне здобуття знань і стратегії навчання; розв'язання складних проблем; критичне мислення й аналіз; креативність, оригінальність та ініціативність; лідерство й соціальний вплив; використання технологій, моніторинг і контроль; витривалість, стресостійкість та гнучкість; логічну аргументацію, розв'язання проблем та формування ідей тощо [1; 5].

Аналіз освітньо-професійних програм підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістер-

ського) рівня вищої освіти показав, що вони перевантажені навчальними дисциплінами, які розвивають у здобувачів вищої освіти «hard skills», тобто тверді навички, пов'язані зі знанням фундаментальних і спеціальних дисциплін, здобуттям практичної підготовки тощо. Ці дисципліни є основою для формування загальної професійної компетентності. Наявні педагогічні оціночні методики дозволяють легко виміряти тверді навички («hard skills»), отримати доволі об'єктивну оцінку володіння предметними компетенціями (професійними знаннями, вміннями та навичками) майбутніми фахівцями-пробаціоністами [1; 3]. Поряд з цими компетенціями важливу роль відіграють життєві навички, які в органічній єдності визначають можливості молодого фахівця розвивати соціальну адаптацію, будувати кар'єру, успішно соціалізуватися тощо.

М'які навички («soft skills») виміряти складно, тому їх оцінка має суб'єктивний характер (чесність, порядність, ініціативність, працелюбність, прагнення і здатність до навчання, творчі здібності, критичне та креативне мислення тощо). Ці «soft skills» відображаються в різних видах взаємодії персоналу з різними категоріями осіб, тобто показують рівень вмінь налагоджувати комунікативні зв'язки та будувати стосунки в системі «людина – людина», трансляції лідерсько-управлінської позиції щодо виконання важливих службово-професійних завдань, прояву соціокультурного досвіду та формування суспільно-правових норм, правил, традицій тощо. На противагу твердим навичкам, м'які навички не є обов'язковими, але саме вони в поєднанні зі спеціальними вміннями та особистими якостями персоналу пробації сприяють становленню фахівців-пробаціоністів як висококваліфікованих професіоналів, експертів своєї справи, посилюють ефективність роботи і взаємодію з оточенням.

Робота із суб'єктами пробації потребує високого рівня готовності та спеціальних знань, розвитку й застосування soft skills у різних видах діяльності, таких як:

- аналіз та оцінка причин і факторів, під впливом яких суб'єкти пробації здійснили правопорушення, встали на кримінальний шлях життя, вступили в конфлікт із законом;

- аналіз інформаційних джерел, відбір необхідного інформаційного контенту для застосування в роботі із суб'єктами пробації з метою здійснення превентивного впливу на мислення людей, формування розуміння згубності кримінального шляху життя людини та необхідності оцінки навикишнього середовища, надання

певної підтримки особам, які вже пройшли шлях ресоціалізації, та пробудження в них мотивації щодо неповторення правопорушень;

- розуміння моделей мислення різних категорій правопорушників (жінки/чоловіки; неповнолітні та повнолітні особи; радикальні правопорушники; маніяки; особи, які вчиняють насильство за ознаками статі, віку, домашнє насильство; особи, які мають залежність від алкоголю та/або наркотичних речовин, інших психоактивних речовин);

- визначення траєкторії зміни поведінки клієнтів пробації; базові знання функцій пробації, що містять правила пробаційних функцій (оцінка ризиків і потреб клієнтів пробації, пробаційний нагляд, складання документів щодо роботи з клієнтами пробації тощо).

Soft skills формуються переважно під час вивчення дисциплін соціально-гуманітарного спрямування. Ці універсальні навички можуть бути сформовані шляхом активного застосування інноваційних методик і технологій.

З метою формування soft skills у персоналу пробації доцільно застосовувати такі інноваційні педагогічні технології, як:

- технології розвитку критичного мислення: робота в малих групах; метод Сократа, лекція із запланованими (умисними) помилками, кейс-метод, вебквест, а також написання статей, анотацій та/або редагування текстів;

- технології проблемного навчання особливо корисні в поєднанні компетентнісного та міждисциплінарного підходів, що дозволяє створити логічний зв'язок з практикою і використанням життєвого досвіду здобувачів вищої освіти та осіб, які проходять підвищення кваліфікації; такі технології передбачають створення кейсів з проблемними ситуаціями, наближеними до професійної діяльності, та критерієм оцінки правильності розв'язання навчальних проблем;

- технології проектного навчання та дослідницькі технології передбачають залучення здобувачів вищої освіти до систематизації та набуття нових знань, створення власних продуктів (проектів); розвивають навички критичного мислення і творчого командного підходу до виконання проблемних завдань, синтезу та стійкості лідерів та команди проєкту в умовах обмеженого часу та визначеної мети, а також навички ведення перемовин, ухвалення спільних рішень, несення відповідальності відповідно до ролі в проєктній команді та спільної інтерпретації результатів

своїєї проєктної діяльності; проєктне навчання ефективно проявляється через міждисциплінарні зв'язки, що виходять за межі програми одного конкретного предмета;

- кейс-технології поєднують теорію з практикою, де як кейси здобувачам вищої освіти пропонується перегляд навчального відео, спеціально сформованих службово-професійних завдань, які вони мають виконати, відповісти на низку питань і отримати відгук від викладача, практичного співробітника; ці технології сприяють розвитку навичок активного слухання, критичного мислення, прийняття рішень, формування власного підходу до розуміння кейсу та виконання завдання;

- технології з ігровими елементами допомагають створити нове уявлення та змодельовати певні ситуації, що виникають у практичній діяльності пенітенціариста, а також під час виконання ігрових завдань відпрацьовуються навички дисциплінованості (дотримання встановлених норм і правил поведінки), вміння обирати ціль, бути уважними до особливостей спілкування в певній ролі, що в подальшому знаходить свою реалізацію і затребуваність у професійній діяльності;

- здоров'язбережувальні технології, спрямовані на формування у здобувачів освіти навичок збереження здоров'я (фізичного, психічного), на дотримання здорового способу життя через залучення їх до різних форм та заходів фізичної культури, проведення спеціальних тренінгів з навчання управління стресовими й тривожними станами з метою підвищення адаптаційного потенціалу та рівня резильєнтності;

- інформаційно-комунікаційні технології, у тому числі віртуальної та доповненої реальності. Застосування технологій віртуальної та доповненої реальності є природно зрозумілим, а використання різних методів штучного інтелекту для систем віртуальної та доповненої реальності є основою уніфікації процесу набуття новітніх *hard skills* та *soft skills*. Їх використання надає можливість запровадження в освітній процес інноваційних проєктів, що поєднують технології пошуку інформації, її узагальнення та обробки, методики представлення у вигляді різних форм (діаграм, таблиць, масивів даних), отримання знань, відпрацювання сучасних вмінь та навичок роботи з програмним забезпеченням, що використовується у спеціальних комунікативних технологіях у сфері забезпечення безпеки охоронних систем, ведення Єдиного реєстру засуджених

та осіб, узятих під варту; використання програмного забезпечення з елементами штучного інтелекту «Кассандра» для аналізу ймовірності повторного порушення закону злочинцем.

Вибір певної інтерактивної технології, того чи іншого інтерактивного методу навчання залежить від проблемної ситуації, можливості моделювання певної ситуаційної задачі та побудови алгоритму її розв'язання, мети відпрацювання набору soft skills, якими має володіти фахівець-пенітенціарист.

Допомогою на шляху підвищення рівня готовності до суспільних викликів і змін у пробаційній діяльності може стати самоосвіта персоналу пробації та науково-методичний супровід фахівця-пробаціоніста, що може забезпечити досвідчений викладач закладу вищої освіти (який виконує ролі коуча, психолога, супервізора, тьютора, ментора), на шляху визначення певних цінностей у професійній та позапрофесійній сферах життєдіяльності, розробки планів кар'єрного зростання, досягнення нових цілей, побудові особистісної траєкторії до бажаного майбутнього.

Самоосвіта фахівця-пробаціоніста – це система самовдосконалення, елементи якої можуть бути виокремлені кожним фахівцем самостійно з метою вдосконалення тих компетенцій, що дійсно мають допомогти, на думку фахівця, у розв'язанні різних проблем професійного розвитку, становлення або покращення професійно важливих якостей.

Кожен фахівець-пробаціоніст, формуючи особистісну систему самоосвіти, може обрати певний курс на освітніх платформах для самовдосконалення твердих (hard skills) та м'яких (soft skills) навичок, що стануть основою оновлення їх як особистостей, як професіоналів, як тих, хто зможе краще вибудувати власну траєкторію розвитку в професії, бути психологічно готовим до викликів та складнощів різних видів професійної пробаційної діяльності. До таких освітніх платформ належать: «Prometheus», «Дія. Цифрова Освіта», «УМІТИ», «Khan Academy», «edX», «Coursera», «EdEra», «TED (Technology Entertainment Design)», «Cognitive Class» та ін.

Представлена на рис. 2 модель удосконалення формування професійної компетентності персоналу пробації на базі закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання містить чотири основних блоки.

Рис. 2. Модель удосконалення формування професійної компетентності персоналу пробації на базі закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання (авторська розробка)

I. Цільовий блок: метою є формування сучасної професійної компетентності фахівця-пробаціоніста, відповідно до мети можна виокремити низку завдань, а саме:

- формування у курсантів, слухачів сучасних професійних знань, умінь і практичних навичок для роботи в системі органів пробації (hard skills);
- розвиток soft skills для здійснення якісних комунікацій із суб'єктами пробації, адміністративними органами;

– розвиток здатності розв’язання проблемних ситуацій; здатності до самореалізації, потреби у професійному самовдосконаленні впродовж життя.

На формування завдань, обрання алгоритму їх виконання впливають професійні вимоги та особливості професійної діяльності персоналу пробації.

II. Змістовний блок охоплює три взаємопов’язані складові: методологічний, технологічний і теоретичний елементи. Ці елементи відповідно базуються на різних наукових підходах щодо формування професійної компетентності фахівців-пробаціоністів (системному, діяльнісному, особистісно-орієнтованому, практико-орієнтованому, інтегративному, компетентнісному), виборі педагогічних умов, що забезпечують підбір методики (послідовності) застосування різних технологічних прийомів формування сучасного професійного світогляду та глибокого розуміння необхідності відпрацювання набутих навичок протягом життя, а також процесу ґрунтовного визначення змісту професійної підготовки, вимог нормативно-правових документів до компетентності персоналу пробації з використанням загальнодидактичних і специфічних принципів підготовки фахівців у сфері пробації.

Цей блок загалом передбачає проєктування змісту підготовки фахівців-пробаціоністів з урахуванням контексту професійної діяльності та виконання ними основних видів діяльності (управлінсько-організаційної, педагогічно-виховної, соціально-психологічної, юридично-правової, адміністративно-економічної); науково-методичний супровід розвитку майстерності фахівців через співпрацю з викладачем, який може виконувати роль не тільки того, хто навчає, але й коуча, ментора, тьютора, супервізора, наставника; застосування інноваційних технологій навчання, інтерактивних форм та методів, сучасних засобів навчання, що дозволяють одночасно з отриманням теоретичних знань відпрацювати навички їх застосування на практиці; удосконалення системи контролю якості та підготовки фахівців до виконання професійних завдань різної складності в умовах невизначеності або надзвичайних, у т.ч. екстремальних, умовах; управління процесами самопізнання та самонавчання фахівців-пробаціоністів на всіх рівнях здобуття вищої освіти, у т.ч. підвищення кваліфікації, а також розвиток важливих м’яких навичок.

III. Організаційно-методичний блок містить три основні етапи навчання: організаційно-цільовий, репродуктивно-практичний

та креативно-практичний. На кожному з цих етапів можуть бути використані різні форми організації навчання (лекційно-семінарська, практична робота, онлайн-освіта, неформальна освіта, спеціалізовані тренінги, самостійна робота, коучингова технологія, індивідуальність-тьюторська робота, дистанційна); інтерактивні методи навчання – проблемні лекції, дискусії, круглі столи, рольові та ділові ігри, кейси, моделювання та аналіз конкретних ситуацій, різні технології на базі спеціальних комп'ютерних програм, застосування яких дійсно сприяє розвитку емоційного інтелекту, критичного мислення, навичок асертивної комунікації, саморозвитку та експертності, а також інноваційні засоби навчання – мультимедійні, програмні, аудіовізуальні, наочні, контекстні (базис практик і стажування в органах пробації України та за кордоном).

Необхідно зауважити, що формування емоційного інтелекту персоналу пробації відіграє важливу роль для ефективного виконання професійних завдань. Високий рівень емоційного інтелекту допомагає фахівцям-пробаціоністам вирішувати складні питання щодо побудови комунікації та залучення до плідної співпраці суб'єктів пробації під час роботи в пробаційних програмах, впливати на їх мотивацію щодо зміни прокримінального мислення та моделі декриміналізації особистісної поведінки.

Для розвитку емоційного інтелекту викладач насамперед має оволодіти сам методиками визначення особистісних якостей та когнітивних здатностей здобувачів та слухачів вищої освіти, а далі разом з кожним фахівцем-пробаціоністом визначити чотири основні складові (компоненти) особистісного рівня емоційного інтелекту, а саме:

- когнітивний компонент – здатність розуміти емоційну інформацію, сприймати мову емоцій, тобто бути емоційно обізнаним;

- емоційно-оціночний компонент – здатність розуміти мову емоцій, наявність позитивних емоцій у складі емоційно-оціночних орієнтацій особистості в підсистемі емоційного сприйняття «цінності – цілі», «цінності – якості (професійні якості)», «цінності – відносини (професійні відносини)», «цінності – ставлення через емпатію, толерантність»;

- комунікативний компонент – прогнозування емоційного забарвлення комунікативних актів, дій, ситуацій, рівень креативності в межах емоційного та комунікативного контролю, мовне мистецтво, розпізнавання емоцій оточення, учасників спілкування під час процесу комунікативної взаємодії;

– емоційна активність – здатність використовувати емоції для досягнення своїх цілей, емоційна самомотивація, здатність керувати та контролювати власні емоції.

Під час формування емоційного інтелекту необхідно застосовувати спеціальні технології, що забезпечують цілісність емоційних та раціонально-логічних процесів пізнання фахівця-пробаціоніста. Для виконання цього завдання підходять педагогічні технології, що засновані на персоналізації, творчому характері діяльності та прагненні досягнути природу емоційної виразності особистості. Такі технології формують мотиваційне та ціннісне ставлення фахівців-пробаціоністів до змісту освітнього процесу.

Одним із технологічних інструментів, що дозволяє м'яко і коректно пройти навчання, особливо в сучасних умовах здобуття освіти, є педагогічний коучинг. Це тривале співробітництво учасників освітнього процесу, яке допомагає досягнути високих результатів у процесі професійної підготовки, а саме формування професійної компетентності та готовності до виконання комплексних, складних службових та службово-професійних завдань.

Педагогічний коучинг в умовах закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання передбачає таке [4]:

- системний супровід курсанта, студента, слухача – учасників освітнього процесу, що спрямований на ефективне досягнення значимих для них цілей у певний проміжок часу, в результаті чого відпрацьовується гнучкість та адаптивність до змін (умов і факторів, що впливають на процес здобуття освіти, набуття вмінь та навичок, необхідних для задоволення певних потреб, виконання певних завдань, обґрунтування своїх подальших планів не тільки у професійному середовищі, але й загалом у різних сферах життєдіяльності);

- комунікативне співробітництво, що базується на принципі партнерства, яке допомагає досягати вагомих результатів на шляху досягнення цілей;

- неперервний процес розвитку, вдосконалення, розкриття потенціалу особистості для досягнення максимального результату;

- систему взаємодії з викладачем-коучем, із самим собою, з навколишнім світом;

- технологію, що дозволяє переміститися із зони проблеми в зону ефективного рішення, що базується на прийнятті важливих особистісних переконань та мотивації;

- засіб впливу, допомоги учаснику/ці освітнього процесу в пошуку його/її особистісних рішень у будь-якій складній для нього/неї ситуації;
- модель взаємодії суб'єктів, завдяки якій коуч-викладач підвищує рівень мотивації та відповідальності як у себе, так і в учасників освітнього процесу: «вчиться сам і навчає інших»;
- особливе підтримувальне ставлення до учасників освітнього процесу, відповідно до якого вони самі досягають своїх цілей, самі розв'язують проблеми, реалізуючи особистісні здібності та можливості;
- вид індивідуальної підтримки особистості, основним завданням якої є професійне та особистісне зростання, підвищення персональної ефективності.

Педагогічний коучинг поки що недостатньо застосовується в підготовці фахівців правоохоронної сфери, однак показує високу ефективність на практиці, про що свідчать результати опитування тих учасників освітнього процесу, які під час відвідування семінарських та практичних занять відчули вплив власне стандартизованих та апробованих процедур, моделей і технологій самоактуалізації, а також мали можливість пройти індивідуальні серії коуч-сесій з викладачем-коучем у межах роботи коучингового клубу «Лідер» при кафедрі педагогіки та гуманітарних дисциплін Пенітенціарної академії України (табл. 3).

Серед коучингових технологій, які були задіяні під час навчання та проведення індивідуальних коуч-сесій для фахівців-пенітенціаріїв, можна виділити такі: модель постановки ефективних цілей SMART/SMARTER, модель GROW, «Колесо балансу» – візуальна методика самоаналізу, техніка (метод) Уолта Діснея, SWOT-аналіз, технологія «Вікно Джохарі», метод «воронки запитань», техніка «картезіанських запитань» – спосіб ухвалення правильних рішень, використання метафор і метафоричних асоціативних карт, методи «Рефлексії задоволеності просуванням до мети «від 1-го до 10-ти» та «Лінія часу», інші.

Коучингові технології передбачають певний алгоритм застосування, що охоплює такі етапи: встановлення партнерських взаємин між викладачем та курсантом (студентом, слухачем), спільне визначення завдань для досягнення конкретної цілі, дослідження поточної ситуації (проблеми), визначення внутрішніх та зовнішніх бар'єрів (конфліктів) з метою подолання складнощів на шляху до результату, розробка та аналіз можливостей для подолання труднощів у процесі розв'язання проблеми, вибір конкретного алгоритму і складання плану дій, встановлення домовленостей про те, що конкретно має бути зроблено до певного терміну часу.

Таблиця 3

Результати аналізу впливу на особистісні та професійні якості фахівців-пробаціоністів, для яких під час навчання до семінарських та практичних занять додали методи коучингу

Важливі якості	Експериментальна група, бал	Контрольна група, бал
Вмотивованість до навчання	4,4	3,4
Упевненість у власних силах	4,8	3,7
Професійний такт та емоційна стійкість	4,3	3,4
Відповідальність, чесність і нетерпимість до корупційної поведінки	4,8	3,8
Дисциплінованість та працездатність	4,8	3,7
Вміння працювати в команді	4,8	3,2
Вміння випрацювати та приймати рішення	4,5	3,3
Шанобливе ставлення до всіх категорій осіб	4,9	3,7
Комунікативні здібності	4,8	3,5
Організаційні здібності	4,5	3,6
Навички діяти в надзвичайних, у т.ч. екстремальних, ситуаціях	4,7	3,5
Вміння планувати час (навички тайм-менеджменту)	4,6	3,5
Візуалізація цілей, цінностей	4,8	3,6
Рефлексія задоволеності своїми успіхами	4,8	3,5

IV. Аналітико-результативний блок є необхідною складовою моделі вдосконалення професійної компетентності персоналу пробації. Завдяки застосуванню певних оціночних методик можна оцінити рівні сформованості професійної компетентності та готовності фахівців до виконання важливих завдань у сфері пробаційної діяльності, а також внести певні корегувальні зміни в освітній процес, дидактичне наповнення, підбір технологій та форм, методів і засобів навчання. Дії викладача в цьому блоці дозволяють визначити не тільки траєкторію розвитку професійного становлення кожного здобувача вищої освіти на відповідному рівні здобуття вищої освіти, а й простежити динаміку сформованості професійної компетентності й рівня готовності до дій у професійній сфері.

Висновки. Вищевикладений матеріал є результатом багаторічних наукових досліджень у сфері професійного становлення та розвитку персоналу пробації. Особлива увага під час проведення досліджень була приділена можливостям створення інноваційного середовища навчання, формуванню професійної компетентності та готовності фахівців-пробаціоністів до виконання службових та професійних завдань у сфері пробації. За результатами вивчення наукових праць вітчизняних і закордонних учених, а також проведених власних досліджень можна зробити такі висновки:

– завдяки створенню інноваційного освітнього середовища в закладі вищої освіти зі специфічними умовами навчання відбувається врахування нових викликів суспільства до кваліфікаційних та фахових вимог персоналу пробації, що відображається в результатах процесів трансляції, трансформації теоретичних знань у технологічний продукт – сформовану професійну компетентність, дозволяє планомірно й своєчасно відслідковувати динаміку змін, вдосконалення методології підготовки фахівців-пробаціоністів;

– нова модель удосконалення професійної компетентності персоналу пробації містить дієві алгоритмічні та технологічні інструменти, що дозволяють на основі використання різних наукових підходів і принципів застосовувати інноваційні освітні технології, якісно обирати зміст дидактичного забезпечення поєднання теоретичних знань і трансформації їх у практичні вміння й навички;

– застосування таких інтерактивних методів навчання надає можливість кожному фахівцю пробаційної сфери діяльності вдосконалити особистісні тверді (hard skills) та м'які (soft skills) навички, підвищити психологічну стійкість, розвинути важливі професійно-особистісні якості, а саме: а) отримати спеціальні знання у сфері психології, що стосуються роботи з особами, які мають девіантні моделі поведінки (агресивні та/або психічно невірні стани клієнтів пробації), з особами, які мають залежності від психоактивних речовин, схильними до агресії та/або насильства різних видів; б) набути вмінь проведення мотиваційного інтерв'ювання та навичок когнітивно-поведінкового втручання; в) опанувати різні підходи педагогічного та соціально-виховного впливу на свідомість, розуміння та можливості набуття життєвоважливих навичок клієнтами пробаційних програм тощо; г) набути нових навичок комунікативної, командної взаємодії, підтримки у складних умовах здійснення професійної діяльності тощо; д) сформувати навички нової етики

спілкування, що базується на принципах безбар'єрності, толерантності, сенситивності, емпатійності, поваги та ін.;

– використання коучингових технологій як педагогічного інструменту конструктивного впливу на фахівця-пробаціоніста дозволяє: по-перше, викладачам створити дієві педагогічні умови для здобуття знань і формування професійно важливих компетенцій, побудувати систему педагогічної підтримки, суттєво покращити взаємини в системі «викладач – здобувач вищої освіти / особа, яка проходить підвищення кваліфікації», вивести їх на новий рівень міжособистісної взаємодії на основі зацікавленості та співробітництва; по-друге, фахівцям-пробаціоністам м'яко й усвідомлено пройти шлях формування особистої професійної компетентності або вдосконалити її; чітко визначити свої цінності й цілі, виставити орієнтири для подальшого вдосконалення своїх професійних та особистісних якостей, що знадобляться для виконання службових і професійних обов'язків, а також для можливості своєчасно коригувати свій адаптаційний та психоемоційний потенціал, навіть у надзвичайних, у тому числі екстремальних, ситуаціях, на підставі сформованого емоційного інтелекту, навичок асертивного спілкування тощо.

Своєчасний перегляд і наповнення кожного блоку запропонованої моделі вдосконалення професійної компетентності персоналу пробації новими теоретико-методологічними доповненнями зможе забезпечити покращення процесу формування таких компетенцій, які нададуть змогу фахівцям-пробаціоністам подолати певні труднощі, зберегти емоційну рівновагу, проявити стійкість та готовність до певних випробувань у професійній сфері діяльності. Головне в цій моделі – турбота про збалансованість здобуття професійних знань та сучасних практичних навичок, формування мотивації до професійного зростання і збереження ресурсного потенціалу, що своєю чергою теж є відображенням прояву високого рівня сформованості професійної компетентності персоналу пробації.

Список використаних джерел

1. Аніщенко В. О. Ступенева професійна підготовка офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби України: теорія та практика : монографія. Чернігів : SCRIPTORIUM, 2020. 476 с.
2. Аніщенко В. О. Методологічні засади інноваційного розвитку майбутніх офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби України крізь призму креативності. *Інноваційна педагогіка*. 2020. № 20. С. 72–77.
3. Аніщенко В. О. Актуальні питання розвитку soft skills фахівців-пенітенціаристів. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2024. Вип. 26 (182). С. 88–93.

4. Аніщенко В. О., Сорокопуд В. Б., Ткаченко І. В. Коучинг як інноваційна технологія формування психофізичної компетентності пенітенціарного персоналу. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2024. Вип. 25 (181). С. 107–112.
5. Anishchenko V., Sirenko K., Pedorych A., Barakhta V., Dudka N. Optimisation of Training of Prison Staff in Ukraine According to the International Standards. *Pakistan Journal of Criminology*. 2024. Vol. 16. No. 3. P. 713–728.
6. Бараш Є. Ю. Організаційно-правові засади становлення інституту пробації в Україні: сучасний стан і шляхи вдосконалення. *Право України*. 2016. № 5. С. 130–136.
7. Bar R. B., Tagg J. From Teaching to Learning. A New Paradigm for Undergraduate Education. *Change*. 1995. November–December. P. 13–25.
8. Василенко А. В. Діагностика професійної компетентності соціального працівника в службі пробації : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 231 «Соціальна робота». Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 83 с.
9. Вітфілд Д. Вступ до служби пробації : монографія. Київ : Атіка, 2004. 236 с.
10. Дука О. А. Модель розвитку професійної компетентності персоналу пробації у відомчих навчальних закладах ДКВС України. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2018. Т. 2. № 82. С. 112–117.
11. Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі : колективна монографія / за заг. ред. Г. Л. Єфремової. Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2020. 444 с.
12. Coyle Andrew, Fair Helen. A Human Rights Approach to Prison Management: Handbook for Prison Staff. 3rd edition. London : Institute for Criminal Policy Research Birkbeck, University of London, 2018. URL: <https://eprints.bbk.ac.uk/id/eprint/23369/>.
13. Лебедик Л. В., Стрельников В. Ю., Стрельников М. В. Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін : навч.-метод. посіб. Полтава : АСМІ, 2020. 303 с.
14. Михайліченко М. В., Рудик Я. М. Освітні технології : навч. посіб. Київ : ЦП «Компринт», 2016. 583 с.
15. Огляд іноземної практики підготовки персоналу пенітенціарної системи: науковий аналіз / за ред. А. О. Галай, О. Дука, О. Сахнік, І. С. Яковець. Київ : КНТ, 2014. 47 с.
16. Пометун О., Пирожено Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ, 2002. 135 с.
17. Пузирьов М. С., Олефір Л. І., Аніщенко В. О. Правові основи пробації в Україні. Чернігів : Академія ДПтС, 2021. 172 с.
18. Raynor P., Vanstone M. Understanding Community Penalties: Probation, Policy and Social Change. Buckingham : OUP, 2002. 149 p.
19. Resta Paul (ed.). Information and Communication Technologies in Teacher Education. A Planning Guide. UNESCO : Division of Higher Education, 2002. 237 p.
20. Rotenberg Vadim S., Williams Francis. Self image and behaviour. URL: <http://www.machanaim.org.il/surround/rvadim/book.htm>.
21. Сучасні педагогічні технології : навч.-метод. посіб. /уклад. Е. І. Федорчук. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2006. 212 с.
22. Чебоненко С. О., Третяк О. С. Проблемні питання функціонування системи професійного навчання персоналу Державної кримінально виконавчої служби України. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки*. 2019. № 1 (2). С. 154–167.
23. Янкович О., Беднарек Ю., Анджеєвська А. Освітні технології сучасних навчальних закладів : навч.-метод. посіб. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. 212 с.

РОЗДІЛ 5

Людмила Остапчук

ПРОБАЦІЙНІ ПРОГРАМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА ПРАВОПОРУШНИКІВ ЗАДЛЯ БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА

Ця робота присвячена вивченню питання впливу пробаційних програм на поведінку осіб, яким судом призначено їх проходження. Доведено, що саме комплексне програмування життєдіяльності правопорушника є одним із спеціалізованих підходів до зменшення рецидиву та застосування широкого спектра реабілітаційних ініціатив. Визначено, що пробаційні програми з використанням певної стратегії та індивідуального (особистісного) підходу адаптують реабілітаційні зусилля до конкретних потреб та факторів ризику вчинення повторних кримінальних правопорушень. Вивчено зарубіжний досвід застосування пробаційних програм. Акцентовано увагу на змісті та ефективності запроваджених в Україні пробаційних програм, виконання яких покладено на уповноважені органи з питань пробації. Виокремлено низку проблемних питань законодавчого та практичного характеру, впровадження та ефективності пробаційних програм. З'ясовано їх вплив на посткримінальну поведінку правопорушника та загальний рівень злочинності, запропоновано чітке розуміння їхньої ролі у практиці здійснення кримінального правосуддя.

Вступ. Пошуки альтернатив покаранню у виді позбавлення волі викликали необхідність проведення значної кількості досліджень і ухвалення багатьох правових документів щодо цього питання як на рівні окремих держав, так і на міжнародному рівні. Резолюцією № 76 (10) «Про деякі міри покарання, альтернативні позбавленню волі», прийнятою Комітетом міністрів Ради Європи 9 березня 1976 р., рекомендовано країнам-учасникам проаналізувати своє законодавство з метою усунення юридичних перешкод упровадженню мір покарання, альтернативних ув'язненню, посилити зусилля для розвитку наявних альтернатив, надавати необхідні ресурси в розпорядження відомств, відповідальних за виконання таких видів покарань, максимально забезпечувати їх ефективне використання. Для розв'язання цієї проблеми в 1980 р. VI Конгрес ООН із запобігання злочинності й поводження зі злочинцями ухвалив резолюцію № 8, у якій рекомендовано країнам-членам ООН розширити застосування альтернативних тюремному ув'язненню санкцій і провадити подальший інтенсивний пошук ефективних альтернатив. Наступні

Конгреси ООН (1985 р., 1990 р.) також рекомендували продовжити дослідження використання нетюремних санкцій, місця, ролі та практики їх застосування з позицій реформування кримінальної політики тих чи інших країн, з урахуванням політичних, соціально-економічних, правових та організаційних умов останніх. Рішення, ухвалені міжнародною спільнотою, дослідження, проведені у сфері кримінального права, дозволили на черговому IX Конгресі ООН (1995 р.) зробити порівняльний аналіз і дати всебічну характеристику в'язничних і нев'язничних санкцій, наслідків застосування альтернативних позбавленню волі покарань для процесу декриміналізації суспільства, зменшення кількості ув'язнених, а також проявів рецидивізму, економічних, людських і соціальних витрат для контролю над злочинністю. Конгрес схвалив практику поширення в багатьох країнах світу таких санкцій, як штраф, громадські роботи, умовне засудження, обмеження волі, пробація, соціальна опіка (або нагляд) та інших, пов'язаних з різним ступенем і формою нагляду за засудженими, застосування яких протягом двох десятиріч довело їх високу запобіжну ефективність.

На сучасному етапі перед законодавцем постає складне завдання – вдосконалення чинного кримінального та кримінально-виконавчого законодавства з метою забезпечення ефективної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої системи з виконання покарань, призначених за вироком суду [1, с. 90–91].

Ухвалення ефективних нормативно-правових актів та впровадження науково обґрунтованих практик, методик є важливим елементом системи виправлення та ресоціалізації як засуджених, так і осіб, до яких застосовано звільнення від відбування покарання. Спираючись на емпіричні дослідження, практику впровадження пробаційних програм, варто констатувати їх ефективність у частині зниження кримінального рецидиву. Усуваючи когнітивні спотворення, проблеми зловживання психоактивними речовинами та дефіцит навичок, уповноважені органи з питань пробації намагаються знизити ймовірності вчинення повторного кримінального правопорушення та сприяють позитивним змінам у поведінці правопорушників задля безпеки суспільства.

1. Кримінально-правові аспекти реалізації пробаційних програм у зарубіжних країнах

У 2015 році з ухваленням Закону України «Про пробацію» відбувся ребрендинг кримінально-виконавчих інспекцій в уповноважені органи з питань пробації. Цим законом було визначено мету

та завдання пробації. Уповноважені органи пробації посіли окреме місце у системі органів та установ виконання покарань. А їх головним завданням стало виконання певних видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, а також нагляд за особами, які судом звільнені від відбування покарання з випробуванням. З урахуванням положень Правил Ради Європи пробація – це виконання в суспільстві покарань і заходів, передбачених законом і призначених правопорушнику. Вона передбачає широке коло видів діяльності і заходів виховного впливу, включаючи нагляд, контроль, надання допомоги, які спрямовані на залучення засудженого в громадське життя, а також на забезпечення безпеки суспільства [2, с. 21].

Закон України «Про пробацію» містить таке визначення поняття «пробація»: система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого.

На нашу думку, пробація – це насамперед законна альтернатива покаранню у виді позбавлення волі, що дозволяє особам, засудженим за вчинення кримінальних правопорушень, залишатися у суспільстві під наглядом пробації з обов'язковим дотриманням визначених умов та покладених зобов'язань. З-поміж основних переваг пробації ми можемо виокремити економію бюджетних коштів; зниження наповненості установ виконання покарань та слідчих ізоляторів; можливість реабілітації, тобто набуття, відновлення або збереження набутих навичок, необхідних для законослухняного способу життя, що охоплює участь у програмах реабілітації, консультування з правових та особистих питань, лікування від наркотичної та алкогольної залежності, отримання професії як одного з важливих кроків реінтеграції у суспільство; підтримання сімейних і суспільних зв'язків, що є запорукою для виправлення та ресоціалізації засудженого; стабільна зайнятість (за правопорушником зберігається місце роботи на час відбування іспитового строку або відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, що є запорукою фінансової стабільності та знижує вірогідність вчинення повторного кримінального правопорушення); нагляд та підобліковість – це своєчасність перевірок з боку уповноважених органів з питань пробації та можливість застосування заходів заохочення і стягнення до підоблікових осіб; врахування індивідуальних потреб правопорушника (при призначенні

пробаційних програм враховуються вікові та психологічні особливості суб'єктів пробації); зниження показників рецидивної злочинності серед облікових осіб; відновне правосуддя (у правопорушника формується почуття відповідальності за свої вчинки з обов'язковою умовою відшкодування спричиненої шкоди, оскільки саме пробація заохочує відшкодування шкоди та реституцію).

Станом на сьогодні Закон України «Про пробацію» поповнили положення, що регламентують порядок складання досудової доповіді, пробаційних програм, оскільки процес реформування системи кримінальних покарань вносить свої корективи, що вимагають швидкого реагування на існуючі виклики, задля розробки дієвих механізмів реагування на факти вчинення суб'єктами пробації повторних кримінальних правопорушень, їх виправлення та ресоціалізації.

Частина 3 статті 76 КК України вказує на те, що на осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, суд може додатково покласти такі обов'язки, а саме виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою. Пробаційна програма – це система занять, які проводяться за визначеними графіком і мають на меті корекцію поведінки, яка суперечить прийнятим у суспільстві (громаді) нормам, а також формування соціально сприятливих змін особистості. Метою реалізації пробаційних програм визначено виправлення суб'єктів пробації, звільнених від відбування покарання з випробуванням, досягнення позитивних змін у їх поведінці, а також запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень. Тобто мета пробаційних програм співвідноситься з метою кримінально-виконавчого законодавства України, що регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими [3, с. 3]. Проте реалізація заходів, передбачених пробаційними програмами, – доволі тернистий та складний шлях. Разом з тим інститут реалізації пробаційних програм не був предметом наукових досліджень, але визначений як один з дієвих інструментів впливу на правопорушників задля безпеки суспільства. Однак відсутність чітко визначених теоретичних понять, методологічних підходів щодо досліджуваного інституту, вичерпної інформації щодо порядку їх

застосування, причин та факторів вчинення кримінальних правопорушень суб'єктами пробації після проходження пробаційних програм, недостатня кількість кваліфікованих спеціалістів у частині проведення занять, визначених пробаційною програмою, а також відсутня система заходів запобігання вчиненню повторних кримінальних правопорушень особами, яких суд зобов'язав пройти пробаційну програму, є перепонами для вирішення досліджуваного питання.

З огляду на вищезазначене, проведене нами дослідження є актуальним і присвячене дослідженню важливого питання – реалізації пробаційних програм як одного з інструментів пробації.

Пробаційні програми є новим інструментом впливу на правопорушників у пробаційному маркетплейсі. Принципово важливою частиною нашого дослідження є зарубіжний досвід у частині реалізації заходів пробаційних програм. Аналіз вітчизняних, міжнародних та європейських нормативно-правових актів, присвячених досліджуваному питанню, вказує на різні підходи в роботі з пробаційними програмами.

У 1991 році у штаті Массачусетс (США) професором Робертом Вакслером і суддею Верховного суду Робертом Кейном була створена програма так званої бібліотерапії – «Зміна життя за допомогою літератури», що мала на меті не тільки зменшити кількість бюджетних витрат, а й знизити рівень рецидиву. Розробники програми вважали: «Література, один із великих спільних знаменників людського досвіду, має силу впливати на наші думки та поведінку. Ми можемо впізнавати себе та інших у героях великих книг і таким чином отримувати необхідне розуміння того, хто ми є і ким хочемо бути – у наших найпотаємніших думках, у стосунках та діях, які пов'язують нас з іншими» [4]. Учені стверджували: замість того, щоб відправляти до в'язниці злочинців, які проходять через обертові двері кримінального правосуддя, кращим варіантом буде звільнити винного від відбування покарання з випробуванням та зобов'язати його пройти пробаційну програму. Робота з правопорушниками-чоловіками розпочалася восени 1991 року в Массачусетському університеті в місті Дартмуті за участю Роберта Вакслера, судді Роберта Кейна та офіцера пробації Вейна Сен-П'єра. Кримінально-правовим наслідком успішного проходження зазначеної програми було скорочення випробувального терміну. За відсутності на заняттях або невиконання домашнього завдання учасників програми могли повернути в те правове становище, у якому вони перебували на момент застосування

звільнення з випробуванням. Згодом до програми залучали жінок і неповнолітніх правопорушників. Виняток становили особи, які мали проблеми із вживанням психоактивних речовин, та засуджені за сексуальні кримінальні правопорушення.

За аналогією подібні програми створювали в інших штатах і навіть країнах. Так у 2000 році британська письменниця Мері Стівенсон створила модель своєї групи «Stories Connect» у в'язницях Великої Британії. У 2004 році програма «Зміна життя за допомогою літератури» отримала нагороду Ради вищої освіти Нової Англії за видатні досягнення. У 2003 році Національний фонд гуманітарних наук виділив програмі грант, який дозволив створити вебсайт. У штаті Канзас округу Джонс (США) створили подібну програму – «Читай, щоб досягти успіху» для неповнолітніх правопорушників, до участі в якій були залучені бібліотекарі округу Джонс, представники окружного суду, шкіл і департаменту виправних установ. Сенатор США Сем Браунбек заявив, що «бібліотека заслуговує на похвалу за програму «Зміна життя за допомогою літератури», яка різко знизила рівень рецидивізму серед підлітків, що пройшли випробувальний термін». З-поміж найбільш відомих літературних творів, які входили до програми, можна визначити повість «Старий і море» Ернеста Гемінґвея та роман «Морський вовк» Джека Лондона.

Найбільш поширеними пробаційними програмами для правопорушників у США нині є програми працевлаштування, мета яких – допомогти правопорушникові влаштуватися на роботу і втриматися на ній. Тобто метою цієї програми є сформувані у правопорушника навички та вміння виконувати покладені зобов'язання, дотримуватися розпорядку дня, отримати знання з фінансової грамотності, сплачувати за виконавчими листами, задовольняти примітивні життєві потреби. До участі у програмі працевлаштування залучаються як правопорушники, так і психологи, роботодавці, фахівці у сфері кредитування тощо.

Важливий аспект реалізації пробаційної програми з працевлаштування – запровадження державних програм кредитування, що пропонують податковий кредит для стимулювання роботодавців наймати правопорушників на роботу. Цією програмою держава надає роботодавцям кредит до 9600 доларів США щороку на кожного працівника, який відповідає кваліфікаційним вимогам. Не менш значущою є державна програма федеральних облігацій, що допомагає особам, які постраждали від правосуддя, знайти роботу. Програма

продає роботодавцям страховий поліс, який захищає їх від крадіжки, підробки або інших навмисних втрат цінностей, спричинених працівниками з групи ризику, на яких поширюється поліс. Групу ризику становлять особи з кримінальним минулим, особи, які лікуються від алкогольної або наркотичної залежності, а також особи з невеликим досвідом роботи. Облігація діє протягом шести місяців і зазвичай покриває збитки в розмірі 5000 доларів США, хоча в деяких випадках компанії можуть запросити покриття до 25 000 доларів США. Страхове покриття видається Міністерством праці і починає діяти з першого дня роботи правопорушника.

У Сполучених штатах Америки використовуються пробаційні програми реабілітації, лікування та працевлаштування тощо. Вони ґрунтуються на когнітивно-поведінковій терапії, дія якої спрямована на усунення когнітивних спотворень та дисфункціональних моделей мислення. Розробники цих програм упевнені, що думки породжують дії, у тому числі протиправні, а програма спрямована на модифікацію негативних когнітивних когніцій та поведінки за допомогою комбінації когнітивної реструктуризації та методів модифікації поведінки. Ефективність когнітивно-поведінкової терапії полягає в тому, що її методи впливають на свідомість людини. Ця терапія спрямована не лише на конкретні криміногенні фактори ризику, але й навчає правопорушників певних навичок.

Не менш цікавим є досвід США у частині реалізації програм лікування від наркоманії, метою яких є протистояння та полегшення, пов'язане зі складною проблемою розладів через вживання психоактивних речовин. Варто зазначити, що реалізація цієї програми можлива тільки завдяки об'єднанню зусиль органів і установ виконання покарань та закладів МОЗ, які забезпечують правопорушнику більш плавний перехід від лікування під час відбування покарання до отримання належної підтримки після звільнення.

З-поміж усіх чинних у США пробаційних програм варто виокремити професійні та освітні програми, за допомогою яких розв'язуються проблеми дефіциту навичок та сприяння їх розвитку, оскільки всі суб'єкти, задіяні в реалізації пробаційних програм, скеровують професійні та освітні ініціативи для підвищення рівня їх професійного розвитку та сприяння самодостатності задля досягнення більш широкої мети – підготовки правопорушника до життя після відбуття покарання або випробувального терміну. Основним показником

ефективності цих програм є працевлаштування після звільнення, утримання на посаді та відмова правопорушника від вчинення кримінальних дій у майбутньому.

Саме створення належних умов для переходу від відбування покарання (випробувального терміну) до життя у суспільстві є ключовим етапом, який вказує нам, наскільки досягнута мета покарання та чи були ефективними програми, до проходження яких правопорушник був залучений.

Вчитися і на успіхах, і на невдачах має вирішальне значення для вдосконалення та оптимізації цілеспрямованих програм правопорушників. Аналізуючи ключові елементи, які сприяють успіху, і підводні камені, яких слід уникати, ми отримуємо цінну інформацію для законодавців, практиків і дослідників, що прагнуть підвищити ефективність зусиль з реабілітації в системі кримінального правосуддя.

У зарубіжних країнах існують також програми, які походять з назв видів пробації і охоплюють сукупність заходів, що є обов'язковими для виконання під час застосування того чи іншого виду пробації. Згідно з думкою законодавців зарубіжних країн до таких видів програм належать: пробація під наглядом, пробація без нагляду, громадський контроль, шокова пробація, пробація з урахуванням виду вчиненого кримінального правопорушення.

Програма пробації під наглядом містить перебування на обліку в органах пробації, з'явлення на реєстрацію, невчинення кримінальних правопорушень та порушень громадського порядку, а також виконання зобов'язань, визначених судом. Тобто пробація під наглядом – це аналог пробації, яка сьогодні діє в Україні для засуджених до покарань у виді штрафу, громадських, виправних робіт, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певним видом діяльності, пробаційного нагляду та осіб, щодо яких застосовано судом звільнення від покарання з випробуванням.

Особливістю неконтрольованої (неформальної) пробації, пробації без нагляду є те, що така особа не перебуває на обліку у пробації, а з'являється періодично до судді. Такий вид пробації застосовується до неповнолітніх, які вчинили кримінальні проступки або нетяжкі злочини. Програма пробації без нагляду стосується відвідування визначених суддею занять або консультацій, а також виконання громадських робіт на користь суспільства.

Найбільш інтенсивною програмою є програма громадського контролю. Під час виконання цієї програми правопорушник перебуває на

території громади із застосуванням щодо нього засобів спостереження. Прикладом є домашній арешт із застосуванням засобів електронного моніторингу (браслети), контроль за якими здійснюють офіцери пробації. Такий вид пробаційної програми застосовується щодо осіб, які вчинили небезпечні злочини (насильницькі або сексуальні).

Програма шокової пробації передбачає проведення особою короткого строку покарання у виді позбавлення волі у виправній установі. Теорія шокової пробації ґрунтується на формуванні у правопорушника відчуття страху бути засудженим до такого виду покарання, як позбавлення волі й відповідно вимагає бути більш вмотивованим виконувати законні вимоги пробації.

Існує також низка програм пробації, що застосовуються до осіб з урахуванням виду й тяжкості вчиненого ними діяння. Прикладом може бути категорія правопорушників, які вчинили кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів. Обов'язковими умовами цих програм є отримання освіти, консультацій, проходження медичних тестів на виявлення в організмі наркотичних засобів.

Пробаційні програми, що застосовуються до засуджених, які вчинили кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, містять імперативну вимогу – внесення до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості з обов'язковим проживанням у місцях з обмеженим доступом або заборону володіти комп'ютерним пристроєм задля обмеження доступу правопорушника до інтернет-ресурсів.

Багато штатів пропонують різні варіації своїх програм пробації, орієнтованих на потреби різних типів правопорушників. Нехтування правилами пробації та невиконання програм пробації вважається ухиленням, і як наслідок – випробувальний термін може бути замінений покаранням у виді позбавлення волі на певний строк. До осіб, які сумлінно ставляться до виконання покладених судом зобов'язань та виконують умови пробації, може бути застосовано дострокове припинення випробувального терміну або навіть погашення судимості.

Беручи до уваги досвід Канади у частині застосування пробаційних програм, варто зазначити, що пробаційний маркетинг штату Онтаріо містить різноманітні програми й послуги, доступні для використання засудженими та особами, які звільнені від відбування покарання з випробуванням. Корекційні програми спрямовані

допомогти правопорушникам стати на шлях виправлення, є інструментом притягнення до відповідальності за вчинене діяння, а також забезпечують безпеку суспільства від кримінально-протиправних діянь. З-поміж програм, що існують у Канаді, варто виокремити типи програм, спрямовані на позитивні зміни в поведінці правопорушника, зокрема: програми життєвих навичок, реабілітаційні програми для розв'язання проблемних питань, пов'язаних із вживанням психоактивних речовин, програми управління гнівом, освітні програми та професійні програми. Програма розвитку життєвих навичок охоплює перелік заходів, спрямованих на здобуття таких навичок: планування бюджету, постановку цілей, вирішення проблемних питань, пошук роботи, володіння комп'ютером, батьківських навичок тощо.

Пробаційні програми спрямовані на усунення факторів, що можуть сприяти вчиненню кримінального правопорушення в майбутньому, також спрямовані на управління гнівом, подолання антикримінального мислення, наркотичної та алкогольної залежності, роботу з особами, які вчинили кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості. Своєю чергою лікувальні програми є одним із видів пробаційних програм і пов'язані з розв'язанням конкретних проблемних питань, зокрема проблем із психічним здоров'ям, вживанням психоактивних речовин, стосуються подолання та усунення наслідків домашнього насильства, сексуальних домагань. Освітні програми призначені для людей без або з обмеженими навичками читання та письма, охоплюють підготовку до програм тестування загального освітнього розвитку, отримання диплома про закінчення середньої школи, вивчення іншої мови тощо. Професійні програми спрямовані на отримання кваліфікації, фаху, професії (деревообробка, столярна справа, виготовлення виробів з металу, навчання кулінарної справи, отримання водійських прав).

Тобто пробація в зарубіжних країнах має доволі розлогий спектр послуг, пов'язаних з розв'язанням наявних проблемних питань правопорушника, включно з медичною допомогою, консультуванням, психіатричною, духовною та релігійною допомогою, організацією дозвілля та кризовим втручанням.

Отже, процес реалізації пробаційних програм – це багатогранний підхід, основною метою якого є повернення правопорушника до законслухняного способу життя шляхом усунення негативних факторів, що спричинили вчинення кримінального правопорушення. Процес виправлення та ресоціалізації виходить за межі відбування

призначеного покарання, основна увага концентрується на трансформації особистості (особистісний підхід), зосереджуючись на соціальних, психологічних та професійних потребах, а також сприяє реінтеграції правопорушника у суспільство за допомогою цілеспрямованих втручань та програм. Метою всіх пробаційних програм як в Україні, так і в зарубіжних країнах є зниження рівня вчинення повторних кримінальних правопорушень, розірвання кола злочинної поведінки та сприяння загальній безпеці суспільства. Пробаційна програма є насамперед інструментом особистісного зростання та зміни в поведінці правопорушника. В основу пробаційних програм зарубіжних країн покладено фактор стримування, що є своєрідним механізмом запобігання вчиненню повторних кримінальних правопорушень. Розробники програм дотримуються правила, що суворість, чітка визначеність дій та швидка реакція на факти невиконання пробаційних програм може спонукати правопорушників відмовитися від вчинення кримінальних правопорушень у майбутньому. Основою пробаційних програм є виправлення правопорушників за допомогою цілеспрямованих втручань, що мають на меті усунення глибинних причин злочинності. Ця точка зору узгоджується з вірою в гнучкість людської поведінки та потенціал для позитивних змін, наголошуючи на відповідальності системи кримінального правосуддя сприяти реабілітації та реінтеграції правопорушників.

2. Пробаційні програми як інструмент впливу на правопорушника в Україні

Статтею 2 Закону України «Про пробацію» визначено поняття «пробаційна програма» – це програма, що призначається за рішенням суду особі, засудженій до пробаційного нагляду, або особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням, та передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити [2].

При розробці пробаційних програм було враховано оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення. Основними факторами, які провокують вчинення кримінальних правопорушень, визначено відсутність постійного заробітку (роботи), вживання алкоголю тощо. Саме йдучи від зворотного, вивчивши основні детермінанти злочинності, вплив фонових явищ, вікові особливості, було розроблено пробаційні програми: «Подолання агресивної поведінки», «Зміна посткримінального мислення»,

«Попередження вживання психоактивних речовин», «Формування життєвих навичок», «Подолання домашнього насильства».

Пробаційна програма «Подолання агресивної поведінки» затверджена наказом Міністерства юстиції України від 23.05.2024 року № 1538/5 для неповнолітніх та повнолітніх суб'єктів пробації. Метою досліджуваної пробаційної програми є досягнення позитивних змін у поведінці суб'єкта пробації шляхом розвитку в нього навичок саморегуляції психоемоційних станів, управління гнівом і агресивною поведінкою, розширення інструментів ефективної взаємодії, формування готовності дотримуватися соціально прийнятих норм і ненасильницьких моделей поведінки [5, с. 4].

В основу програми покладено когнітивно-поведінкову модель, а також техніки когнітивно-поведінкової терапії. Розробниками доведено, що спосіб мислення впливає на поведінку суб'єктів пробації; зміна поведінки відбувається шляхом зміни способу мислення та змісту думок; на процес мислення можна впливати, впливаючи необхідним чином на поведінку; у формуванні поведінки важливу роль відіграє оточення. Базовою ідеєю цієї пробаційної програми є те, що емоційні реакції та поведінка людини залежать від думок, переконань, інтерпретацій тригерних (пускових) ситуацій, в основі чого – значення, які людина надає подіям, що відбуваються. Поведінковий аспект полягає в тому, що поведінка або те, що ми робимо, відіграє ключову роль у підтримці або зміні психологічних станів людини. Тобто в певних ситуаціях людина привчає себе до певної поведінки задля подолання неконтрольованої агресії.

Кримінологічний портрет особи, яка перебуває на етапі виконання заходів, передбачених пробаційною програмою, такий: у правопорушника відсутня мотиваційна складова проходження пробаційної програми; відсутнє бажання шукати альтернативні перспективи подолання гніву; заперечення фактів гніву, виправдовування (ігнорування) цієї проблеми; відсутнє відчуття провини (відповідальності); відсутня критика власних дій; притаманне заперечення виникнення гніву в результаті вживання алкоголю або наркотичних засобів; дефіцит життєвих навичок подолання важких ситуацій та стресів; низька толерантність до фрустрації.

Основними заходами пробаційної програми «Подолання агресивної поведінки» є визначення основних причин вчинення кримінальних правопорушень, зокрема через прояви агресивної поведінки; інформування про базові емоції людини; визначення мети

участі у програмі та розвиток навичок досягнення цілей просоціальним шляхом; вивчення факторів та пускових механізмів, що провокують гнів та породжують зростання агресії; відпрацювання навичок контролю над фізичним збудженням у ситуаціях гніву та агресії; визначення основних шкідливих думок та інтерпретацій, які підсилюють виникнення неприємних емоцій, гніву та агресії; розгляд варіантів гніву та агресії з визначенням переваг і недоліків; напрацювання стратегії запобігання конфлікту та проявам агресії; формування навички асертивної поведінки – вміння говорити «ні», тобто шукати середину між агресивністю та пасивністю і розв’язувати проблемні питання мирним шляхом; формування навички ефективної комунікації – вміти слухати співрозмовника та бути уважним до потреб інших людей; розвиток навички мотивації на етапі зміни поведінки та побудови перспективних планів у житті.

Наступною пробаційною програмою для неповнолітніх та повнолітніх суб’єктів пробації, яка заслуговує нашої уваги, є програма «Зміна посткримінального мислення», прийнята наказом Міністерства юстиції України від 23.05.2024 № 1537/5, що має на меті досягти позитивних змін у поведінці суб’єкта пробації шляхом розвитку та підтримки в нього навичок конструктивного та критичного мислення, формування навичок рефлексії, планування та постановки цілей, а також сприяння розвитку соціально прийнятних норм поведінки та навичок співпраці у взаєминах з оточенням [6].

Ця програма спрямована на усвідомлення наслідків власної поведінки, виявлення посткримінальних думок, розуміння правильної постановки цілей, планування своїх дій та прогнозування наслідків, побудову проактивних життєвих позицій та відповідального ставлення до своєї поведінки, здобуття навичок конструктивної взаємодії з оточенням та ефективного розв’язання конфліктів, мотивування позитивних змін у власному житті.

Програма розроблена на засадах когнітивно-поведінкової психології, у якій визначено, що за допомогою методів когнітивно-поведінкових втручань можна знайти відповідь на питання, як спотворення думок та неправильне сприйняття певної ситуації призводить до вчинення кримінального правопорушення. Практично всі пробаційні програми акцентують увагу на тому, що думки породжують дії. Тобто неправильне сприйняття себе, ситуацій, подій, асоціальна поведінка породжують дисфункційні думки, які лежать в основі посткримінального мислення. Відповідно, досліджувана пробаційна

програма не має на меті вирішити проблемні питання психологічного здоров'я, а концентрується на розумінні особою своїх дисфункційних думок та їх впливу на поведінку. При цьому робота над собою, власним мисленням повинна охоплювати вибір цілей-орієнтирів, просоціальних шляхів та їх досягнень, визначення важливої мети та цінностей у своєму житті.

Якщо проаналізувати, які стилі мислення притаманні правопорушникам, що виконують заходи, передбачені пробаційною програмою «Зміна посткримінального мислення», то можна зазначити, що більшість осіб, задіяних у програмі, заспокоюють себе, таким чином перенаправляють вектор власної провини у скоєному на зовнішні чинники; ігнорують усі думки про скоєне діяння; вважають себе «поборниками за справедливість», тим самим надають собі певні привілеї, чим виправдовують себе; звинувачують владу та її рішення в тому, що саме дії законодавців породжують скоєння кримінальних правопорушень. Але є і правопорушники, які завдяки власній сентиментальності бажають зробити щось хороше, аби якимось чином компенсувати наслідки своєї протиправної поведінки. Інші вважають себе «супергероями» і впевнені у здатності уникнути покарання, дотримуються когнітивної млявості в поведінці, не вдаються до розумових стратегій.

Розробники програми «Зміна посткримінального мислення» вважають основними такі заходи реалізації програми: просвітницькі зустрічі з батьками або особами, які їх замінюють (щодо неповнолітніх суб'єктів пробації); розвиток навичок розуміння власних потреб та бажань; робота з думками, що впливають на поведінку; формування розуміння та наслідків своїх вчинків; ознайомлення з процесом формування переконань та їх впливом на подальше життя людини; ознайомлення правопорушника з найбільш типовими помилками у мисленні та напрацювання корисних варіантів думок; розвиток навичок паралельного мислення за методикою «6 капелюхів»; розвиток навичок прогнозування наслідків вибору шляхів досягнення цілей та необхідних умов для цього; ознайомлення з методикою розпізнавання різних факторів, необхідних для прийняття рішень, планування часу та визначення пріоритетних справ; напрацювання стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях для підтримки здорових стосунків з іншими; формування вмінь знаходити позитивне у собі і в людях.

Наступною пробаційною програмою є «Попередження вживання психоактивних речовин», що затверджена наказом Міністерства юстиції України 23.05.2024 року № 1536/5 для неповнолітніх та повнолітніх суб'єктів пробації, метою якої є досягнення позитивних змін у поведінці суб'єкта пробації шляхом розвитку та підтримки навичок ефективного самоконтролю, усвідомлення необхідності стратегій зменшення шкоди від вживання та підвищення вмотивованості до відмови від вживання психоактивних речовин [7].

Програма розроблена на засадах когнітивно-поведінкової психології та моделі зміни поведінки Джеймса Прочаски та Карла Діклемента.

Ця програма спрямована на сприяння розвитку навичок зменшення шкоди та профілактики рецидивів, що стосується виявлення і уникнення ситуацій підвищеного ризику, дослідження рішень, які призводять до вживання психоактивних речовин, сприяння зміні способу життя, підбиття підсумків попередніх рецидивів, щоб знизити ймовірність їх виникнення в майбутньому.

Програма «Попередження вживання психоактивних речовин» містить перелік заходів для успішного її виконання, зокрема: просвітницькі зустрічі з батьками для підвищення компетентності на етапах зміни поведінки їхньої дитини та інформування їх щодо можливих видів допомоги (для неповнолітніх суб'єктів пробації); ознайомлення з етапами та причинами формування залежності; розвиток навичок розпізнавання чинників, які спричинили вживання психоактивних речовин; інформування учасників про законодавчі обмеження щодо вживання психоактивних речовин; ознайомлення з наслідками вживання психоактивних речовин для здоров'я, у тому числі з наслідками інфікування ВІЛ та гепатитами; мотивування учасників до сприяння пошуку альтернатив; формування розуміння впливу на поведінку психоактивних речовин; аналіз внутрішніх провокаторів вживання психоактивних речовин; прогнозування внутрішніх і зовнішніх факторів-провокацій до вживання психоактивних речовин; напрацювання навичок протистояння потягу до вживання психоактивних речовин, відволікання на діяльність, що поглинає увагу, внутрішній діалог мотивації з перечитування переваг стану тверезості; напрацювання алгоритму відмови від пропозиції вжити психоактивні речовини; визначення емоційних станів, що мають ризик до вживання психоактивних речовин та розвиток навички їх мінімізації за допомогою здорового мислення у ситуаціях підвищеного ризику; набуття навички щоденного планування корисної

та приємної діяльності; розвиток навичок ефективної комунікації при зверненні за підтримкою; напрацювання плану подальших змін для підтримки тверезості.

Наказом Міністерства юстиції України від 23.05.2024 року № 1535/5 було затверджено пробаційну програму для неповнолітніх та повнолітніх суб'єктів пробації «Формування життєвих навичок», метою якої визначено досягнення позитивних змін у поведінці суб'єкта пробації шляхом розвитку та підтримки в нього навичок успішного спілкування та співпраці; сприяння формуванню просоціальних цінностей та ефективних стосунків у сім'ї; здобуття освіти та працевлаштування; цілепокладання та побудова життєвих планів на засадах загальнолюдських цінностей [8, с. 5].

В основу зазначеної програми покладено когнітивно-поведінкову модель і теорії соціального наuczіння, що показали свою ефективність у роботі з підобліковими особами, які мають дефіцит соціальних навичок та самореалізації соціально прийнятним шляхом.

3-поміж основних векторів когнітивно-поведінкового втручання для розвитку життєвих навичок застосовують: освітні втручання, спрямовані на здобуття та засвоєння інформації щодо різних сфер життя, юридичної та професійної обізнаності, обізнаності у сфері здоров'я тощо; поведінкові втручання, завданням яких є розвиток поведінкових навичок, необхідних для реалізації особи в різних сферах життя просоціальним шляхом, а саме: цілепокладання та планування, навички ефективного батьківства, управління фінансами, працевлаштування; когнітивні втручання, спрямовані на когнітивні процеси, такі як ворожі оцінки й атрибути, ірраціональні переконання та прокримінальні цінності; комунікативні втручання, які спрямовані на дефіцит навичок асертивності та розв'язання конфліктів, побудову правил взаємодії у сім'ї чи партнерських стосунках, робочу комунікацію; комбіновані втручання.

Кримінологічний портрет особи, яка проходить цю програму, такий: це особи, які не надто долучені до процесу корекції, вони розвинули в собі криміногенний коупінг стратегії виживання для задоволення власних потреб; відмовляються шукати альтернативні перспективи подолання життєвих проблем, якщо бачать «легкий» спосіб їх розв'язання, навіть якщо він є протиправним; мотивовані бідністю і зловживанням алкоголю та наркотиків.

Жінки, які проходять досліджувану програму, здебільшого мають травматичний (сексуальний) досвід, розлад особистості, тривожні розлади; не мають навичок керування коштами; поповнюють свій бюджет кримінальним шляхом; мають дефіцит навичок спілкування та побудови сімейних стосунків; особи, які переживали насильство у сім'ї.

Програма «Формування життєвих навичок» має 4 модулі («Успішне спілкування», «Сім'я та цінності», «Освіта та працевлаштування», «Цілепокладання та побудова життєвих планів»), кожен з них містить набір тем, вивчення яких сприятиме формуванню таких навичок: усвідомлення важливості ефективного спілкування; вміння аналізувати власну модель спілкування та продуктивно її переосмислювати; вміння й навички ефективного спілкування та асертивної поведінки; формування просоціальних цінностей; розвиток усвідомлення необхідності побудови ефективних партнерських стосунків у сім'ї, заснованих на принципах гендерної рівності; розвиток розуміння неприпустимості домашнього насильства; формування навичок ефективного батьківства; розвиток усвідомлення важливості здобуття професії та працевлаштування; аналіз власних професійних навичок, пошук роботи, складання резюме, проходження співбесіди тощо; формування навичок бюджетування та керування власними коштами; вміння постановки цілей; вміння щодо здійснення планування ефективного досягнення цілей, аналізу перешкод на цьому шляху, а також нейтралізації таких перешкод просоціальними способами; вміння формувати внутрішню мотивацію до позитивних змін.

Аналіз змісту пробаційних програм дає нам усі підстави стверджувати, що їх вибір залежить від виявлених криміногенних факторів у засудженого (проблем, які спонукали або можуть спонукати до вчинення кримінального правопорушення), тих сфер життя/поведінки, які потребують корекції та впливу.

При цьому ми не можемо залишити без уваги ще одну з програм – «Подолання домашнього насильства», яка була розроблена після ратифікації Україною Стамбульської конвенції та схвалена наказом Міністерства юстиції України від 23.05.2024 № 1534/5 [9].

Метою цієї програми є досягнення позитивних змін у поведінці суб'єкта пробації через розвиток у нього ненасильницьких поведінкових моделей, подолання дисфункційних установок влади, контролю та превалювання над партнером чи іншими членами

сім'ї, а також шляхом формування навичок саморегуляції психо-емоційних станів, управління гнівом і агресивною поведінкою, формування установок рівності та партнерства [9, с. 4].

Вищезгадана програма застосовується до осіб, які вчинили домашнє насильство, та зосереджена на думках, установках та ідеях, які стали основою для вчинення домашнього насильства.

Розробники програми стверджують, що особи, які вчиняють домашнє насильство, потребують змін уявлень щодо ролі чоловіка та жінки у сім'ї, формування ідей рівності та партнерства, набуття ненасильницьких навичок реалізації власних потреб шляхом усвідомлення наслідків своєї поведінки, набуття навичок відповідального батьківства, вміння прогнозувати наслідки своєї поведінки та планування життєдіяльності.

Під час проходження програми суб'єкти пробації отримують знання про сутність домашнього насильства, його форми, причини, наслідки, відповідальність за вчинення; наявні та ймовірні підтримувальні цикли насильства: індивідуальний та міжособистісний; ідеї, переконання та установки, які формують насильницьку поведінку, зокрема гендерні стереотипи, ідеї домінування та контролю; наявні та ймовірні пускові механізми індивідуальної моделі насильницької поведінки; ситуації та фази розвитку вияву агресії та деструктивного мислення; деструктивні наслідки вчинків, які відбуваються під впливом неконтрольованих емоцій; переваги та недоліки різних стратегій поведінки, спрямованої на реалізацію власних потреб; сутність партнерства та гендерної рівності; розуміння поняття відповідального батьківства та особливостей впливу на дітей різних стилів виховання, у тому числі жорстокого поводження з дітьми та його згубних наслідків на життя та здоров'я дитини; норми суспільно прийнятої поведінки в родині; 4 інструменти чуйної (емпатичної) взаємодії в сім'ї та асертивної реалізації потреб; сутність критичного мислення та його користь у вирішенні сімейних питань. Навички: розпізнавання та формування відповідального ставлення до проявів домашнього насильства; аналіз власного циклу насильства та його підтримувальних факторів; моніторинг думок, переконань, ідей та конфронтація до них з метою подолання поведінки домінування та контролю; моніторинг емоцій і розпізнавання сигналів втрати контролю над ними; подолання тілесного компонента агресивної реакції; здійснення емоційної саморегуляції шляхом напрацювання ефективних коупінг-стратегій; прогнозування короткотривалих і довготривалих наслідків власних вчинків;

здійснення вибору конструктивних способів вираження гніву; ефективне розв'язання конфліктів та розвиток навичок стратегії співпраці; побудова та підтримка сімейних стосунків, які базуються на ідеях рівності та партнерства; реалізація відповідального батьківства та критична оцінка різних стилів виховання; дотримання асертивної і чуйної до інших членів родини позиції в реалізації власних потреб; вирішення сімейних питань з використанням критичного мислення.

Аналізуючи досвід зарубіжних країн у частині розробки пробаційних програм для правопорушників, варто зазначити, що вектор роботи з правопорушником значно різниться з тим, що сформований в Україні. На жаль, в Україні відсутні програми роботи з потерпілим. Це мають бути програми індивідуальної роботи з потерпілим і групові. Вони повинні містити заходи швидкого реагування на проблему і довгострокові підходи впливу на потерпілого та підтримку його з урахуванням виду вчиненого кримінального правопорушення та ступеня віктимізації жертви. Насамперед це мають бути програми, що діятимуть на рівні держави та застосовуватимуться щодо жертв кримінальних правопорушень задля відновлення їх психологічного та фізичного здоров'я; кризові програми з цілодобовою підтримкою; програми надання допомоги жертвам на різних етапах кримінального провадження (транспортування, супровід у суді тощо); програми захисту прав потерпілих. Робота з потерпілими – це один з найбільших пробілів у вітчизняному законодавстві.

3. Проблемні питання реалізації пробаційних програм

Робота над пробаційними програмами триває з 2017 року. Українське законодавство поповнилось кількома нормативно-правовими актами, що регламентують реалізацію пробаційних програм, водночас є низка питань, що потребує уваги.

По-перше, це відсутність кваліфікованих, підготовлених фахівців пробації до роботи з пробаційними програмами. Для порівняння варто звернути увагу на зміст Типової програми для кривдників (далі – Програма), затвердженої наказом Міністерства соціальної політики України 01.10.2018 р. № 1434, у якій чітко зазначено, хто реалізує Програму, а саме фахівці, які мають фахову вищу освіту (в тому числі психолог, психотерапевт, психіатр) та пройшли відповідне спеціалізоване навчання з проведення програм для кривдників, представляють суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та/або насильству за ознакою

статі або залучені та проводять програму для кривдників на замовлення суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та/або насильству за ознакою статі в порядку, передбаченому чинним законодавством [10].

Однак до роботи із суб'єктами пробації у частині реалізації пробаційних програм залучаються особи (куратори), які пройшли відповідне навчання і можуть реалізовувати заходи, передбачені у програмі пробації на практиці. Більшість з них не розуміються на тих поняттях, що використовуються у програмі (коупінг, асертивна позиція, когнітивно-поведінкова терапія, дисфункціональні моделі мислення тощо). Враховуючи фах розробників, наявність наукових ступенів та звань, практичного досвіду в галузі педагогіки та психології, можна не сумніватися в їхній компетентності. Однак цього не можна сказати про працівників пробації. Першочерговими заходами щодо усунення цієї прогалини повинні бути такі: введення у штат органів пробації кваліфікованого психолога, який має досвід роботи у сфері психології та психіатрії, володіє відповідними методиками; створення на базі ДП «Центр пробації» відділу кураторів за напрямками роботи, саме у частині реалізації пробаційних програм. Це ті особи, які можуть надавати фахову допомогу з питань, які виникають під час роботи із суб'єктами пробації; створення гарячої лінії «Питання – відповіді»; навчання пробаціонерів до року роботи у пробації методики проведення заходів, передбачених пробаційною програмою; підвищення кваліфікації пробаціонерів, які мають досвід роботи три і більше років; наставництво тощо. При цьому варто зазначити, що всі розроблені програми не містять визначення тих понять, якими повинні вміти оперувати пробаціонери, тобто вони розраховані на фахівців, які розуміють їх і вже мають відповідний досвід.

По-друге, важливим кроком у частині ратифікації міжнародних нормативно-правових документів є узгодження положень українського законодавства з ратифікованим документом, а також подолання спірних моментів у частині реалізації норм вітчизняного законодавства. Узявши за основу сформоване нами твердження, хочемо звернути увагу на п. 7 ч. 1. ст. 2 Закону України «Про пробацію» (далі – Закон), у якій зазначається, що пробаційна програма – програма, яка призначається за рішенням суду особі, засудженій до пробаційного нагляду, або особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням, та передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки

або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити. Тобто, керуючись нормою Закону, можна дійти висновку, що пробаційна програма призначається судом лише особам, засудженим до пробаційного нагляду, а також за умови звільнення особи від відбування покарання з випробуванням. Проте варто згадати про п. 5 ч. 1 ст. 91-1 КК України, яка не узгоджується із ЗУ «Про пробацію», оскільки містить норму, у якій зазначено, що в інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням з підстав, передбачених цим Кодексом, від кримінальної відповідальності чи покарання, суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство, один або декілька обмежувальних заходів, відповідно до якого (яких) на засудженого можуть бути покладені такі обов'язки, зокрема: направлення для проходження програми для кривдників. Тобто Законом визначено чітко категорію осіб, на яких судом може бути покладено обов'язок проходження пробаційної програми, а КК України передбачає норму, якою передбачено таке право суду незалежно від призначеного виду покарання або звільнення від відбування покарання.

Підтвердженням наявності такої прогалини є вирок Борзнянського районного суду Чернігівської області у справі № 730/449/21 від 25.08.2021 року [11], що винесений Особі_4, який, перебуваючи у стані сп'яніння, власними діями спричинив своїй малолітній падчерці легкі тілесні ушкодження, за які судом йому було призначено покарання у виді 200 годин громадських робіт та проходження програми для кривдників на строк 3 місяці та пробаційних програм «Подолання агресивної поведінки» і «Попередження вживання психоактивних речовин» строком 3 місяці, поклавши контроль за виконанням засудженим пробаційних програм, до якого застосовано обмежувальні заходи, на орган пробації за місцем проживання засудженого. Своєю чергою начальник Ніжинського районного сектору № 4 філії ДУ «Центр пробації» у Чернігівській області, визнавши таке рішення суду незрозумілим, керуючись ч. 1 ст. 380 КПК України, звернувся з поданням до суду для надання роз'яснення винесеного рішення, мотивуючи своє рішення тим, що до повноважень уповноваженого органу з питань пробації не належить реалізація пробаційних програм стосовно осіб, засуджених до покарання у виді громадських робіт, а отже, реалізація пробаційних програм стосовно осіб, засуджених до покарання у виді громадських робіт, є неможливою.

На жаль, із введенням до КК України ст. 91-1 не були внесені відповідні зміни до профільних законів, які б встановлювали механізм виконання обмежувальних заходів, якщо такі застосовано до засуджених, яким призначено покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Підставою для подання є неузгодженість у законодавстві, нерегульованість питання, а тому відповідно до вимог ст. 19 Конституції України орган пробації може вчиняти лише ті дії, що прямо передбачено Законом, а тому, враховуючи, що зміни не внесено до профільних нормативно-правових актів, не передбачено процедуру проходження пробаційних програм засудженими, яким призначено покарання, не пов'язане з позбавленням волі, окрім пробаційного нагляду.

По-третє, необхідним вбачається узгодження ст. 76 та ст. 91-1 КК України з профільними нормативно-правовими актами, що регламентують діяльність органів пробації. Так, ч. 2 ст. 76 КК України передбачає норму, у якій зазначається, що на осіб, засуджених за злочини, пов'язані з домашнім насильством, суд може покласти інші обов'язки та заборони, передбачені ст. 91-1 КК України, з-поміж цих обов'язків можна виокремити п. 5 зазначеної статті, а саме: «направлення для проходження програми для кривдників». Порядок реалізації програм для кривдників передбачено наказом Міністерства соціальної політики України від 01 жовтня 2018 року № 1434 «Про затвердження Типової програми для кривдників». Організацію, виконання та її проходження кривдниками забезпечують місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування відповідно до вимог ст. 28 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Виконанням пробаційної програми «Подолання домашнього насильства» опікуються уповноважені органи з питань пробації. Однак у законодавстві України не міститься критеріїв, у яких випадках суд направляє особу, що вчинила домашнє насильство, для проходження програми для кривдників, а у яких – на пробаційні програми.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що при переході від каральних до реабілітаційних підходів виконання / відбування покарань система кримінальної юстиції узгоджується з більш широкими соціальними цілями: справедливістю, чесністю та соціальною відповідальністю. Оцінка ефективності пробаційних програм має першочергове значення для розуміння їх впливу на рецидив правопорушників. У цьому розділі критично розглянуто зміст чинних в Україні пробаційних програм та перелік заходів, що застосовуються до суб'єктів

пробації, особистісні характеристики правопорушників та проблемні питання реалізації пробаційних програм. Водночас досліджуються стійкі ефекти цілеспрямованих втручань, фактори, що сприяють тривалим позитивним змінам у поведінці правопорушників. Доведено, що когнітивно-поведінкова терапія постає як наріжний камінь, використовуючи структуровані методи для усунення когнітивних спотворень і дисфункціональних моделей мислення. Визначено, що, незважаючи на потенційну користь пробаційних програм, вони не застраховані від викликів. Обмеженість ресурсів (бюджетні обмеження, кадрові, законодавчі, етичні аспекти) є значною перешкодою та впливає на доступність, якість та ефективність пробаційних програм. У міру того, як ми долаємо проблеми, пов'язані з обмеженими ресурсами, етичними міркуваннями, прогалинами у законодавстві, неузгодженістю нормативно-правових актів, у край важливо інвестувати свої знання в дослідження задля покращення механізму впровадження пробаційних ініціатив. Вивчаючи позитивний зарубіжний досвід, потенційні проблеми, пов'язані із впровадженням новітніх методик та технологій у процес виправлення та ресоціалізацію суб'єктів пробації, ми маємо чітке уявлення про те, як передові досягнення можуть бути використані для підвищення ефективності пробаційних програм. Незважаючи на досягнуті успіхи в розумінні та впровадженні пробаційних програм, шлях до ефективної реабілітації правопорушників триває. Цей висновок є заклик до дії для продовження досліджень і вдосконалення порядку реалізації та впровадження нових ефективних пробаційних програм. Завдяки цьому зобов'язанню до постійного вдосконалення ми можемо продовжувати просувати ідеї справедливості, рівності і трансформаційного потенціалу, притаманного кожній людині в системі кримінального правосуддя.

Список використаних джерел

1. Гель А. П., Семаков Г. С., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України : навч. посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 624 с.
2. Recommendation CM/Rec (2010) 1 of the Committee of Ministers to member states on the CoE Probation Rules (Adopted on 20 January 2010). URL: <https://cepprobation.org/wp-content/uploads/2018/10/CoE-probation-rules-recommendation.pdf> (дата звернення: 15.01.2025).
3. Кримінально-виконавчий кодекс України : зі змінами та доповненнями станом на 01 лютого 2024 р. Київ : Юрінком Інтер, 2024. 138 с.
4. Змінюємо життя за допомогою літератури. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Changing_Lives_Through_Literature. (дата звернення: 15.01.2025).
5. Мельник Л., Пуха К., Журавель Т. Подолання агресивної поведінки : методичний посібник до пробаційної програми. Київ : Міністерство юстиції України, 2019. 154 с.

6. Про затвердження пробаційних програм «Зміна прокримінального мислення» для неповнолітніх та повнолітніх суб'єктів пробації : наказ Міністерства юстиції України від 23.05.2024 № 1537/5. URL: <https://drive.google.com/file/d/1D4767YxxytYcnI7Hvtk1HIZn96-wvD2I/view> (дата звернення: 15.01.2025).
7. Про затвердження пробаційних програм «Попередження вживання психоактивних речовин» для неповнолітніх та повнолітніх суб'єктів пробації : наказ Міністерства юстиції України від 23.05.2024 № 1536/5. URL: <https://drive.google.com/file/d/1qkFajquqGd13VVKHfKtSGTrfbcWUEimD/view> (дата звернення: 15.01.2025).
8. Журавель Т., Короленко О., Мельник Л., Пуха К., Строева Н. Формування життєвих навичок : методичний посібник до пробаційної програми для дорослих. Київ, 2019. 388 с.
9. Журавель Т., Мельник Л., Строева Н. Подолання домашнього насильства : методичний посібник до пробаційної програми. Київ, 2023. 222 с.
10. Про затвердження Типової програми для кривдників : наказ Міністерства соціальної політики України від 01.10.2018 № 1434. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1222-18#Text> (дата звернення: 15.01.2025).
11. Вирок Борзнянського районного суду Чернігівської області від 25.08.2021 р., судова справа № 730/449/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99166886> (дата звернення: 15.01.2025).
12. Конституція України: станом на 1 вересня 2016р. Харків : Право, 2016. 82 с.
13. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
14. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 15.01.2025).
15. Холлін К., Палмер Е. Дж. Програми протиправної поведінки: розробка, застосування та протиріччя. Велика Британія : Видавництво Джон Уайлі та сини, 2006. С. 1–13.
16. Ліпсі М. В., Каллен Ф. Т. Ефективність корекційної реабілітації: аналіз систематичних оглядів. *Щорічний огляд права та соціальних наук*. 2007. № 3. С. 297–320.
17. Льюель Ф., Шмукер М. Ефективність лікування сексуальних злочинців: комплексний метааналіз. *Журнал експериментальної кримінології*. 2005. № 1. С. 117–146.
18. Палмер Т., Холлін К. Оцінка високоінтенсивної програми лікування осіб, які вчинили насильство. *Психологія, злочинність і право*. 2002. № 8 (4). С. 297–313.
19. Вілсон Д. Б., Буффар Л. А., Маккензі Д. Л. Кількісний огляд структурованих, групово-орієнтованих, когнітивно-поведінкових програм для правопорушників. *Кримінальне правосуддя та поведінка*. 2005. № 32 (2). С. 172–204.

РОЗДІЛ 6

Оксана Джэнджеро

УКРАЇНСЬКОМОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ КОМУНІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ УПОВНОВАЖЕНИХ ОРГАНІВ З ПИТАНЬ ПРОБАЦІЇ

У науковому дослідженні розглядається українськомовна компетентність як невід'ємний складник професійної комунікації працівників уповноважених органів з питань пробації. Визначено правові засади мовної політики України, що формують основи функціонування української мови як державної. Проаналізовано нововведення Українського правопису 2019 року, які набули чинності й обов'язкові до застосування в офіційній і професійній сферах. Увага приділена мовній і мовленнєвій компетентностям, що є основою ефективної взаємодії пробаціонерів із суб'єктами пробації, колегами та іншими фахівцями. Описано основні показники нормативності професійного мовлення, включно з орфоепічними, акцентуаційними, лексичними, граматичними й синтаксичними нормами. Розглянуто типові порушення мовних норм, їхні причини та наслідки для професійної діяльності. Наголошено на важливості дотримання працівниками органів пробації сучасних вимог до культури усного і писемного мовлення у професійній діяльності. Зазначено, що висока українськомовна компетентність фахівців формує позитивний імідж уповноважених органів з питань пробації, підвищує довіру до них громадян і сприяє зміцненню правопорядку.

Вступ. Комунікативна компетентність є однією з базових характеристик професійної компетентності та вагомим чинником успішної діяльності фахівців будь-якої галузі, адже передбачає сформованість навичок, що уможливлюють ефективне спілкування з урахуванням мовних, емоційних та інших аспектів взаємодії. Здатність доречно й ефективно спілкуватися з використанням відповідних вербальних та невербальних засобів є важливою для працівників уповноважених органів з питань пробації і стосується вміння передавати інформацію, розуміння контексту, культурних та соціальних особливостей суб'єктів пробації, використання комунікативних стратегій для досягнення консенсусу та успіху в спілкуванні як з підопічними, так і іншими фахівцями (психологами, соціальними працівниками, представниками судових органів та ін.) задля координації та досягнення спільних професійних цілей.

Комунікативна компетентність передбачає сформованість у пробаціонерів соціокультурної, прагматичної, емоційної, стратегічної

та інших компетентностей. Окремі проблеми формування й розвитку фахової компетентності, удосконалення професійно важливих якостей пенітенціарного персоналу, зокрема й органів пробації, висвітлювали В. Аніщенко, І. Богатирьов, К. Сіренко, О. Дженджеро, Н. Дудка, В. Костенко, Р. Кантор, Р. Беца, Н. Разумейко, О. Мицька та інші.

У нашому дослідженні увага приділена мовній і мовленнєвій компетентностям, зокрема нормативності мовлення працівників органів пробації.

Проблему становлення й розвитку норм сучасної української літературної мови, їх типологію достатньо висвітлено в дослідженнях С. Бибик, М. Жовтобрюха, С. Єрмоленко, М. Кочергана, Т. Коць, Л. Струганець, М. Пилинського, Г. Яворської та ін. Критерії та якості нормативного професійного мовлення обґрунтовано в працях Н. Бабич, Ф. Гоноболіна, І. Гайдасенко, І. Марунича, М. Пентилюк, А. Коваль, Л. Мацько.

Сьогодні мова – не лише засіб спілкування, а й вагомий чинник національної безпеки, адже є засобом духовного розвитку національної спільноти, основою її культури, а отже, – потужним засобом формування й збереження її історичної пам'яті й національної ідентичності.

Варто зазначити, що мовне питання в Україні завжди було актуальним через складну історичну спадщину, яку вона отримала в мовній сфері. До того ж уже на ранніх етапах існування держави виявилася стійка тенденція політизувати мовні проблеми. Навіть в умовах воєнної агресії Росії в Україні вплив російської мови на всі сфери суспільного життя хоч і зменшився, але триває й основною рисою мовної ситуації в нашій державі залишилася українсько-російська двомовність, що не сприяє єдності й зміцненню української національної свідомості [1].

Метою дослідження є аналіз важливості та особливостей українськомовної компетентності у професійній комунікації працівників уповноважених органів з питань пробації, а також висвітлення положень основних документів, які регулюють мовну політику в Україні.

Досягнення мети передбачає реалізацію низки **завдань**:

- проаналізувати мовну політику України і розглянути її правові засади;
- виокремити нововведення в нормах чинного Українського правопису;
- з'ясувати основні складники і характеристики комунікативної компетентності працівників органу пробації;

- висвітлити показники українськомовної компетентності і негативні чинники, що впливають на її формування у працівників уповноважених органів з питань пробації;
- дослідити проблеми нормативності усного професійного мовлення пробаціонерів.

Правові засади мовної політики в Україні

У кожній сильній та розвиненій державі мовна політика відіграє ключову роль. Вона, з одного боку, визначає стандарти та правила використання державної мови в адміністративній, освітній, культурній та інших сферах, а з іншого – покликана забезпечувати гармонійне співіснування різних мов у багатомовному суспільстві, захищаючи права мовних спільнот і підтримуючи культурне розмаїття. Саме завдяки такому підходу країна не лише зберігає свою ідентичність, але й посилює соціальну єдність, що є основою стабільності та прогресу.

Мовна політика – це сукупність ідеологічних принципів і практичних заходів для розв’язання мовних проблем у суспільстві й державі та ефективного функціонування мови в різних сферах її застосування. Мовна політика є частиною національної політики, тому що вона безпосередньо стосується збереження або зміни наявного функціонального розподілу мов у багатомовному суспільстві. Держава впливає на мовну ситуацію через ідеологічні, законодавчі, адміністративні, фінансово-економічні важелі та визначає соціальний статус і соціальні функції мов [2].

У процесі виборювання права на існування держави мова, поряд із внутрішніми консолідаційними чинниками, виконує й зовнішню функцію: виокремленні держави з-поміж інших країн, утвердження нації і держави серед багатомовної спільноти [3; 4].

Мову як атрибут державності, перспективи розвитку й функціонування української в Україні досліджували Б. Ажнюк, Л. Азарова, Т. Возняк, П. Кононенко, О. Пономарів, Л. Масенко, В. Русанівський, О. Мельничук, І. Білодід, О. Тараненко та інші.

До основних завдань мовної політики належить встановлення стандартів та нормативів для використання державної мови в усіх сферах життя.

Відповідно до даних останнього Всеукраїнського перепису України 2001 року (запланований на 2023 рік було скасовано через воєнний стан), на території нашої країни проживають представники понад 130 національних меншин, які є носіями 79 мов. Тому Україна – багатонаціональна держава з різноманітним етнічним складом. Проте основна частина населення – це українці (77,8 %). Відповідно національна мова

найчисельнішої етнічної спільноти – українська – офіційно визнана мовою спілкування держави з громадянами і громадян з державою.

У статті 10 Конституції України, ухваленій 28 червня 1996 року, йдеться про правові основи державної мовної політики: «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України» [5].

Зазначена стаття також мала на меті збереження та розвиток мовного різноманіття в країні: гарантується вільний розвиток, використання й захист мов національних меншин України.

Крім того, згідно з прикінцевою тезою статті 10 Конституції України держава сприяє вивченню її громадянами мов міжнародного спілкування.

Таким чином, законодавчо була забезпечена правова основа для подальшого розроблення та впровадження нормативних актів, що регулюють мовну політику.

Ухвалення Закону «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» (1992/2003) стало наступним важливим кроком державної мовної політики. Цей Закон, спрямований на збереження культурного різноманіття, забезпечує захист і підтримку регіональних мов або мов меншин в Україні. Положення Закону застосовуються до мов таких національних меншин: білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, кримськотатарської, молдавської, німецької, польської, російської, румунської, словацької й угорської [6].

Оскільки в системі державних пріоритетів мовній політиці належить чільне місце, було схвалено Концепцію державної мовної політики Указом Президента України від 15 лютого 2010 року № 161/2010. Насамперед у зазначеному документі наголошувалось, що аналіз мовної ситуації в державі свідчив про наявність політичних спекуляцій щодо використання української мови, незважаючи на задекларованість її державного статусу. Це суперечило інтересам національної безпеки України, ставило під загрозу суверенітет держави. Щоб усунути таку загрозу, нагальним питанням постало розширення сфери застосування української мови, сприяння у формуванні й захисті національного мовно-культурного та мовно-інформаційного простору. Безумовне виконання конституційної норми про всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України повинна забезпечити саме держава [7].

Однак через два роки було ухвалено так званий «закон Колесніченка-Ківалова», що передбачав зміни в мовній політиці. Закон «Про засади державної мовної політики» від 3 липня 2012 року № 5029-VI дозволив місцевим радам визначати офіційною мовою регіону іншу, аніж державна. Крім того, Закон містив неоднозначне визначення терміну «рідна мова». Після ухвалення одіозного закону в Луганській, Донецькій, Харківській, Одеській областях російська мова була визнана офіційною [8]. Це викликало дискусії та суперечки серед різних груп населення нашої держави. Упродовж трьох років (з лютого 2015 року) Конституційний Суд України вирішував питання конституційного статусу зазначеного закону і лише 28 лютого 2018 року визнав його неконституційним і таким, що втратив чинність.

«Про забезпечення функціонування української мови як державної» – цей Закон України № 2704-VIII, ухвалений 25 квітня 2019 року, став важливим кроком в утвердженні державності і загалом для українського суспільства. Він регулює функціонування і застосування української мови як державної у сферах суспільного життя на всій території України, є інструментом об'єднання українського суспільства, засобом зміцнення державної єдності та територіальної цілісності України, її незалежної державності і національної безпеки (статті 1, 3) [9].

Насамперед у Законі усунули розбіжності між поняттями «державна мова», «офіційна мова»: єдиною державною (офіційною) мовою в Україні є українська мова, і це зумовлено державотворчим самовизначенням української нації (пункти 1, 2 статті 1) [9]. Йдеться про обов'язковість використання української мови як єдиної державної мови на всій території України під час здійснення повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначені цим Законом (пункт 7 статті 1) [9].

Також у зазначеному Законі подано перелік осіб, які зобов'язані володіти державною мовою і застосовувати її під час виконання службових обов'язків. З-поміж різних категорій виділимо осіб рядового, сержантського, старшинського і начальницького (середнього і вищого) складу Національної поліції, інших правоохоронних та розвідувальних органів, посадові особи інших органів, яким присвоюються спеціальні звання (пункти 7, 8 статті 9). Застосування державної мови поширюється і на нормативні акти, діловодство, документообіг (стаття 13), а в статті 16 Закону зазначено, що мовою нормативних актів, документації, діловодства, службової діяльності та спілкування з громадянами

України в органах правопорядку, розвідувальних органах, державних органах спеціального призначення з правоохоронними функціями є державна мова [9]. Звернемо увагу, що трапляються випадки, коли представники органів з правоохоронною функцією ініціюють спілкування російською мовою, аргументовуючи це тим, що співрозмовник російськомовний. Законом це не передбачено, проте в пункті 2 статті 16 є пояснення для подібних ситуацій: працівник органу правопорядку, розвідувального органу або державного органу спеціального призначення з правоохоронними функціями може спілкуватися з особою, яка не розуміє державної мови, англійською або іншою мовою, прийнятною для обох сторін, а також за допомогою перекладача [9].

У Законі йдеться про те, що «навмисне спотворення української мови в офіційних документах і текстах, зокрема навмисне застосування її з порушенням вимог українського правопису і стандартів державної мови, а також створення перешкод та обмежень у застосуванні української мови тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом» (пункт 7 статті 1) [9].

Варто зазначити, що з червня 2019 року в Україні набула чинності нова редакція Українського правопису, яку схвалив Кабінет Міністрів України (постанова № 437 від 22 травня 2019 р.) спільним рішенням Президії Національної академії наук України (протокол № 22/10 від 24 жовтня 2018 р.) та Колегії Міністерства освіти і науки України (протокол № 10/4-13 від 24 жовтня 2018 р.); затвердила Українська національна комісія з питань правопису (протокол № 5 від 22 жовтня 2018 р.).

Така мовна реформа стала важливою подією в контексті культурного і національного самовизначення, адже основними завданнями були відновлення і збереження унікальних рис української мови, упорядкування наявних орфографічних норм, відображення лінгвістичних процесів й адаптація їх до сучасних комунікативних потреб [10].

Важливо пам'ятати, що 22 травня 2024 року спливає перехідний термін ознайомлення з положеннями нового правопису, тож нині всі зміни мають бути застосовані в усній і писемній формах професійного спілкування працівників уповноважених органів з питань пробації.

Після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України розвиток і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України є важливим елементом забезпечення національної безпеки. Мовне законодавство як складова частина мовної політики відіграє ключову

роль у забезпеченні національних інтересів України та підтриманні стабільності, правопорядку і соціальної гармонії в правовій державі, водночас забезпечує повагу до культурних та мовних прав кожного громадянина, сприяє отриманню рівного доступу до правосуддя, освіти та інших суспільних благ для всіх громадян незалежно від їхнього мовного походження. Це також допомагає уникнути соціальних конфліктів на мовному ґрунті, забезпечуючи взаємоповагу і толерантність між різними мовними групами.

Професійна комунікація працівників уповноважених органів з питань пробації: нормативність і культура мовлення

Професійна компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та/або навчальну діяльність [11].

У структурі компетентності працівників пробації можна узагальнено виокремити три основні блоки:

1. Професійні компетентності:

- знання законодавства про пробацію;
- розуміння принципів роботи із засудженими за злочин людьми;
- уміння оцінювати ризики рецидиву;
- уміння розробляти та реалізовувати індивідуальні плани пробації;
- уміння вести документацію;
- уміння налагоджувати зв'язки з правопорушниками, їхніми сім'ями, громадою та інші.

2. Особисті компетентності:

- розвинена емпатія;
- самостійність і гнучкість у прийнятті рішень;
- стресостійкість;
- відповідальність;
- професійна етика тощо.

3. Комунікативні компетентності:

- уміння спілкуватися з людьми з різним досвідом та різним рівнем освіти;
- уміння активно слухати співрозмовника;
- уміння висловлюватися чітко й лаконічно;
- здатність запобігати конфліктним ситуаціям і розв'язувати їх у разі виникнення) [12].

Важливою наскрізною компетентністю, без якої неможливо уявити високий рівень професіоналізму пробаціонерів, є комунікативна

компетентність. У сучасному світі на ній ґрунтується будь-яка професійна діяльність людини. Комунікативна компетентність визначає якість спілкування особистості та містить такі складники:

- комунікативні властивості особистості (характеризують розвиток потреби у спілкуванні);
- ставлення до способу спілкування;
- комунікативні здібності (здатність володіти ініціативою в спілкуванні, виявляти активність, емоційно відгукуватися на стан партнерів під час спілкування, формулювати й реалізовувати індивідуальну програму спілкування) [13]. Така компетентність заснована на розумінні мовознавчих законів, досвіді володіння рідною мовою, а також іноземними.

Комунікативна компетентність особистості визначається такими характеристиками:

- комунікативні інтенції (тобто наміри адресата);
- дотримання комунікативних стратегій, що уможлиблюють досягнення потрібного результату комунікації;
- знання особистості співрозмовника;
- зворотний зв'язок у комунікації з урахуванням психологічних особливостей адресата та його соціальних ролей;
- володіння навичками декодування «мови тіла» співрозмовника;
- чітка орієнтація та гнучкість у різних умовах та ситуаціях спілкування;
- навички підтримувати комунікативний процес;
- контроль власної мовленнєвої поведінки й емоцій;
- уміння логічно й доречно завершувати комунікацію та досягати поставлених завдань [14].

Також у структурі комунікативної компетентності важливо розрізняти два складники: мовну і мовленнєву компетентності. Мовна компетентність – це знання мовних норм на всіх рівнях лінгвістичної науки. Мовленнєва компетентність – це вміння адекватно й доречно послуговуватися мовою в конкретних ситуаціях, використовуючи для цього як мовні, так і позамовні й інтонаційні засоби виразності [14].

У своїй роботі працівники уповноважених органів з питань пробації спілкуються з людьми, які мають різний рівень освіти та культури, проводять роз'яснювальну роботу з правопорушниками, складають офіційні документи, виступають у суді, а отже, мовленнєва компетентність для них є надзвичайно важливою.

Аналіз джерел відповідної тематики дає підстави узагальнити, що мовленнєва компетентність працівників пробації повинна відповідати таким показникам:

- володіння українською літературною мовою на високому рівні (знання граматики, орфографії, пунктуації, стилістики);
- уміння правильно та чітко висловлюватися (використовувати нормативну лексику, будувати речення за правилами літературної української мови, висловлюватися зрозуміло й доступно);
- уміння розуміти мову інших людей (уміння слухати, розуміти сенс сказаного, ставити уточнювальні запитання, розуміти не лише слова, а й емоції та почуття співрозмовника);
- уміння використовувати різні стилі мови залежно від обставин (офіційно-діловий, науковий, публіцистичний, розмовний);
- володіння засобами невербальної комунікації (мімікою, жестами, інтонацією);
- уміння й навички діловодства;
- уміння налагоджувати контакт з людьми (знаходити спільну мову з людьми різного віку, соціального статусу, з різним досвідом та різним рівнем освіти, послуговуючись вдало дібраними мовними засобами).

Добре розвинена мовленнєва компетентність працівників уповноважених органів з питань пробації сприятиме ефективному виконанню роботи, зокрема чітка й лаконічна мова, активне слухання та вміння налагоджувати контакт допомагають пробаціонеру здобути довіру людей, з якими він працює.

Варто зазначити про чинник, який може негативно впливати на мовлення працівників органів пробації. У своїй роботі вищезгадані фахівці часто стикаються з людьми, які мають низький рівень освіти та культури. Це може призводити до того, що й пробаціонери припускаються помилок у мовленні, зокрема вживають ненормативну лексику, жаргонізми та суржик, а це не сприяє формуванню позитивного іміджу працівника пробації.

Важливо також пам'ятати, що мова працівників пробації має бути не лише правильною, але й етичною. Не рекомендується використовувати слова й вирази, які можуть принизити людину, образити її честь та гідність. Використання так званого тикання, зверхнє ставлення, ігнорування думки іншої особи – це ознаки нешанобливого ставлення до співрозмовника. І навіть жарти можуть бути незрозумілими й образливими, тому слід утриматись від них у професійному мовленні, якщо є ризик подвійного тлумачення.

Низький рівень мовленнєвої компетентності працівників пробації свідчить про невідповідність:

- статусу (працівник пробації є представником влади, тому його мова має бути зразковою);
- кваліфікації (мова – показник професіоналізму пробаціонера);
- поставлених цілей (фахівець уповноваженого органу з питань пробації має налагодити контакт з правопорушником, а низька культура мовлення може цьому завадити).

З огляду на вищезазначене нормативність професійного мовлення є обов'язковим і важливим чинником українськомовної компетентності працівників пробації.

Нормативність – найважливіша ознака літературної мови, без якої стає неможливим здійснення її основної функції – використання мови як засобу спілкування людей. Автори універсальної енциклопедії «Українська мова» (за заг. редакцією І. Муромцева) під **«мовною нормою»** розуміють «сукупність мовних засобів, визнаних еталонними на певному етапі розвитку мови» [15]. С. Єрмоленко вказує на зв'язок норми і структури (системи) мови та пропонує схожу за змістом дефініцію: «Мовна норма – сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови й сприймаються її носіями як зразок суспільного спілкування у певний період розвитку мови і суспільства» [16]. М. Кочерган, характеризуючи означене поняття, виділяє три властивості мовної норми: 1) вибірковість (виявляється в тому, що кожна мовна норма по-своєму реалізує можливості мови); 2) стійкість, тобто усталеність, традиційність (передбачає збереження мовних традицій, обмеження варіантів, посилення на авторитетні джерела вживання); 3) обов'язковість (полягає в тому, що все визнане суспільством вважається правильним і його повинні дотримуватися мовці) [17].

Отже, нормативність усного професійного мовлення насамперед виявляється у дотриманні мовцями норм літературної мови, умінні всебічно використовувати мову в її соціально усвідомлених і усталених формах. Дослідники Н. Бабич, З. Сергійчук, М. Цілина, М. Пентилюк, І. Маруніч та ін. виокремлюють такі основні критерії нормативного мовлення:

- 1) мовлення, яке відповідає системі мови, не суперечить її законам;
- 2) мовлення, у якому варіант норми має нові семантико-стилістичні можливості, увиразнює й уточнює контекст, містить додаткову і вичерпну інформацію;

3) мовлення, у якому не допущено стилістичного (і стильового) дисонансу;

4) мовлення, у якому застосування норми з іншого стилю є обґрунтованим, доречним;

5) мовлення, у якому не допускається змішування норм різних мов (тобто суржик) під впливом білінгвальної мовленнєвої практики [18; 19].

Таким чином, щоб правильно висловлюватися в усній формі, треба опанувати всі мовознавчі розділи (знати структуру мови), бо саме ними зумовлені чинні норми. Водночас «говорити правильно ще не означає говорити добре – для доброго мовлення необхідне й уміння відібрати в конкретній ситуації спілкування найбільш доречний, стилістично й експресивно виправданий варіант (якщо він існує) літературної норми» [18].

Аналіз різних підходів до сучасної типології мовних норм дав змогу нам визначити найважливіші з них, дотримання яких зумовлює нормативність усного професійного мовлення фахівців органу пробації:

1) орфоепічні норми мови (правильна вимова звуків і звукосполучень, слів іншомовного походження);

2) акцентуаційні норми мови (правильне наголошення слів);

3) лексичні й фразеологічні норми мови (правильне розуміння семантики слова чи фразеологізму, доречне їх уживання);

4) граматичні норми мови: морфологічні (правильна словозміна повнозначних частин мови) і синтаксичні норми (правильна побудова синтаксичних одиниць) [20].

В усному мовленні працівників органу пробації часто трапляються порушення **акцентуаційних норм** (неправильне наголошення слів). Наприклад, *укрАїнська, громадськИй, зАробіток, випАдок, одИнадцять, безпрИнципний, навчаннЯ, завданнЯ, фАховий, разОм, зозлА* тощо, замість нормативних варіантів: *українська, громадський, заробіток, випадок, одиннадцять, безпринципний, навчання, завдання, фаховий, разом, зло*.

До порушення **орфоепічних норм** належать такі випадки:

– м'яка вимова шиплячих, зокрема [ч], у таких словах, як *час, виконавчий, черговий, частина, зустріч* тощо;

– вимова [ш] замість [шч] у словах *що, щось, що-небудь, щоб*;

– уживання слів, у яких ненаголошений [о] вимовляється як [а] («акання»): пробація – *пр[а]бація*, порушення – *п[а]рушення*, уповноважений – *уп[а]вн[а]важений*, порядок – *п[а]рядок*, потрібно – *п[а]трібно*, допомога – *д[а]п[а]мога*;

– оглушення дзвінких приголосних перед глухими й у кінці слова: забезпечувати – *забе[с]печувати*, книжка – *кни[ш]ка*, привід – *приві[т]*;

– сплутування приголосних г і ґ: *об[г]рунтувати* (замість *обґрунтувати*), *[г]ендер* (замість *гендер*), *ре[г]іон* (замість *реґіон*), *агресія* (замість *агресія*).

Поширеними порушеннями **лексичних норм** у професійному мовленні фахівців органу пробації є такі:

– уживання слів у невласливому значенні: колега *знаходиться* (правильно – *перебуває*) в офісі, *попередити* катастрофу (правильно – *запобігти*), закон *відмінили* (правильно – *скасували*); *приймати* участь (правильно – *брати*), *прийняли* рішення (правильно – *ухвалили*), *військовий* стан (правильно – *воєнний*), *напрямки* діяльності (правильно – *напрями*);

– уживання росіянізмів: *да* (треба: *гаразд, так*); *вірне* рішення (треба: *правильне* рішення); *задати / задавати* питання (треба: *запитати / поставити запитання / ставити запитання / запитувати*); *я рахую, що...* (треба: *я вважаю, що...*); *думка* заключається (треба: *думка* полягає); *зустрічаються* помилки (треба: *трапляються* помилки); *на* протязі місяця (треба: *протягом* місяця / *упродовж* місяця); *співпадіння* (треба: *збіг*);

– плеоназм (мовленнєва надмірність): *адреса проживання, вільна вакансія, грошові кошти, період часу, демобілізувати з армії, перспективи на майбутнє, професіонал своєї справи*.

Зауважимо, що в усному й писемному мовленні фахівців пробації також можуть траплятися порушення **фразеологічних норм**:

– перекручення фразеологізмів: *приймати міри* (треба: *уживати заходи*), *настоювати на своєму* (треба: *наполягати на своєму*);

– змішування елементів двох фразеологізмів: *відігравати значення, мати роль* (треба: *відігравати роль / мати значення*), *мова йдеться* (треба: *ідеться про .../ мова про ...*).

Порушення **граматичних норм** спричинено наявністю в мовленні морфологічних і синтаксичних помилок. Найтиповішими є такі помилки:

- сплутування відмінкових форм займенників: *сидіти біля його* (треба: *сидіти біля нього*);
- порушення норм відмінювання іменників: *по кабінетам, на українській мові, три протокола* (треба: *по кабінетах, українською мовою, три протоколи*);
- помилкове утворення форм звертання до людини: *Ігор / Ігоре Петрович, пані Ольга, пане Іване Степановичу* (треба: *Ігорю Петровичу, пані Ольго, пане Іване АБО Іване Степановичу* (без «пане»));
- неправильне утворення форм вищого й найвищого ступенів порівняння прикметників і прислівників: *самий дієвий, більш ефективніший* (треба: *найдієвіший, більш ефективний / ефективніший*);
- порушення норм відмінювання числівників: *від п'ятидесяти до восьмидесяти років, у десять годин* (треба: *від п'ятдесяти до вісімдесяти років, о десятій годині*);
- неправильне утворення форм дієслова: *я вибачаюся; давайте підготуємо звіт* (треба: *перепрошую / вибачте, підготуймо звіт*).

В усному професійному мовленні фахівців пробації часто трапляються порушення **синтаксичних норм** на рівні побудови та утворення словосполучень і речень: *дякувати вас* (треба: *дякувати вам*), *вибачити кривдника* (треба: *вибачити кривднику*); *при потребі* (треба: *за потреби*); *знущатися над тваринами* (треба: *знущатися з тварин*); *згідно постанові* (треба: *згідно з постановою*); *відповідно закону* (треба: *відповідно до закону*); *ігнорувати правилами* (треба: *ігнорувати правила*), *сповістити начальнику* (треба: *сповістити начальника*); *по цій причині* (треба: *через цю причину / з цієї причини*); *приносити шкоду* (треба: *завдати шкоди / шкодити*).

Також для уникнення орфографічних і граматичних помилок працівники уповноважених органів з питань пробації повинні знати зміни, викладені в новій редакції Українського правопису.

22 травня 2019 Кабмін України схвалив постанову № 437 «Питання українського правопису», якою затверджено Український правопис у новій редакції, розроблений Українською національною комісією з питань правопису. Документ підготувала спеціально створена Українська національна комісія з питань правопису, до якої увійшли вчені-мовознавці Національної академії наук України та національних університетів з різних регіонів України. Склад комісії затверджений розпорядженням КМУ від 17 червня 2015 року № 416.

У серпні-вересні 2018 року відбулося громадське обговорення пропонувань змін, під час якого надійшло понад 3000 пропозицій від

наукових установ, закладів освіти, органів державної влади та місцевого самоврядування, а також окремих громадян. Авторка цієї праці взяла безпосередню участь в обговоренні, запропонувавши уточнити деякі пункти, виправити текстові помилки, невідповідності й одруківки.

Остаточний текст нової редакції Українського правопису опубліковано на офіційних сайтах Міністерства освіти і науки та Національної академії наук України 3 червня 2019 року і з цього моменту рекомендовано застосовувати норми та правила нової редакції Правопису [21]. Розглянемо найважливіші нововведення.

Серед важливих змін у новій редакції правопису – вживання фемінітивів, тобто слів жіночого роду, альтернативних або парних відповідним поняттям чоловічого роду за професією, видом діяльності, соціальним статусом тощо, за допомогою суфіксів *-к*, *-иц(я)*, *-ин(я)* та *-ес* (*директорка, начальниця, фахівчиня, пілотеса*).

Уживання фемінітивів досі залишається дискусійним питанням, тому варто зважати на таке:

1. Фемінітиви доречно й бажано використовувати в публіцистичному і розмовному стилях мовлення.

2. В офіційно-діловому стилі їх уживання може бути ускладнене.

3. «Класифікатор професій» містить перелік певних професій і спеціальностей, і це зазвичай – маскулінитиви. Водночас у наказі Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 1754 від 18.08.2020 року зазначено, що під час внесення запису про назву роботи до кадрової документації окремого працівника професійні назви робіт можуть бути адаптовані для означення жіночої статі особи, яка виконує роботи [22].

4. Євроінтеграційний напрям України передбачає увагу до гендерно чутливої лексики в службовій діяльності, тому окремі міністерства регулюють своїми положеннями, рекомендаціями використання фемінітивів. Так, наприклад, Міністерство оборони України своїм наказом № 236 від 13 квітня 2024 року затвердило Методичні рекомендації з використання гендерно чутливої мови в системі Міністерства оборони України, у яких в пункті 7 зазначено, що «військовослужбовці, державні службовці та працівники органів системи Міноборони під час виконання своїх посадових обов'язків, а також у спілкуванні повинні використовувати фемінітиви, що дозволяє зробити видимою роботу жінок на стереотипно «нежіночих» посадах та демонструє роль жінок як повноцінних суб'єктів суспільно-політичного життя. Щодо військових

звань фемінітиви не застосовуються» [23]. Оскільки Міністерство юстиції не надало окремих коментарів з цього питання, вважаємо прийнятним і аргументованим послуговування вищенаведеними рекомендаціями і в уповноважених органах з питань пробації.

Серед інших нововведень – написання слова «пів» зі значенням «половина» з іменником у формі родового відмінка однини. Тепер пишемо тільки окремо: *пів години, пів Європи, пів ящика* (раніше було *пів-години, пів-Європи, пів'ящика*). Разом з «пів» пишуться лише ті слова у називному відмінку, що виражають єдине поняття (*півострів, півкуля, півоберт*) [21, с. 52].

За новою редакцією правопису слова з першими іноземними частинами треба писати разом, а не через дефіс, як було раніше (*вебсторінка, пресконференція, віцепрем'єр, експрезидент, унтерофіцер*) [21, с. 48–49].

Звук [j] у сполученні з голосними передається тільки буквами «є», «ї», «ю», «я», тобто нині нормативним є «проЄкт», «проЄкція», «траЄкторія», «фоЄ» (раніше було «проЕкт», «проЕкція», «траЕкторія», «фоЙЄ») [21, с. 157].

Крім того, узаконили варіативність вживання певних слів (запозиченнях з давньогрецької мови з буквосполученням «au»): *паУза / паВза, фаУна / фаВна, аУдиторія / аВдиторія, аУдієнція / аВдієнція, лаУреат / лаВреат*, а також зі звуком [th]: *каТеора і каФеора, еТер і еФір, міТ і міФ*) [21, с. 162, 156].

Отже, розвиток українськомовної компетентності фахівців уповноважених органах з питань пробації, зокрема культури усного і писемного фахового мовлення, можливий завдяки постійній практиці, навчанню, самоосвіті, розумінню правового контексту, знанню норм української мови та дотриманню їх.

Висновки. Українськомовна компетентність є важливим складником професіоналізму працівників уповноважених органів з питань пробації. Розвиток культури усного і писемного фахового мовлення забезпечує якісну професійну комунікацію, підвищує ефективність адміністративної діяльності, формує позитивний імідж правоохоронців та зміцнює довіру громадян до державних органів.

Ознаками високої культури усного професійного мовлення фахівців органу пробації є такі: *чіткість і зрозумілість* (фахівець повинен висловлюватися ясно і лаконічно, щоб уникнути двозначностей та непорозумінь), *логічність і послідовність* (мовлення має бути логічно структурованим, аргументованим і послідовним), *коректність і етичність* (висловлювання повинні бути без образливих або некоректних

слів і з дотриманням етичних норм), *нормативність* (дотримання вимовних та акцентуаційних норм в усному мовленні, застосування лексичних і лексико-фразеологічних, граматичних і синтаксичних норм у професійному мовленні).

Напрямами вдосконалення українськомовної компетентності для працівників уповноважених органів з питань пробації вбачаємо такі:

- уважне вивчення мови нормативних актів, що регулюють діяльність пробації;
- розуміння правових засад мовної політики в Україні;
- ознайомлення з термінологією, використання словників та довідників з пенітенціарної лексики;
- читання книг та статей з фахових та загальних тем;
- ознайомлення з нормами сучасної української мови, у тому числі зі змінами відповідно до нової редакції Українського правопису 2019 року;
- практика публічних виступів, участь у семінарах, конференціях, тренінгах;
- використання онлайн-ресурсів (словники, граматичні довідники, сайти з української мови, онлайн-коректори тощо).

Добре розвинена українськомовна компетентність працівників пробації сприятиме ефективному виконанню професійних обов'язків.

Список використаних джерел

1. Пономаренко К., Дженджеро О. Мовне сьогодення майбутніх освітян: виклики й перспективи формування національної ідентичності. *New Inception* / Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. 2023. № 3–4 (13–14). С. 62–72.
2. Кочерган М. Мовна ситуація і мовна політика в Україні. *Світосгляд*. 2008. № 2. С. 18–23.
3. Масенко Л. Мова і політика. Київ : Соняшник, 1999. 119 с.
4. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. Київ : Абрис, 1991. 272 с.
5. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.01.2025).
6. Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин : Закон України від 15 травня 2003 р. № 802-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=802-15#Text> (дата звернення: 15.01.2025).
7. Про Концепцію державної мовної політики : Указ Президента України від 15 лютого 2010 р. № 161/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010#Text> (дата звернення: 15.01.2025).

8. Про засади державної мовної політики : Закон України від 3 липня 2012 р. № 5029-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text> (дата звернення: 15.01.2025).
9. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII : станом на 15 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 15.01.2025).
10. Кузнєцова А. Імплементация норм Українського правопису (2019) в закладах освіти Миколаївщини. *Теорія, методика і практика навчання*. 2024. № 4 (103). С. 94–107.
11. Про затвердження Положення про професійне навчання працівників Державної кримінально-виконавчої служби України : наказ Міністерства юстиції України від 01.06.2023 р. № 2076/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0922-23#Text> (дата звернення: 15.01.2025).
12. Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі : наказ Міністерства юстиції України від 29.01.2019 р. № 272/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0120-19#Text> (дата звернення: 15.01.2025).
13. Новікова О., Пономаренко К. Особливості компетентності працівників поліції. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 3. С. 164–168.
14. Бабій А. Комунікативна компетентність – основа професійної діяльності спеціаліста. *Молодий вчений*. 2023. № 1.1. С. 1–5.
15. Українська мова : енциклопедія / за ред. І. В. Муромцева. Київ : Майстер-клас, 2011. 400 с.
16. Єрмоленко С. Норма мовна. Українська мова : енциклопедія / редкол. В. Русанівський, О. Тараненко (співголови), М. Зяблюк та ін. 3-тє вид., зі змінами і доп. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2007. С. 438–440.
17. Кочерган М. Загальне мовознавство : підручник. Київ : Академія, 2003. 464 с.
18. Бабич Н. Практична стилістика і культура української мови : навч. посіб. Львів : Світ, 2003. 432 с.
19. Пентилок М., Маруніч І., Гайдаєнко І. Ділове спілкування та культура мовлення : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 224 с.
20. Дженджеро О., Янко Н. Нормативність усного професійного мовлення майбутніх учителів початкової школи. *New Inception* / Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. 2020. № 2. С. 18–26.
21. Український правопис. Київ : Наукова думка, 2019. 391 с.
22. Про затвердження Зміни № 9 до національного класифікатора ДК 003:2010 : наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 18.08.2020 р. № 1574. URL: <https://me.gov.ua/view/cc190a8b-9cca-46ef-8ef6-45aeb861a176> (дата звернення: 15.01.2025).
23. Про затвердження Методичних рекомендацій з використанням гендерно чутливої мови в системі Міністерства оборони України : наказ Міністерства оборони України від 13.04.2024 р. № 236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0236322-24#n9> (дата звернення: 15.01.2025).

РОЗДІЛ 7

Наталія Дудка

СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНА РОБОТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ МЕТИ ВИПРАВЛЕННЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОБАЦІЇ

Досліджено соціально-виховну роботу як ключовий інструмент для досягнення мети виправлення та ресоціалізації суб'єктів пробації. Аналізуються підходи, направлені на відновлення соціальних зв'язків, розвиток моральних цінностей і навичок, необхідних для виправлення та ресоціалізації. Розглядається основна мета соціально-виховної роботи – запобігання вчиненню суб'єктами пробації повторних кримінальних правопорушень шляхом усунення причин девіантної поведінки та забезпечення безпеки суспільства.

Досліджуються роль волонтерів пробації та партнерських організацій у роботі із суб'єктами пробації. Аналізується важливість використання працівниками пробації у своїй діяльності оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення, яка є підґрунтям для подальшого планування індивідуальної роботи із суб'єктом пробації, враховуючи його криміногенні потреби. Також визначається важливість реалізації пробаційних програм, затверджених Міністерством юстиції України.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що пробація є комплексним інструментом, який забезпечує ефективне виправлення та ресоціалізацію правопорушників, зберігаючи соціальну взаємодію та знижуючи фінансове навантаження на бюджет нашої держави. Завдяки своїм ключовим елементам пробація сприяє не лише виправленню осіб, а й безпеці у суспільстві.

Аналіз роботи із суб'єктами пробації свідчить про те, що соціально-виховна робота охоплює будь-яку вікову категорію населення, її методи гнучкі, тобто дозволяють підлаштовуватися до потреб різних груп, таких як неповнолітні, молодь, літні люди, працювати з особами, що мають алкогольну чи наркотичну залежність, й такими, що неодноразово засуджені. За допомогою цілісного підходу поєднуються елементи виховання, здобуття освіти, допомога в працевлаштуванні, надання психологічної, медичної, правової та іншої допомоги. Цей інструмент дає змогу не лише допомогти суб'єкту пробації у розв'язанні його проблем, які стали причиною вчинення кримінального правопорушення, а й навчити в майбутньому впоратися з життєвими викликами вже не кримінальним шляхом.

Запровадження пробації в Україні стало важливим кроком у розвитку альтернативних видів покарання, які дають змогу зберігати контакт правопорушників із суспільством, знижувати ризик рецидиву та сприяти їхньому виправленню та ресоціалізації в соціум. Пробація передбачає використання новітніх підходів до ресоціалізації, а також розвитку методів і форм соціальної допомоги та підтримки осіб, схильних до кримінальних правопорушень.

Перспективи розвитку пробації полягають у посиленні попередуваної роботи, спрямованої на профілактику кримінальних правопорушень, а також у вдосконаленні системи надання підтримки під час відбування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Це дозволить не тільки зменшити кількість осіб, які потрапляють до установ виконання покарань, а й сприятиме розвитку більш гуманної та ефективної кримінальної юстиції в Україні. Подальший розвиток пробації сприятиме зміцненню довіри до правової системи та допоможе Україні в її інтеграції до Європейського Союзу та зміцнить довіру до національної правової системи.

Верховна Рада 5 лютого 2015 року ухвалила Закон України «Про пробацію», який став основою для розвитку повноцінної пробації в державі. Законодавець визначив пробацію як систему наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого [1].

Основними характеристиками поняття «пробація» є:

- по-перше, допомога правопорушникам у зміні поведінки та поверненні до повноцінного правослухняного життя в суспільстві;
- по-друге, захист суспільства та громади через зниження ризику вчинення засудженими особами повторних кримінальних правопорушень;
- по-третє, гуманізація судочинства, тобто призначення альтернативних позбавленню волі покарань правопорушникам, які можуть виправитися без ізоляції від суспільства.

Закон України «Про пробацію» є фундаментом для функціонування пробації в Україні, спрямованої на гуманізацію кримінальної юстиції та інтеграцію міжнародних стандартів у національну практику. Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями в розвитку пробації, що дає можливість реалізовувати спільні проєкти, отримувати технічну, експертну допомогу та підтримку.

Основним напрямом розвитку пробації в Україні є вдосконалення підходів і методів роботи з особами, які перебувають на обліках в пробації. Національні стандарти соціально-виховної роботи з засудженими до покарань, не пов'язаними з позбавленням волі, включають різноманітні інструменти, що дають змогу впливати на їхню поведінку та сприяти досягненню позитивних змін.

Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про пробацію» наглядова пробація – це здійснення наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, пробаційного нагляду, осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді пробаційного нагляду, громадських робіт або виправних робіт, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, виконання покарання у виді штрафу, а також направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів [1]. Отже, наглядова пробація застосовується до найбільшої частини осіб, які перебувають на обліку уповноважених органів з питань пробації, та на найбільш тривалий період часу.

Процес позитивних змін, які відбуваються в особистості засудженого та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки, визначається Кримінально-виконавчим кодексом України як виправлення. Необхідною умовою ресоціалізації, тобто свідомого відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства, повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві, є виправлення засудженої особи [2].

Соціально-виховна робота проводиться з дотриманням прав і свобод осіб, які перебувають під наглядом пробації, врахуванням особливостей особи, її потреб та ризиків, а також збереження рівноваги між виправленням та ресоціалізацією засудженого і захистом суспільства.

Ключовими елементами цього непростого процесу, який охоплює міжнародні практики, є:

1. Реалізація виправлення осіб без ізоляції від суспільства. Пробація дає можливість засудженим залишатися у звичному середовищі, не відриваючи їх від родини та роботи. Це дозволяє зосередитися на реабілітації особи через психологічну, соціальну та виховну

роботу, а також підтримка його у формуванні законослухняної поведінки, зменшення ризику вчинення повторного правопорушення та реінтеграція у суспільство без створення додаткових перепон.

2. Надання можливості зберегти соціальні зв'язки (сім'я, робота тощо). Особи, які засуджені до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, мають можливість продовжувати виконувати свої соціальні ролі, зберігати робочі місця, підтримувати стосунки із сім'єю та друзями. Це сприяє їхній соціальній стабільності. Засуджений не втрачає важливі соціальні зв'язки, що значно підвищує шанси на успішне виправлення та уникнення кримінального рецидиву.

Зарубіжні практики в пробації демонструють різноманітні підходи до роботи з правопорушниками, орієнтовані на виправлення, ресоціалізацію та запобігання вчиненню повторних кримінальних правопорушень. З урахуванням вищевикладеного, в Україні забезпечується приведення національного законодавства і практики у відповідність до міжнародних стандартів Організації Об'єднаних Націй і Ради Європи.

Серед завдань, що містяться в міжнародних документах та безпосередньо акцентують увагу на важливості соціально-виховної роботи із засудженими, визначаються такі:

- 1) спрямованість виконання покарань на ресоціалізацію та виправлення засуджених;
- 2) залучення засуджених до суспільно корисної і особистісно значущої діяльності;
- 3) індивідуальний та диференційований підхід до засуджених;
- 4) опора у виховній роботі на позитивні якості та збереження соціально корисних зв'язків і стосунків засуджених;
- 5) спонукування засуджених до роботи над собою, стимулювання та педагогічне керівництво самовиховання засуджених;
- 6) відповідність засобів, форм і методів впливу гуманістичній, моральній спрямованості перевиховання [4].

Аналізуючи міжнародний досвід та вітчизняну практику, можна дійти висновку, що важливим інструментом у процесі проведення пробаціонерами соціально-виховної роботи із суб'єктами пробації є оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення, яка дає можливість прогнозу поведінки правопорушника та визначення необхідних заходів і методів впливу, щоб не допустити скоєння ним нового злочину.

Оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення за своєю суттю – це результат дослідження впливу факторів ризику на ймовірність виникнення протиправної поведінки засудженого або обвинуваченого, її можливих наслідків, визначення криміногенних потреб та заходів щодо їх мінімізації [5].

Свою чергою визначення факторів ризику науково обґрунтоване та використовується в міжнародній практиці пробації. Це характеристики засудженої або обвинуваченої особи та сфер її життєдіяльності, які найбільше можуть вплинути на ймовірність виникнення протиправної поведінки. Фактори ризику поділяються на статичні, що пов'язані з історією кримінальних правопорушень, які неможливо змінити, та динамічні фактори ризику, пов'язані із соціальними та психологічними характеристиками особистості (професійні навички, рівень освіти, робота, наявність залежності, агресивність, мотивація до змін), які можливо змінити певними заходами впливу [5].

Оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення проводиться:

- для підготовки висновку щодо обвинуваченого під час складання досудової доповіді;
- визначення криміногенних потреб;
- визначення заходів, які впливатимуть на мінімізацію криміногенних потреб;
- моніторингу змін рівня ризику вчинення повторного кримінального правопорушення у період пробації [5].

Оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення є важливим елементом для складання працівниками пробації досудової доповіді стосовно обвинуваченої особи з метою прийняття судом справедливого рішення щодо міри її відповідальності за вчинене. З огляду на судову практику суд отримує від органу пробації повну та об'єктивну інформацію про обвинуваченого, встановлені причини вчиненого діяння та бачення перспективних напрямів роботи щодо виправлення та ресоціалізації особи, які сприятимуть запобіганню вчиненню в подальшому нових правопорушень.

Слід зазначити, що використання працівниками пробації у своїй діяльності оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення є фундаментом для подальшого планування індивідуальної роботи із суб'єктом пробації, враховуючи його криміногенні потреби.

Вивчення міжнародної практики щодо оцінки ризиків підтверджує високу ефективність цього інструменту в роботі із засудженими особами, що враховує як ризики, так і потреби правопорушника, дає змогу скоординувати роботу й залучити до цього процесу весь комплекс наявних у громаді, державі та оточенні засудженого послуг, які можуть бути скеровані на розв'язання його потреб щодо ресоціалізації та виправлення.

Інформацію для оцінки ризиків працівники збирають з різних джерел, і вона базується на дослідженні життєвої ситуації, соціального середовища, обставин, пов'язаних із правопорушенням. Тобто оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення є інструментом у вигляді встановленої законодавством форми, де описуються різні сфери життя особи, визначається рівень ризику вчинення повторного кримінального правопорушення та потреби в кожній із цих сфер, які обумовлюють протиправну поведінку суб'єкта.

Також слід пам'ятати, що оцінка ризиків має бути об'єктивною, ґрунтуватися на достовірній інформації та детальному аналізі всіх обставин, пов'язаних із правопорушником.

Роль мотивації у засуджених щодо змін поведінки є ключовим фактором у процесі ресоціалізації, перевиховання та інтеграції до суспільства. Мотивація допомагає спрямувати потенціал правопорушника на усвідомлення своїх дій, визнання їх наслідків та формування в подальшому нових моделей поведінки, які відповідатимуть соціальним і правовим нормам. Усвідомлення проблем формується, коли особа розуміє причини своїх дій, а також повною мірою оцінює наслідки для себе, потерпілих та суспільства. Окрім цього, мотивація сприяє прагненню змінити своє життя, змінити поведінку, аби уникнути в подальшому повторення помилок.

Психологи визначають внутрішню та зовнішню мотивацію:

1. Внутрішня мотивація охоплює особисті переконання, бажання покращити якість свого життя, відчуття провини чи сорому, прагнення змінитися заради родини або близьких.

2. Зовнішня мотивація може виникати через вплив обставин, таких як соціальна підтримка, страх перед покаранням або бажання уникнути ув'язнення [6].

При цьому в науковій літературі справедливо зазначається, що мотивація – це потужний інструмент у зміні поведінки правопорушника. Вона допомагає переосмислити та переорієнтувати спосіб

життя, замінюючи деструктивні звички на конструктивні. Однак для досягнення стійких змін потрібен комплексний підхід, що містить внутрішні стимули, підтримку та заохочення, а також отримання переваг від нової моделі поведінки.

Професійне спілкування працівників органів пробації є знаряддям впливу на осіб, які перебувають на обліку, і вимагає від них знання основних методів і правил взаємодії з усіма суб'єктами пробації. Основною метою цього спілкування є виправлення та ресоціалізація, тобто допомога людям стати законослухняними громадянами, змінити поведінку, що стала причиною вчинення правопорушення.

Однак навіть з високою кваліфікацією працівників змусити когось змінитися неможливо – зміни відбуваються лише за бажанням самих порушників. На початковому етапі спілкування необхідно мотивувати порушника до бажання змінити свою поведінку. Далі важливо допомогти йому усвідомити, що саме потрібно змінити, а також показати переваги таких змін. У кінцевому результаті важливо допомогти розробити стратегії для запобігання рецидивам та поверненню до старої моделі поведінки.

Ефективним та науково обґрунтованим підходом для зміни поведінки правопорушників є мотиваційне інтерв'ювання. Ця методика була розроблена на основі досвіду роботи з людьми, залежними від алкоголю, і вперше представлена Вільямом Міллером та Стівеном Ролліком 1983 року. Сьогодні мотиваційне інтерв'ювання використовується не тільки для роботи з алкозалежними, а й для осіб, які скоїли правопорушення та потребують допомоги. Основою цієї методики є модель «поетапних змін» поведінки, розроблена психологами Джеймсом Прочаскою та Карло Ді Клементе. Їхній «Цикл змін» став основою для успішної роботи з людьми, які мають проблеми з наркотиками, алкоголем, злочинною поведінкою та іншими деструктивними звичками [7].

Мотиваційне інтерв'ю сприяє створенню умов, у яких порушник може самостійно знайти причини в собі, які призвели до проблем, і визначити шляхи їх змін для досягнення мети виправлення. Ця методика є необхідним і важливим знаряддям у сфері пробації, мотивуючи суб'єктів пробації до зміни поведінки та недопущення рецидиву.

Основними завданнями мотиваційного інтерв'ювання визначають:

- допомога суб'єкту пробації проаналізувати свою поведінку;
- допомога суб'єкту пробації визначитися в тому, чи готовий він щось змінити у своїй поведінці;

– допомога суб'єкту пробації визначитися, яким чином можна і потрібно діяти, втілюючи в життя заплановані зміни [4].

Ключовим моментом мотиваційного інтерв'ю є те, що саме суб'єкт пробації, а не працівник повинен сформулювати і подолати свою амбівалентність. Своєю чергою працівник має допомогти особі висловити обидві сторони амбівалентності і спрямувати до прийняття рішення щодо зміни поведінки. У такому випадку амбівалентність – це внутрішній маятник, що коливається між «+» та «-» певного рішення; одночасне існування в людини протилежних намірів. Тобто бажання досягти змін у житті й водночас страх цих змін [7].

Мотиваційне інтерв'ювання зовні має вигляд звичайної бесіди, але при цьому це чітко структурована методика, яка стосується встановлення контакту, аналізу розходжень між цінностями та поведінкою суб'єкта пробації, формування в нього внутрішньої мотивації та підтримка змін.

Після виявлення проблеми правопорушника за допомогою інструменту оцінки ризику вчинення повторного кримінального правопорушення, встановлення їх зв'язку з протиправною поведінкою та врахування рівня мотивації до змін необхідно перейти до наступного етапу роботи з особою. Це охоплює використання зібраної інформації про потреби особи для розробки індивідуального плану роботи, орієнтованого на досягнення позитивних змін. Системний і цілеспрямований підхід до розв'язання проблем правопорушника, розвиток навичок завершує його шанси на успішне виправлення та ресоціалізацію.

Індивідуальний план роботи із засудженою особою є ключовим елементом ефективного процесу ресоціалізації. Він дозволяє врахувати унікальні потреби кожної особи, сприяє формуванню позитивних змін у поведінці та підвищує можливості успішного повернення до правослухняного життя.

Важливо, щоб план був гнучким, тобто адаптованим до змін у житті засудженої особи, і містив різнобічний підхід із залученням психологів, соціальних працівників, освітян та інших фахівців за потреби.

Індивідуальний план роботи із суб'єктом пробації складають за формою і в терміни, визначені Порядком здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, затвердженого наказом Мі-

ністерства юстиції України від 29.01.2019 р. № 272/5. Строк складання індивідуального плану не може перевищувати 30 днів та строку перебування на обліку [8].

Вищезгадана форма індивідуального плану роботи містить чотири розділи: карта періодичного проведення оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення, де зазначаються дати проведення оцінки та динамічні фактори ризику, визначені за результатами оцінки; дотримання обов'язків, визначених законом і покладених судом із зазначенням таких обов'язків; вирішення криміногенних потреб і досягнення позитивних змін – інформація, яка вноситься до розділу, повинна обговорюватися та узгоджуватися із суб'єктом пробації; результати реалізації плану, рекомендації щодо подальшої роботи [8].

Третій розділ індивідуального плану роботи – «Вирішення криміногенних потреб і досягнення позитивних змін» – у процесі реалізації соціально-виховної роботи має велике значення і обов'язково повинен обговорюватися та узгоджуватися із суб'єктом пробації з метою ефективної реалізації та мотивації особи до позитивних змін у житті. Виявлені криміногенні потреби вносять до вищезгаданого розділу плану відповідно до актуальності, співвідношення важливості й терміновості впливу на них. При цьому зазначається завдання впливу, тобто якої мети необхідно досягти, щоб сприяти зменшенню впливу актуальної криміногенної потреби. А також необхідно визначити конкретні дії – заходи для досягнення визначеного завдання впливу на криміногенну потребу. До визначення заходів важливий індивідуальний підхід, що залежить від рівня життєвих навичок суб'єкта пробації, його досвіду та розуміння процесу виконання тієї чи іншої дії. Завдання і заходи мають бути: конкретизовані (тобто відповідати на запитання, що необхідно зробити, у якому порядку і кому); визначені в часі (повинні відповідати реальному терміну реалізації); відповідати ресурсам [4].

Під час планування роботи із суб'єктом пробації рекомендовано використовувати популярний інструмент тайм-менеджменту, який допомагає ефективно розподілити завдання за пріоритетами на основі їхньої терміновості та важливості – матрицю Ейзенхауера. Її розробив 34-й президент Сполучених Штатів Америки Дуайт Ейзенхауер, який славився своїм підходом до управління часом. Матриця дозволяє розподіляти завдання у плані роботи на чотири блоки залежно від терміновості та важливості: важливі й термінові, важливі

й нетермінові, неважливі термінові, неважливі й нетермінові. Матриця проста у використанні й дуже ефективна для організації роботи.

Слід зазначити, що складання індивідуального плану роботи забезпечує структурований та диференційований підхід до надання допомоги суб'єкту пробації, підвищує ефективність роботи персоналу уповноважених органів з питань пробації і створює сприятливі умови для довготривалих позитивних змін у житті правопорушника.

Детальний аналіз досліджень, які стосуються соціально-виховного підходу до правопорушників, свідчить про те, що не менш важливим фактором у плануванні роботи із суб'єктами пробації, направленим на досягнення мети виправлення, є наявність необхідних ресурсів у громаді й загалом у державі.

Міжнародним та національним законодавством у сфері пробації визначено, що ресурсом у роботі із суб'єктами пробації можуть бути місцеві державні, комунальні, громадські, благодійні, релігійні, волонтерські організації, приватні підприємства та фізичні особи-підприємці, які можуть надавати допомогу або послугу на безоплатній основі.

Відповідно до посадових обов'язків працівники уповноважених органів з питань пробації не є надавачами послуг. Науково обґрунтованим є той факт, що правопорушники мають безліч різноманітних потреб, у тому числі індивідуальних, і кожна ця проблема може в будь-який момент стати причиною вчинення особою кримінального правопорушення. Для цього уповноваженим органам з питань пробації необхідно мати різноспрямовану та розгалужену мережу партнерів. Більша кількість таких партнерських організацій, установ і підприємств сприятиме наповненню Банку ресурсів дієвими партнерами для надання вчасної допомоги порушникам, які її потребують.

Партнерська організація – це підприємство, установа чи організація незалежно від форми власності, що є надавачем безоплатної допомоги або послуги, до якої орган пробації направляє суб'єкта пробації для отримання безоплатної допомоги або послуги, та співпраця з якою врегульована законодавством України або меморандумом про співпрацю, укладеним між партнерською організацією та Державною установою «Центр пробації» [9].

У науковому контексті партнерство розглядається як спільна діяльність, що є ключовою та невід'ємною складовою взаємодії, яка має важливий вплив на досягнення спільної мети. Правильно організована співпраця між організаціями є гарантією успіху в будь-

якому проєкті. При комплексному охопленні всіх сфер життя засудженої особи можна розробити та реалізувати необхідні заходи для її виправлення та ресоціалізації.

Міжнародний досвід давно підтверджує ефективність інституту волонтерства. Знання і досвід волонтера можуть бути цінними в процесі роботи із суб'єктом пробації. Волонтер має бути вмотивованим надати допомогу правопорушнику подолати життєві труднощі, що призвели до кримінального правопорушення.

У Законі України «Про пробацію» волонтер пробації визначений як фізична особа, яка досягла вісімнадцятирічного віку, уповноважена органом пробації та волонтерською організацією на виконання окремих завдань, пов'язаних із пробацією, на добровільній та безоплатній основі [1].

Одним із пріоритетів у функціонуванні пробації в Україні зазначено розвиток волонтерської та партнерської мережі, залучення до співпраці громадських організацій, активістів та небайдужих громадян, що сприятиме підвищенню ефективності в наданні суб'єктам широкого спектра консультативних, правових, медичних, соціальних та інших послуг. А всебічна підтримка осіб, які перебувають у конфлікті із законом, надання їм можливості лишатися у суспільстві, вирішувати проблеми, які стали причиною вчинення кримінального правопорушення, при цьому розвивати навички самоефективності та самоорганізованості, у кінцевому результаті забезпечить безпеку громади та громадян [4].

Проблемним питанням залишається той факт, що в містах кількість активних громадян та організацій, вмотивованих надавати безоплатну допомогу та послуги, підтримувати осіб, які перебувають у конфлікті із законом, мають залежності, набагато більше, ніж у районних центрах (сільській місцевості). І це може призвести до неможливості засуджених осіб всебічно та ефективно вирішити виявлені криміногенні потреби.

Переймаючи міжнародний досвід, в Україні з 2018 року також започаткована реалізація пробаційних програм. Законом України «Про пробацію» встановлено, що пробаційна програма призначається за рішенням суду особі, засудженій до пробаційного нагляду, або особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням, та передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити [1].

Пробаційні програми широко використовуються в багатьох країнах світу як ефективний інструмент ресоціалізації правопорушників і є важливим елементом у сучасній системі судочинства. Їхня основна мета – допомогти правопорушникам змінити свою поведінку, розвинути соціальні компетенції, визначити власні цінності та переконання.

Нині в Україні законодавчо затверджено та реалізується п'ять пробаційних програм, а саме:

- «Формування життєвих навичок»;
- «Зміна прокримінального мислення»;
- «Попередження вживання психоактивних речовин»;
- «Подолання агресивної поведінки»;
- «Подолання домашнього насильства».

Ці види пробаційних програм розроблені та затверджені відповідно для повнолітніх та неповнолітніх суб'єктів пробації.

Слід звернути увагу, що під час реалізації пробаційної програми працівники органу пробації можуть залучати надавачів соціальних послуг, створених відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» [11].

Проходження пробаційної програми для суб'єкта пробації є обов'язком, який покладається судом. Тож у разі ухилення від дотримання цього обов'язку настає відповідальність згідно з чинним законодавством. Тому перед початком реалізації програми рекомендовано провести 1–2 мотиваційні зустрічі. Метою проведення таких зустрічей є: усвідомлення особою важливості програми, мотивування до її проходження не тільки для виконання обов'язку суду, а й через наявність проблеми та необхідності її вирішення задля досягнення позитивних змін у способі життя та поведінці, а також надання інформації про знання, вміння й навички, які суб'єкт пробації може отримати після проходження пробаційної програми.

Кожна пробаційна програма має методичний посібник для куратора та робочий зошит, в якому учасники виконують практичні завдання. Куратор пробаційної програми – це працівник пробації, який пройшов відповідне навчання [11].

В основу пробаційних програм покладено модель когнітивно-поведінкового втручання та теорію соціального навчіння, використання яких підтвердило свою ефективність під час роботи з дефіцитами соціальних навичок та самореалізації соціально прийнятним шляхом.

Ключовим аспектом призначення пробаційних програм суб'єктам пробації є те, що зміни, які можуть відбутися в поведінці правопорушника, можливо перевірити, використовуючи відповідний оціночний інструментарій. Прикладами змін може бути позитивна динаміка щодо зміни у знаннях та установках, розвинуті навички спілкування для формування здорових стосунків у сім'ї, оволодіння навичками конструктивної взаємодії з оточенням та ефективного розв'язання конфліктів, працевлаштування [4].

Підбиваючи підсумок, слід зазначити, що різноманітність методів і форм соціально-виховної роботи із суб'єктами пробації дозволяє досягти значних результатів у покращенні їх соціального середовища, розвитку потенціалу та самоефективності у вирішенні проблем, більшість з яких і призвели до складних життєвих обставин або спричинили правопорушення.

Розуміння суті і значення соціально-виховної роботи допомагає глибше оцінити її вплив на людину. Оскільки це цілеспрямована діяльність, спрямована на розвиток, підтримку і корекцію соціальних, моральних та культурних цінностей особистості. Її основна мета полягає у формуванні гармонійно розвиненої людини, яка здатна ефективно взаємодіяти із суспільством, розвивати власний потенціал, долати життєві труднощі, не вчиняти правопорушень та бути правослухняним громадянином.

Список використаних джерел

1. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 93.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.
3. Рекомендація CM/Res (2010)1 Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробацію : міжнародний документ від 20.01.2010 р. URL: 16806f4097 (дата звернення: 14.01.2025).
4. Висоцька О., Янчук О. Multitool PRO. Інструменти та методики соціально-виховної роботи у пробації : методичний посібник. URL: <https://drive.google.com/file/d/1CwUuh1K1chyPuf0pW7Ef8kxcZSS8T923/view>. (дата звернення: 14.01.2025).
5. Про затвердження Методичних рекомендацій оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення повнолітніми особами, які вчинили кримінальні правопорушення (обвинувачуються у вчиненні кримінальних правопорушень) : наказ Міністерства юстиції України від 26.06.2018 р. № 2020/5. URL: <https://www.probation.gov.ua> (дата звернення: 14.01.2025).
6. Зовнішня і внутрішня мотивація. URL: https://psychology.space/psypedia-post/zovnishnya-i-vnutrishnya-motyvacziya/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 14.01.2025).

7. Комунікативні навички та мотиваційне інтерв'ювання: практичні рекомендації персоналу органу пробачії та Державної кримінально-виконавчої служби України : навчальний фільм. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=r-482Kozjus> (дата звернення: 14.01.2025).

8. Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі : наказ Міністерства юстиції України від 29.01.2019 р. № 272/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0120-19#Text> (дата звернення: 14.01.2025).

9. Про затвердження Порядку взаємодії уповноважених органів з питань пробачії з партнерськими організаціями щодо направлення суб'єктів пробачії : наказ Державної установи «Центр пробачії» від 28.08.2023 р. № 295/ОД-23. URL: https://drive.google.com/file/d/1M5xIVs6rK_1_PYbrSnGknIXMM8_Kyw2nA/view (дата звернення: 14.01.2025).

10. Про затвердження Положення про організацію діяльності волонтерів пробачії : наказ Міністерства юстиції України від 17.01.2017 р. № 98/5. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE29933.html (дата звернення: 14.01.2025).

11. Про затвердження Переліку заходів щодо реалізації пробачійних програм : наказ Міністерства юстиції України від 28.03.2018 р. № 926/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0483-18#Text> (дата звернення: 14.01.2025).

РОЗДІЛ 8

*Сергій Волеваха,
Ірина Волеваха*

КОНСУЛЬТАЦІЙНІ ПРАКТИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРОБАЦІЇ

Дослідження присвячене аналізу таких поширених у світовій практиці пробації методів консультативної роботи, як когнітивно-поведінкове втручання, мотиваційне інтерв'ювання, просоціальне моделювання; їх завдань, умов та особливостей застосування, ефективності щодо ресоціалізації правопорушників. Проведене емпіричне дослідження оцінок працівників Державної установи «Центр пробації» щодо різних аспектів застосування консультативних практик у їхній роботі із суб'єктами пробації показало усвідомлення важливості проведення консультативної роботи із суб'єктами пробації, їх залучення у структуру професійних завдань як пріоритетного напрямку роботи. Респонденти загалом досить високо оцінили загальний рівень своєї підготовленості до виконання консультативної роботи, але визнали прогалини у знаннях стосовно деяких окремих методів; половина опитаних декларувала потребу в додатковому навчанні для покращення своїх знань та вмінь.

Актуальність теми. Соціально-виховна робота із суб'єктами пробації в Україні є важливим компонентом діяльності пробаційної служби. Вона спрямована на виправлення осіб, які перебувають у конфлікті із законом, запобігання повторним злочинам та сприяння їх адаптації в суспільстві. Соціально-виховну роботу проводить персонал органу пробації з усіма категоріями суб'єктів пробації, крім осіб, стосовно яких готується досудова доповідь, засуджених до покарання у виді штрафу та засуджених до обмеження волі, які направляються для відбування покарання до виправних центрів. Основний зміст цієї роботи охоплює такі напрями, як: реалізація призначених судом затверджених Міністерством юстиції України пробаційних програм, залучення суб'єктів пробації до навчання, суспільно корисної діяльності, сприяння працевлаштуванню, допомога в розв'язанні соціально-побутових питань, проведення індивідуально-профілактичної роботи тощо [1].

Серед зазначених напрямів особливе місце посідає консультативна робота, під якою ми розуміємо цілеспрямовану діяльність фахівців органу пробації, спрямовану на надання клієнту пробації допомоги щодо подолання криміногенних факторів, підвищення

мотивації до змін прокримінального мислення і поведінки, адаптації до соціального середовища. Консультаційні практики спрямовані на роботу з причинами протиправної поведінки, такими як низький рівень соціальних навичок, залежності, психологічні проблеми чи негативне оточення. Ця робота є складовою процесу реабілітації та ресоціалізації клієнтів пробації, вона сприяє зниженню рівня рецидивізму та допомагає особі повернутися до суспільно корисного способу життя.

У Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року зазначена потреба в розширенні переліку інструментів, форм соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими [2].

Також на користь актуальності цієї теми говорить той факт, що широке застосування консультаційних практик у пробації відповідає міжнародним підходам у сфері правосуддя. У демократичних країнах практика пробації заснована на гуманістичних реабілітаційних моделях, які акцентують увагу на розвитку клієнтів, їх реінтеграції у суспільство, зниженні соціальної ізоляції та стигматизації, побудові міцних соціальних зв'язків у громадах. Впровадження підходів європейської гуманістичної парадигми в пробації також відповідає вимогам євроінтеграції України, адже так ми демонструємо прихильність країни до спільних європейських цінностей і стандартів, що підвищує рівень міжнародної довіри.

Нарешті в контексті реформи системи пробації в Україні поширення консультаційних практик є важливою частиною модернізації. Це підвищує ефективність роботи працівників пробації та їхню роль у системі кримінальної юстиції. Консультаційна робота потребує від них високого рівня психологічної підготовки, знань соціальної роботи та навичок міжособистісного спілкування. Використання сучасних консультаційних підходів сприяє як професійному, так і особистісному розвитку.

Мета дослідження – проаналізувати основні методи консультаційної роботи в системі пробації, їх особливості та значення для ресоціалізації правопорушників; провести емпіричне дослідження оцінок працівників пробації щодо різних аспектів застосування консультаційних практик у їх роботі із суб'єктами пробації.

Результати теоретичного дослідження. Консультаційний напрям у пробації – це багатогранна сфера, яка містить різні завдання, виклики та практики, спрямовані на підтримку клієнтів пробації.

У науковій літературі підкреслюється важливість ефективного консультування для досягнення цілей зменшення рецидивів, розв'язання проблем, пов'язаних із вживанням психоактивних речовин, покращення результатів психічного здоров'я. Американський дослідник М. Lipsey вважає, що консультування входить до ключових пробаційних напрямів роботи поряд зі стримуванням, дисциплінарними заходами, комплексними скоординованими послугами, відновлювальними програмами, формуванням навичок та наглядом. Автор провів огляд та аналіз різних пробаційних інтервенцій, щоб оцінити їхню ефективність для молодих правопорушників. Метааналіз показав, що підходи, засновані на покаранні та стримуванні, загалом призвели до збільшення кримінального рецидиву, який часто вимірюється повторним арештом протягом 12 місяців після втручання. Навпаки, терапевтичні підходи, які містили консультування, формування навичок і численні послуги, виявилися найефективнішими для зменшення подальшої злочинної поведінки [15].

Andrews D. A. та Kiessling J. J. у 1980 році сформулювали п'ять ключових виправних практик (ССР – Core Correctional Practices), спрямованих на зменшення злочинної поведінки клієнтів-правопорушників. Ці практики ґрунтуються на теорії соціального навчання, підкреслюючи важливість поведінкових втручань і підтримуючої взаємодії між професіоналом і клієнтом у виправних установах:

1. Ефективне використання повноважень: робиться наголос на твердому, але справедливому підході, що забезпечує якісне виконання правил, і одночасно дружню, без домінування, взаємодію з клієнтом.

2. Просоціальне моделювання та підкріплення: фокусування на демонстрації бажаної поведінки, винагороді за співпрацю, несхваленні небажаної поведінки та допомозі клієнтам прийняти позитивну поведінку.

3. Розв'язання проблем: навчання клієнтів розв'язувати свої проблеми просоціальними шляхами.

4. Використання ресурсів громади: передбачає залучення необхідної допомоги з боку зовнішніх агенцій для клієнтів.

5. Якісні міжособистісні стосунки: наголос на важливості відкритого, дружнього та орієнтованого на пошук рішень спілкування між працівниками та клієнтами [10].

ССР, доповнені когнітивними техніками та мотиваційним опитуванням, спрямовані на позитивні зміни поведінки та зменшення

рецидивів за допомогою структурованих підтримувальних втручань. Boske et al, проаналізувавши результати десяти досліджень щодо ефективності застосування ССР у роботі фахівців пробації, дійшли висновку, що використання комбінації Risk-need-responsivity model (RNR) і ССР має помірний, але позитивний вплив на зменшення рецидивів як у США та Канаді, так і у Великій Британії [5].

Найбільш розповсюдженим консультаційним методом роботи з особами, які перебувають у системі пробації, вважаються когнітивно-поведінкові практики. Вони базуються на зміні мислення і поведінки людини, щоб зменшити ризик повторного вчинення правопорушень. У процесі когнітивно-поведінкового консультування клієнти пробації вчаться розпізнавати і змінювати деструктивні та криміногенні моделі мислення, такі як виправдання своїх дій, перекладання провини на інших, знецінення суспільних норм. Вони набувають навичок управління стресом, контролю над імпульсивною поведінкою, подолання проблемних ситуацій, ефективної комунікації та співпраці з іншими людьми, вміння відповідати за власні дії. Когнітивно-поведінкові консультанти застосовують такі техніки, як когнітивна реструктуризація – зміна негативних або викривлених уявлень про себе і світ; навчання розв’язання проблем – допомога у створенні чіткого алгоритму дій для подолання проблемних ситуацій; поведінковий аналіз – аналіз ситуацій, які призводять до злочинної поведінки та напрацювання способів їх уникнення в майбутньому тощо.

Когнітивно-поведінкові методи є наріжним каменем науково-обґрунтованої практики пробації, оскільки вони зосереджені на першопричинах злочинної поведінки (думках і переконаннях), надають людям практичними інструментами для розв’язання проблем і нейтралізації тригерів, наголошують на особистісному зростанні суб’єкта пробації, заохочуючи довгострокові зміни.

Когнітивно-поведінкові втручання були широко вивчені та впроваджені як реабілітаційна стратегія в службах пробації багатьох країн світу, показавши багатообіцяюче скорочення рецидивів серед правопорушників. У літературі підкреслюється ефективність підходу, успішність впливів залежить від якості впровадження та характеристик учасників. Сучасні дослідження підкреслюють важливість та потенціал когнітивно-поведінкових методів для зміни прокримінального ставлення та поведінки. Основними елементами цієї

практики є з'ясування зв'язку між думками та поведінкою для клієнтів, виявлення прокримінальних установок, думок та поведінки з клієнтами, навчання конкретним когнітивним і поведінковим навичкам, підтримка клієнтів у застосуванні та узагальненні цих навичок у повсякденному житті [21].

Landenberger N. і Lipsey M. провели системне дослідження, що довело ефективність програм когнітивно-поведінкового втручання як для неповнолітніх, так і для дорослих правопорушників у різних системах кримінального правосуддя, зокрема в'язниці, громадські інтернатні заклади, пробацію та умовно-дострокове звільнення. В огляді проаналізовано 58 досліджень, опублікованих між 1965 і 2005 роками. Автори зробили висновок, що результати незмінно вказують на те, що застосування когнітивно-поведінкових методів пов'язане зі зниженням рецидивів, навіть серед правопорушників з найвищим ризиком повторного злочину [14].

Saxena K. та Sahai A., розглядаючи ефективність когнітивно-поведінкових методів у реабілітації правопорушників, дійшли висновку, цей метод має вирішальне значення для зменшення кількості повторних злочинів і розв'язання проблем психічного здоров'я в системі кримінального правосуддя. Дослідження підкреслює, що хоча когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) відома насамперед лікуванням психічних розладів особистості, практика показала також її успішність у роботі щодо корекції когнітивних викривлень, що впливають на соціальні здібності та здатність приймати рішення правопорушників, сприяючи адаптивній поведінці та знижуючи рівень повторних злочинів. Причому метод показує хороші результати як серед молоді, так і в дорослих. Автори підкреслюють важливість КПТ у програмах реабілітації правопорушників, незважаючи на деякі труднощі в реалізації [22].

Bonta et al I. виявлено, що використання когнітивно-поведінкових практик з метою зміни прокримінальних установок, застосування когнітивної поведінкової практики та компонентів когнітивної реструктуризації корелює з нижчими показниками рецидивів клієнтів пробації (19 % проти 37 %) протягом двох років [4]. Raynor et al. констатують значущу кореляцію між застосуванням когнітивної реструктуризації та зниженням рецидивів через рік після втручання, але за даними цього дослідження через два роки результат не підтвердився [20].

Дослідження J. S. Walton та I. A. Elliott показало, що традиційні програми когнітивно-поведінкового втручання мають невеликий, але статистично значущий вплив на зниження рівня рецидивів злочинів в умовах пробації з коефіцієнтом 0,91, що вказує на помірне зниження рецидивів [25]. Рандомізоване пілотне дослідження G. Barnes et al продемонструвало, що клієнти пробації високого ризику, які беруть участь у 14-тижневій програмі КПТ, мали значно меншу ймовірність повторного вчинення злочину, особливо в насильницьких правопорушеннях, порівняно з тими, хто отримував стандартний пробаційний нагляд [3].

Cunha et al O. досліджували напрями КПТ третьої хвилі на предмет їх потенціалу для зменшення ризиків протиправної поведінки серед осіб, залучених до правосуддя. Було знайдено попередні докази ефективності таких методів, як АСТ (Acceptance Commitment Therapy), ДБТ (Dialectical Behavioural Therapy), ЦФТ (Compassion Focused Therapy) і МБА (Mindfulness-based Approaches) щодо зниження агресії та насильницької поведінки. Однак, як зазначають самі автори, методологічні обмеження в дослідженнях вимагають подальших досліджень для підтвердження цих висновків [9].

Хоча когнітивно-поведінкові втручання продемонстрували ефективність у зниженні рецидивів, варіабельність результатів свідчить про те, що успіх програми залежить від кількох факторів, зокрема від якості реалізації програми і демографічних показників учасників. На успіх програм значною мірою впливають такі фактори, як цілісність програми, масштаб надання послуг і підтримка керівництва виправної установи. Ефективне керівництво та кваліфікація фахівців мають вирішальне значення для успішної реалізації цих програм. Як справедливо зазначають G. Bourgon та L. Gutierrez, без спеціальної підготовки працівники пробації навряд чи обговорюватимуть прокримінальне ставлення / когніцію зі своїми клієнтами або будуть націлені на це. Таким чином, має бути проведене відповідне навчання з працівниками-практиками, які безпосередньо взаємодіють з клієнтами пробації [6]. Ефективність КПТ може суттєво відрізнитися залежно від віку учасників, зокрема молодші люди демонструють вищу ймовірність зменшення злочинів, пов'язаних з наркотиками, а літні особи демонструють зменшення кількості правопорушень проти власності [11].

Також широко вживаним методом у контексті здійснення консультативної роботи працівників пробації, сприяння зміні поведінки

клієнтів є мотиваційне інтерв'ювання (МІ). Це клієнтоорієнтований директивний метод консультування, спрямований на посилення внутрішньої мотивації до змін шляхом дослідження та подолання амбівалентності. Метод ефективно використовується в різних сферах, таких як охорона здоров'я, менеджмент, що свідчить про його універсальність. Також він отримав визнання і набув широкої популярності серед зарубіжних та вітчизняних працівників пробації через свою здатність покращувати результати шляхом сприяння позитивним стосункам між працівниками служби пробації та особами, які перебувають під наглядом. МІ є підходом, який дає можливість особам, які перебувають на випробувальному терміні, розпізнати свою мотивацію до змін, тим самим підвищуючи свою спрямованість на виправлення та реабілітацію [13].

Аналіз наукових джерел [8; 7; 13; 16; 17; 18] дозволяє виділити такі ключові особливості застосування методу МІ у роботі із суб'єктами пробації:

Співпраця. МІ робить акцент на співпраці, а не на конфронтації. Замість того, щоб змушувати виконувати вимоги, працівники пробації залучають засуджених до розмов, які заохочують їх до самостійного пошуку причин для змін.

Фокус на мотивації. Метод спрямований на виявлення внутрішньої мотивації клієнта пробації, допомагаючи йому усвідомити розбіжності між поточною протиправною та/або залежною поведінкою та особистими цілями або цінностями (робота з амбівалентністю).

Нейтральне ставлення і підтримка. МІ уникає осуду чи навішування ярликів, створюючи середовище, яке сприяє довірі та знижує опір змінам.

Комунікативні навички. Використовуючи такі техніки, як відкриті запитання, рефлексивне слухання та заохочення, фахівці МІ спрямовують осіб до самостійних змін.

Метод мотиваційного інтерв'ювання спирається на модель J. Prochaska та C. DiClemente «Колесо змін», що розглядає зміни як п'ять етапів:

1. *Незацікавленість у змінах:* людина не усвідомлює або заперечує свою проблему і не розглядає можливість змін.

2. *Роздуми про зміни:* людина визнає проблему та починає думати про її розв'язання, що передбачає вивчення негативних наслідків своєї поведінки та можливостей, які вона втрачає через неї.

3. *Прийняття рішення / підготовка до змін*: особа вирішує розпочати зміни, усвідомлюючи, що негативні наслідки переважають позитивні, і планує свої кроки для досягнення змін.

4. *Дії*: людина починає змінювати свою поведінку, що вимагає значних зусиль і коригування ставлень.

5. *Підтримка змін*: людина зберігає зміни, з часом навіть стикаючись з проблемами та долаючи бажання повернутися до минулої поведінки.

Етап рецидиву також є частиною колеса змін, автори зазначають, що він є природною частиною циклу та можливістю для навчання і вдосконалення [19].

Працівники пробації, що застосовують метод, повинні вміти визначати, на якій стадії змін знаходиться клієнт, і застосовувати набір стратегій, доцільний для кожного етапу. Вони мають розуміти, що час, необхідний клієнтам для проходження цих етапів, може варіюватися залежно від особливостей клієнта і його життєвої ситуації.

МІ має доказову базу для підтвердження ефективності до лікування залежностей в загальних популяціях споживачів психоактивних речовин [7; 16], а також усвідомлення проблемної поведінки і покращення мотивації до просоціальних змін серед правопорушників [12; 17; 24]. Навчання працівників пробації МІ сприяє покращенню їх робочих альянсів з клієнтами, що має вирішальне значення для заохочення дотримання умов пробації та сприяння позитивним змінам у житті [13].

Іншим методом роботи, що застосовується у пробації і передбачає взаємодію із суб'єктами пробації у консультативному форматі, є просоціальне моделювання. Троттер С. [23] наголошує на важливості ролі працівників пробації як просоціальних моделей для наслідування для клієнтів і розглядає метод як комбінацію трьох складових:

1. *Моделювання просоціальних цінностей і поведінки*: працівники пробації демонструють позитивні цінності та поведінку у своїй взаємодії з клієнтами, такі як дотримання угод, повага до почуттів інших і підкреслення негативних наслідків злочинної поведінки.

2. *Підкріплення просоціальних виявів і поведінки*: пробаціонери зміцнюють просоціальну поведінку клієнтів, визнаючи та винагороджуючи позитивні дії. Це підкріплення передається за допомогою мови тіла, вдячності та винагороди, що робить зв'язок між поведінкою працівника та винагородою зрозумілою для клієнта.

3. *Несхвалення прокримінальної поведінки*: працівники пробації явно не схвалюють прокримінальну поведінку в неагресивній манері, досліджуючи причини поведінки клієнтів і пропонуючи просоціальні способи розв'язання ситуацій.

Теоретичною основою для цих практик є теорія соціального навчання, яка наголошує на навчанні через взаємодію та заохочення, а не через критику. Під час моделювання просоціальної поведінки також важливо враховувати культурний контекст.

Емпіричне дослідження мало на меті виявити оцінки працівників пробації щодо важливості та доцільності здійснення консультативної роботи із суб'єктами пробації, її місця у структурі завдань, рівня власної підготовленості до цієї діяльності, перешкод, які не дають змогу якісно організувати консультативний процес, особистої готовності до навчання консультативним практикам.

Вибірка та методика дослідження. В опитуванні взяв участь 261 працівник Державної установи «Центр пробації», що становить приблизно 9,5 % від загальної кількості працівників пробації, до обов'язків яких входить проведення соціально-виховної роботи із суб'єктами пробації. Розподіл респондентів за статтю: 84 % жінки, 16 % чоловіки; за стажем роботи в пробації (зокрема кримінально-виконавча інспекція): до 1 року – 27 %, 1–5 років – 27 %, 5–10 років – 17 %, 10–15 років – 16 %, понад 15 років – 13 %. Відповідно до мети дослідження учасникам була запропонована розроблена авторами анкета щодо різних аспектів застосування консультативних практик у їх роботі із суб'єктами пробації. Опитування проводилось анонімно за допомогою Google Forms.

Проведемо аналіз та інтерпретацію отриманих результатів. Першим питанням анкети було оцінити ефективність різних видів соціально-виховної роботи із суб'єктами пробації, тобто ступінь їх впливу на успішність ресоціалізації засуджених. Результати подано у табл. 1.

Таблиця 1

Оцінки ефективності різних видів соціально-виховної роботи
із суб'єктами пробації, %

№ з/п	Види соціально-виховної роботи	Вирішальне значення	Важлива роль	Залежить від ситуації	Незначна роль	Не впливає зовсім	Важко сказати
1	Реалізація призначених судом затверджених Міністерством юстиції України пробаційних програм	10	31	35	13	6	3
2	Залучення до навчання (профілактичні лекції, курси, тренінги тощо)	10	42	31	12	3	2
3	Залучення до суспільно корисної діяльності	10	41	34	9	2	3
4	Сприяння працевлаштуванню	17	47	27	4	2	2
5	Консультаційна робота (робота з мотивацією до змін, робота щодо зміни прокримінального мислення та поведінки тощо)	21	49	22	6	1	3
6	Допомога у розв'язанні соціально-побутових питань (пошук житла, розв'язання проблем із документами тощо)	17	44	27	4	2	6
7	Заходи патріотичного виховання	14	38	25	9	8	7

Як бачимо з результатів, респонденти вважають консультаційну роботу найбільш ефективним напрямом ресоціалізації засуджених, порівняно з іншими видами соціально-виховної роботи – 21 % опитаних обрали варіант «вирішальне значення», а 49 % – «важлива роль». Також високі оцінки отримали такі заходи, як сприяння працевлаштуванню та допомога у розв'язанні соціально-побутових питань.

Далі респонденти оцінювали ступінь пріоритетності завдань соціально-виховної роботи у своїй діяльності і консультаційної роботи зокрема. Результати подано у табл. 2.

Таблиця 2

Оцінки пріоритетності завдань соціально-виховної роботи
із суб'єктами пробації

№ з/п	Завдання	Завдання входить до кола постій- них проф. обов'язків	Періодично виникає потреба у виконанні цього завдання	Були окремі випадки, коли я працював над цим	Ніколи не стикався з таким завданням
1	Реалізація призначених судом затверджених Міністерством юстиції України пробаційних програм	43	29	9	20
2	Залучення до навчання (профі- лактичні лекції, курси, трені- нги тощо)	31	41	15	12
3	Залучення до суспільно корис- ної діяльності	26	41	15	18
4	Сприяння працевлаштуванню	34	38	18	10
5	Консультаційна робота (робота з мотивацією до змін, робота щодо зміни прокримінального мислення та поведінки тощо)	62	27	8	3
6	Допомога у розв'язанні соці- ально-побутових питань (по- шук житла, розв'язання про- блем із документами тощо)	23	38	18	20
7	Заходи патріотичного вихо- вання	46	32	13	9

Отримані результати відповідей на друге запитання показують беззаперечне лідерство консультаційного напрямку у структурі завдань соціально-виховної роботи із суб'єктами пробації – 62 % опи-

таних залучають його до кола своїх постійних професійних обов'язків, ще 27 % періодично звертаються до цієї діяльності. На нашу думку, результат є цілком закономірним з огляду на високі оцінки ефективності консультаційних методів (див. табл. 1). Порівняно високий рейтинг заходів патріотичного виховання можна пояснити наслідками збройного вторгнення, а той факт, що 20 % ніколи не стикалися із завданням щодо реалізації призначених судом пробаційних програм – великою кількістю респондентів зі стажем роботи до одного року, які, ймовірно, не встигли ще пройти сертифікацію та отримати право на здійснення цієї роботи.

Третім запитанням анкети було оцінити свій ступінь підготовленості до виконання завдань соціально-виховної роботи із суб'єктами пробації (табл. 3).

Таблиця 3

Оцінки власної підготовленості до виконання завдань
соціально-виховної роботи із суб'єктами пробації

№ з/п	Завдання	Повністю готовий	Частково готовий	Не готовий	Важко сказати
1	Реалізація призначених судом затверджених Міністерством юстиції України пробаційних програм	60	28	5	7
2	Залучення до навчання (профілактичні лекції, курси, тренінги тощо)	54	38	2	6
3	Залучення до суспільно корисної діяльності	51	35	4	10
4	Сприяння працевлаштуванню	57	30	5	8
5	Консультаційна робота (робота з мотивацією до змін, робота щодо зміни прокримінального мислення та поведінки тощо)	69	25	2	5
6	Допомога у розв'язанні соціально-побутових питань (пошук житла, розв'язання проблем із документами тощо)	38	43	10	10
7	Заходи патріотичного виховання	64	28	4	5

Ми бачимо, що респонденти досить оптимістичні у своїх оцінках власної підготовленості до здійснення консультаційної роботи – 69 % декларують повну готовність, і знову цей показник є найвищим серед інших напрямів соціально-виховної роботи. Лише дві особи з усіх опитаних визнали свою неготовність до консультування суб'єктів пробації, а п'ять обрали варіант відповіді «важко сказати». Результати самооцінки рівня знань та вмінь щодо запропонованих окремих світових консультаційних методів та технік роботи із суб'єктами пробації подано у табл. 4.

Таблиця 4

Оцінки власної підготовленості щодо окремих
консультаційних технік

№ з/п	Техніка / Метод	Маю достатні знання та вміння	Маю мінімальні знання та вміння	Не ознайомлений з такою технікою	Важко сказати
1	Мотиваційне інтерв'ювання	67	23	5	5
2	Когнітивно-поведінкове втручання: формування навичок мислення	51	39	5	6
3	Когнітивно-поведінкове втручання: зміна прокримінального мислення	56	35	4	5
4	Когнітивно-поведінкове втручання: поведінкові стратегії	46	45	4	6
5	Просоціальне моделювання	41	41	9	10
6	Консультування осіб із залежностями	44	45	5	6
7	Проблемно-орієнтоване консультування	41	44	7	8

З табл. 4 ми можемо зробити висновок, що оцінки респондентів своїх знань та вмінь стосовно окремих напрямів та технік значно скромніші, порівняно з показником загальної підготовленості до консультування (див. табл. 3). Винятком є мотиваційне інтерв'ювання з показником 67 % «маю достатні знання та вміння».

Серед методів когнітивно-поведінкового втручання найбільш знайомими для респондентів є техніки зміни прокримінального мислення – 56 % декларують достатні знання та вміння. Просоціальне моделювання та проблемно-орієнтоване консультування мають найнижчі показники готовності – 41 % кожне.

Також учасникам дослідження було запропоновано зазначити інші, не вказані в попередньому питанні методи та техніки індивідуального консультування засуджених, які вони застосовують у роботі із суб'єктами пробації. Лише три респонденти вказали додаткові методи: психоаналіз, психоаналітичний реляційний аналіз, гештальт-терапія та параюридичне консультування.

Далі учасники дослідження відповідали на запитання «Які ви вбачаєте перешкоди для проведення вами консультаційної роботи із суб'єктами пробації?». Можна було обрати кілька варіантів відповіді. Результати наведено у табл. 5.

Таблиця 5

Оцінки перешкод для проведення консультаційної роботи
із суб'єктами пробації

№ з/п	Варіанти відповідей	% респондентів
1	Не маю жодних перешкод	29
2	Брак часу	25
3	Відсутність бажання у суб'єктів пробації	59
4	Відсутність окремого приміщення для проведення консультацій	30
5	Не вистачає вмінь та навичок	7
6	Не вірю в ефективність	7
7	Інше	6

Найбільшою перешкодою для здійснення консультування респонденти вважають відсутність бажання у суб'єктів пробації (59 %). На нашу думку, такий результат, крім об'єктивної неготовності засудженого як «вимушеного» клієнта пробації, говорить також про труднощі встановлення робочого альянсу із суб'єктом пробації та брак у працівника пробації навичок мотиваційного інтерв'ювання, що передбачає роботу з опором. Звертає на себе увагу відсутність окремого приміщення для проведення консультацій у 30 % опитаних, адже присутність сторонніх осіб під час консультаційного процесу вкрай негативно впливає на ефективність процесу. Не бачать жодних перешкод для здійснення консультаційної роботи із суб'єктами пробації 29 %.

Нарешті нами було з'ясовано, чи бажають і чи готові учасники підвищувати власну кваліфікацію з консультативних практик шляхом участі в додатковому навчанні (табл. 6).

Таблиця 6

Результати відповідей на запитання
«Чи хотіли б ви пройти додаткове навчання
з теми «Консультаційні практики роботи із суб'єктами пробації»?

№ з/п	Варіанти відповідей	% респондентів
1	Так, бажаю	48
2	Ні, не маю бажання	6
3	Ні, не маю вільного ресурсу (часу, можливості)	20
4	Важко сказати	26

Як бачимо з табл. 6, додаткове навчання з теми «Консультаційні практики роботи із суб'єктами пробації» бажає пройти майже половина респондентів. Кожен четвертий не визначився стосовно цього питання. Негативні відповіді опитані здебільшого пояснюють відсутністю вільного ресурсу (часу, можливості).

Висновки та рекомендації. Таким чином, консультування в системі пробації є одним з ключових елементів ресоціалізації правопорушників, оскільки сприяє формуванню соціально прийнятної поведінки та зниженню рецидивів. Дослідження показують, що ці методики допомагають клієнтам пробації адаптуватися до життя в суспільстві та підвищують їхню соціальну відповідальність. Консультаційні практики ефективно інтегруються в програми реабілітації в багатьох країнах, зокрема Україну.

Емпіричне дослідження показало, що працівники пробації усвідомлюють важливість проведення консультаційної роботи із суб'єктами пробації, визначають її як пріоритетний напрям своєї роботи. Опитані пробаціонери загалом досить високо оцінили загальний рівень своєї підготовленості до виконання консультаційної роботи, але визнали прогалини у знаннях стосовно деяких окремих методів, значна частина декларувала потребу в додатковому навчанні для покращення своїх знань та вмінь.

Для покращення практики консультування у пробації в Україні ми пропонуємо такі рекомендації:

1. Запровадити стандартизовані методики роботи пробаційних консультантів з різними групами клієнтів (неповнолітні, рецидивісти, люди із залежностями тощо).

2. Організувати регулярне спеціалізоване навчання працівників пробації з когнітивно-поведінкового втручання, мотиваційного консультування, проблемно-орієнтованого консультування тощо. Внести до програм навчання аспекти культурної чутливості, гендерних питань та роботи з людьми з особливими потребами. Забезпечити систематичну атестацію персоналу.

3. Залучати до роботи команди психологів, соціальних працівників, юристів, медичних фахівців та представників громадських організацій.

4. Запровадити регулярний моніторинг ефективності консультаційної роботи за допомогою кількісних і якісних методів, враховувати відгуки клієнтів і працівників пробації для покращення практик.

5. Здійснювати інтеграцію міжнародного досвіду, вивчати й адаптувати до українських реалій найкращі практики з таких країн, як Велика Британія, Канада, США, Норвегія, Німеччина. Організовувати стажування українських викладачів та консультантів у міжнародних організаціях пробації.

6. Проводити наукові дослідження, щоб оптимізувати консультаційні практики та пристосувати їх до конкретних умов і профілів правопорушників для досягнення максимальної ефективності.

7. Покращити матеріальну базу окремих філій та підрозділів, обладнати окремі приміщення для проведення консультаційної роботи.

Список використаних джерел

1. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 15.01.2025).

2. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.12.2024).

3. Barnes G., Hyatt J. & Sherman L. Even a Little Bit Helps: An Implementation and Experimental Evaluation of Cognitive-Behavioral Therapy for High-Risk Probationers. *Criminal Justice and Behavior*. 2016. № 44 (4). DOI: 10.1177/0093854816673862.

4. An experimental demonstration of training probation officers in evidence-based community supervision / Bonta J., Bourgon G., Rugge T., Scott T. and others. *Criminal Justice and Behavior*. 2011. № 38 (11). P. 1127–1148.

5. Bosker J., Doornmalen J., Henskens R., Plaat D. Effective practices in probation supervision : A systematic literature review. 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/348630270_Effective_practices_in_probation_supervision_A_systematic_literature_review (accessed 15 January 2025).

6. Bourgon G. & Gutierrez L. The general responsivity principle in community supervision: the importance of probation officers using cognitive intervention techniques

and its influence on recidivism. *Journal of Crime and Justice*. 2012. № 35. P. 149–166. URL: https://www.researchgate.net/publication/233213033_The_general_responsivity_principle_in_community_supervision_The_importance_of_probation_officers_using_cognitive_intervention_techniques_and_its_influence_on_recidivism (accessed 15 January 2025).

7. Motivational interviewing to improve treatment engagement and outcome in individuals seeking treatment for substance abuse: a multisite effectiveness study / Carroll K. M., Ball S. A., Nich C., Martino S. and others. *Drug and Alcohol Dependence*. 2006. № 81 (3). P. 301–312. Doi: 10.1016/j.drugalcdep.2005.08.002.

8. Clark M., Walters S., Gingerich R. & Meltzer M. Motivational Interviewing for Probation Officers: Tipping the Balance toward Change. *Federal Probation*. 2006. Vol. 70. № 1.

9. Cunha O., Pereira B., Sousa M., & Rodrigues A. Cognitive behavioural “third wave” therapies in the treatment of justice-involved individuals: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*. 2024. № 76. P. 1–18. URL: <https://doi.org/10.1016/j.avb.2024.101923> (accessed 15 January 2025).

10. Dowden C., & Andrews D. A. The importance of staff practice in delivering effective correctional treatment: A meta-analytic review of core correctional practice. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 2004. № 48 (2). P. 203–214.

11. Han S., Hyatt J. M., Barnes G. C. & Sherman L. W. A Bayesian Analysis of a Cognitive-Behavioral Therapy Intervention for High-Risk People on Probation. *Evaluation Review*. 2024. № 48 (6). P. 991–1023. URL: <https://doi.org/10.1177/0193841X231203737> (accessed 15 January 2025).

12. Harper R., & Hardy S. An evaluation of motivational interviewing as a method of intervention with clients in a probation setting. *British Journal of Social Work*. 2000. № 30. P. 393–400.

13. Iarussi M. M., Powers D. F. Outcomes of Motivational Interviewing Training with Probation and Parole Officers: Findings and Lessons Learned. *Federal Probation*. 2018. № 82 (3). P. 28–35. URL: https://nsuworks.nova.edu/cps_facarticles/1696 (accessed 15 January 2025).

14. Landenberger N. A., and Lipsey M. The positive effects of cognitivebehavioral programs for offenders: A meta-analysis of factors associated with effective treatment. *Journal of Experimental Criminology*. 2005. № 1 (4). P. 451–476. New York: Springer.

15. Lipsey M. W. The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders: A meta-analytic overview. *Victims and Offenders*. 2009. № 4 (2). P. 124–147. New York: Routledge.

16. A meta-analysis of motivational interviewing: twenty-five years of empirical studies / Lundahl B. W., Kunz C., Brownell C., Tollefson D. and others. *Research on Social Work Practice*. 2010. № 20. P. 137–160.

17. McMurren M. Motivational interviewing with offenders: a systematic review. *Legal & Criminological Psychology*. 2009. № 14. P. 83–100.

18. Norton S. Motivational Interviewing: An Appropriate Model for Engaging Clients with Drug Abuse Problems in the Probation Service. *Irish Probation Journal*. 2012. Vol. 9. P. 132–141.

19. Prochaska J. and DiClemente C. Stages and Processes of Self-Change in Smoking: Towards an Integrative Model of Change. *Journal of Consulting & Clinical Psychology*. 1983. Vol. 51. P. 390–395.
20. Raynor P., Ugwuodike P., & Vanstone M. The impact of skills in probation work. A reconviction study. *Criminology & Criminal Justice*. 2014. № 14 (2). P. 235–249.
21. Rugge T., & Bonta J. Training community corrections officers in cognitive-behavioral intervention strategies / In R. C. Tafrate, & D. Mitchell (Eds.). *Forensic CBT. A handbook for clinical practice*. 2014. P. 122–135.
22. Saxena K., Sahai A. Understanding the Effectiveness of Cognitive Behavioural Therapy: A Study on Offenders. *Annals of Neurosciences*. 2024. Doi: 10.1177/09727531241288609.
23. Trotter C. Pro-social modelling. *European Journal of Probation*. 2009. № 1 (2). P. 142–152.
24. A randomized trial of motivational interviewing as a probation supervision strategy / Walters S. T., Vader A. M., Nguyen N. D., Harris T. R. and others. *Alcoholism-Clinical and Experimental Research*. 2010. № 34 (6). 230 p.
25. Walton J. S., & Elliott I. A. A review of general cognitive-behavioral programs in English and Welsh prisons and probation services: Three decades of quasi-experimental evaluations. *American Psychologist*. 2024. URL: <https://doi.org/10.1037/amp0001405> (accessed 15 January 2025).

РОЗДІЛ 9

Оксана Мірошніченко

ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ У СТВОРЕННІ ІНСТРУМЕНТУ ОЦІНКИ РИЗИКІВ ТА ПОТРЕБ СУБ'ЄКТІВ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ

Авторка досліджує впровадження інструментів оцінки ризиків у практиці пробації в Україні. Проаналізовано міжнародний досвід і описано процес розробки та застосування вітчизняного інструменту для оцінки ризику повторного вчинення злочинів серед осіб, які скоїли правопорушення. Особлива увага приділяється важливості індивідуального підходу до кожного випадку та необхідності використання цих інструментів для підвищення ефективності роботи з правопорушниками.

Також у розділі відзначається ефективність використання інструменту оцінки ризиків у діяльності Центру пробації в Україні. На міжнародній основі досвіду, що враховує статичні (кримінальне минуле) і динамічні (соціальні зв'язки) фактори ризику, доведено, що застосування таких інструментів сприяє більш точній оцінці потреб правопорушників і розробці адаптованих пробаційних програм у контексті українських реалій.

Вступ. Дослідження в багатьох країнах світу в галузі корекційної роботи з правопорушниками підтверджують, що особи, які вступають у конфлікт із законом, часто стикаються з певними труднощами, які повинні бути виявлені й усунені, щоб запобігти скоєнню ними нових правопорушень. Саме для цього фахівці вивчають фактори, що спонукають особу до протиправної поведінки й оцінюють її криміногенні потреби. Всебічна оцінка повинна враховувати як характер злочину, скоєного особою, так і обставини її особистого життя, зокрема погляди і переконання. Такий підхід забезпечує чітке уявлення про характер необхідного втручання, що допоможе повернутися до повноцінного суспільного життя і стати законослухняним громадянином.

Такий структурований інструмент як оцінка ризиків нині застосовується в Україні для збору й аналізу повної інформації про особу з метою виявлення конкретних криміногенних факторів ризику і потреб, які сприяють протиправній поведінці. Криміногенні фактори – це характеристики особи, її особистої ситуації та оточення, які зазвичай вказують на існування ризиків скоєння повторного злочину або повернення особи, взятої під варту, до протиправної поведінки.

Отже, оцінка ризиків як інструмент дає знання про шляхи ефективного планування індивідуальної роботи з особою, взятою під варту; дає можливість моніторингу змін у потребах особи, взятої під варту, і рівня ризику скоєння нового правопорушення в майбутньому; виявляти фактори, що сприяють протиправній поведінці особи, взятої під варту; визначати рівень та інтенсивність необхідного втручання; готувати інформацію для суду стосовно найдоцільніших заходів щодо особи, взятої під варту, з метою її ресоціалізації.

Інструменти оцінки ризиків: зарубіжний досвід

Традиційно від процесу виконання кримінальних покарань очікується створення таких умов, що полегшують виправлення і ресоціалізацію засуджених. Саме тому на перший план під час роботи із засудженими має виступати не каральна сторона позбавлення волі, а запровадження адекватного рівня нагляду в поєднанні з необхідними соціально-виховними та психологічними заходами. У переважній більшості країн критерієм необхідного рівня нагляду виступає показник ризику вчинення нового злочину, який визначається у процесі так званого кейс-менеджменту. Останній являє собою динамічний, добре скоординований, цілеспрямований та гнучкий оціночний підхід, який містить весь комплекс послуг, що можуть спрямовуватися на задоволення потреб засуджених у реабілітації та ресоціалізації. Кейс-менеджмент є керівництвом для втручання, покликаним зменшити ризик повторних злочинів та забезпечити якісне піклування про засудженого шляхом послідовного планування, здійснення та припинення надання послуг у межах вироку. З цією метою в багатьох країнах розроблені та доволі успішно використовуються різноманітні інструменти оцінки ступеня ризику (вірогідності) вчинення нового злочину особами, засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, а також тими, що відбули покарання у виді обмеження або позбавлення волі й повернулися в суспільство.

До 2015 року в Україні подібні методики на загальнодержавному рівні не застосовували, хоча їх окремі елементи впроваджували на рівні експериментів в окремих органах та установах виконання покарань [5]. Натомість розробка інструментарію для оцінки ризиків та потреб осіб, які вчинили злочини, міститься й у міжнародних документах, наприклад, Рекомендації СМ/Рес (2010) Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи щодо пробації (ухвалена Комітетом Міністрів 20 січня 2010 року на 105 засіданні заступників міністрів [6].

Враховуючи орієнтування Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) на запозичення прогресивних європейських підходів до роботи із засудженими [4], в тому числі й намагання ініціювати розробку системи оцінки ризиків і потреб правопорушників [2], доцільним є аналіз наявних у теорії та практиці інших країн основних інструментів такого характеру, бо саме так можна уникнути проблем під час їх запровадження.

Інструменти оцінки ризиків були вперше впроваджені в Канаді ще 1977 року після введення до кримінального законодавства поняття «небезпечний злочинець» і виникнення необхідності виділення таких осіб із загальної маси злочинців. Відтоді оцінки ризиків проводяться під час розв’язання багатьох питань – починаючи від розподілу до установи виконання покарань і закінчуючи подачею заяви на умовно-дostroкове звільнення. Найбільш поширені інструменти оцінки ризику:

SONAR – застосовується для оцінки сексуальних злочинців і полягає в рейтинговій оцінці виключно динамічних потреб, які поділяються на «стабільні» і «гострі». Містить 9 основних критеріїв:

Стабільні риси:

- 1) сексуальна саморегуляція;
- 2) загальна саморегуляція;
- 3) сексуальна ненормативна перевага;
- 4) можливість нормальної сексуальної поведінки;
- 5) прояви «сексуальної образи».

Гострі риси:

- 1) доступ до жертв;
- 2) гнів;
- 3) ворожість;
- 4) зловживання алкоголем та наркотиками.

PCL-R – для оцінки ступеня психопатії серед дорослих. Містить 20 пунктів, кожен з яких оцінюється за шкалою від 0 (немає) до 2 (важкий ступінь) і дозволяє набрати в загальному підсумку максимум 40 очок. В ідеалі вимагає записів, файлів, репортажів, інтерв’ю та анкет від різних джерел (поліція, суди, пробація, установи виконання покарань).

HCR-20 – призначений для вимірювання ризику насильства серед психічно нестійких правопорушників, але однаково добре працює з ментально нестійкими правопорушниками. Містить у собі три субшкали:

історичні чинники (10 одиниць), клінічні фактори (5 одиниць) та фактори управління ризиками (предмети), що мають 20 пунктів, кожен з яких оцінюється за шкалою від 0 до 2.

LSI-R – найбільш повний і популярний інструмент для оцінки ризику правопорушника в будь-якій точці світу. Оцінку проводять на основі широкого спектра критеріїв – восьми різних категорій (популярна напівжартівлива назва – «Біг-8»):

- 1) асоціальні відносини;
- 2) асоціальні думки, пізнання і способи мислення;
- 3) антисоціальність особистості, нарцисизм і подібні риси;
- 4) антисоціальна історія;
- 5) зайнятість;
- 6) сім'я;
- 7) форми відпочинку і дозвілля, зловживання психоактивними речовинами;
- 8) асоціальні однолітки або кримінальні партнери.

SAVRY – структурована оцінка ризику насильства серед молоді. Містить 24 пункти плюс 6 контрольних (30 елементів). Поділяється на 4 секції: історична, клінічна, соціально-контекстна і захисна.

Історична частина: насильство в минулому; насильство в сім'ї; жорстоке поводження в дитинстві; бідність; школа і досягнення.

Клінічна: імпульсивність, гнів, співчуття тощо.

Соціально-контекстна: можливості, вплив батьків, стосунки з однолітками тощо.

Захисна стосується таких позитивних факторів, як просоціальна діяльність, соціальна підтримка.

CAPA – інструмент оцінки ризику насильства в сім'ї. Містить 20 пунктів, половина з яких стосується загальних характеристик особи, а інші – покликані фіксувати факти сімейного насильства.

CRS – використовується виключно в тюремній класифікації, призначена для оцінки ступеня загрози правопорушника для співробітників виправних установ під час виконання вироку. Охоплює три напрями: інституційні регулювання (попередні порушення, поведінка у в'язниці, зловживання наркотиками, вік на момент винесення вироку), громадська безпека (кількість і тяжкість судимостей, підстави попереднього звільнення, поведінка на волі), а також ризик втечі (історія попередніх втеч).

STATIC-99 – використовується для сексуальних злочинців і містить лише 10 елементів, що дозволяють виміряти анамнез сексуальних злочинів, тип жертви і кілька умов для кожного злочину. Використовується переважно для довгострокового прогнозу рецидиву злочинів, як *SIR-R*.

Потрібно звернути увагу, що багато із зазначених методик доступні в електронному варіанті, і будь-хто охочий в режимі онлайн може відповісти на поставлені питання й дізнатися про власний ризик вчинення злочину. Це розглядається як один з методів індивідуальної профілактики.

Досвід впровадження оцінки ризиків в Україні

В Україні оцінку ризиків і потреб засуджених на початковому етапі було запропоновано покласти в основу так званої досудової доповіді, що отримала й другу назву – досудова пробація. 10 жовтня 2013 року на засіданні Верховної Ради України ухвалили рішення про прийняття за основу Закону України «Про пробацію» (№ 1197-1), розробленого на виконання Національного плану дій на 2012 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», затвердженої Указом Президента України від 12 березня 2012 року № 187, та Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, затвердженої Указом Президента України від 08 листопада 2012 року № 631. Зазначений законопроект був розроблений робочою групою при Міністерстві юстиції України, у якій безпосередню участь брали працівники Державної пенітенціарної служби України. Проект Закону ставив за мету впровадження в Україні пробації як системи наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до осіб, які притягаються або яких притягнуто до кримінальної відповідальності.

Саме цей законопроект передбачав створення досудової пробації – забезпечення суду інформацією, що характеризує особу, яка притягається до кримінальної відповідальності. Планувалося, що така інформація використовуватиметься для ухвалення рішення про міру відповідальності особи з огляду на те, що її і назвали «досудова доповідь». Серед іншого досудова доповідь міститиме оцінку ризиків щодо можливості вчинення повторного кримінального правопорушення та висновок щодо можливості виправлення без обмеження або позбавлення волі [3].

В інших країнах оцінка ризику для використання в судах (так звана «досудова доповідь») водночас також набирає популярності, хоча її ефективність (у тому числі й ефективність впливу на присяжних) досі обговорюється. При складанні такої досудової доповіді слід дотримуватися чотирьох керівних принципів:

- доповідь має складати виключно експерт;
- доповідь повинна мати інтелектуальне або доказове значення для судового рішення;
- доповідь має ґрунтуватися на надійних джерелах і доказах;
- доповідь має містити інформацію, яка розширює знання суду про злочинця.

У Канаді під час судового розгляду використовується система оцінки ризиків Огайо (ORAS), що містить інструмент досудової оцінки (РАТ). Цей інструмент досудової оцінки (РАТ) являє собою шкалу ризиків із 7 пунктів, які встановлюються в довірчій бесіді шляхом стандартизованого інтерв'ю. Він призначений для прогнозування поведінки підсудного, ризик порушення досудового випробувального терміну і вчинення нового злочину. Оцінку проводять за трьома напрямками:

- а) кримінальна історія;
- б) зайнятість і життєва стабільність;
- в) вживання наркотиків.

Заповнюється анкета протягом 10–15 хвилин. Деякі питання під час інтерв'ю мають бути перевірені за допомогою офіційних документів (тобто кримінальні провадження, запити тощо). За підсумками інтерв'ю розрізняють низький, середній і високий ризик.

Досудова оцінка призначена для використання в комплексі з іншими методиками та даними про особу. Її результати покладені в основу подальшої роботи із засудженим, у тому числі при підготовці його до звільнення.

У Великій Британії застосовується єдина стандартизована Міністерством юстиції система оцінки ризиків та потреб. Слід зазначити, що саме досвід цієї країни і впроваджується в Україні стосовно повнолітніх засуджених (для неповнолітніх у «пілотних» проектах апробовували канадські методики).

Метою такої оцінки є встановлення ймовірності повторного вчинення злочину; ідентифікація і класифікація соціальних і особистих проблем людини, що мають стосунок до злочину; оцінка ризику серйозної шкоди, ризику щодо індивідуума та інших ризиків;

ідентифікація факторів, які зменшать ризик шкоди від злочинця; висвітлення проблем, які потрібно вирішити в роботі зі злочинцем; визначення потреб для подальшої оцінки фахівцем; визначення змін протягом періоду спостереження / покарання.

Фахівці і вчені виділили сім основних факторів, що впливають на вчинення повторних злочинів: житло (його відсутність), освіта (її відсутність), залежності, фізичне і розумове здоров'я, позитивне оточення (його відсутність), фінанси (зобов'язання, борги), поведінка і мислення. Для жінок додатковими показниками вважаються побутове насильство, заняття проституцією і торгівля людьми. У складних випадках експерти рекомендують застосовувати розширену систему оцінки, що містить 12 потенційно актуальних чинників:

- 1) проблеми з житлом;
- 2) сімейні та особисті стосунки;
- 3) освіта, навчання та працевлаштування;
- 4) місцевість проживання;
- 5) спосіб життя;
- 6) зловживання небезпечними речовинами;
- 7) фізичне здоров'я;
- 8) стан емоційного і психічного здоров'я;
- 9) сприйняття себе та інших;
- 10) мислення та поведінка;
- 11) ставлення до правопорушень;
- 12) мотивація до змін.

Саме над усуненням негативних факторів і працюють менеджери пробації, а також персонал установ виконання покарань. Але виявлення високого ступеня ризику аж ніяк не означає, що особа буде більш обмежена у правах або можливостях, навпаки, для таких засуджених коло можливостей буде максимально збільшено. Цікаво, що високий ступінь ризику вчинення нового злочину не вважається підставою для відмови в достроковому звільненні. Це стане лише орієнтиром для визначення напрямів роботи з ним на волі, оскільки практично всі засуджені, звільнені з установ виконання покарань, показують високий і дуже високий ступінь ризику вчинення повторного злочину.

Отже, можемо констатувати, що аналіз усіх наявних нині методик оцінки ризиків та потреб правопорушників дозволяє стверджувати, що:

- жодна з них не є універсальною і забезпечує гарантований результат;
- отримані результати підлягають перевірці з різних джерел інформації;
- усі інструменти базуються на визначенні причин і умов вчинення злочинів стосовно конкретного злочинця, оскільки вплив саме на них і робить можливим зниження ризику рецидиву;
- для кожної країни методика оцінки ризиків повинна враховувати національні особливості, у тому числі у кримінальній сфері.

В Україні оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення (далі – оцінка ризиків) успішно використовується у практиці пробації з 2017 року. Інструмент оцінки ризиків та методика його використання затверджені наказом Міністерства юстиції України від 26 червня 2018 року № 2020/5 для використання виконання завдань, визначених Законом України «Про пробацію» [3].

Форма оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення (далі – форма оцінки ризику) – формалізований оціночний інструмент, який використовується персоналом органу пробації для складання досудової доповіді про обвинуваченого та процесу індивідуальної роботи із засудженим у встановленому законом порядку.

Оцінка ризику стосується форми оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення, а також методики її заповнення та аналізу.

Оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення допомагає встановити причини й умови, що сприяли скоєнню злочину, і вирішити питання про те, які заходи слід застосовувати в роботі з клієнтом пробації щодо зменшення ризиків вчинення повторних кримінальних правопорушень.

Правильне застосування форми оцінки ризику безпосередньо обумовлює ефективність подальшої роботи з правопорушниками. Заповнення форми оцінки ризику, проведення аналізу факторів ризику та визначення рівнів ризику здійснюється працівником пробації на підставі інформації, отриманої у встановленому законом порядку від засудженого (обвинуваченого), інших осіб, державних установ, органів місцевого самоврядування, підприємств та організацій. Для неповнолітніх існує один варіант форми оцінки ризику, а для осіб, які вчинили кримінальні правопорушення (обвинувачу-

ються у вчиненні кримінальних правопорушень) у віці старше 18 років, – дві версії: скорочена і повна з метою використання на різних етапах пробації.

Мета оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення:

- підготовка висновку щодо обвинуваченого для складання досудової доповіді;
- визначення криміногенних потреб;
- визначення заходів, які впливатимуть на мінімізацію криміногенних потреб;
- моніторинг змін рівня ризику вчинення повторного кримінального правопорушення у період пробації.

Завдання:

- аналіз факторів ризику, які впливають на ймовірність вчинення повторного кримінального правопорушення, та визначення криміногенних потреб;
- визначення ризику шкоди життю і здоров'ю;
- визначення ризику вчинення повторного кримінального правопорушення;
- визначення рівня ймовірної небезпеки для суспільства;
- визначення криміногенних потреб, які впливають на конкретні ризики, з метою використання максимальних ресурсів для зниження ризиків.

Також оцінка передбачає визначення та аналіз працівником пробації факторів ризику, які впливають на вчинення повторного кримінального правопорушення, або інакше їх називають «криміногенні фактори».

Фактори ризику – науково визначені та прийняті у світовій практиці характеристики засудженої (обвинуваченої) особи та сфер її життєдіяльності, які найбільше впливають на ймовірність виникнення протиправної поведінки.

Фактори ризику поділяються на статичні фактори ризику, пов'язані з історією кримінальних правопорушень засудженого (обвинуваченого), які враховуються при визначенні рівня ризику, але які неможливо змінити; та динамічні фактори ризику, пов'язані із соціальними психологічними характеристиками особистості засудженого (обвинуваченого), які можливо змінити певними заходами впливу.

Оцінка ризику передбачає визначення та аналіз працівником пробації факторів ризику, які впливають на вчинення повторного правопорушення. Джерела отримання інформації про правопорушника можна умовно поділити на джерела статичної інформації та джерела динамічної інформації. Дані про джерела, в яких отримано інформацію для проведення оцінки правопорушника, фіксуються у формі оцінки. Уся інформація має бути лаконічно записана й обґрунтована. Як позитивні, так і негативні аспекти повинні бути підтвердженими.

Повнота визначення статичних факторів ризику дуже важлива. На відміну від статичних факторів, інформація щодо динамічних факторів ризику може бути не завжди об'єктивною та достовірною. У випадках, коли з різних причин інформація щодо динамічних факторів ризику взагалі відсутня (недостатня кількість часу для оцінки, відсутність відповідей на запити, відмова суб'єкта пробації надавати інформацію тощо), статичні фактори ризику можуть бути єдиним джерелом для проведення оцінки. Саме тому при застосуванні бальної оцінки ризику повторного правопорушення близько 60 % такої оцінки базується на статичних факторах ризику, а 40 % – на динамічних.

Отже, фактори ризику допомагають нам спрогнозувати можливу поведінку особи, але жоден з факторів ризику або їх сукупність не можуть остаточно спрогнозувати, як поведе себе людина в тій чи іншій ситуації.

Криміногенні потреби – актуальні фактори ризику, оцінка яких свідчить про високу вірогідність їх впливу на виникнення протиправної (криміногенної) поведінки особи та потребу в заходах впливу для зменшення або усунення такого впливу. Методика оцінки ризиків базується на трьох основних принципах: ризику, потреб та чутливості.

Принцип ризику встановлює, що інтенсивні заходи впливу застосовуються до клієнтів з високим фактором ризику; менш інтенсивні заходи – до клієнтів з низьким та середнім фактором ризику. Клієнтам з меншим ступенем ризику слід надавати менш інтенсивні послуги та здійснювати нагляд з короткостроковим акцентом на конкретних проблемах. Дослідження показали: коли ми зосереджуємо значні ресурси на правопорушниках з низьким рівнем ризику, завдаємо їм більше шкоди, ніж користі. На це є кілька причин. По-перше, об'єднання в одній групі правопорушників,

що належать до групи з низьким рівнем ризику, з правопорушниками високого рівня ризику може перетворитись на «навчання» антисоціальної поведінці правопорушників з низьким рівнем ризику. По-друге, перебування у цих програмах правопорушників, що належать до групи низького ризику, також може підірвати їхні просоціальні зв'язки. Іншими словами, ті характеристики, через які вони потрапили до групи з низьким рівнем ризику, можуть нівелюватися.

Принцип потреб полягає в тому, що найбільш ефективними способами виправлення правопорушника будуть заходи, зосереджені на розв'язанні його криміногенних потреб. Тобто цілі надання послуг мають відповідати криміногенним потребам клієнта. Послуги та програми мають бути спрямовані на ті чинники, які спонукали особу до скоєння злочинів, наприклад, прояви антисоціальної поведінки, зловживання ПАР, брак навичок з розв'язання проблем і самоконтролю, антисоціальна поведінка, цінності та переконання, інші фактори, які корелюють із прокримінальною поведінкою. Зосередження ресурсів на некриміногенних факторах, як-от: підвищення самовпевненості, покращення фізичного здоров'я або поліпшення житлових умов тощо – є неефективним у зменшенні рецидивної злочинності. Більшість правопорушників мають багато потреб, але принцип підкреслює планування подальшої роботи з правопорушником, зважаючи на потреби, безпосередньо пов'язані з правопорушенням.

Принцип чутливості означає, що заходи, спрямовані на розв'язання криміногенних потреб правопорушників, повинні передбачати не лише загальноприйняті ефективні методики для розв'язання таких потреб, але й враховувати стиль навчання (сприйняття) правопорушника, особливості його особистості, біосоціальні характеристики (стать, раса) і спиратися на сильні сторони особистості правопорушника. Більш точна характеристика правопорушника збільшує шанс досягти змін у його поведінці.

Принцип сприйняття стосується того, ЯК надавати послуги і працювати з особою, щоб вона змогла взяти для себе максимум корисного із запропонованих послуг, і таким чином мінімізувати ризик її залучення до кримінальної діяльності. Приклад: неповнолітня особа, яка має проблеми зі слухом, повинна сидіти попереду групи і мати перед очима письмовий матеріал, щоб слідкувати за ходом заняття.

Досвід впровадження оцінки ризиків у роботі з неповнолітніми засудженими

На особливу увагу заслуговує питання оцінки ризиків у роботі з неповнолітніми особами. Завдання працівника пробації полягає у цілеспрямованому виявленні й розвитку потенційних можливостей і здібностей неповнолітньої особи, формуванні в неї адекватної самооцінки.

У цьому напрямі в Україні було розроблено й апробовано пілотні проекти щодо проведення оцінки ризиків і потреб дітей у конфлікті із законом, здійснені в рамках проекту «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні».

Методичні рекомендації щодо проведення оцінки ризиків і потреб дітей у конфлікті із законом, які були розроблені для працівників кримінально-виконавчої інспекції, що працюють з юнаками та дівчатами віком 14–18 років, засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, або звільненими від відбування покарання з випробувальним терміном. Форма оцінки та супроводу неповнолітньої особи містила такі розділи:

Розділ 1. «Інформація щодо справи неповнолітньої особи».

Розділ 2. «Оцінка криміногенних факторів».

Розділ 3. «Оцінка факторів сприйняття та захисту».

Розділ 4. «План індивідуально-профілактичної роботи з неповнолітньою особою».

У березні 2011 року в рамках реалізації проекту «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» (далі – Проект РСКЮ) проведено робочу зустріч із представниками Проекту РСКЮ та підготовлено проект угоди (меморандуму) про співпрацю щодо спільної діяльності з розробки методик та програм профілактики скоєння повторних злочинів з урахуванням міжнародного досвіду. 24 липня 2012 року в приміщенні Державної пенітенціарної служби України (далі – ДКВС України) відбулося підписання Меморандуму про взаємопорозуміння між Державною пенітенціарною службою України та Агрітім Канада Консалтинг Лтд щодо реалізації Проекту РСКЮ.

У рамках реалізації регіонального компонента проекту «Реформування системи ювенальної юстиції в Україні» в місті Мелітополі в березні 2012 року на базі Мелітопольського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді відкрито

Центр відвідування для дітей та молоді, які перебувають у конфлікті із законом, що надає спеціальні послуги та програми для роботи з неповнолітніми, які перебувають на обліку кримінально-виконавчої інспекції та міського відділу міліції. Головною метою діяльності Центру відвідування є здійснення соціального обслуговування неповнолітніх правопорушників, які перебувають на обліку кримінально-виконавчої інспекції, та створення необхідних умов для їх реабілітації та реінтеграції в суспільство.

На основі досвіду Канади та Латвії адаптовано інструментарій щодо проведення оцінки ризику скоєння повторних правопорушень та потреб неповнолітніх, які перебувають на обліку кримінально-виконавчої інспекції. На підставі проведеної працівниками кримінально-виконавчої інспекції оцінки виявлених ризиків і потреб персонал Центру відвідування розробляє індивідуальний план роботи з неповнолітнім, а також здійснює підбір відповідних програм для роботи з цією категорією засуджених.

28 січня 2013 року підписано угоду між управлінням ДКВС України в Івано-Франківській області та Агрітім Канада Консалтинг ЛТД, а в червні відкрито другий Центр відвідування для дітей та молоді, які опинилися у конфлікті із законом, що надає спеціальні послуги та програми для роботи з неповнолітніми, які перебувають на обліку кримінально-виконавчої інспекції та міського відділу міліції.

З урахуванням результатів діяльності Центру відвідування для дітей та молоді, які опинилися у конфлікті із законом, у м. Мелітополі та м. Івано-Франківську ДКВС України організували пілотне впровадження методичних рекомендацій щодо порядку проведення оцінки ризиків скоєння повторних злочинів неповнолітніми та планування роботи з їх ресоціалізації (реабілітації) на базі підрозділів кримінально-виконавчої інспекції управлінь ДКВС України в м. Києві та Київській області, Запорізькій, Івано-Франківській та Донецькій областях, які 4 липня 2014 року погоджено Науково-експертною радою ДКВС України.

У травні 2015 року за участі представників ДКВС України відбулося засідання наглядової ради проєкту «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» (далі – Наглядова рада Проєкту РСКЮ), на якій підбили підсумки п'ятирічної діяльності проєкту РСКЮ та обговорили плани роботи на 2015–2016 рр.

У частині, що стосується діяльності ДКВС України, Наглядова рада проєкту РСКЮ відзначила досягнення позитивних результатів, а саме:

1. Організація пілотних проєктів з відкриттям центрів відвідування для дітей, які перебувають у конфлікті із законом, у місті Мелітополі (з березня 2012 року) та в місті Івано-Франківську (червень 2013 року), що надають спеціальні послуги та програми для роботи з неповнолітніми, які перебувають на обліку кримінально-виконавчої інспекції та міського відділу міліції.

2. Розробка в рамках зазначених пілотних проєктів інструменту оцінки ризиків і потреб дітей у конфлікті із законом, проведення мотиваційного інтерв'ю з підлітками, створення і впровадження моделі центру відвідування; реабілітаційних програм: «Управління гнівом», «Менеджмент емоцій», «Життєві навички»; складання індивідуального плану ресоціалізації та підготовка відповідних методичних рекомендацій.

У 2015 році відбулося пілотне впровадження інструменту оцінки ризиків скоєння повторних злочинів неповнолітніми та планування роботи з їх ресоціалізації на базі підрозділів кримінально-виконавчої інспекції управлінь ДКВС України в Запорізькій, Івано-Франківській та Львівській областях.

З метою впровадження методичних рекомендацій на базі підрозділів кримінально-виконавчої інспекції, а також поліпшення навичок у наданні неповнолітнім реабілітаційних послуг відповідно до виявлених потреб для працівників підрозділів кримінально-виконавчої інспекції та викладацького складу відомчих навчальних закладів ДКВС України у період з 2014 по 2015 роки проведено ряд тренінгів:

1. З 15 по 16 квітня 2014 року для працівників Івано-Франківського міжрайонного відділу кримінально-виконавчої інспекції управління ДКВС України в Івано-Франківській області проведено навчальний семінар-тренінг на тему «Механізм здійснення індивідуально-профілактичної роботи з неповнолітніми, які перебувають у конфлікті із законом».

2. З 20 по 21 травня 2014 року на базі Білоцерківського училища професійної підготовки персоналу ДКВС України проведено семінар-тренінг для працівників кримінально-виконавчої інспекції, викладачів Білоцерківського училища професійної

підготовки персоналу ДКВС України та Інституту ДКВС України щодо практичного застосування методики оцінки ризиків скоєння повторних злочинів неповнолітніми, визначення їх потреб та планування роботи з їх ресоціалізації.

3. У період з 16 по 18 жовтня 2014 року в м. Івано-Франківську за участі працівників Мелітопольського міськрайонного відділу кримінально-виконавчої інспекції управління ДКВС України у Запорізькій області проведено навчальний тренінг на тему «Удосконалення індивідуально-профілактичної роботи з неповнолітніми, які перебувають у конфлікті із законом».

4. У період з 25 по 28 листопада 2014 року організовано проведення в м. Києві навчання працівників підрозділів кримінально-виконавчої інспекції та викладацького складу навчальних закладів ДКВС України з використання методичних рекомендацій у службовій діяльності.

5. У період з 1 по 3 грудня 2014 року в м. Запоріжжі та з 8 по 10 грудня 2014 року у м. Львові за участі працівників кримінально-виконавчої інспекції та навчальних закладів ДКВС України, які пройшли відповідне навчання, організовано проходження практики проведення тренінгів для працівників підрозділів кримінально-виконавчої інспекції з використання методичних рекомендацій.

6. У період з 21 по 24 квітня 2015 року в м. Львові проведено навчальний семінар-тренінг для персоналу підрозділів кримінально-виконавчої інспекції м. Львова та сектору кримінально-виконавчої інспекції управління ДКВС України у Львівській області щодо практичного застосовування методики оцінки ризиків скоєння повторних злочинів та визначення потреб неповнолітніх осіб щодо їх ре соціалізації.

7. У період з 26 по 28 травня 2015 року в м. Києві проведено навчальний тренінг щодо застосування інструменту гендерно-орієнтованої роботи з неповнолітніми у конфлікті із законом;

8. У період з 3 по 5 червня 2015 року в м. Львові проведено навчальний тренінг для викладачів відомчих навчальних закладів ДКВС України з практик проведення тренінгів для персоналу підрозділів кримінально-виконавчої інспекції щодо використання методики мотиваційного інтерв'ювання.

Отже, на сьогодні на території України функціонують центри відвідування для дітей, які перебувають у конфлікті із законом; діють інструменти з підготовки досудової доповіді щодо повнолітніх і неповнолітніх осіб на основі когнітивно-поведінкових втручань, мотиваційного інтерв'ювання, діють пробаційні програми; працює електронна бази даних щодо заповнення оцінки ризиків та супроводу повнолітніх та неповнолітніх осіб; продовжується навчання персоналу підрозділів центру пробації та викладацького складу навчальних закладів ДКВС України з використання методики оцінки ризиків, гендерно-орієнтованих підходів у роботі з підлітками, мотиваційного інтерв'ювання та когнітивно-поведінкового втручання. На базі пілотних проєктів розроблено та випробувано пробаційні інструменти та навчальні методики для роботи з неповнолітніми, а також створено посібники: «Оцінка ризиків і потреб дітей в конфлікті з законом», «Особливості проведення гендерно орієнтованої роботи з неповнолітніми у конфлікті із законом», «Мотиваційне інтерв'ювання для фахівців Центру пробації, які працюють з неповнолітніми правопорушниками», «Управління гнівом», «Менеджмент емоцій», «Життєві навички», «Когнітивно-поведінкові втручання».

Враховуючи позитивні результати зазначених вище пілотних проєктів, 26 лютого 2020 року в приміщенні Київської міської ради відбувся Перший відкритий форум «Пробація – безпечніше суспільство», який засвідчив п'ятирічний рубіж дії Закону України «Про пробацію» та її досягнення.

Список використаних джерел

1. Andrews D. A., Bonta J., Hoge R. D. Criminal Justice and Behavior. Ottawa, 1990. URL: http://bcotn.org/subcommittees/csct/rehabilitation_and_reintegration_of_offenders.pdf (дата звернення: 06.01.2025).
2. Допомога в оцінці ризиків та потреб умовно засуджених на Харківщині. URL: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/kha/uk/publish/article/86524> (дата звернення: 06.01.2025).
3. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19.#Text> (дата звернення: 06.01.2025).
4. Про реалізацію компоненту «Впровадження в Україні елементів служби пробації» у рамках спільного проєкту «Підтримка в'язничної реформи в Україні». URL: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/> (дата звернення: 06.01.2025).
5. Прокопенко Н. М. Гуманізація кримінального судочинства шляхом розвитку елементів служби пробації та реалізації програм примирення потерпілих та правопорушників : методичні матеріали. Київ : Український центр порозуміння – Міжнародний фонд «Відродження», 2007. 64 с.
6. Рекомендації CM/Rec (2010) 1 Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробацію. URL: <https://rm.coe.int/16806f4097> (дата звернення: 06.01.2025).

РОЗДІЛ 10

Олександр Мицька

ПРЕВЕНЦІЯ ЯК РІЗНОВИД ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ УПОВНОВАЖЕНИМИ ОРГАНАМИ З ПИТАНЬ ПРОБАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРОТИПРАВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

У науковому дослідженні розглядається специфіка превентивної діяльності органів пробації в контексті боротьби з кримінальною поведінкою серед неповнолітніх. Розкрито основні методи та форми превенції, спрямовані на попередження злочинності серед молоді, зокрема через соціальну адаптацію, психологічний супровід, виховні програми та профілактичні заходи. Окрема увага приділяється ролі органів пробації у здійсненні моніторингу поведінки неповнолітніх правопорушників, а також інтеграції цих заходів у загальну систему соціального контролю та реабілітації. Розглянуто також взаємодію пробації з іншими організаціями, що дозволяє створити комплексну та ефективну систему попередження рецидивів та зниження рівня злочинності серед неповнолітніх.

Побудова ефективної системи забезпечення прав і свобод людини та громадянина – пріоритетне завдання будь-якої демократичної держави, особливо якщо йдеться про особливі групи суспільства, однією з яких є діти. Увагу науковців і практиків завжди привертали такі особливі суб'єкти суспільних відносин, як неповнолітні, зокрема ті, які вступили в конфлікт із законом.

Якщо вести мову про запобігання кримінально-протиправній діяльності неповнолітніх, то у сучасних дослідженнях учені значну увагу приділили кримінологічному аналізу ефективності запобігання як елементу протидії злочинній діяльності. Адже тонка межа між гуманністю та дієвістю призначеного покарання і виконанням покарання є однією з найбільш гострих проблем, що потребує наукового аналізу та розробки шляхів удосконалення відповідальності неповнолітніх за кримінально-протиправні діяння.

В Україні діє багато суб'єктів, які здійснюють превентивну діяльність, у тому числі й щодо неповнолітніх, які вступили в конфлікт із законом. Одним з таких є уповноважений орган з питань пробації.

Дослідження особливостей превентивних заходів профілактичної роботи з неповнолітніми суб'єктами пробації та виокремлення найбільш актуальних напрямів її розвитку в Україні є тематикою доволі цікавою та малодослідженою або дослідженою вітчизняними

вченими фрагментарно. Останніми роками набуває розвитку питання систематичної профілактики правопорушень серед клієнтів пробації. Особлива увага органів пробації має бути прикута до превентивної діяльності з неповнолітніми суб'єктами, оскільки в них попереду все життя, і допомогти молодим людям не зруйнувати його мають саме фахівці пробації. Адже неповнолітні піддаються впливу превентивних заходів більше, ніж дорослі. Ці заходи мають спрямовуватися не тільки на протидію протиправній діяльності, а й на потреби неповнолітнього правопорушника. До їх реалізації необхідно залучити батьків чи опікунів, за можливості доцільно використовувати процедури посередництва, відновлення та відшкодування шкоди потерпілому.

Тому мета нашого дослідження – привернути увагу науковців і практиків до проблемних аспектів превентивної діяльності та запропонувати шляхи вдосконалення.

У процесі дослідження встановлено, що до наявних завдань діяльності органів пробації необхідно додати низку заходів, що підсилять їх превентивну діяльність у роботі з неповнолітніми правопорушниками. Результати дослідження можуть бути використані у правотворчій та правозастосовній діяльності під час проходження пробації неповнолітніми.

Метою цього дослідження передбачено вивчення аспектів превенції як різновиду заходів запобігання уповноваженими органами з питань пробації кримінально-протиправній діяльності неповнолітніх.

Методологією цього дослідження визначено системний підхід, відповідно до якого методи системного аналізу, вивчення статистичних матеріалів і наукових джерел дають змогу розглядати феномен превенції в комплексі заходів запобігання уповноваженими органами з питань пробації кримінально-протиправній діяльності неповнолітніх. Цьому підходу притаманні зв'язки між елементами, а також – із системними соціокультурними, політичними, соціально-економічними та іншими процесами, що відбиваються на перебігу й результатах превенції.

Протидія негативним явищам, що породжують правопорушення у суспільстві, є основою кримінальної політики нашої держави.

Становлення України як демократичної, правової та соціальної держави зумовлює потребу вдосконалення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, орієнтації її на дотримання вимог міжнародних стандартів поведіння із засудженими.

На сьогодні прогресивна кримінологія виступає за зниження інтенсифікації кримінальної репресії та робить акцент на сугестивні технології, котрі вдало запроваджені у практику в зарубіжних країнах.

У своїх дослідженнях приділяли багато уваги соціально-виховним, соціально-правовим та психологічним особливостям кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх, питанням діяльності служби пробачії з неповнолітніми суб'єктами такі науковці: Ю. Абросімова, В. Аніщенко, І. Бандурка, І. Богатирьов, О. Богатирьова, М. Веселов, В. Ворожбіт-Горбатюк, В. Голіна, В. Гранкіна, О. Дашенко, Т. Дмитришина, О. Джу́жа, Л. Завадська, А. Кирилук, А. Коновалова, М. Микитенко, Є. Назимко, Л. Олефір, Н. Орти́нська, Т. Пономарьова, О. Северин, О. Стеблинська, О. Шпортюк, Н. Юзікова, Д. Ягунов, І. Яковець та ін.

Однак результати досліджень низки нормативно-правових актів, статистичних даних у сфері скоєння правопорушення неповнолітніми особами, наукових праць учених вказують на необхідність більш поглибленого вивчення превентивної діяльності з неповнолітніми правопорушниками.

Нині Україна являє собою достатньо розвинуту та прогресивну державу, котра з кожним роком робить рішучі кроки виключно вперед, до головної мети – членства в Європейському Союзі. Задля здійснення цієї мети наша держава повинна відповідати всім вимогам, які ставить міжнародна спільнота, в усіх сферах людського буття, в тому числі – правовій [1, с. 163].

Слід зауважити, що значна кількість «революційних» новел у кримінальному й кримінально-виконавчому праві України була пов'язана з процесом інтеграції нашої держави до Європейського Союзу і бралась у зв'язку з міжнародно-правовими зобов'язаннями, інші є спробою імплементації норм та інститутів, які успішно працюють в окремих країнах Західної Європи [1, с. 13].

Одним із таких прогресивних інститутів сучасної правової системи, без сумніву, є пробачія.

Пробачія – новий для національного правового простору, але доволі відомий за кордоном інститут, який у зарубіжних країнах посідає важливе місце, серед кримінально-правових заходів не пов'язаних з позбавленням волі.

Пробачія – іноземне слово. У перекладі з англійської "probation" означає випробування, систему випробування (вид умовного засудження), умовне звільнення (від покарання, ув'язнення).

У перекладі з латини «пробація» (probatio) – випробування або віддавати під нагляд.

Західні джерела під терміном «пробація» розуміють:

- система, за якою покарання засудженого умовно відстрочене;
- система виправного впливу, за якою засуджений відстроченим вироком передається під нагляд замість того, щоб бути засудженим до тюремного ув'язнення [2, с. 20];
- таке кримінальне покарання, яке застосовують замість тюремного ув'язнення.

Розвиток пробації в Україні є одним з основних напрямів реформування пенітенціарної системи.

10 років тому Верховна Рада України 5 лютого 2015 року ухвалила Закон України «Про пробацію», метою якого є забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених, з метою ухвалення судом рішення про міру їхньої відповідальності [3].

Іншими словами, пробація допомагає вирішувати низку питань у сфері виправлення та ресоціалізації осіб, які скоїли певні правопорушення та яким держава надала можливість виправитися й не потрапити в місця несвободи.

Підставою для застосування пробації є рішення суду, згідно з якими застосовуються покарання, не пов'язані з позбавленням волі, або звільнення від відбування покарання з певними умовами – на встановлений період їх виконання.

Закон України «Про пробацію» передбачає особливості застосування пробації щодо неповнолітніх.

Відповідно до статті 12 вищезгаданого Закону пробація щодо неповнолітніх – це пробація стосовно осіб віком від 14 до 18 років. Пробація здійснюється з урахуванням вікових та психологічних особливостей неповнолітніх [3]. У спрямуванні пробаційних заходів акцент робиться на забезпечення їх нормального фізичного й психічного розвитку, профілактику агресивної поведінки, мотивацію позитивних змін особистості, поліпшення соціальних стосунків.

Нині метою побудови в Україні ефективно чинної системи органів кримінальної юстиції щодо неповнолітніх є дотримання законності, обґрунтованості та справедливості кожного ухваленого рішення щодо неповнолітньої особи, яка потрапила в конфлікт

із законом, пов'язаного з її перевихованням та подальшою реінтеграцією й соціальною підтримкою.

Конституцією України у ст. 51 зазначено, що дитинство охороняється державою [4]. У ст. 2 Закону України від 26.04.2001 № 2402-III «Про охорону дитинства» вказано, що завданням законодавства про охорону дитинства є розширення соціально-правових гарантій дітей, забезпечення фізичного, інтелектуального, культурного розвитку молодого покоління, створення соціально-економічних і правових інститутів з метою захисту прав та законних інтересів дитини в Україні [5]. Ці положення стосуються і неповнолітніх, які вступили у конфлікт із законом та потребують особливого підходу – адекватного та достатнього для кожного окремого випадку.

Для реалізації Закону України «Про пробацію» щодо неповнолітніх суб'єктів Міністерство юстиції України видало наказ від 18.08.2017 № 2649/5 «Про затвердження Типового положення про уповноважений орган з питань пробації та Типового положення про сектор ювенальної пробації».

До речі, слово «ювенальний» походить від латинського "juvenālis" – юнацький.

Сектор ювенальної пробації є уповноваженим органом з питань пробації, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та пробації щодо неповнолітніх та певних видів адміністративних стягнень щодо неповнолітніх осіб [6].

Сектор розташовується в приміщенні, спеціально облаштованому для роботи з неповнолітніми та з обмеженим доступом дорослих суб'єктів пробації для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України, а також завдань, визначених законодавством про пробацію. Це обумовлено специфікою роботи з неповнолітніми суб'єктами пробації.

У великих містах України (Дніпро, Кривий Ріг, Житомир, Запоріжжя, Київ, Кропивницький, Львів, Миколаїв, Одеса, Полтава, Рівне, Харків) функціонують 12 секторів за стандартами ефективної моделі ювенальної пробації, 8 з яких (у Дніпрі, Житомирі, Києві, Львові, Миколаєві, Одесі, Харкові) відкрито й облаштовано за сприяння уряду Канади.

Сектори ювенальної пробації розташовані в окремих приміщеннях, у більшості з них наявні кімнати для групових та індивідуаль-

них занять з неповнолітніми, в яких проводить консультації психолог сектору, відповідно до пробаційних програм здійснюються культурно-масові та інші заходи, спрямовані на профілактику правопорушень та досягнення цілей пробації. Діяльність таких секторів стосується реалізації пробації щодо неповнолітніх, під час якої виключено контакти з повнолітніми правопорушниками.

Оскільки сектори ювенальної пробації переважно розташовані в обласних центрах України, в інших містах зазначена категорія суб'єктів перебуває на обліку в звичайних відділах пробації, як і дорослі, що, на наш погляд, є неприпустимим, адже це унеможливорює проведення індивідуальної роботи з неповнолітніми: присутність дорослих негативно впливає на неповнолітніх.

Однією з функцій сектору є реалізація інших заходів, спрямованих на виправлення неповнолітніх засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень. Щодо цього напряму роботи уповноваженого органу з питань пробації вітчизняні науковці зазначають, що служби пробації повинні зробити все, що вони можуть зробити, з метою зниження рецидивної злочинності [7, с. 40].

Робота з неповнолітніми певною мірою супроводжується суперечностями. Рівень злочинності неповнолітніх слід констатувати як соціально-правову проблему. Сім'я є основним агентом соціалізації, тому негаразди в сімейному колі стимулюють злочинні прояви в неповнолітніх. Дитина, яка виросла в родині з батьком-тираном, може вважатися потенційним правопорушником, водночас майже половина малолітніх злочинців взагалі росла без батька. Забрати дитину з неблагополучної родини означає позбавити її батьків, однак не забрати іноді означає наразити на небезпеку життя дитини.

Ставитися до підлітків, які переступили межу закону, відповідно до всіх суворих вимог та приписів негуманно (півтора тижня, проведені разом з колишніми злочинцями, часом буває достатньо для того, щоб підліток залишився на кримінальному шляху), однак і зайва м'якість теж не завжди на користь. Незважаючи на парадоксальність, ювенальна юстиція орієнтована на гуманне ставлення до підлітків. Усе це відбувається тому, що наша держава нині не готова до виділення значного проміжку часу для вивчення особливостей дитячої злочинності, а також формування нового – сучасного – підходу до боротьби з нею. Нині існує низка проблемних питань політичного та економічного характеру, які вимагають негайного

розв'язання. Завдання системи ювенальної юстиції – не стільки покарати, скільки запобігти подальшій криміналізації кожного підлітка, спрямувавши його поведінку й розвиток на чесний шлях.

Однак завжди необхідно пам'ятати про той факт, що злочинність обумовлена детермінантами, визначеними В. Голіною та ін. [8]. Певною мірою першопричиною деструкцій, які посилюють потребу превенції, є непослідовні трансформації в політико-економічній галузі.

Тому викликає занепокоєння небезпечна тенденція, що склалася в українському суспільстві, а саме: феномен толерантного ставлення до злочинності загалом та правопорушень і злочинів неповнолітніх зокрема; звикання до асоціальної, суспільно небезпечної активності молодого покоління як з боку інститутів влади, так і з боку суспільства; нівелювання кордону між законослухняною та протиправною поведінкою.

Більшість учених вважають неповнолітніх специфічними суб'єктами в науках кримінального блоку. Визнаючи неповнолітніх як специфічну соціальну групу, що володіє особливим правовим статусом, наділяючи їх відмінним від інших груп обсягом прав і обов'язків, ми не можемо не визнати їх як особливих суб'єктів і адресатів кримінально-правових відносин.

Досліджуючи методологічні підходи в кримінальній відповідальності неповнолітніх, Н. Ортинська робить висновок, що неповнолітні є особливими учасниками суспільного життя: в силу вікових особливостей, динамічного формування моделей психологічної поведінки, недостатності життєвого досвіду вони потребують особливого гуманного ставлення на шляху їхнього становлення як повнолітнього громадянина [9, с. 166]. Неповнолітній перебуває на стадії соціально-правової адаптації, формування психіки, світогляду та світосприйняття загалом, тому, спілкуючись зі старшими за себе злочинцями, набувають знань щодо вчинення кримінальних правопорушень. Для молодшої людини такий спосіб життя та мислення стає нормою, натомість ресоціалізація – надскладним завданням для держави і суспільства.

Учена Т. Дмитришина вважає, що неповнолітні – особлива соціальна правова група, належність до якої визначає особливий статус у кримінально-правових відносинах, обумовлений специфікацією майнових, трудових, сімейних прав і обов'язків осіб, що не досягли 18 років.

Гарантії прав і законних інтересів неповнолітніх залежать, по-перше, від ролі і значення цієї соціальної групи, обсягу прав і обов'язків,

що належить їм; по-друге, від соціально-психологічних особливостей неповнолітнього віку [10, с. 385].

Учена О. Дащенко визначає, що неповноліття особи – юридично значуща ознака, що враховується в багатьох галузях матеріального та процесуального законодавства, в яких воно визначається й набуває специфічного змісту залежно від потреб цієї галузі, від змісту й особливостей суспільних відносин, які нею регулюються. Але в будь-якому випадку неповноліття пов'язане з демографічною характеристикою осіб певного віку та значенням, якого надає цій характеристиці той чи інший закон [11, с. 15].

З розвитком юридичної думки та інших галузей знань про людину і суспільство стан речей суттєво змінився: сьогодні у кримінальному праві вже є аксіоматичною й не піддається сумніву та обставина, що неповнолітні порушники кримінального закону – це своєрідна, особлива типологічна група, яка відрізняється від дорослих злочинців як за характером і ступенем суспільної небезпечності вчинюваних злочинів, так і (що більш суттєво) за особливостями їх особистості, в якій відбивається недостатня соціальна зрілість, незавершеність інтелектуально-вольового та фізичного розвитку цих суб'єктів. Вступаючи у свідоме життя, особа зобов'язана дотримуватися правил поведінки, сформованих суспільством. Частина цих правил санкціонована державою, а їх недотримання або порушення загрожує особі застосуванням до неї заходів державного примусу. При цьому соціальна зрілість настає в людей у різні періоди їхнього розвитку: одні усвідомлюють себе сформованими особистостями доволі рано, інші – значно пізніше. Але, оскільки для права обов'язковою є формальна визначеність у найбільш важливих питаннях, то для визнання особи активним суб'єктом права, який має певні права та обов'язки, необхідно, щоб вона відповідала певним ознакам. Однією з таких ознак є подолання людиною деякого генеративного періоду свого життя, тобто досягнення нею певного віку [11, с. 13].

У час, коли у зв'язку з воєнною агресією з боку сусідньої держави в українському суспільстві загострилися соціально-економічні проблеми, особливо зросли напруженість і рівень безробіття, підвищився ризик зниження суспільної резильєнтності, превентивна діяльність органів пробації набула особливого значення не тільки загалом, а й у роботі з неповнолітніми правопорушниками. Як підтверджують результати дослідження, неповнолітні суб'єкти пробації потребують

особливої уваги, тому органи пробації мають посилити роботу в напрямі запобігання скоєнню повторних кримінальних правопорушень.

Аналіз вітчизняних нормативно-правових актів показав, що офіційного визначення понять «превенція» і «превентивна діяльність» нині в законодавстві немає. Використання понять «превенція» і «превентивна діяльність» у правовому аспекті здебільшого відбувається тоді, коли йдеться про профілактичні та інші заходи, спрямовані на запобігання правопорушенням.

Держава і суспільство повинні забезпечувати такий рівень контролю над патологічними і соціальними процесами, що перетворюються та породжують злочинну поведінку, при якому вони не домінують над творчими процесами, а злочинність не виходить за певний соціальний бар'єр, за межами якого починаються такі невідворотні зміни, що становлять реальну загрозу національній безпеці країни. Для того, щоб небезпечні процеси з боку злочинності неповнолітніх не перейшли за фатальну «точку неповернення», суспільство намагається знаходити нові ефективні засоби протидії злочинності. Проблема контролю держави та суспільства за девіантною поведінкою неповнолітніх є складною та недостатньо розробленою [12, с. 326].

Етимологія поняття «превенція» вказує на його латинське походження ("praevenio" – випереджати, передчасно приходити; система заходів, спрямована на запобігання чому-небудь (наприклад, злочинам) [13]. Поняття «превентивна діяльність» інтерпретується як робота фахівців правоохоронних органів, у тому числі органів пробації, що стосується охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку до вчинення дій суб'єктом, на якого спрямовані такі дії. Наприклад, превентивні дії можуть застосовуватися за наявності фактичних та юридичних умов і можуть обмежувати певні права і свободи неповнолітнього суб'єкта пробації в межах нормативно закріплених вимог їх вчинення.

Як правило, превентивні функції розраховані на більш широку аудиторію осіб, тобто і на потенційних клієнтів пробації, а не тільки на тих, хто вже перебуває на обліку для запобігання скоєнню повторного кримінального правопорушення. Це один із видів заходів запобігання кримінально-протиправній діяльності суб'єктів пробації.

Превентивний структурний компонент діяльності органів пробації – один з важливих чинників у системі формування правової культури, соціальної самосвідомості, запобігання вчиненню повторних правопо-

рушень неповнолітніми суб'єктами пробації та потребує суттєвого аналізу з точки зору його змістовності, дієвості та дієздатності, а також якості й логічності втілення у щоденну працю фахівців пробації. Найнебезпечнішим видом правопорушень є злочини, і це – головний маркер у превентивній діяльності органів пробації, бо саме цей маркер досліджується під час виконання пробаційної діяльності із суб'єктом пробації та оцінки ризику повторного скоєння правопорушення. Вказаний інструмент допомагає виявити причини скоєння кримінального правопорушення. Саме повторне правопорушення стає основою до настання кримінальної відповідальності неповнолітньої особи, яка його вчинила. На думку Н. Юзікової, для ефективної протидії злочинній поведінці неповнолітніх важливо володіти широким спектром знань щодо факторів, детермінуючих злочинність [12, с. 330].

Превентивна діяльність у пробаційній роботі з неповнолітнім суб'єктом пробації, на нашу думку, зможе допомогти своєчасно, більш якісно здійснити соціально-виховний та психологічний вплив на його мислення й поведінку, тим самим знизити бажання щодо скоєння нових правопорушень, оскільки суб'єкт пробації буде більш обізнаним у сфері правової культури та набуття конфлікту із законом.

Як вказує з цього приводу Н. Юзікова, до вчинення злочину профілактика – головний елемент у боротьбі зі злочинністю, проте після його вчинення необхідно вирішувати питання про неминучість і справедливості кримінальної відповідальності та покарання. Авторка зазначає, що така відповідальність є своєрідним стимулятором дотримання загальноновизначених і закріплених у законі правових норм [14, с. 97]. Існує думка науковців, що суворість покарання неповнолітніх за вчинені кримінальні правопорушення має перебувати в певному співвідношенні зі станом розвитку суспільства, тому лібералізм кримінально-правової політики щодо засудженої особи підліткового віку має бути адекватним вчиненому проступку та його кримінологічній характеристиці.

Так, на думку А. Кирилюк, дія законодавства про кримінальну відповідальність повинна відповідати вимогам загальної і спеціальної превенції злочинів, тому необхідно забезпечити максимально можливу невідворотність покарання, одночасно враховуючи можливість ресоціалізації особи, яка вчинила злочин, у суспільство, використовуючи при цьому альтернативний вид покарання [15, с. 75].

Для реалізації покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, в Україні існують уповноважені органи з питань пробації, метою діяльності яких є забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення клієнтів

пробації та запобігання скоєнню ними повторних кримінальних правопорушень [16].

Слід зазначити, що в Європейських правилах пробації, які затверджені в Рекомендації № CM/R (2010) 1 Комітету Міністрів Ради Європи, визначається мета пробації, а саме: скорочення рецидивної злочинності шляхом встановлення позитивних взаємин з правопорушниками для здійснення контролю (включно з наглядом у необхідних випадках), керівництва і надання їм допомоги, а також залучення їх у суспільне життя [17]. Якщо мету пробації перевести в площину ювенальної пробації, то її діяльність повинна відбуватися в межах ювенальної пенальної політики.

Пробація, з одного боку, поєднує елементи контролю, з іншого – сфокусована на індивідуальній роботі із засудженим, його супроводі та підтримці більше, ніж на покаранні, що обумовлено її ресоціалізаційним спрямуванням [18, с. 331]. Проаналізувавши це твердження, маємо зазначити, що, на наш погляд, служба пробації наділена функціями попереджувальної діяльності.

Проводячи дослідження видів кримінальних покарань для неповнолітніх, А. Коновалова визначає, що сучасна кримінально-правова та кримінально-виконавча системи можуть забезпечити лише юридичне виправлення винної неповнолітньої особи. Суди та кримінально-виконавчі органи повинні забезпечувати таке виправлення особи, внаслідок якого вона не вчинятиме нових злочинів. Моральне виправлення особи є більш глибоким, ґрунтовнішим та всеосяжним. Воно полягає у зміні свідомості особи, внаслідок якої вона не скоює суспільно небезпечні та протиправні діяння через свої внутрішні переконання, незалежно від впливу на неї сторонніх осіб чи факторів. Також учена вказує, що ефективність корекційної роботи залежить від багатьох факторів, проте одне з головних місць посідає взаємодія співробітника органу, який виконує покарання, та неповнолітнього. У процесі такої взаємодії дорослий може впливати на мотиви, цілі, прийняття рішень, виконання та контроль за діями – на всі елементи діяльності дитини, включно зі стабілізацією і корекцією її поведінки [19, с. 29].

Результати аналізу статистичних даних вказують на сталу динаміку перебування на обліку в уповноважених органах з питань пробації неповнолітніх суб'єктів за скоєння кримінальних правопорушень, що відображено в табл. 1 [20].

Це підтверджує наявність потреби в об'єднанні зусиль законотворців і вчених для створення адекватного підходу до зменшення кримінально-протиправної діяльності неповнолітніх суб'єктів, які перебувають на обліку ювенальної пробації.

Таблиця 1

Чисельність осіб, які перебувають на обліку уповноважених органів з питань пробації [20]

Роки	Всього засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та осіб, до яких застосовано адміністративне стягнення	Громадські роботи (ст.ст. 56, 100 ч. 1 КК України, ст. 30-1КпАП)	Обмеження волі, ст. 61 КК України (оголошених розшук)	Звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. ст. 75, 79, 83, 104 КК України)	Засуджені до покарання у виді штрафу
2020	784	36	24	720	8
2022	507	27	40	472	8
2023	483	25	56	451	6

Одним з елементів пробації щодо неповнолітніх є реалізація пробаційних програм, що є комплексом заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості. Слід зазначити, що пробаційна програма може застосовуватися тільки за рішенням суду і до тих неповнолітніх, яким застосовано норми статті 104 КК України, а саме звільнення від відбування покарання з випробуванням; в інших випадках можна розраховувати лише на оцінку ризиків скоєння повторного кримінального правопорушення.

Під час здійснення наглядової пробації стосовно зазначеної категорії осіб незалежно від визначення рівня ризику скоєння повторного кримінального правопорушення проводять профілактичні заходи. Під час перебування на обліку в пробації з неповнолітніми суб'єктами

проводять комплекс заходів, які спрямовані на досягнення мети покарання, а саме виправлення та в подальшому ресоціалізацію.

Основним напрямом різнопланової діяльності є соціально-виховна робота. Вона здійснюється диференційовано за попередньо розробленим індивідуальним планом та може проводитися із залученням батьків або законних представників. Відповідна робота передбачає забезпечення соціального супроводу та контролю за поведінкою осіб, які засуджені до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Ця робота охоплює такі форми: консультування, психологічна допомога, сприяння працевлаштуванню, залучення до навчання, участь у виховних заходах і соціально корисній діяльності, індивідуальна профорієнтаційна робота. У цьому контексті вчена В. Ворожбіт-Горбатюк переконана, що важливим є волонтерське просвітництво працівників органів пробації, які організують розроблення такого плану та створюють умови для його реалізації, оскільки в умовах прогресування дистанційної освіти до сфери педагогічно доцільної взаємодії проникають конструкти адміністративного менеджменту, менторського супроводу, тьюторства як актуальної версії консультування і психолого-педагогічного супроводу неповнолітньої особи.

Адже саме тьютор, ментор чи експерт не лише розробляє індивідуальний план і диференціює зміст профорієнтаційної роботи, а й володіє актуальним психолого-педагогічним інструментарієм запобігання ситуаціям ризику, може покроково забезпечити психолого-педагогічний супровід і адміністрування діяльності суб'єкта під час виконання суб'єктом пробації індивідуального плану [21, с. 32]. Соціально-виховна робота спрямована передусім на вирішення питання зменшення ризику випадків скоєння неповнолітніми засудженими повторних кримінальних правопорушень.

Під час розробки превентивних заходів роботи з неповнолітніми правопорушниками необхідно враховувати такі особливості: а) неповнолітні правопорушники є своєрідною особливою типологічною групою, що відрізняється від дорослих як за характером, так і ступенем суспільної небезпечності; б) неповнолітня особа має досягнути певного психофізіологічного і соціального розвитку для того, щоб вона змогла усвідомлено підходити до перегляду особистісних цінностей життя, можливостей самостійно

забезпечувати свої життєво важливі потреби, визначати план саморозвитку та культури, у тому числі правової, спроможності дати оцінку своїй поведінці, визначити фактори, що заважають бути гідним громадянином та не вступати на криміналізований шлях життя, не перебувати у конфлікті із законом, уміти брати відповідальність за свої вчинки.

Виходячи з вищевикладеного, потребує уваги розробка певних заходів, що суттєво можуть вплинути на ефективність запобігання кримінально-протиправній діяльності неповнолітніх суб'єктів пробації. Відповідно до конкретизованої вище мети цього дослідження необхідним є вивчення окремих аспектів превенції як різновиду заходів запобігання уповноваженими органами з питань пробації кримінально-протиправній діяльності неповнолітніх. Зокрема констатовано, що превенція в пробації щодо неповнолітніх передбачає створення сприятливих, позитивних, конструктивних умов, за яких неповнолітні матимуть змогу розвиватися в безпечному середовищі та набути досвіду правослукняної соціально прийнятної поведінки, способу життя. Відповідно до методології системного підходу в цьому дослідженні на підставі вивчення статистичних матеріалів і наукових джерел розглянуто феномен превенції в комплексі заходів запобігання уповноваженими органами з питань пробації кримінально-протиправній діяльності неповнолітніх, для якого притаманні зв'язки між елементами, а також – із системними соціокультурними, політичними, соціально-економічними та іншими процесами, що відбиваються на перебігу і результатах превенції.

Нами виокремлено принципи положення таких заходів: управління системою органів пробації в нашій країні (своєчасне планування, прогнозування, моніторинг та контроль результатів роботи з неповнолітніми суб'єктами пробації, посилення уваги до підготовки персоналу пробації, активізація уваги та розуміння суспільством функцій ювенальної пробації та ін.).

У дослідженні сформульовано певні умови щодо конструктивної і результативної превенції у комплексі заходів запобігання уповноваженими органами з питань пробації кримінально-протиправній діяльності неповнолітніх:

- вдосконалення на законодавчому рівні системи профілактичних заходів і засобів системного спостереження за перебуванням та поведінкою неповнолітніх у громадських місцях, закладах

освіти, закладах, у яких провадиться діяльність у сфері розваг, або закладах громадського харчування. Ця умова забезпечить можливість доступу фахівців пробації до інформації стосовно поведінки неповнолітнього суб'єкта пробації в позаробочий час за необхідності професійно обґрунтованої потреби та наявності обов'язкового дозвільного документа. Така інформація може допомогти персоналу пробації у складанні не тільки більш достовірної характеристики особи, а й покращити якість оцінки ризику вчинення повторного правопорушення;

- посилення уваги до спільної превентивної діяльності органів пробації з поліцією в роботі з неповнолітніми правопорушниками з метою не тільки запобігання скоєнню правопорушення, а й пропагування правосвідомості, правової культури, соціально-правової поваги до всіх членів громади, де мешкають неповнолітні суб'єкти пробації та їх найближче оточення;

- посилення співпраці органів пробації з органами та службами у справах дітей, спеціальними установами і закладами, що здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень, впроваджувати ефективні соціально-виховні технології (наприклад, гейткіпінг); ця думка підтверджується основними завданнями діяльності органів пробації;

- розробка програм превентивних заходів щодо недопущення протиправної поведінки серед молоді, бо саме ця категорія населення є найбільш схильною до вчинення правопорушень через: а) неповну сформованість власної системи цінностей, неможливість швидко й адекватно оцінити певні ситуації; б) незнання алгоритмів оцінки, аналізу та вибору шляхів розв'язання життєвих проблем; в) наявність аксіологічних особливостей неповнолітніх осіб, що мають прояв у наданні переваги цінностям, які пов'язані з досягненням добробуту. Такі програми сприятимуть формуванню стійкого процесу саморозвитку, самовдосконалення та духовного зростання, зміні соціальних цінностей, зменшенню ризику виникнення внутрішнього конфлікту в неповнолітньої особи у сфері «бажання – потреби – засоби або ресурси задоволення потреб» (усунення або розв'язання таких конфліктів обов'язково призведе до регуляції правослухняної поведінки);

- застосування ретельно продуманих валідних процедур оцінки ризику повторного вчинення правопорушення неповнолітніми суб'єктами пробації, особливу увагу приділяючи причинам,

умовам, оточенню, в якому перебувають неповнолітні правопорушники, беручи до уваги все, що може визначити низку перешкод на шляху їх виправлення та подальшої ресоціалізації;

– проведення своєчасного навчання, підвищення кваліфікації фахівців пробації з метою набуття ними нових навичок соціально-виховної, психологічної роботи з неповнолітніми правопорушниками [22, с. 82].

Отже, аргументована актуальність та значущість теми цього дослідження, запропоновані заходи щодо вдосконалення й розвитку превентивної діяльності органів пробації з неповнолітніми правопорушниками можуть істотно покращити методики превенції на рівні індивідуальної роботи і групових занять, у співпраці з громадою, усіма зацікавленими в ефективності пробації; дослідити на практиці та поєднати з новими технологічними можливостями формування інформаційного простору методи виховного впливу і системної правової освіти неповнолітніх. Безумовно, це впливатиме на зниження ризику скоєння ними повторних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Мицька О. І. Ювенальний штраф у кримінальному праві України : монографія / за заг. ред. Є. С. Назимка. ДонДУВС, 2023. 232 с.
2. Богатирьова О. І. Теоретико-прикладні засади впровадження пробації в Україні : монографія. Київ : ВД Дакор, 2013. 368 с.
3. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII. Дата оновлення: 19.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 14.01.2025).
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. Дата оновлення: 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 14.01.2025).
6. Про затвердження Типового положення про уповноважений орган з питань пробації та Типового положення про сектор ювенальної пробації : наказ Міністерства юстиції від 18.08.2017 р. № 2649/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1030-17#Text> (дата звернення: 14.01.2025).
7. Олефір Л. І. Кримінально-виконавчі засади застосування пробації в Україні : дис. канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 209 с.
8. Зменшення можливостей вчинення злочинів: стратегічний підхід : монографія / за заг. ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2020. 287 с.
9. Ортинська Н. В. Кримінальна відповідальність неповнолітніх: оновлення методологічних підходів. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_5_30 (дата звернення: 14.01.2025).
10. Дмитришина Т. І. Шляхи гуманізації кримінальної політики України відносно неповнолітніх. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 51. С. 383–388.

11. Дашенко О. В. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2009. 230 с.
12. Юзікова Н. С. Злочинність неповнолітніх: особливості, сучасні тенденції та заходи запобігання і протидії їй : монографія. Дніпро : Біла К. О., 2016. 510 с.
13. Словник UA. URL: <https://slovnuk.ua/> (дата звернення: 14.01.2025).
14. Юзікова Н. С. Проблеми кримінально-правового захисту інтересів неповнолітніх : монографія. Дніпропетровськ : вид-во Дніпропетровського університету, 1999. 160 с.
15. Кирилюк А. В. Актуальні питання діяльності органу пробачії з прогнозування індивідуальної поведінки обвинуваченої та засудженої особи неповнолітнього віку. *Технології професійної діяльності: теорія і практика* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 02 серп. 2016 р.). Чернігів, 2016. С. 74–78.
16. Про затвердження пробачійних програм для неповнолітніх суб'єктів пробачії : наказ Міністерства юстиції України від 11.06.2018 р. № 1797/5.
17. Рекомендація СМ/Рес (2010) І Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробачію. URL: https://www.probation.gov.ua/?page_id=207 (дата звернення: 14.01.2025).
18. Ягунов Д. В. Пенітенціарна система України: історичний розвиток, сучасні проблеми та перспективи реформування : монографія. Одеса : Фенікс, 2011. 446 с.
19. Коновалова А. Ю. Види покарань для неповнолітніх за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2012. 216 с.
20. Пробачія України. Статистичні дані. URL: https://www.probation.gov.ua/?page_id=197 (дата звернення: 16.01.2025).
21. Ворожбіт-Горбатюк В. В. Форми профорієнтації неповнолітніх осіб – суб'єктів пробачії. *Інтеграція вищої юридичної освіти України з європейським освітнім простором – виклики внутрішньої безпеки під час воєнного стану*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів–Харків, 15.02.2023 р.) / за наук. ред. П. Поніхтера, З. Шарлович. MANS w Łomży, 2023. 289 с.
22. Аніщенко В. О., Мицька О. І. Превентивна діяльність органів пробачії в роботі з неповнолітніми правопорушниками. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. Чернігів : ПАУ, 2024. № 1 (15). С. 76–86.

РОЗДІЛ 11

Дмитро Покришень

ЦИФРОВІЗАЦІЯ В СИСТЕМІ ПРОБАЦІЇ: СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ

Дослідження присвячене актуальним проблемам та перспективам цифровізації в пробації України. Аналізуються системи пробації Великої Британії, Нідерландів, Фінляндії та досвід провідних фахівців світу. Розглядається вплив цифровізації та інноваційних методів на підвищення ефективності пробаційної діяльності. Визначаються актуальні проблеми, серед яких недостатнє фінансування, брак кваліфікованих кадрів, низький рівень цифровізації процесів. Наголошується на важливості формування професійної компетентності працівників пробації та впровадження інноваційних підходів до їхньої підготовки. Досліджуються переваги використання цифрових технологій, таких як електронний моніторинг, онлайн-платформи, автоматизовані системи аналізу ризиків. Розробляються рекомендації щодо подальшого вдосконалення пробації в Україні, зокрема з урахуванням досвіду європейських країн та інтеграції сучасних інноваційних рішень.

Актуальність теми дослідження. Запровадження пробації в Україні є важливим етапом розвитку правової системи, спрямованим на гуманізацію кримінальної юстиції та ефективну ресоціалізацію правопорушників. У сучасному світі пробація розглядається як одна з ключових складових політики кримінальної відповідальності, яка дозволяє не лише знизити рівень рецидиву, але й сприяти зменшенню навантаження на пенітенціарну систему. В умовах реформування української правової системи пробація стала важливим інструментом для забезпечення балансу між покаранням, перевихованням та інтеграцією осіб, які скоїли правопорушення, у суспільство.

Україна ухвалила Закон «Про пробацію» у 2015 році, орієнтуючись на євроінтеграційні процеси та міжнародний досвід. Багато європейських країн, таких як Велика Британія, Німеччина, Нідерланди та інші вже тривалий час успішно впроваджують систему пробації як частину своєї кримінальної політики [17, с. 113]. Ці країни демонструють, що пробація сприяє зниженню рецидиву, покращує соціальну реабілітацію правопорушників і зменшує витрати на утримання засуджених. У контексті євроінтеграції Україна прагнула поєднати своє

законодавство з європейськими стандартами, включно із впровадженням пробації як альтернативи позбавленню волі.

Закон України «Про пробацію» став ключовим правовим актом, який визначив основні принципи, завдання та механізми реалізації пробації. Його запровадження дозволило створити сучасну нормативно-правову базу, яка відповідає міжнародним стандартам у сфері роботи з правопорушниками. Цей Закон визначає пробацію як комплексну систему нагляду, контролю, соціального супроводу та виховної роботи, що реалізується через виконання досудових, наглядових та пенітенціарних заходів [18]. Важливість цього Закону полягає не лише у врегулюванні відносин між державою та правопорушниками, а й у створенні умов для ефективної роботи з особами, які потребують підтримки у процесі ресоціалізації.

Порівняння із західними країнами показує, що впровадження пробації в Україні є стратегічно важливим кроком у напрямі гуманізації системи правосуддя. Зокрема, у країнах ЄС широко застосовуються досудові звіти, електронний моніторинг, програми соціального супроводу та індивідуальної реабілітації правопорушників. Україна, впроваджуючи ці практики, прагне досягти рівня європейських стандартів у сфері захисту прав людини та ефективного управління пенітенціарною системою.

Метою дослідження є аналіз систем пробації різних країн світу, а також визначення перспектив використання інноваційних підходів та цифрових технологій у роботі пробаційних служб.

Серед завдань роботи:

1. Аналіз систем пробації Великої Британії, Нідерландів, Фінляндії та актуальної науково-методичної літератури провідних фахівців світу.

2. Дослідження впливу цифровізації та інноваційних методів на підвищення ефективності діяльності пробації.

3. Розробка рекомендацій для подальшого вдосконалення пробації в Україні, зокрема з урахуванням досвіду європейських країн.

Об'єктом дослідження є системи пробації Європи та США як частини кримінальної юстиції. **Предметом** є процеси організації, впровадження та вдосконалення пробації, зокрема через інноваційні підходи та цифрові технології.

Методологія дослідження базується на використанні міждисциплінарного підходу, поєднуючи правовий аналіз, кримінологічні дослі-

дження та елементи соціологічних методів. Використано якісний аналіз нормативних документів, порівняльний метод для вивчення міжнародного досвіду, а також елементи емпіричного аналізу для оцінки ефективності пробаційних практик.

Визначення актуальних проблем. Пробація дозволяє оптимізувати роботу пенітенціарної системи, зменшуючи кількість засуджених, а також надає можливість зосередитися на реабілітації тих, хто скоїв злочини, але має потенціал для виправлення без ізоляції від суспільства. Це особливо важливо в умовах, коли перевантаженість установ виконання покарань створює серйозні проблеми з дотриманням прав людини. Завдяки пробації держава може сприяти формуванню безпечного суспільства, адже зменшення рівня рецидиву прямо впливає на загальний рівень злочинності.

Формування професійної компетентності кадрів у сфері пробації є однією з ключових умов успішної реалізації цієї реформи. Працівники пробації повинні мати високий рівень кваліфікації, володіти сучасними методиками роботи з правопорушниками та вміти застосовувати індивідуальний підхід до кожного випадку. Підготовка таких кадрів має здійснюватися у спеціалізованих навчальних закладах, зокрема на базі Інституту професійного розвитку або інших освітніх платформ, які забезпечують інтеграцію інноваційних підходів в освітній процес.

Інноваційні підходи до формування компетентностей фахівців охоплюють використання симуляцій, інтерактивних навчальних методик, психологічних тренінгів та інших форм практико-орієнтованого навчання. Також важливим є залучення до освітнього процесу досвіду міжнародних експертів, які можуть поділитися найкращими практиками у сфері пробації. Такі методи дозволяють підвищити ефективність роботи працівників пробації, сприяючи їх професійному розвитку та адаптації до сучасних викликів.

Важливим аспектом сучасного розвитку пробації є цифровізація процесів та використання цифрових інструментів. Сучасні технології дозволяють підвищити ефективність управління підрозділами пробації, забезпечуючи автоматизацію рутинних процесів, покращення моніторингу та контролю за правопорушниками. Використання електронних систем обліку, цифрових платформ для навчання та комунікації, а також мобільних додатків для спрощення взаємодії між працівниками пробації та клієнтами дозволяє оптимі-

зувати роботу всієї системи. Важливо, щоб цифрові інструменти інтегрувалися в усі види пробації, починаючи від досудової і закінчуючи пенітенціарною.

Цифровізація в системі пробації є однією з ключових тенденцій у реформуванні кримінальної юстиції, що відповідає вимогам сучасного суспільства. У контексті постійного розвитку інформаційних технологій виникає необхідність підвищення ефективності управління процесами пробації, оптимізації роботи з клієнтами та забезпечення прозорості цих процесів. Сучасні цифрові інструменти, такі як електронний моніторинг, онлайн-платформи для навчання та соціального супроводу, а також автоматизовані системи аналізу ризиків, відкривають нові можливості для створення більш гнучкої, швидкої та ефективної пробації в Україні.

Крім того, цифровізація в органах пробації є важливою частиною євроінтеграційних процесів, оскільки багато європейських країн уже активно впроваджують такі технології в рамках реформ правосуддя. Україна, орієнтуючись на кращі міжнародні практики, має можливість інтегрувати сучасні інноваційні рішення, що відповідають стандартам ЄС. Це сприятиме як зміцненню співпраці з міжнародними партнерами, так і підвищенню ефективності внутрішніх процесів.

Актуальність теми також підкреслюється викликами, пов'язаними з пандемією COVID-19, яка показала важливість дистанційних та цифрових інструментів у роботі органів пробації. В умовах обмеження особистих контактів цифровізація стала не лише вимогою часу, але й необхідною умовою для забезпечення безперервності та ефективності процесів пробації. Таким чином, дослідження сучасних технологій і розробка інноваційних підходів до управління пробаційними процесами є надзвичайно важливими для створення ефективної, прозорої та гуманної системи кримінальної юстиції.

Аналіз актуальних досліджень. Питання пробації досліджуються в роботах таких науковців, як К. А. Автухов, О. В. Бец, І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова, О. В. Дойонко, А. П. Гель, Б. С. Киричук, О. В. Лисодєд, В. О. Самороков, Н. В. Сметаніна, А. Х. Степанюк, Д. В. Ягунова, І. С. Яковець.

Серед міжнародних фахівців можемо виділити Фергуса Макнейла (Fergus McNeill), професора кримінології та соціальної роботи в Університеті Глазго (Велика Британія), який є одним із провідних дослідників у сфері пробації. Його основні наукові інтереси охоплю-

ють питання ресоціалізації правопорушників, ефективності пробачійних програм та залучення громади до процесу реабілітації [10]. Ще одним із фахівців є Френсіс Каллен (Francis T. Cullen), професор кримінології в Університеті Цинциннаті (США), визнаний одним із найвідоміших експертів у сфері виправної політики та пробачії. Він є автором численних праць, присвячених реабілітації та ресоціалізації правопорушників [8]. Джон Лауб (John H. Laub), професор кримінології в Університеті Меріленда (США), у своїх дослідженнях вивчає вплив пробачії на соціальну інтеграцію правопорушників. Його роботи сприяють кращому розумінню процесів ресоціалізації в кримінальній юстиції [7]. Едвард Латесса (Edward J. Latessa), професор Університету Цинциннаті, є експертом у сфері оцінки ефективності виправних програм. Його наукові розробки зосереджені на вдосконаленні методик пробачії, що сприяють зниженню рецидиву та підвищенню безпеки в суспільстві [9].

Актуальні проблеми. Пробачія стикається з низкою проблем, які можуть впливати на її ефективність та здатність забезпечувати реабілітацію правопорушників. Однією з основних проблем є недостатнє фінансування та ресурси. Через обмежені фінансові ресурси ускладнюється надання якісних послуг. Це може призводити до високого навантаження на працівників пробачії та обмежених можливостей для проведення реабілітаційних заходів.

Високе навантаження на персонал є ще однією значною проблемою. Працівники пробачії часто мають надмірно великі навантаження, що ускладнює ефективне управління випадками та надання індивідуальної підтримки правопорушникам. Це може призводити до вигорання персоналу та зниження якості послуг. Недостатні підготовка та професійний розвиток працівників пробачії також обмежують їх здатність ефективно виконувати свої обов'язки. Відсутність належної підготовки та можливостей для професійного розвитку може негативно впливати на якість роботи.

Клієнти пробачії часто стикаються зі стигматизацією та соціальною ізоляцією, що ускладнює їх реабілітацію та інтеграцію в суспільство. Це може призводити до вчинення повторних правопорушень.

Недостатнє використання технологій також є значною проблемою. Відсутність сучасних технологій та цифрових інструментів може обмежувати ефективність пробачії. Використання електронного моніторингу, цифрових платформ та мобільних додатків може значно покращити управління випадками та надання послуг.

Розв'язання цих проблем вимагає комплексного підходу, включно зі збільшенням фінансування, покращенням підготовки персоналу, розвитком співпраці з іншими службами та впровадженням сучасних технологій. Це допоможе підвищити ефективність пробації та сприяти успішній реабілітації правопорушників.

Зарубіжний досвід успішних реформ у системі пробації

Одним із прикладів успішних реформ у системі пробації є реформа в Каліфорнії (США). У 2011 році штат Каліфорнія впровадив реформу, відому як *Realignment (Перебудова)*, що передбачала передачу відповідальності за нагляд за менш серйозними правопорушниками від державних в'язниць до місцевих пробаційних служб. Це дозволило зменшити кількість засуджених у в'язницях та зосередити ресурси на реабілітації правопорушників на місцевому рівні. Реформа також стосувалася фінансування для місцевих органів влади, що дозволило їм розробляти та впроваджувати ефективні програми реабілітації та підтримки [11].

Ще одним прикладом є реформа пробації в Шотландії. У 2016 році Шотландія впровадила нову стратегію під назвою *Community Justice Scotland (Громадське правосуддя Шотландії)*, яка була спрямована на зменшення рецидиву та покращення реабілітації правопорушників. Стратегія охоплює тісну співпрацю між різними службами (соціальні служби, охорона здоров'я, неурядові організації) для забезпечення комплексної підтримки правопорушників. Важливою частиною стратегії є залучення громад до процесу реабілітації, що сприяє соціальній інтеграції правопорушників [2].

Успішним прикладом також є реформа пробації в Нідерландах. Система *Reclassering Nederland* зосереджується на індивідуальному підході до кожного правопорушника. Реформа передбачає використання сучасних технологій, таких як електронний моніторинг та цифрові платформи для управління випадками. Крім того, велика увага приділяється професійному розвитку працівників пробації та їхній підготовці до роботи з різними категоріями правопорушників. Це дозволило значно знизити рівень рецидиву та покращити результати реабілітації [1].

Реформа пробації в Фінляндії передбачає впровадження концепції *Smart Prison (Розумна в'язниця)* – використання цифрових технологій для підтримки реабілітації ув'язнених та підготовки їх до життя після звільнення. У межах цієї реформи ув'язнені мають доступ до освітніх програм, онлайн-курсів та інших ресурсів, що спри-

яють їхньому розвитку та ресоціалізації. Використання цифрових інструментів дозволяє забезпечити більш ефективне управління випадками і підтримку засуджених під час їхнього перебування у в'язниці та після звільнення [12].

Аналіз ролі інновацій у пробаційній службі Англії та Уельсу підкреслює важливість історичних та сучасних нововведень. Пробаційна служба завжди була джерелом інновацій, починаючи з моменту її створення на початку XX століття [3]. Багато ініціатив, таких як програми *доступу до правосуддя* (*Access to justice*) у 1980-х роках та «Що працює?» (*What works?*) у 1990-х, були розроблені працівниками у відповідь на виявлені потреби. Однак варто зауважити, що надмірна кількість ініціатив може деморалізувати працівників.

Однією з основних ідей є те, що бюрократичні перепони можуть перешкоджати інноваціям у пробації. Бурк Л. висловлює сумніви щодо ефективності моделі оплати за результатами (*pay-as-you-go*), яка передбачає, що постачальники послуг отримують оплату лише за досягнення визначених результатів. Він вважає, що така модель може не стимулювати інновації через страх невдачі та втручання з боку чиновників [3].

Варто зазначити щодо важливості технологічних інновацій у пробації. Наприклад, використання планшетів та інших цифрових інструментів може сприяти покращенню практики пробації. Однак в умовах конкуренції та комерційної конфіденційності співпраця та обмін найкращими практиками можуть бути обмеженими. Сучасні підходи до пробації, такі як співпраця, персоналізація та відновлювальні практики, можуть стати новою фазою інновацій [3].

Дослідження Тідмарш М. (Tidmarsh M.) [15] висвітлює аналіз реформи пробаційної служби в Англії та Уельсі в межах ініціативи *Transforming Rehabilitation* (Трансформуюча реабілітація) (2014–2020), зосереджуючись на наслідках передачі частини послуг до приватних пробаційних служб. Мета реформ – децентралізація та підвищення ефективності через конкуренцію – не була досягнута. Натомість *приватизація* призвела до посилення бюрократизації, акценту на виконанні цільових показників і зниження якості послуг. Це створило значний розрив між державною пробаційною службою та приватними компаніями, які мали управляти клієнтами з низьким та середнім рівнем ризику.

Проведені реформи негативно вплинули на професійну ідентичність і культуру працівників пробації. Зміни, спрямовані на економію

коштів, зменшення штатів та збільшення навантаження, послабили професійні стандарти та ускладнили реабілітацію правопорушників. Замість обіцяного покращення інноваційності ринкові механізми спонукали до мінімізації витрат, а не до розвитку якісних реабілітаційних програм. У підсумку реформи не лише не змогли розв'язати існуючі проблеми, але й погіршили умови праці та ефективність роботи пробаційної системи [15]. Рішення уряду Великобританії про ренаціоналізацію пробаційних служб в Англії та Уельсі було ухвалено після років дестабілізації та витрат, пов'язаних з реформою *Transforming Rehabilitation*, яка передбачала передачу частини пробаційних послуг приватним компаніям. Ренаціоналізація була зустрінута позитивно, особливо серед критиків попередніх реформ, які вказували на численні проблеми та неефективність приватизації пробаційних служб [4].

Звертаємо увагу на те, що хоча аутсорсинг деяких послуг може бути ефективним, більш складні послуги, такі як пробація, менше підходять для цієї моделі. Певні послуги є *суто державними* і не повинні передаватися приватним компаніям. Ренаціоналізація пробації є частиною ширшої тенденції повернення деяких послуг під контроль держави [4].

Доміні Дж., Колі Д., Девітт К. Е. та Лоуренс Дж. [5] досліджують вплив пандемії COVID-19 на пробаційний нагляд, зокрема використання телефонного зв'язку як альтернативи особистим зустрічам. Провівши аналіз досвіду працівників пробації, підкреслили переваги та обмеження дистанційного спілкування. Хоча телефонний контакт у деяких випадках сприяв більшій відкритості клієнтів і спрощенню взаємодії, відсутність візуальних і сенсорних підказок ускладнювала оцінку ризиків та емоційний зв'язок. Дослідники наголошують на важливості збереження професійних відносин і пропонують розглядати телефонний нагляд як частину змішаної моделі, яка комбінує дистанційні та особисті форми взаємодії для досягнення найкращих результатів у пробації.

Цифровізація у пробації

Валері С. Сміт [13] досліджує потенціал цифрових технологій у зменшенні рівня рецидиву серед колишніх засуджених у США. Авторка наголошує, що сучасна система освіти в тюрмах не відповідає вимогам цифрового світу, що ускладнює реінтеграцію засуджених у суспільство. Вона використовує метод Дельфі, залучаючи експертів з різних виправних закладів, аби досягти консенсусу щодо використання цифрових технологій у навчанні ув'язнених. Основний акцент робиться на тому, що надання цифрових навичок може

значно покращити можливості працевлаштування після звільнення, зменшити наслідки перебування у в'язниці та сприяти соціальній інтеграції. Понад 70 % експертів підтримують ідею впровадження цифрової освіти, зокрема основних комп'ютерних навичок. Серед бар'єрів, які постають на шляху впровадження цифрових технологій, – питання безпеки, потреба в додатковому обладнанні та навчанні персоналу, а також культурні бар'єри в тюремній системі, що орієнтована на покарання, а не на реабілітацію. Дослідження містить висновок, що впровадження цифрової освіти в тюрмах може значно знизити рівень рецидиву та поліпшити життя колишніх засуджених, але це потребує систематичних змін у політиках, ресурсах і підходах до управління виправними установами [13].

Вплив цифрової трансформації на реабілітацію засуджених та їх успішну реінтеграцію в цифрове суспільство є очевидним. Цифровізація сприяє розвитку соціальних навичок, підвищенню самооцінки та реабілітації засуджених, що своєю чергою полегшує їх повернення до суспільства. Однак багато засуджених не мають цифрових навичок через відсутність доступу до технологій під час відбування покарання [16]. Сучасні програми реабілітації часто не враховують необхідність підготовки засуджених до життя в цифровому світі. Впровадження цифрових технологій у реабілітаційні програми є необхідною умовою забезпечення засуджених навичками для успішної адаптації після звільнення. Цифрова реабілітація може значно покращити шанси засуджених на успішну реінтеграцію в суспільство. Це стосується навчання користуванню комп'ютерами, інтернетом та іншими цифровими інструментами, що є невід'ємною частиною сучасного життя. Такі програми навчання можуть сприяти зниженню рівня рецидиву [16].

Розробка нових підходів, які охоплюють цифрову освіту та підготовку засуджених до життя в технологічно розвиненому суспільстві, сприятиме більш ефективній реабілітації та зменшенню соціальної ізоляції колишніх засуджених [16].

Ще одним успішним прикладом цифровізації є реалізація проєкту *Розумна в'язниця* у Фінляндії, який тривав з 2018 по 2022 роки. Основною метою проєкту було створення нової концепції в'язниці як навчального середовища для життя без злочинів, де цифрові послуги підтримують цю концепцію. Першу *Розумну в'язницю* відкрили 2021 року в жіночій в'язниці в Гямеєнлінні. У кожній камері встано-

влено персональний пристрій з цифровою системою *Doris*, яка забезпечує управління всередині в'язниці, комунікацію та обмежений доступ до зовнішнього світу. Система *Doris* виконує різноманітні функції, такі як запити на зустрічі, чат для швидкої комунікації, електронний календар, дошку оголошень, електронну бібліотеку, онлайн-ідальню, можливості для електронного навчання та відеодзвінки. Ці функції сприяють реабілітації засуджених, надаючи їм доступ до освітніх та соціальних послуг, а також підтримуючи зв'язок з родичами та партнерами. Важливою частиною проєкту є співпраця з неурядовими організаціями та іншими партнерами через цифрові засоби [12].

Проєкт *Розумна в'язниця* також містить інноваційні послуги, такі як навчання використовувати штучний інтелект (ШІ) та віртуальну реальність (VR) для підвищення добробуту засуджених. Наприклад, у деяких в'язницях засуджені тренують ШІ як частину своєї роботи, що допомагає розвивати їхні цифрові та когнітивні навички. Крім того, VR-програми використовуються для зменшення соціальної тривожності та полегшення симптомів відвикання. Такі підходи сприяють підготовці засуджених до життя в сучасному цифровому суспільстві [12]. Наприклад, платформа *Augo AI* надає автоматизовані рекомендації та інструкції щодо публічних послуг, що допомагає засудженим мати необхідну підтримку під час відбування покарання. Такі інновації сприяють більш ефективній реабілітації та зниженню рівня рецидиву, забезпечуючи засудженим необхідні навички для успішної адаптації після звільнення [12].

Мобільні додатки й текстові нагадування можуть бути ефективними інструментами для підтримки змін у поведінці осіб, які перебувають під наглядом системи кримінального правосуддя. Такі технології можуть допомогти у розв'язанні різних проблем – від підвищення явки до суду до сприяння дотриманню умов пробації. Використання текстових нагадувань для стимулювання певної поведінки можуть бути ефективними у збільшенні кількості сплачених штрафів та явки до суду. Наприклад, персоналізовані текстові повідомлення, що нагадують про необхідність сплатити штраф або з'явитися до суду, значно підвищують рівень дотримання цих вимог. Однак ефективність таких нагадувань може залежати від точності зібраних контактних даних [14].

Іншою важливою темою є розробка та використання мобільних додатків для підтримки правопорушників. Додатки можуть містити

такі функції, як автоматизовані нагадування про зустрічі, відстеження прогресу, доступ до корисної інформації та контактів. Наприклад, додаток МАУОТ, розроблений для молодих правопорушників у Великої Британії, допомагає їм дотримуватися умов пробації та одержувати своєчасну інформацію про здоров'я, наркотики та алкоголь. Такі додатки можуть значно полегшити роботу працівників пробації та сприяти реабілітації правопорушників [14].

Необхідність подальших досліджень та оцінки ефективності мобільних технологій у сфері кримінального правосуддя є досить актуальним. Хоча існує багато додатків, спрямованих на підтримку правопорушників, систематичних досліджень їхньої ефективності бракує. Тому на часі розробка стандартів оцінки якості додатків, що охоплюють безпеку даних, ефективність, зручність використання та інтеграцію даних, з метою забезпечення інформованого прийняття рішень щодо використання таких технологій [14].

Рекомендації щодо покращення системи пробації в Україні

Для покращення пробації в Україні та її управління з урахуванням євроінтеграційних процесів можна запропонувати кілька ключових напрямів. Насамперед важливо *впровадити європейські стандарти* та найкращі практики. Це стосується адаптації законодавства до європейських стандартів, зокрема рекомендацій Ради Європи щодо пробації. Необхідно організувати тренінги та обміни досвідом для працівників пробації, щоб ознайомити їх з найкращими європейськими практиками та методиками роботи. Важливим є також впровадження цифрової автоматизованої системи моніторингу та оцінки ефективності пробаційних програм на основі європейських стандартів.

Розвиток цифрових технологій є ще одним важливим напрямом. Впровадження систем електронного моніторингу для контролю за дотриманням умов пробації дозволить зменшити навантаження на персонал та підвищити ефективність контролю. Створення цифрових платформ для комунікації між працівниками пробації, правопорушниками та іншими зацікавленими сторонами сприятиме більш ефективному управлінню випадками та наданню послуг. Впровадження та ефективне використання мобільних додатків для правопорушників допоможе їм дотримуватися умов пробації, отримувати нагадування про зустрічі та доступ до ресурсів підтримки.

Інтеграція з місцевими громадами та організаціями – активне залучення неурядових організацій до процесу реабілітації та ресоці-

алізації правопорушників – дозволить забезпечити більш комплексний підхід до пробації. Стимулювання місцевих ініціатив та проєктів, спрямованих на підтримку правопорушників, їх реабілітацію та інтеграцію в суспільство, є необхідним кроком. **Розвиток волонтерських програм** може допомогти правопорушникам у процесі ресоціалізації та надання їм необхідної підтримки.

Підвищення прозорості та підзвітності – впровадження системи відкритих даних щодо діяльності органів пробації – дозволить громадськості та зацікавленим сторонам отримувати інформацію про ефективність роботи пробації. Створення механізмів для отримання зворотного зв'язку від правопорушників та їхніх родин щодо якості наданих послуг допоможе виявляти проблеми та вдосконалювати роботу пробації. Проведення регулярних незалежних аудитів діяльності органів пробації для оцінки їхньої ефективності та відповідності європейським стандартам є важливим кроком для забезпечення високої якості послуг.

Віртуальна та доповнена реальність (VR та AR) можуть бути використані для навчання працівників пробації та реабілітації правопорушників. Наприклад, VR може бути використана для моделювання різних ситуацій, з якими можуть стикатися працівники пробації, що допоможе їм краще підготуватися до реальних викликів. Доповнена реальність може бути використана для надання інтерактивних навчальних матеріалів та програм, що сприятиме більш ефективному навчанню та розвитку навичок.

Телемедицина та відеоконференції значно покращать доступ правопорушників до медичних та психологічних послуг. Використання телемедицини дозволяє правопорушникам отримувати необхідну медичну допомогу дистанційно, що особливо важливо в умовах обмеженого доступу до медичних установ. Відеоконференції можуть бути використані для проведення консультацій з психологами, соціальними працівниками та іншими фахівцями, що сприятиме більш ефективній реабілітації та підтримці правопорушників.

Впровадження цих сучасних технологій та інноваційних підходів значно покращить ефективність системи пробації, забезпечуючи більш якісну підтримку та реабілітацію правопорушників, а також підвищуючи рівень безпеки та контролю.

Висновки. Пробація в Україні розглядається як один із ключових елементів реформування кримінальної юстиції, що має на меті

гуманізувати підходи до призначення та виконання покарань, зменшити рівень повторних злочинів і сприяти соціальній інтеграції осіб, які вчинили правопорушення. Закон України «Про пробачення» заклав основу для створення нормативної бази, що відповідає європейським стандартам. Проте впровадження пробачення в практичній площині стикається зі значними труднощами, серед яких ключовими є брак фінансування, недостатність матеріально-технічних ресурсів і надмірне навантаження на працівників.

Дослідження показують, що застосування цифрових технологій може стати потужним каталізатором підвищення ефективності пробачення діяльності. Інструменти, такі як електронні системи моніторингу, мобільні застосунки та цифрові платформи, можуть значно спростити виконання адміністративних завдань, покращити взаємодію між пробаченнями службами та підобліковими особами, а також забезпечити індивідуальний підхід до реабілітації. Крім того, цифровізація створює передумови для більшої прозорості та підзвітності пробачення системи, що є критично важливим для підвищення довіри громадськості.

Досвід провідних країн, таких як Велика Британія, Нідерланди, Шотландія, Фінляндія та Сполучені Штати Америки, свідчить, що впровадження інноваційних рішень у поєднанні зі співпрацею з громадськими організаціями сприяє ефективному зниженню рецидиву та успішній соціальній адаптації осіб, які перебувають під наглядом. Для України важливим завданням є адаптація таких практик до національних умов, що стане кроком до зміцнення її євроінтеграційного курсу та вдосконалення пробачення системи.

Таким чином, дослідження підкреслює потребу в системному підході до реформування пробачення в Україні. Це передбачає вдосконалення законодавчого регулювання, впровадження сучасних технологій, підвищення кваліфікації працівників пробачення служб, а також активізацію взаємодії з місцевими громадами та неурядовими організаціями. Реалізація цих кроків сприятиме формуванню ефективної та гуманної системи пробачення, що відповідатиме міжнародним стандартам і забезпечуватиме інтереси суспільства та підоблікових осіб.

Список використаних джерел

1. Bohn Stafleu van Loghum. Reclassering. *MAATWERK*. 2010. Vol. 11. P. 22–23. URL: <https://doi.org/10.1007/s12459-010-0076-4>.
2. Buchan J. G. M. Restructuring community justice in Scotland, 2012–2017: policy and power dynamics in the penal field. URL: <http://hdl.handle.net/1842/23402>.

3. Burke L. Innovation and probation. *Probation Journal*. 2013. Vol. 60. Iss. 3. P. 223–226. URL: <https://doi.org/10.1177/0264550513501473>.
4. Carr N. Probation renationalised: Another twist in the tale for the ‘national service of second chances’. *Probation Journal*. 2020. Vol. 67. Iss. 3. P. 193–197.
5. Dominey J., Coley D., Devitt K. E., Lawrence, J. Putting a face to a name: telephone contact as part of a blended approach to probation supervision. *Probation Journal*. 2021. Vol. 68. Iss. 4. P. 394–410.
6. Kaeble Danielle, Alper Mariel. Probation and parole in the United States, 2017–2018. *Bureau of Justice Statistics*. 2020. URL: <https://learninglink.oup.com/protected/files/content/file/1621789106619-6--Probation-and-Parole--in-US.pdf>.
7. Laub J. H., Sampson R. J. Understanding desistance from crime. *Crime and justice*. 2001. № 28. P. 1–69.
8. Lipsey M. W., Cullen F. T. The effectiveness of correctional rehabilitation: A review of systematic reviews. *Annual Review of Law and Social Science*. 2007. № 3 (1). P. 297–320.
9. Lowenkamp C. T., Latessa E. J., Smith P. Does correctional program quality really matter? The impact of adhering to the principles of effective intervention. *Criminology & Public Policy*. 2006. Vol. 5. Iss. 3. P. 575–594.
10. McNeill F. Four forms of ‘offender’ rehabilitation: Towards an interdisciplinary perspective. *Legal and criminological psychology*. 2012. Vol. 17. Iss. 1. P. 18–36.
11. Petersilia Joan, Snyder Jessica. Looking Past the Hype: 10 Questions Everyone Should Ask About California's Prison Realignment. *California Journal of Politics and Policy*. 2013. Vol. 5. Iss. 2. P. 266–306. URL: <https://ssrn.com/abstract=2254110>.
12. Puolakka P. Smart prison and digital innovations in prison and probation service of Finland. *Rassegna Italiana di Criminologia*. 2023. № 2. P. 153–154.
13. Smith V. S. Exploring the Potential of Digital Technology to Reduce Recidivism: A Delphi Study on the Digitalization of Prison Education. Ashford University, 2020. URL: <https://www.proquest.com/openview/2fa3293795b3971f713d4b288f6aeb93/1?pq-origsite=gscholar&cbl=51922&diss=y>.
14. Taylor H., Van Rooy D., Bartels L. Digital justice: a rapid evidence assessment of the use of mobile technology for offender behavioural change. *Probation Journal*. 2023. Vol. 70. Iss. 1. P. 31–51. URL: <https://doi.org/10.1177/02645505211065694>.
15. Tidmarsh M. The probation service in England and Wales: A decade of radical change or more of the same? *European Journal of Probation*. 2020. Vol. 12. Iss. 2. P. 129–146.
16. Zivanai E., Mahlangu G. Digital prison rehabilitation and successful re-entry into a digital society: A systematic literature review on the new reality on prison rehabilitation. *Cogent Social Sciences*. 2022. Vol. 8. Iss. 1. P. 1–14.
17. Маршуба М. О. Служба пробачії в Україні: проблеми впровадження в систему кримінальної юстиції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. № 19. С. 113–115.
18. Про пробачію : Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 93.

РОЗДІЛ 12

*Оксана Гончаренко,
Вячеслав Пузирний*

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ В ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРОБАЦІЇ УКРАЇНИ

У розділі розглянуто питання запровадження закордонного досвіду в діяльність органів пробації України з метою підвищення їхньої соціальної та економічної ефективності. Досліджено основні моделі пробації, які успішно використовуються у Великій Британії, США, Нідерландах, Норвегії та країнах Балтії. Визначено ключові аспекти, які можуть бути адаптовані до системи пробації України з урахуванням її національних особливостей та правового регулювання, а саме: персоналізований підхід до суб'єктів пробації, використання реабілітаційних та когнітивно-поведінкових програм, розвиток професійних компетентностей персоналу пробації, співпраця з громадськістю та впровадження цифрових технологій. Висновки підкреслюють важливість інтеграції міжнародних стандартів для зниження рівня рецидиву та ефективної соціальної реінтеграції суб'єктів пробації.

Пробація як альтернативний підхід до традиційних кримінально-правових практик в Україні набуває все більшого значення в контексті реформування кримінальної юстиції. Перехід від каральної до реабілітаційної та ресоціалізаційної моделі управління правопорушниками є важливим кроком у гарантуванні безпеки суспільства, зниженні рівня рецидиву та ефективній реінтеграції осіб, які вчинили злочини. У зв'язку з актуальністю для суспільства сьогодні інституту пробації в Україні існує нагальна потреба вивчення та запровадження успішних міжнародних практик, які вже продемонстрували свою ефективність у різних країнах світу [1, с. 155]. Сучасний розвиток системи пробації в Україні є важливим етапом реформування кримінально-виконавчої політики, що орієнтована на гуманізацію правосуддя та ресоціалізацію правопорушників. Успішне функціонування системи пробації значною мірою залежить від ефективності впровадження позитивного світового досвіду. Багато країн, зокрема Велика Британія, Нідерланди, Канада та США, мають багаторічну практику застосування пробаційних програм, які сприяють зниженню рівня рецидивів та реінтеграції осіб у суспільство.

У процесі становлення інституту пробації в Україні доречним є вивчення та запровадження успішних міжнародних практик, які вже продемонстрували свою ефективність у різних країнах світу

[1, с. 158]. Впровадження світового досвіду в діяльність органів пробації України є одним із ключових кроків для досягнення високих стандартів у цій сфері. Аналіз міжнародних підходів, адаптація інноваційних методик та врахування українських реалій дозволяють створити систему, яка сприятиме ефективнішій роботі органів пробації з метою зменшення рівня рецидиву та безпеки суспільства від кримінально-протиправних виявів. У цьому дослідженні розглядаються основні аспекти інтеграції світового досвіду в систему пробації України, підкреслюючи їхню значущість у контексті сучасних викликів та перспектив розвитку.

Пробація – це комплекс соціальних, правових та психологічних заходів, спрямованих на ресоціалізацію суб'єктів пробації. Закон України «Про пробацію» визначає пробацію як систему наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду до засуджених, виконання кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі і забезпечення суду інформацією про обвинуваченого. Законом визначено три види пробації – досудову, наглядову і пенітенціарну [2].

Застосування пробації дозволяє зменшити навантаження на пенітенціарну систему, сприяти реінтеграції правопорушників у суспільство та знизити рівень постпенітенціарного рецидиву. У різних країнах світу застосовуються різні моделі пробації, які враховують особливості правової системи, культури та соціальної політики. Моделі пробації виникли як відповідь на необхідність створення більш гуманного та ефективного підходу до покарань, який би враховував потреби суспільства у безпеці та прагнення до реінтеграції осіб, що вчинили кримінальні правопорушення. Історія пробації пов'язана з кількома ключовими етапами та ідеями.

Пробація має коріння у християнській концепції милосердя, яка передбачала надання «другого шансу особам, які порушували суспільні норми». Наукові дослідження пробації як концепції, історичний розвиток якої почався ще в 19 столітті, зумовлений важливими соціальними і культурними тенденціями у світі, коли пенітенціарні реформи були орієнтовані на ідеї гуманізму, і «неспроможності в'язниці повернути злочинців до суспільства як повноправних його членів» [3, с. 244]. У середньовіччі судді могли використовувати «відтермінування вироку» або умовне звільнення, дозволяючи правопорушникам довести свою здатність змінитися. У ХІХ столітті у Великій Британії судді використовували

«відкладений вирок», що дозволяло звільнити обвинуваченого, якщо він не порушував суспільні норми. Основоположником пробації вважається Джон Августус із Бостона (США). У 1841 році він став першим, хто почав брати людей під свою опіку після винесення судового рішення. Його мета – реабілітація осіб, які вчинили злочини, через допомогу в їх соціальній адаптації (пошук роботи, житла тощо). У 1878 році штат Массачусетс ухвалив перший закон про пробацію, створивши майбутню професію пробаційних офіцерів. У Великій Британії пробацію офіційно запровадили в 1907 році. Пробаційних працівників вважали «друзями злочинця», що допомагають змінити їх поведінку.

Із часом пробація еволюціонувала, адаптуючись до змін у суспільстві, науці кримінології та соціальній роботі. З'явилися різні моделі пробації, які відрізнялися залежно від країни і її правової системи: англо-американська, скандинавська, континентальна, азійська та модель країн, що розвиваються. Характеристика моделей пробації відображена в табл. 1.

Англо-американська модель пробації широко застосовується у США, Канаді, Великій Британії та інших країнах, що базуються на англосаксонському праві. Ця модель характеризується індивідуальним підходом до суб'єктів пробації.

Континентальна модель характерна для більшості країн Європи, зокрема Німеччини, Франції, Нідерландів та Польщі. Вона націлена на соціальну адаптацію суб'єктів пробації через освітні, трудові чи психологічні програми. *Скандинавська модель пробації* широко розповсюджена у Швеції, Норвегії, Фінляндії, Данії, ключовою характеристикою якої є гуманістичний підхід. *Азійська модель* характерна для країн Азії, таких як Японія, Південна Корея та Сінгапур, пробація інтегрує традиційні підходи з сучасними практиками, але має «суворі умови пробації». *Модель країн, що розвиваються* (наприклад, Південна Африка, Бразилія, Індія), пробація часто перебуває на стадії становлення і має спрощені програми пробації.

Кожна з моделей пробації має свої переваги та недоліки, які залежать від соціального та правового середовища країни. Оптимальна система пробації повинна поєднувати ефективний контроль, реабілітацію та підтримку правопорушників, враховуючи при цьому соціокультурні, економічні та правові особливості держави [3, с. 257]. Розглянемо основні принципи моделей пробації країн Європи, скандинавської моделі, а також пробаційні моделі США та Великої Британії.

Таблиця 1

Характеристика моделей пробації

Модель	Характеристика підходу	Контроль	Участь держави / громади
Англо-американська	<i>Індивідуальний підхід:</i> для кожного суб'єкта розробляється персоналізований план пробації.	<i>Інтенсивний контроль:</i> пробація поєднує нагляд за поведінкою суб'єкта з обов'язковим виконанням певних вимог: відвідування реабілітаційних програм чи громадських робіт.	<i>Участь громади:</i> співпраця з місцевими організаціями та волонтерами.
Континентальна	<i>Реабілітація як пріоритет:</i> соціальна адаптація суб'єкта пробації через освітні, трудові чи психологічні програми.	<i>Мінімальний контроль:</i> нагляд здійснюється без втручання в особисте життя суб'єкта пробації.	<i>Підтримка держави:</i> пробація фінансується з державного бюджету, а її реалізація покладається на спеціалізовані установи.
Скандинавська	<i>Гуманістичний підхід:</i> правопорушники розглядаються як люди, які потребують допомоги, а не як особи, що порушують суспільні норми.	<i>Інтеграція в суспільство:</i> акцент на працевлаштування суб'єктів пробації, доступ до освіти та медичних послуг.	<i>Низький рівень рецидиву:</i> завдяки ефективній підтримці та реабілітації.
Азійська	<i>Суворі умови пробації:</i> суб'єкти пробації зобов'язані дотримуватися суворих правил, таких як комендантська година чи заборона на певні види діяльності.	<i>Волонтерство:</i> значну роль у пробації відіграють волонтери, які виступають наставниками для суб'єктів пробації.	<i>Традиційні цінності:</i> особлива увага приділяється родині, громаді та моральному вихованню.
Модель країн, що розвиваються	<i>Обмеженими ресурсами:</i> відсутність достатнього фінансування та персоналу.	<i>Спрощені програми:</i> пробація часто зводиться до мінімального нагляду без комплексної реінтеграції.	<i>Партнерство з НУО:</i> неурядові організації активно залучаються до реалізації програм пробації.

Скандинавські країни (Норвегія, Швеція та Данія) є найпрогресивнішими у світі у сфері кримінального правосуддя, зокрема у запровадженні системи пробації. Головний принцип скандинавської моделі заснований на гуманістичних засадах, які спрямовані на реабілітацію правопорушників та їх реінтеграцію в суспільство. Реалізація цього принципу здійснюється через індивідуальний підхід, де кожен випадок розглядається окремо, враховуючи індивідуальні характеристики правопорушника, його соціальне оточення, мотивацію та ступінь ризику рецидиву, що дозволяє скласти індивідуальні плани роботи із суб'єктами пробації, які містять психологічну підтримку, «терапію залежностей», працевлаштування та світні можливості.

Основний фокус скандинавської моделі полягає в мінімізації тюремного ув'язнення, а тому активно застосовують альтернативні види покарань, такі як умовне засудження, виправні роботи чи електронний моніторинг, що дозволяє зменшити кількість ув'язнених і зосередити ресурси на більш соціально занедбаних особах. Реалізують пробаційні програми офіцери пробації, які виконують роль наставників та працюють у тісному контакті з правопорушниками, допомагаючи їм розвивати необхідні навички для успішної адаптації в суспільстві. Важливу роль у системі пробації відіграє співпраця між різними установами – соціальними службами, медичними закладами, поліцією та громадськими організаціями, що забезпечує комплексний підхід до роботи з правопорушниками. Крім того, активно залучають громаду до процесу реабілітації. Волонтерські програми, наставництво та інші ініціативи сприяють створенню «підтримувального» середовища для людей, які є суб'єктами пробації. Отже, скандинавська модель пробації демонструє високу ефективність, оскільки рівень поспенітенціарного рецидиву є одним із найнижчих у світі, що підтверджує ефективність принципу «не покарання, а відновлення».

У країнах Європейського Союзу моделі пробації базуються на реабілітаційних принципах, але мають свої відмінності залежно від національних особливостей. Наприклад, у Німеччині система пробації поєднує нагляд з соціальною підтримкою і пробаційні офіцери працюють із соціальними службами для забезпечення доступу до освіти, роботи та забезпечення житлом суб'єктів пробації. Система пробації Франції акцентує увагу на відновному правосудді, де правопорушник бере участь у примиренні з потерпілим, а також широко застосовуються громадські роботи як альтернатива тюремному ув'язненню. У Нідерландах діє комплексна система пробації, яка містить електронний моніторинг, психо-

логічні програми та тісну співпрацю з поліцією. Окрема увага приділяється роботі з молоддю. Система пробації Іспанії інтегрує освітні програми та програми соціальної адаптації, спрямовані на запобігання постпенітенціарним рецидивам. Отже, скандинавський та європейський підходи до пробації демонструють свою високу ефективність. Рівень постпенітенціарного рецидиву у цих країнах є одним із найнижчих у світі, що свідчить про ефективність пробаційних моделей, що застосовуються, пріоритетом в яких є не покарання, а ресоціалізація суб'єктів пробації. Практичний досвід реалізації пробаційних моделей цих країн може бути використаний іншими державами, які реформують систему кримінального правосуддя.

Пробаційна система Сполучених Штатів Америки має кілька моделей пробації, які адаптовані до специфічних потреб штатів, судових систем та категорій правопорушень, що спрямовані на реабілітацію правопорушників та їх інтеграцію в суспільство. До їх основних переваг можна віднести економічну ефективність порівняно з ув'язненням та кращі можливості для реабілітації. Проте існують і виклики, такі як надмірне завантаження офіцерів пробації, недофінансування програм та неможливість застосування пробаційних моделей у різних штатах. Основні характеристики моделей пробації США відображено в табл. 2.

Таблиця 2

Основні види пробаційної моделі США

Назва моделі пробації	Мета	Заходи
Традиційна модель	контроль за дотриманням умов пробації	– регулярні зустрічі з офіцером пробації; – заборона на вживання наркотиків або алкоголю; – обов'язкове працевлаштування чи навчання
Інтенсивна пробація (Intensive Supervision Probation, ISP)	зменшення ризику повторного правопорушення та забезпечення суспільної безпеки	– перевірки та відвідування офіцера пробації; – моніторинг за допомогою електронних браслетів; – тестування на наркотики та алкоголь
Ресторативна пробація	відновлення справедливості через взаємодію між правопорушником, жертвою та громадою	– відшкодування збитків постраждалим; – участь у програмах медіації; – волонтерська діяльність або громадські роботи
Спеціалізовані програми пробації	адаптовані для певних категорій	– пробація для осіб із «залежностями» передбачає обов'язкове лікування від наркоманії (алкоголізму);

	правопорушників (із «залежностями», молоді, військових ветеранів)	– пробація для молоді зосереджена на освітніх та реабілітаційних заходах; – пробація для військових ветеранів передбачає специфічні потреби ветеранів (психологічну допомогу та соціальну підтримку)
Електронний моніторинг	контроль за місцеперебуванням правопорушників у режимі реального часу	знижує навантаження на пробаційних офіцерів і підвищує ефективність нагляду

Отже, моделі пробації у США мають широкий спектр підходів до реабілітації та контролю правопорушників, ефективність яких залежить від особливостей адаптації до потреб конкретного штату, наявних ресурсів та категорій правопорушників, що забезпечує їх більшу гнучкість і розширює можливості для соціальної реінтеграції суб'єктів пробації.

Розглянемо досвід пробації Великої Британії, діяльність якої спрямована на реабілітацію правопорушників, запобігання повторним злочинам та скорочення кількості ув'язнень. Британська система пробації має багаторічний досвід, специфічні підходи реалізації, які ефективно працюють у різних регіонах. Основні підходи, мета і соціальні заходи британської системи пробації відображено в табл. 3.

Таблиця 3

Модель пробації Великої Британії і характеристика її підходів

Назва підходу	Мета	Заходи
Підхід «Ризик, потреби та реагування» (Risk, Need, Responsivity, RNR)	оцінка рівня ризику рецидиву, індивідуальних потреб правопорушника та ефективних способів їх розв'язання	– аналіз ризику рецидиву з допомогою спеціальних інструментів; – індивідуальні плани реабілітації; – застосування практик, які відповідають когнітивно-поведінковому підходу
Мультиагентний підхід (Multi-Agency Public Protection Arrangements, MAPPA)	управління правопорушниками, які становлять високий ризик для суспільства	взаємодія між поліцією, службами пробації та охорони здоров'я, для координації дій і обміну інформацією з метою ефективного управління ризиками
Спільноти реабілітації (Community Rehabilitation Companies, CRC)	для роботи з низько ризиковими правопорушниками	– професійне навчання; – сприяння у працевлаштуванні; – консультування та психотерапія
Електронний моніторинг	контроль за місцеперебуванням правопорушників у режимі реального часу	– використання електронних браслетів для контролю за дотриманням умов пробації;

		– відстеження місцеперебування правопорушників; – забезпечення дотримання встановлених судом умов (комендантська година)
Реабілітація через освіту та працевлаштування	інтеграція правопорушників у суспільство через працевлаштування та самореалізацію	реалізація програм, спрямованих на підвищення рівня освіти та професійної кваліфікації правопорушників

Реалізація моделі пробації у Великій Британії є прикладом інтегрованого підходу до управління правопорушниками. Її ефективність залежить від взаємодії між державними службами, фінансуванням та адаптації до потреб суспільства, що сприяє зниженню рівня рецидиву та створенню безпечного середовища для громадян.

Порівняльний аналіз закордонного досвіду країн Балтії (Литви, Латвії, Естонії) дозволяє виявити найкращі практики та адаптувати їх до національного контексту, враховуючи особливості правової системи, соціально-економічних умов та культурних традицій країни. Крім того, зарубіжний досвід країн Балтії дозволяє запозичити методологію розробки пробаційних програм, що враховують індивідуальні потреби правопорушників, зокрема у сфері освіти, працевлаштування та психологічної підтримки тощо.

Українське законодавство загалом узгоджується з європейськими стандартами щодо ролі пробації в кримінальній юстиції. Проте існує потреба в подальшій гармонізації нормативно-правової бази з міжнародними стандартами та розробці нормативно-правових і підзаконних актів. Пробація як соціально-правова система набуває все більшого значення в багатьох країнах світу, оскільки сприяє зниженню рівня рецидиву і реінтеграції правопорушників у суспільство. Пробація є невід’ємною частиною систем кримінального правосуддя європейських країн, і одним із ключових документів, що визначають принципи європейської пробації, є Рекомендація № СМ / (2010) 1 Комітету Міністрів Ради Європи про Правила Ради Європи з пробації (Правила Ради Європи з пробації). Аналіз джерел, що висвітлюють системи пробації зарубіжних країн [4, с. 350], показав, що кожна держава розв’язує це питання, ґрунтуючись на власних традиціях та існуючих можливостях.

Відомо про різну відомчу належність служби пробації в різних країнах світу. У Латвії та Естонії служба пробації контролюється Міністерством юстиції. Мета створення Державної служби пробації

Латвії визначена в Законі як сприяння громадській безпеці через організацію виконання кримінального покарання – громадських робіт, надання постпенітенціарної допомоги особам, засудженим до позбавлення волі, а також спостереження за умовно засудженими особами, умовно звільненими від відбування покарання, а також за особами, щодо яких кримінальне розслідування припинено. Державна служба пробації перебуває в підпорядкуванні Міністерства юстиції Латвійської Республіки. У Латвії Служба пробації реалізує два види програм пробації – програми корекції соціальної поведінки та програми соціальної реабілітації [5, с. 236].

Фінансування Державної служби пробації Латвії здійснюється виключно з державного бюджету. Персонал Державної служби пробації сформований з чиновників (яких беруть на роботу відповідно до законодавства про державну службу за погодженням з Державною канцелярією) та працівників (яких беруть на роботу відповідно до законодавства про працю). На добровільних засадах для здійснення завдань з виконання функцій Державної служби пробації та для дослідницької і аналітичної роботи залучаються також волонтери [6, с. 274].

Державна служба пробації Латвії виконує дев'ять головних функцій:

- 1) надання звіту про оцінку клієнта пробації;
- 2) розробка програм пробації та реалізація ліцензійних програм;
- 3) виконання кримінального покарання у виді примусових робіт;
- 4) виконання примусового заходу виховного характеру – громадські роботи;
- 5) організація та проведення процесу посередництва у застосуваннях примусових заходів виховного характеру до дітей;
- 6) нагляд за умовно звільненими від кримінальної відповідальності з іспитовим строком;
- 7) нагляд за умовно засудженими з іспитовим строком;
- 8) нагляд за умовно-достроково звільненими від відбування покарання;
- 9) виконання додаткового покарання – нагляд пробації.

При Державній службі пробації функціонує Консультативна рада, до складу якої входять такі особи:

- 1) представник Верховного суду;
- 2) представник Генеральної прокуратури;
- 3) представник Міністерства юстиції;

4) представник Латвійської асоціації місцевого та регіонального самоврядування;

5) представник Державної служби пробації;

6) представник адміністрації тюрем;

7) представник Державної поліції;

8) представник хоча б одного постачальника соціальних послуг, який надає послуги із соціальної реабілітації клієнтам пробації.

Консультативні ради при територіальних підрозділах створено із представників аналогічних органів місцевого рівня.

Метою діяльності консультативних рад є:

1) взаємодія з державними органами влади і управління, органами самоврядування і недержавними установами та організаціями для вироблення єдиного підходу в розв'язанні питань у сфері пробації;

2) надання Державній службі пробації допомоги в підготовці проєктів правових актів, які стосуються співробітництва всіх органів під час здійснення єдиної політики у сфері пробації;

3) обговорення актуальних проблем у сфері пробації, які потребують змін на законодавчому рівні, забезпечення постійного інформативного зв'язку між усіма суб'єктами, які переймаються проблемами пробації [6, с. 278].

Головне завдання служби пробації Естонії – зробити суспільство безпечнішим, використовуючи альтернативи ув'язненню. Така місія сформульована на передумові, що, окрім нагляду, можна виконати роботу, аби змінити злочинну поведінку правопорушника. Тому робота служби пробації в Естонії складається з двох частин – супервізії та сприяння соціальній адаптації. Ці підходи допомагають зменшити рецидив злочинності, тим самим покращуючи громадську безпеку [7, с. 185].

В Естонії функціонує єдина база даних справ клієнтів пробації, впроваджено у практику пробаційні програми. Пробація ухвалює рішення, або це буде радіобраслет для контролю за перебуванням правопорушника на домашньому арешті, або браслет для контролю за переміщенням клієнта. До умовно-достроково звільнених також застосовується електронний моніторинг. Пробація виконує функцію контролю за звільненими умовно-достроково з установ виконання покарань. Система пробації між персоналом і правопорушником базується на принципах партнерства, а не контролю. Є функція роботи з жертвами злочинів. Пробація виконує функцію нагляду за умовно-

достроково звільненими (структура підстав звільнення з тюрем закритого типу: питома вага звільнення до відкритих в'язниць у загальній кількості підстав звільнень становить 10–15 %, застосування умовно-дострокового звільнення у 25–30 % випадків, наприкінці строку звільняється 50–60 %). Матеріали про умовно-дострокове звільнення надсилаються до суду автоматично. До передачі матеріалів до суду формується оцінка ризиків шкоди, яку може потенційно завдати особа, та ймовірність повторного злочину. В Естонії практикується волонтерство стосовно засуджених, які готуються до звільнення [8].

Порядок призначення і виконання пробації в Естонії регулюється параграфами 73–74 розділу № 5 Кримінально-виконавчого кодексу. Відповідно до цього, враховуючи обставини вчинення кримінального правопорушення і особу правопорушника, якщо суд вважатиме, що призначення покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк буде недоцільним та не сприятиме виправленню особи, призначить застосування до такої особи заходів пробації з покладенням на правопорушника певних обов'язків.

Суд може призначити такі зобов'язання для особи на період пробації:

- відшкодувати збитки, заподіяні кримінальним правопорушенням;
- не вживати алкоголь або наркотики;
- не носити та не використовувати зброї;
- займатися пошуком роботи;
- пройти лікування;
- електронний моніторинг тощо.

Якщо протягом пробаційного періоду особа не дотримуватиметься вимог та зобов'язань, покладених на неї, або вчинить нове правопорушення, працівник пробації може видати письмове повідомлення з попередженням, або суд може накласти на правопорушника додаткові зобов'язання відповідно до положень вищезгаданого Кодексу, продовжити строк застосування заходів пробації на один рік або призначити покарання у вигляді позбавлення волі [9].

Важливо також зазначити, що утримання системи пробації в країнах Балтії є позитивним аспектом для держави, оскільки з економічного погляду це є менш витратним, ніж витрати на утримання місць позбавлення волі (витрати на утримання установ, ув'язнених, численний персонал). Так, наприклад, в Естонії витрати на одного ув'язненого перевищують більш ніж у десять разів витрати на організацію пробації щодо однієї особи [10, с. 139].

Цікавий факт, що до найпоширенішого кримінально-правового заходу, не пов'язаного з ізоляцією правопорушників від суспільства, в Естонії є позбавлення права полювання та риболовлі [11, с. 95].

Таким чином, найпоширенішими функціями служб пробації в країнах Балтії є:

- організація виконання громадських робіт, виправних робіт;
- проведення соціального дослідження особистості, підготовка попередньої соціальної доповіді;
- організація виконання пробації як покарання (заходи кримінально-правового характеру) (Литва);
- контроль за умовно засудженими, засудженими з відстроченням відбування покарання (Латвія, Литва);
- контроль за виконанням або організація підготовки навчання за спеціальними програмами, інші виховні заходи (Литва);
- контроль за поведінкою умовно звільнених;
- організація процесу медіації, допомога жертвам злочинів (Латвія);
- загальна та індивідуальна превенція (профілактика) (Латвія, Естонія);
- надання допомоги, підтримки ув'язненим, підготовка їх до відпустки, надання допомоги та підтримки в період її проведення, розробка індивідуального плану відбування покарання у вигляді позбавлення волі (Латвія, Литва);
- надання допомоги на ранньому етапі відбування покарання без ізоляції від суспільства, виховний вплив, соціальна допомога, надання підтримки, надання інформації (Литва);
- контроль за виконанням вироку про обмеження волі (Литва);
- кримінальний нагляд (Естонія) [11, с. 96–97].

Запровадження закордонного досвіду в діяльність органів пробації України є важливим кроком до вдосконалення системи правосуддя та ресоціалізації правопорушників. Багато європейських країн успішно застосовують інноваційні підходи до пробації, спрямовані на реабілітацію та зниження рівня постпенітенціарного рецидиву. Використання сучасних інноваційних пробаційних програм підвищує соціальну і економічну ефективність діяльності служб пробації в Україні, оцінка результативності яких, здійснюється за кількома ключовими аспектами: інституційний розвиток, соціальна реабілітація та професійна підготовка персоналу.

Рис. 1. Оцінка результативності впровадження міжнародного досвіду

Інституційний розвиток у контексті запровадження міжнародного досвіду в діяльність органів в Україні охоплює комплекс заходів, спрямованих на вдосконалення і реорганізацію системи пробації шляхом адаптації інноваційних пробаційних програм і міжнародних стандартів, що стосуються:

Нормативної бази (адаптація законодавства України до міжнародних стандартів Ради Європи та ООН з питань пробації; процедур, правил і стандартів, які регламентують діяльність органів пробації).

Запровадження реабілітаційних програм (для виправлення та ресоціалізації правопорушників, зокрема: терапія, робота із «залежностями», розвиток навичок працевлаштування; застосування ризикоорієнтованих підходів, що забезпечують зниження ризику повторних рецидивів).

Залучення громадських організацій та партнерств (співпраця між державними органами, міжнародними донорами, громадськими організаціями та волонтерами; залучення ресурсів та експертів міжнародного рівня).

Інституційні зміни в діяльності органів пробації в Україні сприяють створенню ефективної системи ресоціалізації правопорушників відповідно до європейських стандартів, а запроваджена система моніторингу дозволяє оцінити ефективність пробаційних заходів та послуг.

Соціальна реабілітація стосується, з одного боку, питань використання європейських підходів до медіації та примирення сторін, що дозволяє розв'язувати конфлікти без додаткового тиску на судову систему. А з іншого – залучення в ці процеси волонтерів і громади. Наприклад, запровадження елементів британської моделі пробації передбачає активне залучення громадських організацій для підтримки ресоціалізації суб'єктів пробації.

Професійна підготовка персоналу пробації передбачає набуття компетентностей, необхідних для ефективного виконання посадових інструкцій, а саме: ефективної комунікації, медіації та ефективній роботі з особами, які перебувають на обліку у службі пробації.

Інтеграція закордонного досвіду сприяє трансформації системи пробації України у більш сучасну, ефективну та гуманну. Проте для максимального використання її потенціалу необхідно ще подолати неузгодженості законодавства та сформувати позитивне ставлення суспільства до суб'єктів пробації. Інтеграція інноваційних закордонних методик і технологій оптимізації діяльності органів пробації в Україні може ґрунтуватися на досвіді країн, які вже впровадили сучасні підходи до роботи із суб'єктами пробації. На нашу думку, заслуговують уваги інноваційні технології (їх напрями і особливості реалізації), що сприяють ефективному реформуванню органів пробації в Україні (табл. 4).

Таблиця 4

Інноваційні технології та особливості їх реалізації в умовах реформування органів пробації України

Запровадження інноваційних технологій	Напрями реформування	Особливості реалізації
Цифровізація процесів	Впровадження електронного моніторингу	Використання електронних браслетів для відстеження пересування суб'єктів пробації, що зменшує потребу у фізичному нагляді.
	Цифрові платформи для взаємодії	Створення онлайн-платформ для спілкування між персоналом та суб'єктами пробації, що спрощує обмін інформацією та складання звітності.
	Бази даних і штучний інтелект	Використання ШІ для аналізу ризиків повторних правопорушень і підбору індивідуальних програм реабілітації.
Індивідуалізовані програми реабілітації	Методика RNR (Risk-Need-Responsivity)	Орієнтована на оцінку ризиків, потреб та особливостей суб'єктів пробації до адаптації, що дозволяє складати персоналізовані програми.
	Терапевтичні підходи	Впровадження методик когнітивно-поведінкової терапії для корекції мислення, що знижує рівень скоєння повторних правопорушень.

Освітні та професійні програми	Навчання і працевлаштування	Активне залучення суб'єктів пробації до професійного навчання, що допомагає їм ресоціалізуватися та не вчиняти повторних кримінальних правопорушень у майбутньому.
	Соціальні підприємства	Створення робочих місць для суб'єктів пробації із залученням державних і приватних інвесторів.
Професійна підготовка персоналу	Навчання працівників пробації	Організація тренінгів із використанням інноваційних технологій, розробка курсів з управління стресом і роботи з особами, що входять до групи ризику скоєння повторних кримінальних правопорушень.
	Партнерство з університетами	Співпраця із закладами освіти сприяє підвищенню професійних компетентностей персоналу пробації.
Підхід «спільноти підтримки»	Волонтерські програми	Залучення волонтерів до роботи із суб'єктами пробації, надаючи їм соціальну підтримку держави.
	Місцеві громади	Інтеграція суб'єктів пробації у соціальні проекти сприяє їх реінтеграції в суспільство.
Моніторинг ефективності	Оцінка результатів	Регулярне проведення аналізу ефективності пробаційних програм.
	Пілотні проекти	Запровадження інновацій через грантові проекти та масштабування їх по регіонах.

Впровадження сучасних моделей використання ризик-орієнтованого підходу, електронного моніторингу та застосування цифрових технологій, інтеграції соціальних послуг та залучення до цих процесів громадськості дозволить зменшити рівень поступового рецидиву, оптимізувати витрати на фінансування служби пробації та забезпечити ефективну ресоціалізацію суб'єктів пробації.

Висновки. Враховуючи вищевикладене, робимо висновок, що вдосконалення системи пробації України, підвищення рівня її ефективності можливе в результаті гармонізації українських пробаційних програм завдяки міжнародним стандартам і кращим світовим практикам, які сприятимуть соціальній інтеграції правопорушників, зміцненню правопорядку в країні та гарантуванню безпеки в суспільстві. Запровадження закордонного досвіду в діяльність органів пробації Ук-

раїни є необхідним кроком для вдосконалення системи кримінальної юстиції та забезпечення соціальної реінтеграції суб'єктів пробації. Аналіз міжнародних практик свідчить, що ефективність пробації значно зростає за умови використання інноваційних підходів, спрямованих на ресоціалізацію, а не лише на контроль, зокрема:

1. Досвід інституцій пробації Норвегії, Великої Британії, Нідерландів та США дозволяє інтегрувати ефективні елементи методик і пробаційних програм (використання когнітивно-поведінкових програм, реабілітаційних курсів і медіації).

2. Досвід закордонних держав підкреслює важливість індивідуального підходу до суб'єктів пробації, враховуючи їхні індивідуальні потреби та рівень ризику скоєння повторного злочину.

3. Важливим елементом є підвищення професійних компетентностей персоналу пробації шляхом освоєння ними сучасних інноваційних методів роботи із суб'єктами пробації, заснованих на міжнародних стандартах.

4. Запровадження механізмів співпраці з громадами, волонтерськими організаціями та соціальними службами сприяє ефективній реінтеграції суб'єктів пробації у суспільство.

5. Використання електронного моніторингу, автоматизації процесів та баз даних покращує контроль і знижує адміністративне навантаження на персонал органів пробації. Унікальним є досвід Латвії щодо можливості служби пробації делегувати свої повноваження особам приватного права. Також, на нашу думку, Україні слід узяти до уваги досвід Естонії у сфері використання електронного моніторингу. Такий тип пробаційного заходу в цій країні вже довів свою ефективність, допоміг зекономити бюджетні кошти (адже сума, витрачена на електронний моніторинг, є значно меншою, ніж кількість грошей, витрачених на утримання особи у в'язниці), а також дозволив зменшити кількість осіб, що перебувають у місцях позбавлення волі.

Отже, адаптація закордонного досвіду дозволить підвищити ефективність діяльності органів пробації України, сприятиме зниженню рівня рецидиву та забезпечить інтеграцію європейських стандартів у сферу кримінальної юстиції.

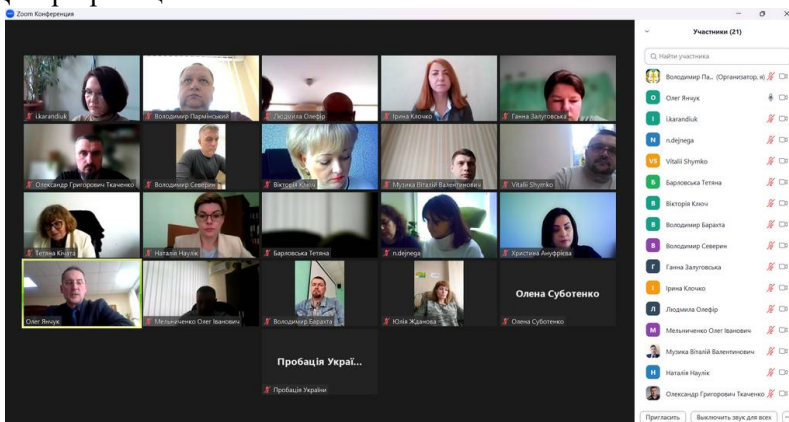
Список використаних джерел

1. Сьомін С. В. Європейські правила пробації та реформування кримінально-виконавчої системи в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 2. С. 154–159.

2. Про пробачення : Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 93.
3. Богатирьова О. І. Сутність інституту пробачії у сучасному зарубіжному праві. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2013. Вип. 31. С. 254–261.
4. Гизимчук С. С. Особливості здійснення пробачії в зарубіжних країнах. *Молодий вчений*. 2019. № 4 (2). С. 348–351.
5. Сімакова С. І. Пробачія як механізм міжнародного досвіду роботи із правопорушником. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 235–237.
6. Лисосед О. Служба пробачії Латвії: правові засади діяльності. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3. С. 273–280.
7. Сметаніна Н. В. Досвід застосування пробачії у країнах Європейського Союзу. *Право і суспільство*. 2019. № 2. С. 183–187.
8. Звіт про результати участі представників Державної установи «Центр пробачії» у роботі Багатосторонньої робочої зустрічі щодо впровадження громадських санкцій та заходів, що відбулася 15–16 листопада 2018 р. у м. Страсбург (Франція). URL: <https://www.probation.gov.ua/wp-content/uploads/2021/01/ЗВІТ-2.pdf> (дата звернення: 14.01.2025).
9. The Penal Code of Estonia – Riigi Teataja. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/504022019008/consolide/current> (accessed 14 January 2025).
10. Перепічка Н. Г. Інститут пробачії в Україні: відповідність нормам міжнародного законодавства. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 4 (113). С. 134–144.
11. Гусак А. П. Зарубіжний досвід пробачії та протидії злочинності засобами пробачії. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. Вип. 2 (49). С. 93–99.

КЛЮЧОВІ ПОДІЇ ТА ІНІЦІАТИВИ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ АКАДЕМІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ІНСТИТУТУ ПРОБАЦІЇ

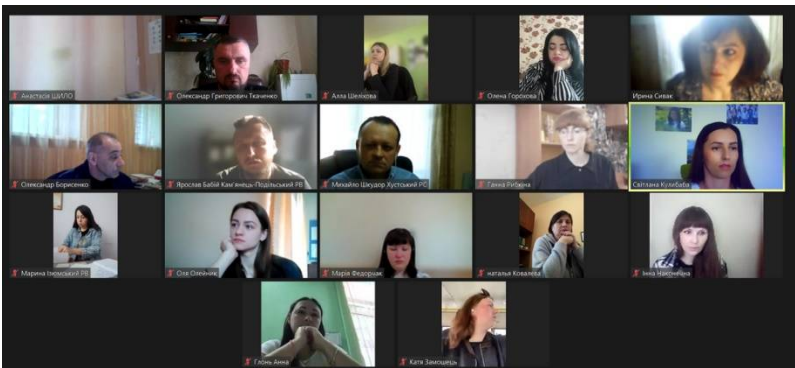
1. Робоча нарада, що відбулась 26 квітня 2023 року в онлайн-форматі між персоналом Інституту професійного розвитку Академії Державної пенітенціарної служби (від 06 жовтня 2023 року – Пенітенціарна академія України відповідно до наказу Міністерства юстиції України № 3548/5) та працівниками Державної установи «Центр пробації».

Під час зустрічі обговорювали питання, пов'язані з проходженням підвищення кваліфікації працівників Державної установи «Центр пробації» на базі Інституту професійного розвитку. Також присутні мали можливість отримати відповіді на запитання й визначити напрями подальшої співпраці.

2. Одним з головних завдань Інституту професійного розвитку Академії Державної пенітенціарної служби є залучення до участі в освітньому процесі персоналу ДКВС України, керівників та фахівців центральних органів виконавчої влади, провідних науковців і практиків.

Саме тому 23 травня 2023 року представниками кафедри формування та розвитку професійних компетентностей персоналу Дер-

3. Робоча зустріч між директором Державної установи «Центр пробації» Олегом Янчуком, заступником начальника Інституту професійного розвитку Володимиром Пармінським, в.о. завідувача кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації Крістіною Сіренко та провідними фахівцями-практиками з питань пробації –

Володимиром Барахтою та Наталією Дудкою – відбулася 15 вересня 2023 року в Академії Державної пенітенціарної служби.

Головна мета обговорення – направи вдосконалення професійного підвищення кваліфікації працівників уповноважених органів з питань пробації, оновлення та актуалізація у них професійних знань, умінь і навичок, що дають змогу підвищувати продуктивність праці, максимально якісно виконувати функціональні обов’язки, освоювати нові види професійної діяльності.

Під час спілкування особливу увагу було зосереджено на оцінці ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення суб’єктами пробації; висвітлення проблем, які потрібно розв’язати під час роботи з правопорушником; визначення потреб для їх подальшої оцінки фахівцем.

Учасники наголосили на необхідності впровадження нового виду покарання – пробаційний нагляд, який Верховна Рада підтримала 23 серпня 2023 року, що сприятиме гуманізації пенітенціарної системи та розширенню можливостей для виправлення особи без

ізоляції від суспільства. Обговорили доцільність внесення цього напрямку роботи в тематичний план підвищення кваліфікації працівників уповноважених органів з питань пробації.

Під час зустрічі сторони обговорили запровадження електронного сервісу «Пробація в смартфоні», який покликаний спростити співпрацю співробітника пробації та засудженого. А також це надає можливість суб'єкту пробації виконати покладені судом та законом обов'язки, не відвідуючи підрозділ Центру пробації.

4. Згідно з тематичним планом навчальної дисципліни «Міжнародні стандарти та кримінально-виконавчі засади застосування пробації в Україні» для курсантів Академії Державної пенітенціарної служби 05 жовтня 2023 року відбулися практичні заняття на базі Чернігівського районного відділу філії Державної установи «Центр пробації» в Чернігівській області.

Заняття організували і провели заступник начальника кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології Академії кандидат юридичних наук, доцент Людмила Остапчук спільно з кандидатом юридичних наук, доцентом Людмилою Олефір.

Під час занять було представлено конкретний опис випадку історії обвинуваченого, курсанти мали можливість скласти оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення для визначення рівня відповідного показника. На практиці важливість такої роботи полягає в тому, що ця інформація відображається в досудовій доповіді та впливає на призначення особі покарання.

Учасники заходу висловили думки про необхідність і надалі проводити такі практичні заняття, спілкуватися й обмінюватися досвідом з метою закріплення теоретичних знань на практиці.

5. Міжкафедральний науково-практичний семінар «Пробація як дієвий механізм у системі виконання покарань» відбувся 1 листопада 2023 року в Пенітенціарній академії України.

Захід, спрямований на реалізацію Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року, мав на меті обговорення сучасного стану запровадження системи пробації в Україні, надання рекомендацій з удосконалення кримінального, кримінально-виконавчого та кримінального процесуального законодавства у цій галузі.

Організатори наукового заходу – директор Інституту професійного розвитку ПАУ Наталія Наулік і науково-педагогічні працівники кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації та кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології Пенітенціарної академії України.

У семінарі взяли участь представники влади, судової системи, правники, представники Центру з надання безоплатної правової допомоги, які обговорювали досягнення системи пробації в Україні, що зорієнтована на посилення безпеки суспільства шляхом профілактики правопорушень та виправлення засуджених.

Звертаючись до учасників заходу з вітальним словом, заступник Міністра юстиції України Олена Висоцька зазначила, що пробація як альтернатива короткостроковому позбавленню волі за останні роки довела на практиці свою ефективність, хоча ще продовжують існувати напруги, над якими потрібно працювати. Заступник Міністра зауважила, що важливо не лише вдосконалювати законодавство і пропонувати нові цифрові рішення, а й розширювати знання суспільства про пробацію.

В.о. ректора ПАУ Юлія Петровська підкреслила актуальність і практичну значущість цього семінару, наголосила на важливості продовження активного розвитку і вдосконалення механізмів пробації з урахуванням вітчизняного і міжнародного досвіду.

Про покроковий розвиток інституту пробації, інституційну спроможність, ефективність та плани розширення пробаційних інструментів розповів Олег Янчук, директор Державної установи «Центр пробації».

В.о. завідувача кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації Інституту професійного розвитку Крістіна Сіренко зазначила, що Інститут професійного розвитку впроваджує ефективну, гнучку систему підвищення кваліфікації працівників пробації, забезпечує високий рівень їхньої професійної компетентності згідно з європейськими стандартами, на підставі затверджених Міністерством юстиції України Типових освітніх програм.

Про особливості роботи підрозділів пробації в Чернігівській області, досягнення та актуальні питання розповіли начальник філії Державної установи «Центр пробації» в Чернігівській області Євгеній Скалюн та представники відділів філії Юлія Мех і Тетяна Кравчина.

Голова Чернігівського районного суду Владислав Кухта зосередив увагу на співпраці судової системи та уповноважених органів з питань пробації, а також впровадженні новації судового процесу – складанні та поданні персоналом пробації досудової доповіді щодо обвинувачених.

Директор Чернігівського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги Володимир Бобруйко зазначив, що Центр є партнерською організацією, яка тісно співпрацює з уповноваженими органами з питань пробації.

Про реалізацію пілотного проєкту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» в Чернігівській області повідомила заступник директора Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги в Чернігівській області Олеся Пирковська.

На семінарі багато уваги приділили обговоренню належного функціонування в Україні повноцінного інституту пробачії, що базується на міжнародно-правових стандартах прав людини; не оминули проблемних питань щодо застосування інституту пробачії під час розгляду кримінальних проваджень. Ініціювали обговорення цих питань завідувач кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології ПАУ доктор юридичних наук, заслужений юрист України Садіг Тагієв і кандидат юридичних наук, доцент Людмила Остапчук.

Підсумовуючи результати роботи науково-практичного семінару, директор Інституту професійного розвитку Наталія Наулік зазначила, що одним з найважливіших напрямів розвитку кримінально-виконавчої системи є курс на лібералізацію, пошуки покарань, альтернативних позбавленню волі. Тому все більшого значення набуває цивілізований шлях роботи з правопорушниками – у вигляді пробації, що довела свою ефективність у Європі з точки зору зорієнтованості на убезпечення суспільства та запобігання вчиненню особами повторних злочинів.

6. 15 листопада 2023 року на базі філії Державної установи «Центр пробації» в Чернігівській області відбувся круглий стіл, в якому взяли участь персонал кафедри формування та розвитку професійних компетентностей персоналу ДКВС Інституту профе-

сійного розвитку Пенітенціарної академії України, працівники Чернігівського районного відділу філії Державної установи «Центр пробації» в Чернігівській області, а також здобувачі вищої освіти 147 навчальної групи ПАУ.

Учасники заходу обговорили актуальні питання, пов'язані з участю уповноваженого органу з питань пробації в підготовці проєкту висновку щодо ступеня виправлення засудженого, стосовно якого може бути застосовано зміну покарання у виді довічного позбавлення волі на покарання у виді позбавлення волі на певний строк відповідно до ст. 82 Кримінального кодексу України.

Формат проведення заходу сприяв дискусійному обговоренню теми, що допомогло учасникам круглого столу поглибити розуміння необхідності участі пробації у визначенні виправлення засуджених до довічного позбавлення волі для подальшої можливості пом'якшити цей вид покарання.

Уповноважені органи з питань пробації у своєму арсеналі мають національні стандартизовані інструменти для визначення ступеня виправлення засуджених, які вже тривалий час застосовуються під час

проведення соціально-виховної роботи, – це оцінка ризиків скоєння повторного кримінального правопорушення та індивідуальний план роботи із засудженим. Саме ці інструменти та методики їх застосування були адаптовані до використання у специфічних умовах відбування покарань особами, засудженими до обмеження волі, позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі, які допомагають визначити ступінь виправлення та подальшої роботи із засудженими.

Після висловлених думок і міркувань учасники круглого столу дійшли висновку, що у разі встановлення позитивного висновку щодо ступеня виправлення засудженого до позбавлення волі та особливо до довічного позбавлення волі однозначно має бути застосовано «пом'якшення» невідбутого строку покарання за умов обов'язкового поведіння засудженим свого виправлення.

7. Робоча зустріч між заступником директора Державної установи «Центр пробації» Оленою Суботенко, заступником начальника Інституту професійного розвитку Володимиром Пармінським, в.о. завідувача кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації Крістіною Сіренко, начальником кафедри психології Оксаною Мірошниченко та провідними фахівцями-практиками з питань пробації та її цифровізації – Наталією Дудкою та Олександром Кузнецовим – відбулася 1 лютого 2024 року в Пенітенціарній академії України.

Головна тема зустрічі – напрями вдосконалення професійного підвищення кваліфікації працівників уповноважених органів з питань пробації, оновлення та актуалізація їхніх професійних знань, умінь і навичок, що дають змогу підвищувати продуктивність праці і максимально якісно виконувати функціональні обов’язки.

Під час спілкування Олена Суботенко зосередила увагу на різних аспектах функціонування інституту пробації, зокрема професійній підготовці працівників Центру пробації, реалізації пробаційних програм, які мають виховний вплив на правопорушників та сприяють соціальній адаптації і реінтеграції їх у суспільство. До того ж зробила акцент на актуальності і практичній значущості європейського досвіду становлення інституту пробації. Оскільки все більшого значення набуває цивілізований шлях роботи з правопорушниками у вигляді пробації. Крім того, було обговорено напрями трансформації діяльності пробації в Україні у цифровий формат в умовах сучасних технологій.

8. Круглий стіл – професійна дискусія з питань посилення інституту громадських робіт відбувся 19–20 лютого 2024 року в м. Кракові (Республіка Польща). Організатор заходу – нідерландський Центр міжнародного правового співробітництва (Center for International Legal Cooperation).

Від української сторони взяли участь – перший заступник директора Державної установи «Центр пробації» Олег Мельниченко; заступник директора Державної установи «Центр пробації» Віктор Васюк; заступник директора Державної установи «Генеральна дирекція ДКВС України» Юрій Стеценко; начальник філії Державної установи «Центр пробації» у Львівській області Богдан Гедз.

Від Пенітенціарної академії України в роботі круглого столу – професійній дискусії взяла участь директор Інституту професійного розвитку Наталія Наулік, яка під час заходу презентувала діяльність Інституту професійного розвитку ПАУ.

Учасники круглого столу обговорили основні аспекти навчання працівників пробації в Україні, а також особливості підвищення кваліфікації працівників пробації Нідерландів. Не оминули увагою спільне та відмінне в організації навчання, розробці та змісті програм підвищення кваліфікації.

У підсумку роботи круглого столу – професійної дискусії сторони домовились про подальшу співпрацю: розроблення навчальних програм та тренінгів для працівників пробації в Україні, обмін досвідом щодо методології організації навчання працівників пробації, спільні заходи з навчання тренерів, участь у науково-практичних заходах з питань діяльності пробації в Україні та Нідерландах.

9. Тренінг для тренерів «Основи психологічної самопомоги та роботи з персоналом щодо підвищення стресостійкості під час виконання службових обов’язків» відбувся 26–28 березня 2024 року в Пенітенціарній академії України.

До участі у тренінгу долучились практичні працівники Академії та Державної установи «Центр пробації» Світлана Атрощенко та Юлія Чередник, а також начальник філії Державної установи «Центр пробації» в Чернігівській області Євгеній Скалюн.

Захід, що провели за ініціативи Інституту професійного розвитку і Навчально-наукового центру соціально-психологічної підтримки та резильєнтності Західноукраїнського національного університету разом з Israel Trauma Coalition, мав на меті набуття знань, умінь і навичок, необхідних для успішного запобігання та подолання стресових ситуацій, підвищення рівня саморегуляції особистості, зняття емоційної напруги, надання підтримки особам, які зазнали впливу травмувальних подій.

Кваліфіковані експерти-психологи Ізраїльської коаліції травми Алла Шуть та Алла Сенік протягом трьох днів проводили пізнавальні психологічні практики.

Програма тренінгу охоплювала основні поняття й терміни ізраїльських методів роботи з наслідками травматичних подій, основні поняття травми, кризи, стресу, гострої реакції на стрес, психофізіології стресу; базовий протокол саморегуляції «4 стихії» в кризових ситуаціях.

Тренери надали рекомендації, як вести підтримувальні бесіди з особами, що зазнали впливу травмувальних подій, ознайомили з правилами і принципами першої емоційної підтримки.

Особливу увагу учасників зосередили на загальному протоколі першої психологічної допомоги в кризових ситуаціях, протоколі «МААСЕ», індивідуальній, парній, груповій практиці, протоколі «ТРИАЖ», що застосовується для людей, які перебувають у місці кризової події. Не оминули тем вигорання і вторинної травматизації, понять безперервності, змісту коду адаптації, копінгових стратегій, моделі Basic Ph.

Учасники тренінгу відзначили, що отримали не лише нові знання, а й корисні практики самодопомоги у стресових ситуаціях. Адже успішному відновленню після стресових і травмувальних подій сприяє вчасно надана психологічна допомога, а підтримка оточення зміцнює нашу стійкість і згуртованість.

Тренінг проведено з метою підготовки тренерів для системи Державної кримінально-виконавчої служби України.

10. Міжнародний вебінар «Дослідження ефективного впровадження альтернатив попередньому ув'язненню» відбувся 11 квітня 2024 року в Пенітенціарній академії України.

Науково-педагогічні працівники кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології, кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації, а також працівники відділу наукової діяльності та міжнародного співробітництва ПАУ долучились до пізнавального заняття.

Захід пройшов у форматі діалогу, під час якого обговорили стратегії вимірювання ефективності та поліпшення впровадження альтернативних заходів впливу у системі кримінального правосуддя.

Вебінар проходив за участі досвідчених фахівців із Франції, Хорватії та інших країн, які залюбки поділились реальними знаннями та найкращими практиками для транскордонного обміну.

Науково-педагогічні працівники кафедр дискутували щодо можливості застосування європейського досвіду впровадження можливих форм запобіжних заходів, альтернативних попередньому ув'язненню в національному законодавстві.

Серед учасників дискусії були представники кримінального правосуддя: Яна Шперо, Генеральний секретар Конфедерації європейської пробації та колишній генеральний директор з питань в'язниць та пробації (Хорватія); Еммануель Разус, заступник генерального директора адміністрації в'язниць та пробації (Франція); Емелі Леннkvіст, докторант кафедри кримінології Стокгольмського університету (Швеція); Вахур Верте, державний

прокурор, Державна прокуратура (Естонія); Габрієла-Ніколета Чіхайя, суддя апеляційного суду м. Брашов (Румунія); Марина Бун, прокурор центральної прокуратури (Нідерланди).

11. Про основні аспекти реформування пенітенціарної системи та актуальні питання розвитку пробації України – на Міжнародній науково-практичній конференції «Реформа пробації: можливість обирати майбутнє» (26 квітня 2024 року).

Конференція зібрала представників влади, судової системи, міжнародних та національних експертів, правників, представників громадських організацій задля обговорення перспектив розвитку прогресивного європейського підходу до виконання покарань, який надає можливість людям, що вчинили злочин, адаптуватись до життя у суспільстві й виправитися без позбавлення волі.

Одним з основних чинників успішного розвитку інституту пробації є його кваліфікований та вмотивований персонал. Пенітенціарна академія України – заклад вищої освіти, який займається ефективною та якісною підготовкою фахівців, які в майбутньому сприятимуть реформуванню й розвитку пенітенціарної системи та інституту пробації зокрема.

Про роботу Пенітенціарної академії України на заході розповіли в.о. ректора ПАУ Юлія Петровська, в.о. завідувача кафедри під-

вищення кваліфікації персоналу пробації Крістіна Сіренко і професор кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін ПАУ доктор педагогічних наук, професор Вікторія Аніщенко.

На конференції представники ПАУ окреслили основні програми, за якими в Академії здійснюється підготовка працівників пробації, використання сучасних підходів у викладанні, а також шляхи подальшого розвитку кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації та Інституту професійного розвитку ПАУ. Зокрема визначили важливість подальшої співпраці з національними та зарубіжними партнерами для обміну найкращими пробаційними практиками, наголосили на активній науковій та дослідницькій діяльності науково-педагогічних працівників ПАУ, цифровізації та діджиталізації навчального процесу.

«Незважаючи на виклики в умовах повномасштабної агресії, які нині стоять перед Пенітенціарною академією України, наш заклад вищої освіти здатний забезпечити безперервність освітнього процесу, мінімізувати освітні втрати і максимально сприяє формуванню ефективної моделі підготовки та діяльності персоналу органів та установ пенітенціарної системи», – зазначила Юлія Петровська.

В.о. завідувача кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації Крістіна Сіренко наголосила, що у складних умовах воєнного стану конференція без перебільшення стала науковою базою для дослідників, а також важливою подією в науковому житті непростого сьогодення. Професійне навчання впроваджується на підставі затвердженої Міністерством юстиції України освітньої програми, яка адаптована відповідно до сучасних викликів, форсмажорних обставин. Виокремила подальші вектори розвитку професійного навчання працівників Центру пробації, підкресливши актуальність залучення іноземних лекторів / спікерів до викладання та наукової діяльності і розширення співпраці із зарубіжними партнерами в програмах академічної мобільності, стажування, ознайомчих візитів.

Професор кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін ПАУ доктор педагогічних наук, професор Вікторія Аніщенко виступила з доповіддю на тему «Підвищення рівня готовності фахівців-пробаціоністів до професійної діяльності як важливий напрямок розвитку пробації в Україні». Були висвітлені основні результати власного наукового дослідження, під час якого виокремлено набір м'яких надпрофесійних навичок (soft skills) персоналу пробації, володіння якими надає можливості фахівцям-пробаціоністам ефективніше виконувати свої службово-професійні обов'язки та досягати мети реалізації пробаційних програм у роботі з клієнтами пробації. Також доповідачкою були зазначені основні шляхи формування soft skills та їх роль у підвищенні готовності працівників пробації працювати у складних умовах сьогодення з різними категоріями клієнтів пробації. Виокремлені результати дослідження мають вагомий внесок у процес формування професіограми (профілю) фахівця-пробаціоніста і вдосконалення системи пробаційної роботи загалом в Україні.

Захід організували Міністерство юстиції України, Державна установа «Центр пробації» та Пенітенціарна академія України за підтримки проекту ЄС «Право-Justice».

Участь у заході взяли заступники Міністра юстиції України Олена Висоцька, Сергій Орлов, Олександр Банчук, уповноважена у справах Європейського суду з прав людини Маргарита Сокоренко, представники Офісу Генерального прокурора, народні депутати Верховної Ради України, судді, представники Центру пробації, Безоплатної правничої допомоги, волонтери, національні та міжнародні експерти, науковці.

З вітальним словом до присутніх звернувся директор Державної установи «Центр пробачії» Олег Янчук. Він наголосив на значенні та особливій ролі пробачії як інституту гуманного покарання та виховання засуджених, а також необхідності кооперації з національними та міжнародними партнерами задля досягнення мети пробачії – безпечного суспільства.

У межах конференції були розглянуті найкращі закордонні практики застосування пробачії, основні організаційно-правові засади розвитку зазначеного правового інституту в Україні, важливість високої професійної компетентності працівників пробачії згідно з європейськими стандартами, напрями розвитку пробачії, зокрема цифрова трансформація системи. Присутні також обговорили міжнародні й національні стандарти та принципи у сфері пробачії, інструменти впливу на поведінку осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

Окрему увагу під час дискусії приділили новому виду покарання – пробаційному нагляду. Олександр Банчук, заступник Міністра юстиції України, зауважив: «Уявіть, ми маємо Кримінальний кодекс від 2001 року, де за 23 роки не з'явилося жодного нового покарання. Тому пробаційний нагляд – це гарна альтернатива позбавленню волі в межах виконання цілей Стратегії реформування пенітенціарної системи».

*Запис міжнародної науково-практичної конференції
«Реформа пробації: можливість обирати майбутнє»*

Висловлюємо вдячність Проєкту EU Project Pravo-Justice за підтримку в організації Міжнародної науково-практичної конференції «Реформа пробації: можливість обирати майбутнє»; друзям і партнерам; представникам влади, судової системи, міжнародним та національним експертам, пробаціонерам, освітянам, правникам, представникам громадських організацій, усім, хто долучився до обговорення актуальних питань розвитку інституту пробації – прогресивного підходу до виконання покарань, який допомагає правопорушникам адаптуватися до життя у суспільстві та виправитися без позбавлення волі.

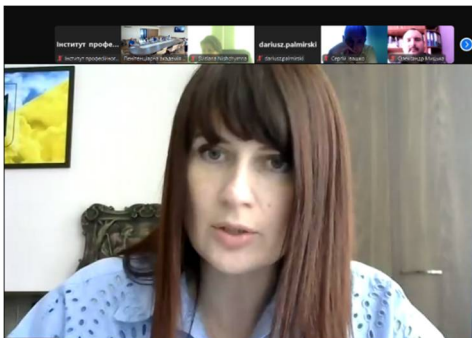
12. Міжнародний науково-практичний семінар «Розвиток системи пробації в Україні та світі» відбувся в Пенітенціарній академії України 24 травня 2024 року.

У заході взяли участь науково-педагогічні працівники ПАУ, працівники уповноважених органів з питань пробації, міжнародні партнери, дотичні до питань кримінальної юстиції та пробації.

Організатори семінару – представники кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації Інституту професійного розвитку ПАУ за підтримки і допомоги в.о. начальника відділу наукової діяльності та міжнародного співробітництва Аліни Квітки, головного наукового спеціаліста Сергія Волевахи та начальника сектору забезпечення якості вищої освіти В'ячеслава Нестеренка.

З вітальним словом, презентуючи Пенітенціарну академію України, до учасників семінару звернулась в.о. ректора ПАУ Юлія Петровська.

Про основні координати румунської системи пробації розповів Маріан Валентин Настасе (Marian V. Năstase), представник групи досліджень та стратегічного розвитку Директорату національної пробації Міністерства юстиції Румунії.

Risk - Risk Correlations

- most significant correlations are with total number or risk score / needs score
- the risk factors that correlate with each other are not many and are related to previous sanctions or violations resulting from some sanctions (previous sanctions - previous probation sentence = .638**, previous convictions - previous prison sentence = .513**)
- Most probable interpretation: previous sanctions predict future sanctions

Variable	Mean	Std. Dev.	Min.	Max.	Correlation
Previous sanctions	2.00	1.00	0	3	1
Previous probation sentence	1.00	1.00	0	1	.638**
Previous convictions	1.00	1.00	0	1	.513**
Previous prison sentence	1.00	1.00	0	1	.456**
Current risk score	1.00	1.00	0	1	.345**
Current needs score	1.00	1.00	0	1	.234**

На заході виступив представник Міністерства юстиції Республіки Польща Міхал Хросьцелевський (Michał Chrościelewski), поділився практичним досвідом у сфері альтернативних заходів впливу в системі кримінального правосуддя Республіки Польща.

Understanding colors Overall observations

- most significant correlations are with total number or risk score / needs score
- most significant correlations are the light ones
- most correlations of risk factors with those of needs are light.

coefficient thresholds	color	correl. intensity
.150 - .259	light	light
.260 - .399	moderate	moderate
.400 - .499	strong	strong
.500 - .999	very strong	very strong

Серед інших міжнародних партнерів у семінарі взяли участь Анета Беженар (Aneta Bejenar), начальниця відділу пробації Національної інспекції з питань пробації Республіки Молдова; представники Конфедерації Європейської пробації (СЕР), а також представники Європейського товариства кримінології Університету Лозанни (Швейцарія).

13. Підписання 27 травня 2024 року договору про співпрацю між Пенітенціарною академією України в особі в.о. ректора Юлії Петровської та Державною службою пробації Латвійської Республіки в особі голови Імантса Юревіціуса.

Ця угода орієнтована на розширення можливостей для викладачів і здобувачів вищої освіти, що є важливим фактором для підвищення ефективності у сфері навчально-виховної, науково-інформаційної та культурної діяльності сторін.

14. 29 травня 2024 року відбувся дискусійний майданчик на тему «Практичне застосування Методичних рекомендацій щодо індивідуалізації роботи із суб'єктами пробації з числа осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України».

Старші викладачі Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України Володимир Барахта і Наталія Дудка спільно з працівниками філії Державної установи «Центр пробації» в Чернігівській області провели захід.

Одним з важливих завдань є пробаційна діяльність, пов'язана з роботою органів пробації з особами, які обвинувачуються в колабораційній діяльності або засудженими за такі злочини. Колабораціонізм як явище підриває національну безпеку України, становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційному ладу.

Обговорення мало на меті підвищити ефективність виконання покарань, альтернативних позбавленню волі, щодо суб'єктів пробації, які обвинувачуються за колабораційну діяльність або засуджені за такі злочини, крізь призму соціально-виховних заходів.

Сьогодення потребує дослідження й розкриття розуміння «засуджений – колаборант» не тільки в юридичному аспекті, а й в індивідуально-психологічному та морально-етичному. Засудженим цієї категорії притаманні певні соціально-психологічні особливості, які мають значення для досягнення мети покарання та організації індивідуальної роботи з такими засудженими.

Після закінчення роботи дискусійного майданчика вирішили в подальшому залучити до обговорюваної проблематики слухачів Інституту професійного розвитку, які працюють за трудовими договорами в Державній установі «Центр пробації», для надання рекомендацій щодо роботи зі згаданою категорією суб'єктів пробації та подальше застосування на практиці.

15. Круглий стіл, присвячений актуальним питанням, що виникають під час виконання альтернативних позбавленню волі кримінальних покарань, звільнення від відбування покарання з випробуванням у період воєнного стану, відбувся 20 червня 2024 року на базі Чернігівського районного відділу філії Державної установи «Центр пробації» в Чернігівській області.

У заході взяли участь старша викладачка кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації Наталія Дудка, заступниця начальника кафедри формування та розвитку професійних компетентностей персоналу ДКВС України Людмила Олефір та персонал Чернігівського районного відділу філії Державної установи «Центр пробації» в Чернігівській області.

Працівники уповноваженого органу з питань пробації поділилися досвідом розв’язання проблемних питань та кризових ситуацій в умовах воєнного стану, які виникають під час роботи із суб’єктами пробації.

16. Робоча зустріч між в. о. директора Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України Дмитром Покришнем, в. о. завідувача кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації Крістіною Сіренко та начальником філії Державної установи «Центр пробації» в Чернігівській області Євгенієм Скалюном і її представниками з Чернігівського, Новозаводського та Деснянського районних відділів відбулася 9 вересня 2024 року.

Головною метою обговорення були напрями вдосконалення професійного підвищення кваліфікації працівників уповноважених органів з питань пробації, оновлення та актуалізація їх професійних знань, умінь і навичок, що дають змогу підвищувати продуктивність праці, максимально якісно виконувати функціональні обов'язки.

Під час робочої зустрічі було обговорено низку питань, зокрема форми, напрями та методи подальшої співпраці.

17. Тренінгове заняття «Український правопис 2019 року: що, чому і навіщо змінили» провели 9 вересня 2024 року для працівників філії Державної установи «Центр пробації» в Чернігівській області з нагоди тижня Пенітенціарної академії України.

Організаторка тематичного тренінгу – Крістіна Сіренко, в.о. завідувача кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України, кандидата економічних наук, доцентка.

Авторка тренерської програми – Оксана Дженджеро, доцентка кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України, кандидата педагогічних наук, доцентка, волонтерка, популяризаторка української мови, спікерка освітніх івентів, сертифікована тренерка освіти (НАПН України, 2018).

Тренінг відбувся за сприяння й допомоги Євгенія Скалюна, начальника філії Державної установи «Центр пробачії» в Чернігівській області.

Основна мета тренінгу – ознайомлення з новою редакцією Українського правопису (2019 р.) і природою нововведень, аналіз причин і мети його створення; підвищення рівня комунікативної компетентності, вдосконалення знань і практичних навичок щодо використання мовних норм в усному й писемному мовленні професійного спілкування; закріплення й поглиблення знань державної мови відповідно до норм офіційного спілкування, формування вмінь і навичок використання мовних засобів із дотриманням норм ділового спілкування відповідно до вимог нового українського правопису.

Звертаючись до учасників з вітальним словом, в.о. директора Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України кандидат педагогічних наук, доцент Дмитро Покришень зазначив, що мова – запорука тривкої ідентичності нації, основа її етнокульту-

рної цілісності. Однією з найсуттєвіших ознак такої цілісності є функціонування в різних суспільних сферах літературної мови, яка має кодифікований правопис. Правопис – це еталон писемної літературної мови, яка є витвором високорозвиненого суспільства.

В.о. завідувача кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації Інституту професійного розвитку ПАУ Крістіна Сіренко зауважила, що нова редакція «Українського правопису» набула чинності 3 червня 2019 року. Відтоді було рекомендовано застосовувати її та запроваджено перехідний період – п'ять років, протягом якого діяли як старі, так і нові норми. 22 травня 2024 року перехідний період завершився, відтепер керуємося новим «Українським правописом». Його норми та правила рекомендовані до застосування в усіх сферах суспільного життя, зокрема в офіційно-діловому стилі мови.

Під час заходу учасники разом з тренеркою Оксаною Дженджеро і викладачами кафедри Наталією Дудкою та Олександром Косовим розглянули етапи становлення української правописної традиції; проаналізували причини й мету створення нової редакції Українського правопису, затвердженої 2019 року; ознайомилися

з природою нововведень, зацентрувавши увагу на правописній варіантності й змінах без варіантів; обговорювали щодо вживання фемінітивів у професійній діяльності.

Тренінгові завдання були спрямовані на розвиток у всіх присутніх креативного й критичного мислення, вміння бути медіаграмотними, дотримуватись інфогієси.

Підсумовуючи результати проведення тренінгового заняття, начальник філії Державної установи «Центр пробації» в Чернігівській області Євгеній Скалюн зазначив, що розвиток самостійної, незалежної, демократичної української держави потребує досконалого володіння знаннями із сучасної української літературної мови, дотримання високого рівня мовної культури в діловому спілкуванні, правил документування.

Після тренінгу учасники подякували Пенітенціарній академії України та тренеру за надзвичайно інформативне та корисне заняття, цікаве спілкування й активну роботу.

18. Круглий стіл щодо розвитку програм навчання працівників пробації в Україні відбувся 11–12 вересня 2024 року у Кракові (Республіка Польща).

Організатор заходу – Центр міжнародно-правового співробітництва (The Center for International Legal Cooperation (CILC)). Модератор – Ханс ван ден Берг, менеджер проєкту Центру міжнародно-правового співробітництва CILC.

Від української сторони взяли участь: Олена Суботенко – заступниця директора Державної установи «Центр пробації»; Вікторія Ключ – начальниця відділу по роботі з персоналом Державної установи «Центр пробації»; Маргарита Поцелуйко – начальниця сектору взаємодії з міжнародними партнерами Державної установи «Центр пробації»; Наталія Верещінська – експертка Центру суддівських студій; Андрій Алексєєв – експерт Центру суддівських студій. Від Пенітенціарної академії України в роботі круглого столу брав участь Володимир Пармінський – заступник директора Інституту професійного розвитку, який під час заходу презентував діяльність Інституту професійного розвитку ПАУ.

Учасники від Нідерландів: Діан ден Гартіг – радниця з питань навчання і розвитку Академії пробації; Марк ван дер Грааф – тренер Служби пробації Нідерландів; Ель Мамун Лукілі – коуч / радник і тренер Служби пробації Нідерландів; Раймонд Свеннегюйс – радник з питань розробки політик і програм при Службі пробації Нідерландів; Доменіко Фоті – представник проекту Центру міжнародно-правового співробітництва CILC.

Учасники круглого столу презентували для розгляду Українську програму менторства: концепцію, дизайн та реалізацію. Служба пробації Нідерландів представила свою Програму наставництва, загальний огляд процесу адаптації, тренерів з контролю якості та супервайзерів з вивчення кейсів.

Під час заходу відбулося активне обговорення нідерландських програм та результатів програми менторства. Сторони визначили відповідні навички й теми для подальшого навчання.

У підсумку роботи круглого столу – професійної дискусії – сторони домовились про подальшу співпрацю: розроблення тренінгу для тренерів/наставників, визначення спільних обов'язків нідерландських та українських наставників, інструкторів з якості та керівника навчання на основі кейсів; обговорили й визначили дизайн навчального тижня для тренінгу тренерів / наставників; участь у науково-практичних заходах з питань діяльності пробації в Україні та Нідерландах.

19. У рамках ініціативи розвитку співпраці у сфері підготовки фахівців пробації та обміну досвідом між інститутами пробації України та Латвії Пенітенціарну академію України, що підпорядковується Міністерству юстиції України, з 30 вересня по 3 жовтня 2024 року відвідала делегація Державної служби пробації Латвійської Республіки та Лієпайського університету.

Під час візиту до Академії представники латвійської делегації презентували сучасні дослідження у сфері пробації та наголосили на перспективах спільної наукової і дослідницької діяльності науково-

педагогічних працівників ПАУ та Лієпайського університету з метою підготовки та підвищення кваліфікації працівників пробації. Окрім обговорень основних напрямів співпраці: вдосконалення рівня підготовки фахівців пробації, реалізація спільних наукових та освітніх проєктів, обмін кращими європейськими практиками, – гості ПАУ мали змогу дізнатися про діяльність Державної установи «Центр пробації» та Пенітенціарної академії України, яка відіграє провідну роль у підготовці сучасних фахівців пробації України.

Насичені дні візиту охоплювали практичне опрацювання психологічних методик, які використовують фахівці пробації, а також знайомство з українськими експертами: представниками Чернігівського районного суду Чернігівської області, Національної поліції України в Чернігівській області, Чернігівської обласної прокуратури, Чернігівського місцевого центру з надання безоплатної правової допомоги, філії Державної установи «Центр пробації» в Чернігівській області та Інституту професійного розвитку ПАУ.

Важливим результатом візиту стало налагодження ділових стосунків між інституціями України та Латвії і визначення перспективних напрямів співробітництва на майбутнє.

20. Круглий стіл на тему «Розвиток інституту пробації: національний та зарубіжний досвід» відбувся 1 жовтня 2024 року в Пенітенціарній академії України.

Участь у заході взяли представники Державної служби пробації Латвії та Лієпайського університету, голова Чернігівського районного

суду, представники Національної поліції України в Чернігівській області, Чернігівської обласної прокуратури, Чернігівського місцевого центру з надання безоплатної правової допомоги, філії Державної установи «Центр пробації» у Чернігівській області, науково-педагогічні працівники ПАУ.

Професійна компетентність працівника пробації – це сукупність його особистісних якостей, загальної культури та кваліфікаційних знань, умінь, тренерської майстерності.

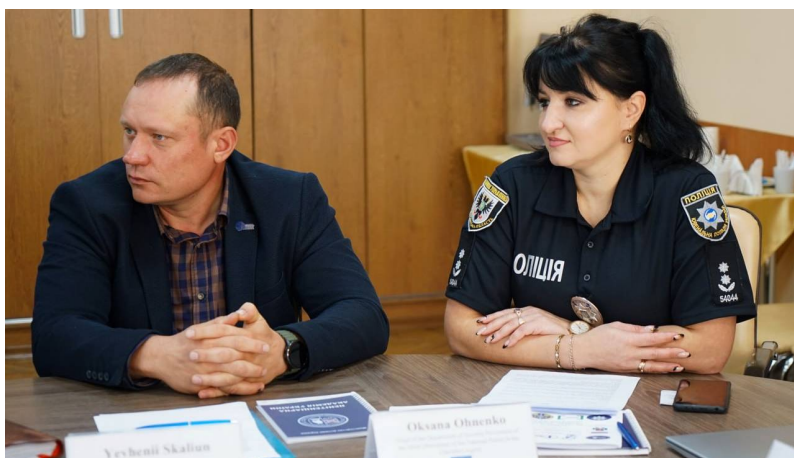
Про особливості роботи підрозділів пробації в Чернігівській області, досягнення та актуальні питання розповів начальник філії Державної установи «Центр пробації» в Чернігівській області Євгеній Скалюн.

Голова Чернігівського районного суду Владислав Кухта зосередив увагу на співпраці судової системи та уповноважених органів з питань пробації, а також впровадженні новації судового процесу – складанні й поданні персоналом пробації досудової доповіді щодо обвинувачених.

Представники делегації Латвійської Республіки презентували дослідження у сфері пробації, наголосили на спільній науковій і дослідницькій діяльності науково-педагогічних працівників ПАУ та Ліепайського університету.

Пріоритетним напрямом розвитку сучасної системи пробації в Україні і світі є вдосконалення форм та методів роботи із суб'єктами пробації. Прогресивний підхід до розвитку інституту пробації – це допомога правопорушникам адаптуватися до життя в суспільстві й виправитися без позбавлення волі. Тому основним чинником у цьому процесі є кваліфіковані та вмотивовані працівники пробації. ПАУ здатна максимально сприяти формуванню ефективної моделі підготовки та діяльності працівників пробації.

21. Тренінг для тренерів «Особливості організації роботи із суб'єктами пробації з урахуванням гендерно-орієнтованого підходу» відбувся 2 жовтня 2024 року в Пенітенціарній академії України.

Захід, що провели за ініціативи Інституту професійного розвитку ПАУ, мав на меті набуття знань, умінь і навичок, необхідних для створення рівних можливостей ефективної корекційної роботи із суб'єктами пробації з урахуванням гендерно-орієнтованого підходу.

Кваліфіковані психологи «Школи тренерів» Інституту професійного розвитку ПАУ Сергій Волеваха та Ірина Волеваха проводили пізнавальні психологічні практики.

Активну участь у тренінгу взяли представники Державної служби пробації Латвійської Республіки, практичні працівники Академії та Державної установи «Центр пробації», а також начальник філії Державної установи «Центр пробації» в Чернігівській області Євгеній Скалюн.

Програма тренінгу охоплювала такі теми: принципи гендерно-орієнтованих підходів у роботі з правопорушниками; підходи, принципи та практики, які ведуть до ефективної корекційної роботи із суб'єктами пробації; гендерні відмінності на шляхах розвитку кримінальної поведінки у правопорушників; партнерські стосунки у сім'ї.

22. «Профілактика професійного вигорання працівників пробації» – тема тренінгу, який провели в Пенітенціарній академії України 25 жовтня 2024 року.

Тренінг організували для фахівців філії Державної установи «Центр пробації» в Чернігівській області з метою набуття знань та вмінь, що стосуються профілактики стресових станів та професійного вигорання, конструктивної поведінки в умовах професійного стресу, гармонізації ментального здоров'я.

Кваліфіковані експерти-психологи «Школи тренерів» Інституту професійного розвитку ПАУ – кандидат психологічних наук, доцент Сергій Волеваха та кандидат психологічних наук, доцент Ірина Волеваха – проводили пізнавальні психологічні практики.

Тренери надали рекомендації, як розпізнавати фактори стресу та ознаки професійного вигорання, визначати свій рівень вигорання і вміти сформувати програму самовідновлення, управляти власною самомотивацією, екологічно комунікувати. Особливу увагу зосередили на плануванні індивідуального антистресового розвитку, самостійному виборі оптимальних реакцій на події зовнішнього світу.

Учасники під час тренінгу отримали можливість бути проактивними й асертивними, розвивати навички ефективної регуляції та саморегуляції, що є важливим для професійного успіху.

Захід відбувся за сприяння й допомоги в.о. завідувача кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації Інституту професійного розвитку ПАУ Крістини Сіренко та начальника філії Державної установи «Центр пробації» в Чернігівській області Євгенія Скалюна.

23. Круглий стіл на тему «Професійний розвиток пробації України» відбувся у Кракові 31 жовтня – 1 листопада 2024 року.

Захід у польському місті Кракові об'єднав фахівців з країни та Нідерландів і дав можливість учасникам обмінятися досвідом щодо професійного розвитку працівників пробації.

Україну в цьому заході представили заступник директора Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України Володимир Пармінський, старший викладач кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації Інституту професійного розвитку ПАУ Наталія Дудка, працівники Державної установи «Центр пробації» на чолі з директором Олегом Янчуком.

Протягом двох днів учасники активно презентували форми й моделі професійного розвитку працівників пробації в Україні та Нідерландах, необхідні для успішної реалізації інституту пробації і досягнення його основної мети – гарантування безпеки суспільства.

Обговорили теми навчальних програм і методи реалізації, стратегії та кроки для втілення їх у процес навчання. Працівники Центру пробації ознайомили з розробленою і затвердженою концепцією пілотної програми менторства з використання інструментів пробації під час роботи із суб'єктами пробації як внутрішнього ресурсу професійного розвитку персоналу пробації.

Налагодження міжнародного співробітництва та обмін досвідом має важливе значення під час навчання та професійного розвитку працівників пробації.

24. Кафедра підвищення кваліфікації працівників пробації Інституту професійного розвитку ПАУ провела 15 листопада 2024 року круглий стіл на тему «Професійний розвиток працівників пробації: національний та міжнародний досвід».

Звертаючись до учасників заходу з вітальним словом, Дмитро Покришень, в.о. директора Інституту професійного розвитку ПАУ, кандидат педагогічних наук, доцент, зазначив, що пробація як альтернатива короткостроковому позбавленню волі за останні роки довела на практиці свою ефективність. Завдяки процесам євроінтеграції України важливо вдосконалювати напрями цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації в системі пробації з урахуванням міжнародного досвіду.

Володимир Пармінський, заступник директора Інституту професійного розвитку ПАУ, і Наталія Дудка, старший викладач кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації Інституту професійного розвитку ПАУ, які 11–12 вересня та 31 жовтня – 1 листопада взяли участь у роботі круглого столу в м. Кракові (Республіка Польща), поділилися знаннями щодо відбору та професійної підготовки працівників Служби пробації Нідерландів, які проводять регулярні навчальні сесії для підвищення компетенцій співробітників пробації.

Крістіна Сіренко, в.о. завідувача кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації Інституту професійного розвитку ПАУ, кандидат економічних наук, доцент, представила учасникам заходу напрями та перспективи розвитку професійного навчання працівників пробації, враховуючи європейську практику міжнародних партнерів.

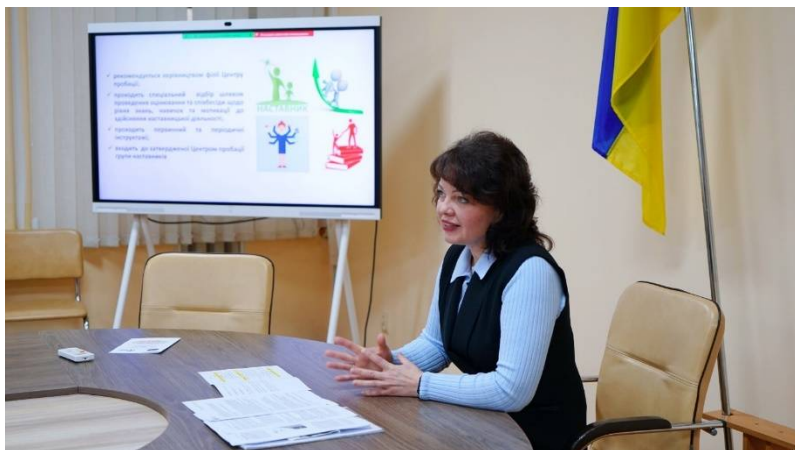
Про особливості роботи підрозділів пробації в Чернігівській області розповів начальник філії Державної установи «Центр пробації» в Чернігівській області Євгеній Скалюн, зосередивши увагу на менторстві як важливому сучасному інструменті професійного розвитку.

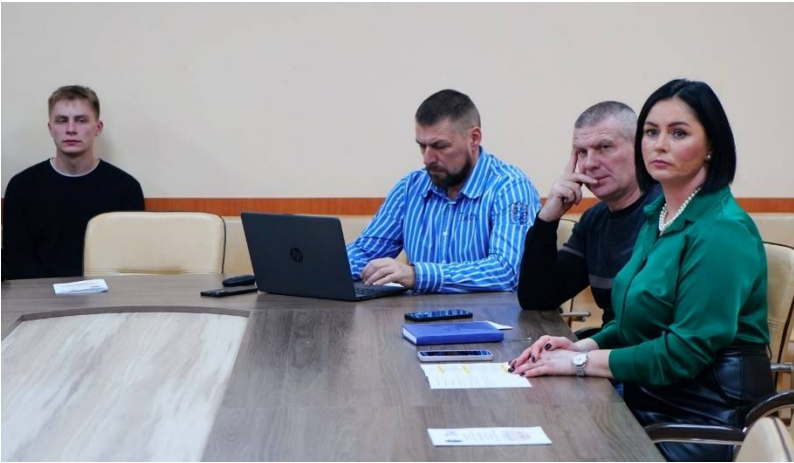
Запровадження наставництва в українській пробації з урахуванням досвіду Нідерландів сприяє професійному розвитку працівників та набуттю ними додаткових знань, умінь і навичок щодо роботи із суб'єктами пробації, – зазначила у виступі Наталія Андрушко, провідний інспектор філії Державної установи «Центр пробації» в Чернігівській області.

Під час круглого столу учасники заходу активно обмінювалися думками стосовно функціонування в Україні повноцінного інституту пробації, що базується на міжнародно-правових стандартах прав людини.

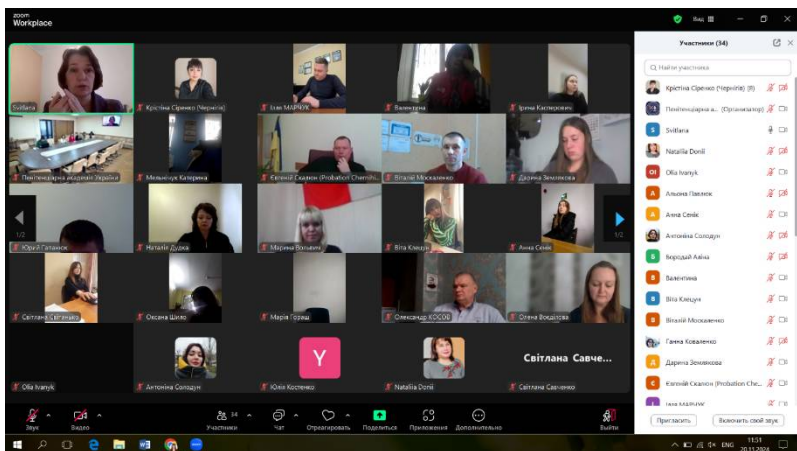

25. Міжнародна гостьова лекція «Уважне слухання як основна компетенція освіченої людини» відбулась 20 листопада 2024 року в Пенітенціарній академії України. Лекторка – Світлана Шуміло, професорка Університету для іноземців Сієни (University for Foreigners of Siena, Italy), кандидатка філологічних наук.

Під час лекції слухачі дізнались про різноманітні методики активного і уважного слухання. Цікаво, що активне слухання підвищує довіру і повагу між співрозмовниками, допомагає зрозуміти сутність повідомлення, сприяє швидкому та ефективному розв'язанню конфліктів.

Особливу увагу досвідчена лекторка приділила технікам активного слухання – підтриманню візуального контакту та вмінню грамотно ставити уточнювальні запитання.

Серед учасників – здобувачі вищої освіти, слухачі Інституту професійного розвитку, працівники Пенітенціарної академії України, Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка та Державної установи «Центр пробації».

Захід організовано кафедрою підвищення кваліфікації працівників пробації Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України.

Наукове видання

Аніщенко Вікторія Олександрівна,
Богатирьов Іван Григорович,
Волеваха Ірина Борисівна та ін.

ПРОБАЦІЯ: 10 РОКІВ ЗМІН ТА ДОСЯГНЕНЬ

Колективна монографія

Редактори літературні

Л. М. Сила,
О. П. Махотко

Комп'ютерна верстка
і макетування

Ю. О. Чайковський

Підписано до друку 03.02.2025 р. Формат 60×84/16.
Друк різнографія. Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 15,81.
Тираж 100 пр. Зам. № 132/25.

Редакційно-видавнича група Пенітенціарної академії України
14000, м. Чернігів, вул. Гонча, 34.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 8016 від 23.11.2023 р.